بەندایەتی

پوختەی ١٣ شریتی بەندایەتی

زنجیرە باسێکە دەربارەی

✪چۆنیەتی بەندایەتیکردن بۆخوا

✪حەقیقەتی یەکتا پەرستی ✪حیکمەتی پەرستشەکان

✪ چمکێك لە ڕەوشتە سەرەکییەکانی موسوڵمان

مامۆستا

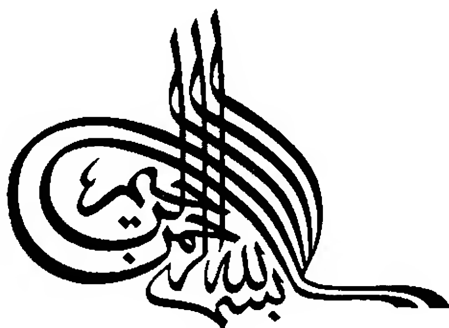
ناصری سوبحانی

چاپی دووەم

١٤٢٧ك - ٢٠٠٦ز

دەزگای (بەرهەم) بۆ بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی سوبحانی

dazgayberham@yahoo.com



۞ ناوی کتێب: بەندایەتی

۞ نوسینی: م. ناصری سوبحانی

۞ ژ. سپاردن: (٤٩٥) ی ٢٠٠٦ ی دراوەتێ

۞ ساڵی چاپ: ئابی ٢٠٠٦

۞ نۆبەی چاپ:دووەم

۞ نرخی کتێب: (٣٠٠٠) دینار

پێشەکی چاپی دووەم

پاش سوپاسی بێپایان بۆ خواو درووود بۆ گیانی پێغەمبەری خواو یارانی و شوێن کەوتوانیان:

کاتێ ئەم بەرهەمە کەوتە بەردەستی خوێنەران لە بڕوای کەسدا نەبوو بە دوو مانگ نوسخەی لە بازاڕدا نەمێنێ و هەزار دانەی لەو ماوە کەمەدا ببێتە میوانی خوێنەران.

بەوە دڵنیابووینەوە کە لاوانمان تینووی ئەم بابەتە ئیمانیانەن.. بۆیە یەکسەر چاپی دووەممان کردەوە تا نوسخە بگاتە دەستی تامەزرۆیانی خواناسی و ڕەوشت بەرزی.

ئێستە جێی‌خۆیەتی کە بلێین: ئەم بەرهەمە لەو بەرهەمانەن کە دەبێ بخوێنرێنەوە. دەبێ نەوەی نوێمان لەسەر ئەم چەمك و تێگەیشتنانە گۆش بکەین، تا بێ‌وەی بن لە شالاوی بڕوا کزبوون و بیرو بیرۆکە لەدەرەوە هێنراوە چەوتەکان.

ئامۆژگاریمان بۆ خوێنەران ئەوەیە ئەم بەرهەمە لە کەش و هەوایەکی هێمن و ئارامدا بخوێننەوە. ئەگەر بکرێ بە شێوەی خێزانی و دوور لە جەنجاڵ، یا بەشێوەی دەستە جەمی چەند هاوەڵێك، چونکە کاریگەری و بەرەکەتی تایبەتی خۆی دەبێ.

بەهەرحاڵ ئەمە کتێبی موتاڵای سادە نییە. ئەم بەرهەمە پوختەی ئیمان و ئیسلامە، پیاوێکیش واژۆی کردووە کە ژیانی هەموو بۆ

خواناسی و خوا ویستی تەرخانکرد. پوختـەی ئـەزموون و تێگەیشـتنی ماموستا ناصری سوبحانی‌یە لە قورئان و ژیاننامەی پێغەمبـەری پێشـەوا یارانی پێشەنگی ..

هیوادارین خوشك و برایانی خوێنەر بە نیازی سوودمەندی بیگـرن بە دەستەوەو، بە گوێی دڵ بەهرە لـە گەوهەرەکانی بەرن.

خوێنەرانیش دڵنیا دەکەینەوە کـە ئـەم بەرهەمـە بـۆ چـاپی دووەم بەوردی سەیر کراوەتەوە و هەندێ هەڵەی چاپی و زمانەوانی تێدا چاك کراوە و، هەندێ دەستەواژەو ڕستەی تۆخ کراونەتەوە لەبـەر بایـەخ و گرنگی‌یان.

هەروەها بۆ ئاسانکاریی خوێنـەران و سـوود بیـنین لـە نـاوەڕۆکی کتێبەکە، بەش بەش کراوەو لە شەش بەشدا پۆلێنی بابەتەکان کـراوەو پێڕستی بۆ دانراوە.

خوای گەورە لە خێرو پاداشتی نەبڕاوەی خۆی بێ بەشمان نەکات.

دەزگای بەرهەم

ئابی ٢٠٠٦

پێشەکی چاپی یەکەم

مامۆستا ناصری سوبحانی یەکێکە لەو زانا و بیریارە هاوچەرخانەی کوردستانی ئێران، کە زۆر دەخایەنێ تا وەك خۆی بناسرێ و، هەڵکەوتوویی‌و، ئاستی زانستی‌و، ڕادەی ئیمانداری و، دڵسۆزی ولێبڕانی بۆ ئاین وگەل و ولاتەکەی، وەك پێویست بۆ هەموولا ڕوون بێتەوە.

شەهید سوبحانی هاوشانی زانا هەڵکەوتووەکانی سەدە زێڕینەکانی دونیای ئیسلام بوو.لەتێگەیشتنی قورئان و واتاکردنی و سوود لێ وەرگرتنیدا، کەم وێنەبوو. دەتوانین بێ دوو دڵی بڵێین لە بواری چوونە ناوەڕۆکی چەمکە قورئانیەکان و وەرگرتنی دیلالەتە گەورەکانیدا ــ بەلای کەمەوە لەم سەردەمەدا ــ وێنەی نەبوو.

لە دونیای تێگەیشتن لەزانستە ئیسلامیەکانی (علوم القران) و(علوم الحدیث)و (اصول الفقه) دا چەندین داهێنانی گەورەی کرد.

ڕەنگە خوێنەرانێ کە نەیناسن یەکسەر پرسیاری ئەم کەسایەتیە گەورە گومناوە بکەن. بەلاَم زۆر نابا باش دەیناسن و بەرهەمە نایابەکانی دەبینن. ئاخر ئەویش قوربانیەکی تری دونیای بێ‌نازی و بێ ڕەحمی ولاتەکەی خۆی بوو..زۆری تر هەبوون هەروەك ئەو لەهاوچەرخانی، بزرکران، بەلاَم زۆری نەبرد تیشکی تواناو

بەهرەکانیان درِیدا بەتاریکی ناهەقیو، باسیان کەوتەوە ناو کۆڕ و کۆمەلاّنو، وەك خۆیان ناسرانەوە.

مامۆستا ناصر ناکریێ لەم پێشەکییە کورتەدا بناسریێ.لێرەدا ئەوەندە بەسە کە بلێین یەکێکە لە سەرکردە کوردەکانی شۆڕشی گەلانی ئێران دژی ڕژێمی ستەم شاهی، دواتریش یەکیێ بووە لە ڕابەر و پێشەنگە ناودارەکانی ڕابوونی ئیسلامیی هاوچەرخ لە کوردستانی ئێران و ئێران بەگشتی.

لەساڵی ۱۹٥۱ ی زاینیدا لە گوندی (دوریسان) ی نزیك شارۆچکەی (پاوە) ی هەورامانی ئێران، لەدایك بووە. پاش تەواو کردنی قۆناغی ناوەندی چۆتە خوێندنی فەقێیەتیو، لای گەورە زانایانی ئێران خوێندویەتیو، ئیجازەی مەلایەتی وەرگرتووە.

لەچەند ساڵێکی پێش شۆڕشی ئێرانەوە دەستی داوەتە خەباتی ئیسلامیی و بایەخ دان بەقورئانی پیرۆز و زانستە ئیسلامیەکان. لە شۆڕشی گەلانی ئێراندا ــ لەناوچەکەی خۆیدا ــ ڕۆڵی سەرکردەییو پێشرەویی بینیوە. لە سەرەتای شۆڕشی ئێراندا چەندین جار سەردانی سەرکردەکانی ئێرانی کردووەو، داواوگلەیی و گازەندەی خەڵکی کوردستانی ئێرانی گەیاندووە پێیان. هاوکارێکی دڵسۆزی مامۆستا ئەحمەدی موفتی زادە ــ کەسایەتی ناوداری ئێران ــ بووە.

چەند جارێك سەردانی دەرەوەی ئێرانی کردووەو، دیدارو ڕاگۆڕینەوەی لەگەڵ گەورە ناودارانی ڕابوونی ئیسلامیی هاوچەرخ هەبووە. چەندین بەرهەمی زانستی نوسراوی هەیە، بە سەدان کاسێتی بە هەر سێ زمانی کوردیو فارسیو عەرەبی، لەدوای خۆی بەجێ هێشتووە. لەچەندین گۆڤاری ئیسلامیدا بەناوی خوازراوەوە بابەتی بلاّو کردۆتەوە. بابەتە زانستیەکانی لە ئاستێکی ئەکادیمیی زۆر بەرزدان. لەبەر هەلومەرجی سیاسی تایبەتی ناوخۆی ئێران، نەتوانراوە تا ئێستە بەرەسمی بەرهەمەکانی بلاّوببنەوە، بەلاّم لە زۆربەی ماڵ و مەدرەسەو ناوەندە ئیسلامیەکاندا، سوودیان لێ دەبینرێ.

پوختەیەك لەكەسێتی مامۆستا ناصری سوبحانی

مامۆستا ناصر مرۆڤێكی هیممەت بەرزو گەورە بوو. لەسەر خۆو ئارام و بێ دەنگ بوو. بێدەنگییەكەی گوزارشتی لەدەرون بەرزیودەولەمەندی فكری دەكرد. وردبوونەوەی زۆر بوو. هێزی عیبرەت وەرگرتن وهەڵهێنجانی لەدەق و ڕووداوەكان كەم وێنە بوو.. زۆر سوور بوو لەسەر ڕێز گرتن لە كاتیخۆی وكاتی دۆستانی..نوێژەكانی زۆر بە (خشوع) و ملكەچییەوە دەكرد.لە نزاو پاڕانەوەكانیدا نمونەی بڕوادارێكی بەمتمانە بوو. لە گەشتو سەیرانو سەفەرەكانیدا لە هەموو دیمەن و دیاردەو حاڵەتێك پەندو عیبرەتی دەردەهێنا.. زۆر حەزی لەئەدەب وشیعری بەهێزی شاعیران بوو. لەقورئان خوێندندا زۆر ملكەچی و تێڕامانی هەبوو، بە مەبەستی بیر كردنەوە لەئایەتەكان زۆر دەوەستا. لە شەوو ڕۆژدا چەندین جار دەچووە خزمەتی قورئان. دەفتەرێكی لەلا بوو سەرنج وتێبینی و (خواطر) ی خۆی تۆمار دەكرد..

لەڕووی جەستەییەوە لاواز بوو، ٤٨ تا ٥٠ كیلۆ كێشی هەبوو، زۆر كەمی دەخوارد وحەزی لەخواردەمەنییە كوردەوارییەكان بوو، هەمیشە جل وبەرگی كوردی لەبەر دەكرد، هەرگیز جل وبەرگی گرانبەهای لەبەر نەدەكرد.زستانان پەستەكێكی بێ قۆڵی لەبەر دەكرد..

زۆرکەم دەنووست. قەناعەتی وابوو کە مرۆڤی بانگخوازو زاناو بەرپرسان نابێ بەزۆر خەو بە خۆیان بینن. کاتی ڕۆژانەو هەفتانەی بە بەرنامە بوو. زۆر دژی کات بەفیڕۆدان بوو.پڕۆژەی نوسین وتوێژینەوەی زۆری لە زیهندا بوو. نوسین و یاداشتەکانی زۆر وردو ئەکادیمی و زانستی بوون. خەتێکی زۆر جوان و نایابی هەبوو. بە بەڵگەوە ڕاو بۆچوونی خۆی دەردەبڕی. زۆر پشتی بە قورئان دەبەست بۆ بەڵگە هێنانەوە، هێزو توانایەکی کەم وێنەی هەبوو لەدەرهێنانی بەڵگەو ئەحکام دیاری کردندا.

لە کاتەکانی پێش بانگدا لەحاڵەتەکانی (فجر) و (زوال) و (غروب) و (شفق) ورد دەبۆوە.بڕوای وا بوو حیکمەتی دیاری کردنی نوێژەکان لەو کاتانەدا دەبێ ڕەچاوبکرێ بە وردبوونەوە لە لەحزەی یەکەمی کاتی نوێژ، قەناعەتی وابوو کە بۆ یاد کەوتنەوەی (تحول) و گۆڕانکاریی گەورەی بوونەوەر (واتە هاتنی ڕۆژی دوایی) یە.

بەڕێزمامۆستا ناصر زەوقێکی جەمالیی کەم وێنەی هەبوو. حەزی لە ئاوازی خۆش بوو.بۆخۆی شیعر و(تواشیح)ی بەئاوازەوە تۆمارکردووە و لەکاسێتدا پارێزراون. هەروەها زۆر حەزی لە گوڵ و زینەتی سادەی بێ مەسرەفی ناو ماڵ بوو. پاك وخاوێنی زۆر مەبەست بوو. لە خوێندنەوەی کتێب و بابەتە زانستیەکاندا زۆر خێرا بوو، لە

ساتێکی زۆر کورتدا چەند لاپەڕەیەکی دەخوێندەوە، لەگەڵ ئەوەش دا هەموو ناوەڕۆکی ئەو بابەتەی لەبەر ئەکرد.

مامۆستا زۆر سەر قاڵ بوو لەگەڵ قورئانـدا. زۆربـەی چـەمك و تێگەیشتنەکانی لەوەوە وەردەگـرت. فـەرموودەکانی پێغەمبـەری (ﷺ) بەرروونکـەرەوەی قورئـان دەزانـی، زۆربـەی کتێبـی (امهـات) وسەرچـاوەکانی خوێنـدبووەوە.خـۆی بـە (مُجتهِـد) و خـاوەن (رأي) دەزانی. زۆر بە متمانە بەخۆ و بە جورئەتـەوە بۆچـوون و ڕەئیـەکانی خۆی ئاراستە دەکرد.

مامۆستای ڕەحمەتی زۆر لە سەرخۆ قسەی دەکرد، دەنگی نزم بوو، زۆر بە ئارامی دەچووە ڕێوە، بەڕاستی میصداقی ئایەتی﴿الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا..﴾ بوو، بەچوار مشقی دادەنیشت، زۆرجار بەسەر خوێندنەوەی کتێبەوە خەوی لێ دەکەوت، هەرگیز تورە نەدەبوو، مەگەر کاتێ نافەرمانییەکی ڕەچاوبکردایە. تورەیی دەخواردەوە.

لە ڕووی مەسەلەی نەتەوەیییەوە هەڵپێکانێکی جوانی دەکرد لە نێوان کێشەی نەتەوەیی وچەمکە ئیسلامییەکاندا، زۆر بەپەرۆش بوو بۆ کێشەی کوردی ئێران. ستەمەکانی هەڵەبجەو ئەنفال و ئاوارەیی زۆر هەژاندی، بابەتی زۆر کاریگەریی نوسی سەبارەت بە کیمیابارانی هەڵەبجە..نامەیەکی ئاراستەی پێغەمبەران (علیهم السلام) کردووە بە عەرەبی بە ناونیشانی (رسالة آلام من أرض بلايا الى معشر الانبياء) کە

تێیدا سکاڵای گەلی کورد بۆ گرۆی پێغەمبەران و سەرقافڵەیان پێغەمبەری ئیسلام محمد ﷺ بەرز دەکاتەوە.

لەژیانیدا کەسایەتی گەورەو ناوداری ئیسلامیی زۆری دیوە، لەوانە: (شەهید عبداللە عزام، عمر تلمسانی، حامد ابو النصر، عدنان التمیمی، کمال السنانیری، اسامة تکریتی، عادل شویخ، نعمان السامرائی، د.علی قەرەداغی، مامۆستا صلاح الدین محمد بهاءالدین ومحمد أحمد الراشد) و زۆرێکی تر لە سەرکردەکانی ڕەوتی ئیسلامی لە کوردستان.

مامۆستای ڕەحمەتی هەرگیز سوێندی نەدەخوارد، زۆر بڕواشی بە کەسێك نەدەکرد کە سوێندی زۆر بخوا. بە موبالەغە کردن و قسەی زۆری بێ سوودو کات بە فیڕۆدان بێزار دەبوو. زۆر حەزی لە ڕێکخستنی کات و بەرنامەڕێژیی هەبوو.

مامۆستا ڕێزی بەرامبەرەکانی زۆر دەگرت، حەزی نەدەکرد تەنانەت نەیارەکانیشی تەریق بکاتەوە. هەندێ گفتوگۆ و حیوار و موناقەشەی لەگەڵ چەپەکانی ئێران دا هەیە کەنموونەی (منطق) داری وبەهێزیی بەڵگە و جوانی شێوازی مامەڵە کردن و بەرامبەر خوێندنەوە و دایەلۆکە.. لەگەڵ هاوسەری ومناڵەکانیدا زۆر نەرم و نیان و میهرەبان بوو. لەکاروباریماڵەوەدا یارمەتیەکی زۆری خێزانی دەدا.لەگەڵ مناڵان یاری دەکرد.لەکاتی وانە وتنەوەدا مناڵە

بچکۆلەکەی لە کۆشی یا لەسەر ڕانی دادەنا.لەگەڵ خزمانی هاوسەریدا زۆر بەڕێز بوو. لەگەڵ هاوەڵانی زۆر (متواضع) و ڕەوشت بەرز بوو، ڕێزی دەگرتن، گوێی لێ دەگرتن، بەنەرمی پێشنیاری خۆی و ئامۆژگاریەکانی ئاراستە دەکرد. هەر ڕاو بۆچوونێکی بەرامبەری بەدڵ نەبوایە بەنەرمی وەڵامی دەدایەوە.

لەژیانیدا سێ جار سەفەری کردووە بۆ دەرەوەی ئێران، دووجار بۆ پاکستان و نزیکەی ساڵێك ماوەتەوە.جارێکیش بۆ تورکیا بۆ بەشداریی کۆنگرەیەك کە تایبەت کرا بەکێشەی کورد و تیایدا لەلایەن چەند کەسایەتیەکی ئیسلامخوازی کوردستانەوە، بڕیاری دامەزراندنی ڕێکخراوی (رابیطه ی ئیسلامی کورد) درا، کە لە ساڵی ١٩٨٨ی زایینی لە ئەستەمبوڵ بەسترا.

ئەوە گۆشەیەك بوو لە پێناسەی کەسیەتی مامۆستا سوبحانی. دیارە باشترین ڕێگەو هۆکار بۆ زیاتر ناسینی ئەو کەسایەتیە لەڕووی فکری یەوە، یا لە ڕووی بەرزی پلەی ئیمانی و دەرخستنی ڕادەی دەوڵەمەندی هزر و بیریەوە، یا لە ڕووی خەستیو فراوانی بۆچونەکانی یەوە، ئەو بەرهەمانەن کە هەندێکیان دەست نووسن و هەندێکی تریان لە کاسێتی تۆمارکراودان..[1]

---

[1] ئەم پوختەیە لە کتێبی ژیاننامەی (شەهیدی ئازادی بیروڕا ، مامۆستا ناصری سوبحانی) وەرگیراوە . لە ئامادەکردنی دەزگای بەرهەم .

سەبارەت بەم بەرهەمە

ئەم بەرهەمەی لەبەر دەستی خوێنەری بەرێزدایە لە ئەسڵدا بابەتێکی فکری و پەروەردەیی‌یە کە مامۆستا ناصر لە سێزدە کاسێتدا تۆماری‌کردوون و بە (شریتەکانی بەندایەتی) ناسراون.

ڕاستی‌یەك هەیە زۆر پێویستە لێرەدا ئاماژەی پێ بکرێ،کە ئەم بەرهەمە پاش هەوڵ و ماندوبونێکی زۆر لەلایەن چەند براو دۆستێکی مامۆستای شەهیدەوە دوای چەندین قۆناغ کەوتە ئەم قاڵبە کۆتایی‌یەی:

- سەرەتا کاسێتەکان نوسرانەوە.
- پاشان نوسراوەکە بەراورد کرا لەگەڵ کاسێتەکە.
- دواتر لەلایەن کەسێکی دۆست و نزیکی مامۆستاوە کاری دارشتن و شەن و کەوکردنی وشەو دەستەواژەکانی تێدا کرا.
- پاشان چەند جارێك خوێنرایەوە و بەراورد کرا لەگەڵ ئەسڵەکە.
- ناونیشان بۆ تەوەرەو بابەتەکان دانران .

لەگەل هەموو ئەو کارە ، هەوڵ دراوە کە بەهیچ جۆرێك دەسکاری ناوەرۆك و، تەنانەت زۆربەی ڕستەکان نەکرێ، بەڵکو تەنها ڕستەی دوبارە و، زۆرجار وشەی (مترادفات) و هەندێ وشەی زیاد لابرێ .

بۆیە لەوە زیاتر دەستکاریی نەکراوە تا تایبەتمەندی خۆی لەدەست نەدات .

لەکۆتاییدا

داوا لە هەموو خوێنەرێکی بەڕێز دەکەین کە ئەم نوسراوە بسپێرێ بە کەسانی ترو، بانگەشەی خوێندنەوەی یا گوێگرتن لە ئەسڵی شریتەکان بکات ، چونکە بابەتێکی پەروەردەیی و فکریی گرنگە و، بە دڵنیایی کاریگەری خۆی لەسەر هەموو خوێنەر و بیسەرێك هەیەو ، بۆ دارِشتنەوەی کەسیەتی (فکری) و(سلوکی) هەر بڕوادارێك پێویستە.

بە هیوای بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی تری مامۆستای شەهید .

دەزگای بەرهەم

بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی سوبحانی

dazgayberham@yahoo.com

سەبارەت بەم بەرهەمە

ئەم بەرهەمەی لەبەر دەستی خوێنەری بەڕێزدایە لە ئەسڵدا بابەتیکی فکری و پەروەردەیی‌یە کە مامۆستا ناصر لە سێزدە کاسێتدا تۆماری‌کردوون و بە (شریتەکانی بەندایەتی) ناسراون.

ڕاستی‌یەك هەیە زۆر پێویستە لێرەدا ئاماژەی پێ بکرێ،کە ئەم بەرهەمە پاش هەوڵ و ماندوبونێکی زۆر لەلایەن چەند براو دۆستێکی مامۆستای شەهیدەوە دوای چەندین قۆناغ کەوتە ئەم قاڵبە کۆتایی‌یەی:

- سەرەتا کاسێتەکان نوسرانەوە.
- پاشان نوسراوەکە بەراورد کرا لەگەڵ کاسێتەکە.
- دواتر لەلایەن کەسێکی دۆست و نزیکی مامۆستاوە کاری داڕشتن و شەن و کەوکردنی وشەو دەستەواژەکانی تێدا کرا.
- پاشان چەند جارێك خوێنرایەوە و بەراورد کرا لەگەڵ ئەسڵەکە.
- ناونیشان بۆ تەوەرەو بابەتەکان دانران .

لەگەڵ هەموو ئەو کارە ، هەوڵ دراوە کە بەهیچ جۆرێك دەسکاری ناوەڕۆك و، تەنانەت زۆربەی ڕستەکان نەکرێ، بەڵکو تەنها ڕستەی دوبارە و، زۆرجار وشەی (مترادفات) و هەندێ وشەی زیاد لابرێ .

بۆیە لەوە زیاتر دەستکاریی نەکراوە تا تایبەتمەندی خۆی لەدەست نەدات .

لەکۆتاییدا

داوا لە هەموو خوێنەرێکی بەرێز دەکەین کە ئەم نوسراوە بسپێرێ بە کەسانی ترو، بانگەشەی خوێندنەوەی یا گوێگرتن لە ئەسڵی شریتەکان بکات ، چونکە بابەتێکی پەروەردەیی و فکریی گرنگە و، بە دڵنیایی کاریگەری خۆی لەسەر هەموو خوێنەر و بیسەرێك هەیەو ، بۆ دارشتنەوەی کەسیەتی (فکری) و(سلوکی) هەر بڕوادارێك پێویستە.

بە هیوای بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی تری مامۆستای شەهید .

دەزگای بەرهەم

بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی سوبحانی

dazgayberham@yahoo.com

پێشەکی

الحمد لله رب العالمين ، وصلوات الله وبركاته على عبده ورسوله محمد وعلى آله أجمعين. رَبِ أدْخِلْني مُدخَلَ صِدقٍ وأخْرِجْني مُخرَجَ صدقٍ واجْعَلْ لي مِنْ لدُنْكَ سُلْطانا نَصيرا.

هەموومان دەزانین خوای (متعال) بۆ بەندەیی و عیبادەت خەلقی کردووین . بەندەییش بەوە ئەکرێ ئینسان پەیڕەوی بەرنامەیەك بێت کە خوای (متعال) بۆی داناوە، ئەو بەرنامەیەی لە کتێبەکەیدا ناردوویەتی . دیارە کتێبەکەی خوا ـ یانی قورئان ـ بە زمانی عەرەبی‌یەو هەموو کەس ناتوانێ عەرەبی فێربێ ، تاخۆی بتوانێ لەو کتێبە حالّی ببێ و سوودی لێ وەرگرێ .. لەبەرئەوە واجبە لەسەر ئەوانەی توانایان هەیە فێری زمانی عەرەبی ببن ، دوای ئەوە وایان لێ هات کە لە بەرنامەی کتێبەکە حالّی بوون، وەری گێڕن و بیگەیەنن بەخەلّکی تر ، بەو کەسانەی ناتوانن خۆیان بۆ خۆیان لە قورئان ئیستفادە بکەن .

جا بەم بۆنەوە خۆمان بەمەسئول دەزانین ـ لە حەدێکا کە توانامان هەیە ـ ئەوەی پێویستە بۆ هەر ئینسانێ بیەوێ ڕێگەی بەندەیی خوا بگرێ ، ڕوونی بکەینەوە ، بۆ ئەوکەسانەی بڕوایان هەیە کە ئەم قسانە لەڕووی دلّسۆزی‌یەوە ئەکەین، ڕێگای خۆش بەختی‌یان بۆ ڕۆشن ئەکەینەوە . ئەوەی لازمە لەڕێگەی بەندەییا بیزانن ، تا بتوانن بەوجۆرە

کە پێویستەو لای خوا قبوڵە، ڕێگەی بەندەیی بگرن . تا بەئیزنی خوا ئێمەش وئەوانیش بەهرەمەندو خۆشبەختی دنیاو ئاخیرەت ببین .

هەوڵیش ئەدەین - بەئیزنی خوا- ئەم باسانە بە زمانێکی سادەبن، بۆ ئەوەی کە نەخوێندەواران لێی حاڵی بن . بۆ زۆرێکیش لە خوێندەواران هەر لازمە ئاگایان لێ بێ،کەسانێك کە بۆیان نەکراوە ڕێیان بکەوێت لە ئاوەها شتانێك .

هەر لەئێستاشەوە داوا ئەکەین لە هەرموسڵمانێك بڕوای بە دڵسۆزی ئێمە هەیە، بڕوای بەوە هەیە کە قەسدمان خۆشبەختیوسەربەرزی ئەو کەسانەیە کە ئەم قسانەیان بۆ ئەکەین ، ئەوانیش بەپێی توانای خۆیان هەوڵ بدەن بۆ ئەوەی بە خەڵکی ڕاگەیەنن . ئەگەر هەر موسڵمانێك توانای ببێ بەلای کەمەوە (١٠) نەفەر تێ بگەیەنێت لەم باسانەی لێرە ئەکرێن، کارێکی زۆر گەورە ئەکرێت و خزمەتێك ئەکرێ بەخەڵك کە جەزای گەورەی ئەبێ .

بەشی یەکەم

چۆنیەتی بەندایەتی بۆ خواو مانای ڕاستەقینەی ئیسلام

- بەندەیی ، یا بەندایەتی بۆ خوا یانی چی؟
- واتای ئیسلام
- واتای تەواوی بەندایەتی
- هۆی گومڕایی ئینسان
- خۆشبەختی و بەدبەختی ڕاستە قینە
- ژیانی بەرزەخ
- واتای(پەروەردەکردن) و چۆنیەتیەکەی
- واتای ڕەحمەت و پەروەرشیاریی خوا

بەندەیی ، یا بەندایەتی بۆ خوا یانی چی ؟

بەندەیی بۆ خوا ئەوەیە لەژیانتا بە جۆرێك بیت خوای (متعال) لێت داوا ئەكات . ئەو ئەفەرموێت : ئەبێ بڕوات بەچی بێ ؟ بڕوات بەوە بێ . ئەبێ بزانی كەچی هەیە؟ چی نی‌یە؟ ئەوەبزانی . ئەبێ چی بكەی ؟ ئاوا بكەی . ئەبێ چی نەكەی؟ ئاوانەكەی...

ئەگەر ئینسان لەژیانیا ئاوابووكە خوا ئەفەرموێ، ئەوەی ئەو لێی داوا دەكات لەژیانا، ئەوەی كرد، ئەوە بەندەیی خوای كردووە . ئەگەر خیلافی ئەوەی كرد، یالە هەموو ژیانیا ئاوا نەبوو كە خوا لێی داوا دەكات، یالە بەعزێكیا وا بوو، لە بەعزێكیا وا نەبوو، ئەوە ئەوە نیە كە خوا لێی داوا دەكاتو بەندەیی خوای نەكردووە ولێی قبوڵ ناكرێ . ئەگەركەسێك پێش ئەوە هەل وفرسەتی لە دەست دەرچێ لەمە ئاگادار بوو، ئەبێ چارەی خۆی بكاو بگەڕێتەوەو تۆبە بكا ، بڕیار بدا لەسەر ئەوەی لەهەموو ژیانیدا گوێ بەفەرمانی خوا بێ ، بزانێ چی لێ داوا دەكا بەو جۆرە بێتو ئاوا بكا .

بەندەیی خوا وایە ئینسان پێش هەموو شت ئەوە بزانێ كە لە ژیانیا هەمیشە نیازمەندە بەخوایەك كە خاوەنیەتی . بۆ هەر هەنگاوێ لەژیانیدا هەڵی دەگرێ، نیازی بەو هەیەو دەبێ شتانێك لەلایەن خواوە بۆی ئامادە بكرێنو لە بەردەستیا قەرار بدرێن .. هەروەها لەهەر

هەنگاوێکـدا هـەڵی دەگـرێ ، کۆسـپوگرفتێکی زۆر سـەر ڕێگـەی گرتووە، ئەگەر خوا لەسەر ڕێی لایان نەبا ناتوانێ هەنگاوێ بنێ.

کەوا بوو هەم لە ئامادەکردنی ئەو شـتانەی پێویسـتن بـۆی، نیـازی هەیە بەخوا، هەم لەلابردنی ئەو کۆسپو مانعانـەی لەسـەر ڕێگەیـدان نیازی هەیە بەو.. جـا کـاتێ خـۆی ئاوەهـا دەناسـێ، دەزانـێ ئاوەهـا مەخلوقێکە هەمیشە نیازی هەیە خوا شتانێکی بـۆ ئامـادە بکاوکۆسـپ لەسەر ڕێی لاببا، ئـیتر خـوای خۆیشـی بـەو جـۆرە دەناسـێ .. ئەمـە لەبارەی خواوە یەکەم شتێکە دەبـێ بیزانـێ . وەختـێ ئەمانـەی زانـی نەتیجە ئەوە دەبێ هەموو گیانی پڕبێ لە ئومێدو مەیلو ڕەغبەت بـۆلای خوای (متعال)و هەر ئومێدی بەو ببێت ..

دوای ئەوە دەبێ ئینسان بیری ئەوەش بکاتەوە کە خوا هیچ شـتێك بەبێ حیکمەت ئەنجام نادات، کارێکی بێ هـوودە ناکـات، هەرشـتێك دەیکات لەبەر حیکمەتێکەو فائیدەیەکی تیایە، بە تایبەت لەگەڵ ئینسانا ، هەرکارێك بۆ ئینسانی دەکا، هەرشتێك لە ئینسان داوای دەکا کـە بیکا، یاهەر شتێ بۆی ئەنجام دەدا، حەتمـەن یـا بـۆ ئەوەیـە سـوودێك بەئینسان بگەیەنێت، یا زیانو زەرەرێکی لێ دوورخاتەوە .

دەی لەبەرئەوەی خوا کاری بێ هوودە و نابەجێ ناکا، هەرشتێ بکا بەجێیەو حیکمەتی تیایە، ناکرێ ئەو هەموو شتانەی ئینسان نیـازی پێـی هەیە بۆی ئامادە بکا و ئەو هەموو کۆسپە لەسەر ڕێگـەی لابـات، بـێ

ئەوەی هیچ حیکمەتێك لەمەدا ببێت ، بێ ئەوەی قەرار بێ ئینسان وەزیفەیەك ئەدا بکا، مەسئولیەتێك بگرێتە ئەستۆی خۆی . شتی وا نابێت ، حەتمەن شتێکیشی لێ داوا ئەکا . لێی داوا دەکا ڕێیەك بگرێتە بەر کە خۆی بۆی دیاری دەکا، بۆ ئەوەی بگا بەسەرئەنجامێك کە ئەویش هەرخۆی بۆی دیاری کردووە .

ئەگەر بیەوێ لەو شتانە کەلك وەرگرێ، بەلام وا نەبێ خوا دەیەوێ ، وابزانێ لە دەستی دەردەچێتو، خوا لەدواییدا موحاکەمەی ناکاو لێی ناپرسێتەوە کە چیت کردو چیت نەکرد؟ ئەمە وا نیە . خوا هەر وەك ئەو شتانەی بۆ ڕێك خستووە و ئەو موشکیلاتو کۆسپانەی لەسەر ڕێ لابردووە، هەروایش دەسەلاتی تەواوی بەسەریەوە هەیە ، ئینسان لەدەستی دەرناچێ وحەتمەن لەدوا ڕۆژا لێی دەپرسێ کە من ئەو هەموو نیعمەتەم لە ئیختیاری تۆدا قەراردا، ئەو هەموو گرفت وکۆسپانەم لەسەر ڕێت لابرد، بۆ شتێك بوو، وەرە بزانم ئەوەی من لێم داواکردی ئەنجامت دا؟ کردت یان نا؟؟

دەی کاتێ ئینسان بیری ئا ئەمە دەکاتەوە کە خوا بێ هوودە هیچ شتێك ناکات، کەوا بوو حەتمەن لێی دەپرسێتەوەو موحاکەمەی دەکات لەسەر ئەوەی بۆی کردووە .

لێرەدا شتێکی تریش ئەزانێ، ئەویش ئەوەیە خوای گەورە مالكو ساحێبی ڕۆژێکە کە تیایدا لە ئینسان ئەپرسێ، موحاکەمەی دەکا،

ئەيكێشێتە دادگا، لێی داوا دەکات کە جوابی ئەوە بداتەوە چی کردووەو چی نەکردووە لەژیانیا؟ ئەوهەموو نیعمەتوئیمکاناتەی بۆئامادە کردووە . ئەو هەموو کۆسپومانعانەی لەسەر رێی لابردووە .. ئەبێ جواب بداتەوە کە ئەمانەی بۆ کراوە، کەڵکی دروستی لێ وەرگرتوون یان نا ؟ دیارە بەپێی ئەوەی وا کردوویەتی جەزاو پاداشتی ئەداتەوەو ئەیگەیەنێ بەسەرەنجامو عاقیبەتێ کە حەتمەن تووشی ئەبێت و لێی رزگاری نابێ .

ئەگەر ئاوا ژیانی بەسەر بردبێت کە خوا لێی داوا کردووە، پاداشتێکی ئەدرێتەوە گونجاو بێت لەگەڵ ئەو ژیانەی بەسەری بردوە .. ئەگەر بەجۆرێکی تر ژیانی بەسەر بردبێ، نە بەو جۆرەیخوا لێی داوا کردووە، ئەویش سزایەکی وای پێ ئەدرێتەوە گونجاو بێت لەگەڵ ئەو ژیانەی کە بردوویەتە سەر.

جا، کاتێ ئینسان زانی کە سەرەنجامو دوارۆژی لەدەست خوادایەو لەدەستی دەرناچێ، ئیتر هەموو گیانی ، هەموو وجوودی، ئەبێ پڕبێ لە ترسو ئیحساسی مەسئولیەت .. یانی ئەوەی بۆ دروست بێ کە لەبەردەم خوادا لێپرسراویی هەیە، حەتمەن ئەبێ جوابی ئەوە بداتەوە کە چۆن ژیانی بەسەر بردووە، چۆن ئیستفادەی کردووە لەو ئیمکاناتو نیعمەتانە، چیکردووە وچی نەکردووە؟ وەختێك ئەزانێ رۆژێك دێتە پێشەوە ئەکەوێتە بەر ئەو موحاکەمەو لێپرسینەوانە ، زۆر رۆشنە ئینسان

ئەگەر کەمێك بۆ خۆی دڵی بسوتێ ، بەتەواوی لە غەفڵەتا نەبێت، کەمێك هۆشی بەخۆیەوە بێ، ترس‌ولەرز هەموو گیانی داگیر دەکا، بەجۆرێك ئیتر حازر نابێت کارێ بکا لەورۆژەداو لەو مەحکەمەیەدا بەسەرشۆڕیو ڕووڕەشی دەربێت‌و، تووشی بەدبەختی‌و عەزابی ئەبەدی بێ . بۆیە کارێ ئەکاو هەوڵ ئەدا بۆئەوەی بەڕووی سوورو بەسەربەرزی لە موحاکەمەو لێپرسینەوەکە دەربێت و، خۆشبەختی ئەبەدیی دەست کەوێت ..

کاتێ ئینسان خوای گەورەی ئاوا ناسی، هەموو گیانی پڕبوو لە (ئومێد)و (ترس)، ئالێرەدا ئینسان هیچ ڕێیەك لەبەر پێی خۆیا نابینێ ، مەگەر ئەوەی لەگەڵ خوای خۆی پەیمانی بەندەیی ببەستێ، بڕیاربداو بڵێ : خوایە، من نیازم بە هەرچی هەیە، بۆت ئامادەکردووم، هەر کۆسپ‌وگرفتێك کە بێتە سەر ڕێم، دەتوانی لای ببەی‌وکارێکت کردووە لابچێ ، وا ڕێکت خستووە لەسەر ڕێم لاچێ، ئەیشزانم لەدواییدا لێپرسینەوە هەیە، دادگاو مەحکەمەیەك هەیەو لەدەستت دەرناچم ، دەی ئەوا من بەڵێن‌و پەیمان ئەدەم بەتۆ کە تۆ چۆن ئەفەرمووی ئاوابم . دیارە خوای گەورەش هەر فەرمانێکی پێ ئەدا بۆ ئەوە پێی ئەدا لەو ئیمکانات‌و نیعمەتانە چاك ودروست کەڵك وەرگرێت ، بەو جۆرە خوا لێی داوا ئەکا ئاوا کەڵکیان لێ وەرگرێ، دیارە سوودەکەشی هەر بۆ خۆی ئەگەڕێتەوە، ئەگەر نا، خۆ خوا

نەسودێکی دەست ئەکەوێ بەوەی ئینسان بەندەیی بکا، نەتووشی زیانو زەرەرێك ئەبێت بەوەی ئینسان لەرێی بەندەیی لابدا.. خوا فەرمانی پێ ئەدا ئاوا کەڵك وەرگرە لەو نیعمەتو ئیمکاناتە. ئاوا مەکە. ئاوابکە .وا بەوئاوامەبە .

بەندەیی‌و عیبادەت ئەمەیە ئینسان پەیمان ببەستێ لەگەڵ خاوەنەکەی خۆی : هەرچی تۆ ئەفەرمووی من ئاوا دەکەم. ئەفەرمووی عەقیدەو بڕوات ئاوا بێ ،وا ئەبم، بزانە ئەوە هەیە، ئەزانم. بزانە ئەوە نیە، ئەزانم کە نیە . ئەفەرموێ: ئەوە بکە، ئەیکەم . ئەفەرموێ: ئەوە مەکە، ئەوە ناکەم . ئاوەها عەهد و پەیمانی بەندەیی‌ئەبەستێ ..
جالێرەدا موسڵمان ئەوەیش ئەزانێ کە بەندەیی و عیبادەت کردن بۆ خوا، هەروەك هەرئیش‌و کارێکی تر، هەر تەنها بەکۆمەکی خوا ڕێك ئەکەوێ، ئینسان ناتوانێ یەك هەنگاویش هەڵگرێ بەبێ ئەوەی خوا کۆمەکی بکا .

دەی لەبەرئەوەی ئەمە ئەزانێ ، ئەزانێ ئەگەر خوا کۆمەکی نەکا یەك هەنگاویش ناتوانێ هەڵگرێ، هەر لەوکاتەدا پەیمانی بەندەیی ئەدا بەخوا، لێشی داوا ئەکا کۆمەکی بکا، بۆ ئەوەی بتوانێ لەرێگەی بەندایەتیدا هەنگاو هەڵگرێ .کە عەرزی خاوەنەکەی خۆی ئەکا خوایە من ئەوە لەمەولا حازرم تۆچی ئەفەرمووی ئاوابکەم؟! بەڵام ئەشزانم کە ناتوانم یەك هەنگاویش هەڵگرم بەبێ کۆمەکی خۆت، جا ئەمەوێ

خۆت کۆمەکم بکەیت و هەرچییەك کە پێویستە بۆ ئەوەی بەندەیی بکەم، بۆم ئامادەبکە . هەر کۆسپو مانعێکیش دێتە سەرە ڕێم و ناهێڵێ بەندەیی بکەم، لەسەر ڕێم لای ببە . ئەوا من ئەوەی لە دەستمایە ئەوەیە پەیمان بدەم و عەزم بکەم لەسەرئەوە ، جا دوای ئەوە ئیتر هیچ نازانم و بەدەستی تۆیە، ئەگەر کۆمەکم بکەیت ئەتوانم، ئەگەر کۆمەکم نەکەیت ناتوانم. جاداوات لێ ئەکەم کۆمەکم بکەیت ... ئا ئەمە ئەبێتە کورتەیەك لەوەی ئینسان لەژیانیا لەو ڕۆژەوە بالغ ئەبێ، بەعەقڵەوە لەگەڵیایەتی تا ڕۆژێ لە دنیا ئەڕوا . پوختەوکورتەی ژیانی ئینسان - ئینسانێ ئەیەوێ بەندەی خوابێ - ئائەمەیە کە وتمان . خوای وا بناسێ کە وتمان، دەروونی پڕبێ لە ئومێدو ترس . دوای ئەوە (پەیمانی بەندەیی) لەگەڵ خوای خۆی ببەستێ ، بیکاتە پشتو پەنای خۆی، (داوای کۆمەك)ی لێ بکا، بۆ ئەوەی بتوانێ ئەو ڕێی بەندەیی یە بگرێتە بەرو پیایا بچێ .

جا ئەگەر ئینسان ئاوای لێ هات ئیتر ئەو ئافەتو دەردانەی ڕووئەکەنە ئینسان، ئەو خەتەرو بەلایانەی کە گرفتاریان ئەبێت و پێیان لەبەین ئەچێت، هەموو تیا ئەچنو لێی دوور ئەکەونەوەو، سەلامەتی بۆ پەیدا ئەبێت . هەر لەبەرئەوەیشە بەو بەرنامەیەی ئینسان بۆ بەندەیی کردنی خوا قبوولی ئەکاتو، ئەو ڕێگەیەی کە ئەیگرێتە بەر بۆ لای خوای گەورە، ئەوترێت (ئیسلام).

واتاى ڕاستەقینەی ئیسلام

ئیسلام یانی ئەوەی ئینسان خۆی لەو ئافەتو بەلایانە ـ کـە ئەگـەر بێنە سەر ڕێی لەبەینی ئەبەن ـ سالم کاتو ڕزگار کـات . ئافەتـەکانیش بەم جۆرەن :

ئینسان ئەگەر وای زانی کەسێکی تریش – هەروەك خوا – ئەتوانێت شتێك لەوانەی ئینسان نیازی پێیەتی ئامادەی بکات بۆی و، سـودێکی پێ بگەیەنێت ، یا ئەتوانێ کۆسـپێك لەسـەر ڕێیـدا لاببـات و زیـانو زەرەرێکی لێ دوور خاتەوە، ئەگەر وای زانی ، ئەوە تووشـی ئافـەتێك بووە نابوودی ئەکات . ئەگەر وای زانی غەیری خوا کەسێکی تـریش دەسەڵاتی بەسەریەوە هەیە و، ئەتوانێ تەئسیر بکـا، ئـەتوانێ سـەرەنجام عاقیبەتی بەجۆرێك بگرێتە ژێر دەستی خۆی وبیگۆڕێ بەلایەکا، ئەگەر وای زانی و ترسی ئەوکەسە کەوتە دڵی، ئەوە تووشـی ئافـەتێك بـووە کە لەبەینی دەبا.

بەشوێن ئەم ئافەتانەدا ئافەتی تریش دێن، چونکە کاتێك ئینسان وای زانی کەسێکی تـر غـەیری خـوا ئـەتوانێ سـودێکی پـێ بگەیـەنێ، یـا زەرەرێکی لێ دوور خاتەوە، پاشان ئومێدی پێ پەیدا کرد، یا وایزانـی دەتوانێ لە عاقیبەتو سەرەنجامی ئینســانا دەخاڵـەت بکـا، ئافـەتێکی تریش ـ هەروەك ئەمانە گەورە ـ ڕووی تێ ئـەکا، ئـەویش ئەوەیـە کـە حازر ئەبێ (فەرمانی غەیری خـوا)ش لـە ژیانـدا قبـوڵ بکـا، هـەروەك

لەبەعزێك لەژیانیا، یا لە گۆشەیەك ، یالــە چــەند گۆشــەیەك لــەژیانیا، بەندەیی بۆخوا ئەکا، هەروایش مـەجبورر ئـەبێت بـۆ غـەیری خـوایش بەندەیی بکا و، لەهەندێ شتا فەرمانی غەیری خوایش وەرگرێ .

دەی ئەمــەیش ئافــەتێکی تــرە کــە ئینســانی پــێ نــابوود ئــەبێت و بەدبەختی دونیاو ئاخیرەت ئەبێت، دیارە کاتێ وای زانی غـەیری خـوا کەسی تریش ئەتوانێ نەفعێکی پێ بگەیەنێ و، بەشێك لەوانەی نیـازی پێیەتی بۆی ئامادەبکا، یا ئەتوانێ کۆسپو مانعێك لەسەر ڕێـی لاببـاو، زیانو زەرەرێکی لێ دوورخاتەوە، زۆر ڕۆشنە لەئاوا وەزعێکا، (داوای کۆمەك لەغـەیری خـوا) ئـەکا وغـەیری خـوا ئـەکات بەفەریادڕەسـی خۆی . ئەمەیش ئافەتێکی ترە هـەر وەك ئافەتـەکانی تـر، ئینسـانی پـێ لەبەین ئەچێت و، بەدبەختی ئەکا .

ئەمانە هەندێ لەو ئافەتانەن کـە لــە ژیانـدا ڕوو ئەکەنـە ئینسـان . ئەڵبەتە ئافەتی زاهیری هەن ڕوونەکەنـە لاشـەی ئینسـان ـ ئـەو جـۆرە نەخۆشیانەی ئەیان ناسین ـ ئەوانە لەچاو ئەم ئافەتانەی کە وتمان هیچ نین و چارەسەرکردنیان زۆر ئاسانە .

کەواتە ئیسلام ئەوەیە ئینسان خۆی سالم بکا، خۆی ڕزگار بکا لـەو ئافەتانە . موسڵمانێتی ئابەمە ئەوترێ .کەسێك پێی ئەوترێ موسـڵمانو (مُسْلِم) ئاوای کردبێ لەخۆی، یانی: ئەمەی زانیبێ هەر خـوا ئـەتوانێ سوود بگەیەنێ بەبەندەی خۆی و، ئەوەی پێویستیەتی بۆی ئامادەبکـا ،

هەر خواش ئەتوانێ کۆسپو گرفت لەسەر ڕێی لاببا ، هەروەکو دەسەڵاتی بەسەریەوە هەیەو ئەتوانێ بەهەر لایەکا بیەوێ بیبا . ئەوکاتە هەر ئومێدی بەو بێ، هەر ترسی لەو بێ، پەیمانی بەندەیی لەگەڵ ئەو ببەستێ ، قەولی پێ بدا ئەوەی ئەو داوای ئەکا لە ژیانیا ئەوە بکا . بۆ ئەوەش بتوانێ ئەمە بکا، داوای یارمەتی لێ بکا ، بۆ ئەوەی بتوانێ بەو ڕێگەیەدا بڕوا.

ئەگەر کەسێك ئاوا بوو ئەوە پێی ئەوترێ (موسڵمان)، ئەو ڕێو ڕەوشتەش گرتوویەتە بەر پێی ئەوترێ (ئیسلام) و موسڵمانی . بەڵام ئەگەر یەکێك لەو ئافەتانە کە باسمان کردن تووشی هات، ئەوە ئەگەر چی ناویشی موسڵمان بێتو بوترێ ئەمە ئەهلی ئیسلامەو موسڵمانە ، هیچ نیە . چونکە هیچ کەڵکێکی پێ ناگەیەنێ، نەلە دونیا ، نەلە ئاخیرەتدا .

بەندایەتی بۆخوا مەسەلەیەکی چارەنوس سازە:

هەرکات ئینسان ڕووی کردە بەرنامەی خواو کتێبەکەی خواو ڕێگای بەندەیی خۆی ناسی، ئەوە شتێکی سادەو چکۆلە نیە تا هەروا بە ئاسانی بڵێ ئەتوانم خۆمی لێ لادەم و خەریکی نەبم ، قابیلە چی ئەبێ؟! وەك شتێکی دنیایی، لەو جۆرانەی ئینسان ئەتوانێ دەستبەرداریان بێ و چاویان لێ بپۆشێ ، یا ئەگەر زیان و زەرەرێکی پێ ئەگا ئەڵێ ئەتوانم تەحەمولی بکەم و نایەوێ خۆم تووشی دەردەسەری

بکەم . ئەگەر شتێك ناوا بوایە، ئەکرا کەسێك زۆرموبالاتی پیٚ نەکاو گوێی پێ نەداو ڕێگای بەندەیی نەگرێتە بەر. بەڵام (خۆشبەختی دنیاو ئاخیرەت) و (بەدبەختی دنیا و ئاخیرەت) لەسەر ڕێی ئینساندا بەم مەسەلەیەوە بەستراوە . ئەگەر ڕێگای بەندەیی ئەگرێتە بەرو بەندەی خوا ئەبێ، لەدنیا و ئاخیرەتا خۆشبەخت ئەبێ . ئەگەر ئەوە نەکات لەدنیاو ئاخیرەتا بەدبەخت ئەبێ.. دەی کاتێك ناوایە ئیتر وەك ئەو شتە دونیاییانە نیە ، ئینسان سادە بتوانێ ڕووبەڕوویان ببێتەوە، بتوانێ لەسوودەکانی چاوپۆشی بکا وگەرەکی نەبێ، یا وابزانێ ئەتوانێ تەحەمولی زیانو زەرەرێك کە لەو ڕێگایەوە تووشی ئەبێت بیکا . ئەگەر وەك تیجارەتێك ، وەك صەنعەتێك ، وەك جوتیاری‌یەك، وەك یەکێك لەو کارە دونیایی‌یانە بوایە ، بەهەر حاڵ ئەکرا ئینسان ئەهەمیەتی پێ نەدا ، خەریکی شتێکی تربێت ، پەیڕەوی هەوەس‌و ئارەزووی خۆی بێت، هەرچی پێی خۆشە بیکاو بڵێ من ئێستا خۆش ڕائەبوێرم ، ئەوەی هەوەسم لێم داوا ئەکا ئەوە ئەکەم ،ئەوەی وا لەدەستم دەرئەچێ با دەرچێ زۆر گرنگ نیە، یا ئەو نەخۆشی‌و دەردەسەری‌یە کە دێتەسەر ڕێم، بابێت بۆم، زۆر قورس وگەورە نیەو ئەتوانم خۆمی لێ ڕزگار کەم، یاهەرچی بێت زۆر دەوامی نابێت هەر ڕزگار ئەبم لێی...

وەختێ مەسەلەکە پەیوەندی بە خۆشبەختی دنیا و ئاخیرەتەوە یا بەدبەختی دونیاو ئاخیرەتەوە هەیە، ئیتر ئینسانێك ئەگەر کەمێك دڵسۆزی خۆی بێ، تۆزێ هۆشی بەخۆیەوە بێ، هەرگیز ئیجازە بەخۆی نادات هەروا سادەبێ، بێ موبالات ڕووبەڕووی ئەم مەسەلەیە ببێتەوە، وەك مەسەلەیەکی دونیایی وکارو ئیشێکی دونیایی لەگەڵی بەرخورد بکا.

کە وابووئینسان چارەیەکی نیە غەیری ئەوەی ڕووبکاتە (کتێبەکەی خوا)، بەرنامەی ژیانی خۆی لێ وەرگرێ ، بۆ ئەوەی لەژیانیا بەندە بێت . هەڵبەتە بەندەییش بەو مانایە نیە کە لە ناو خەڵکا مەشهورە، وا ئەزانن نوێژێك بکاو ڕۆژوویەك بگرێ وحەجێك بکا، شتانێك لەم جۆرە ئیشانە بکا ئیتر کافییەو، لەباقی ژیانیداو،کارەکانی تری ژیانیدا، هەرچۆنێ کە خۆی پێی خۆشە، یا فەرمانبەردارو پەیڕەوی هەر قانوونو بەرنامەیەکی تری غەیری بەرنامەی خوا بێ، ئیتر لێی وەرنەگیرێ .

واتای تەواوی بەندایەتی

بەندایەتی ئەوەیە ئینسان لە هەموو ژیانیدا، چ لە ژیانی شەخسی خۆی، یا لەژیانی خێزانیدا، چ لەناو کۆمەڵدا، چ لە مەجالی سیاسەتدا، چ لەمەیدانی ئابوری وکەسبو کاردا، لە هەر شتێکا ، وا بجوڵێ خوا لێی داوا ئەکا .

وەختێك بەڕاستی بەندەی خوا ئەبێ ، کە لەهەموو ژیانیا فەرمانبەردارو گوێرایەڵی خوا بێ، ئەگەر نا، لە بەشێك لەژیانیا گوێرایەڵی فەرمانی خوا بوو، لەبەشێکی تردا بەمەیلی خۆی، یا بەپێی قانوونو بەرنامەی غەیری خوا جووڵا، ئەوە لێی قبووڵ ناکرێت ، بەبەندەی خوا حیساب ناکرێ ..

ئینسان لەگەڵ خوادا ئەبێ پەیوەندی بەم جۆرە بێ : لەگەڵ خۆی هەندێ مەسئولیەت وئەرك هەن، لەگەڵ خانەوادەی، لەگەڵ خەڵك، لەگەڵ ڕژێمێك کە حکومەت ئەکا، لەگەڵ ئەو نیعمەتو ئیمکاناتەی خوا لەبەردەستیا قەراری داون .. لەگەڵ هەموو ئەمانەدا ئینسان سەروکاری هەیە، بۆ هەرکام لەمانە هەندێك دەستورو فەرمانی لە لایەن خواوە بۆ هاتووە ، ئەبێ لە هەموویاندا پەیڕەوەی خوا بێت، تەنها لەو کاتەدا ئەبێتە بەندەی خوا.. ئەگەر نا ، بەبەندەی خوا حسێب ناکرێ، خۆشبەختی دنیاو ئاخیرەتی دەست ناکەوێ . بە پێچەوانەوە تووشی بەدبەختی دونیاوئاخیرەت ئەبێ ..

لەبەرئەوە کاتێ بۆ نمونە خەریکی تیجارەت ئەبێ ، تەنها هەدەفی ئەوە نیە سەروەتو ماڵی زۆر بێ ، هەمیشە لەبیری ئەوەدا ئەبێ خوا چی پێ خۆشە ئاوا بکاو چی پێ ناخۆشە ئاوا نەکا .

دەی ئائەوە تیجارەتێکە لەعەینی ئەوەدا ماڵی پێ کەسب ئەکرێ ، سوودی پێ دەست ئەخرێ، لە هەمان کاتدا بەندەیی خوای گەورەشە ، خوای گەورە وا لە ئینسان ڕازی ئەبێو لێی خۆش ئەبێ .

ئەوەش پێویستە بزانرێت عیبادەت کردن بۆ خوا بەو مانایە نیە ئینسان دەست لە ژیانو لە کەڵك وەرگرتن لەم نیعمەتو ئیمکاناتە بکێشێو، تەرکی ژیان بکاو، بڕوا لەگۆشەیەکا هەر خەریکی نوێژ کردن و ڕۆژووگرتنو ئەو جۆرە شتانە بێت، هەروەك لەپێشا وتمان، بەڵکو بەندەیی ئەوەیە ئینسان لەو ئیمکاناتو نیعمەتانەی خوا بۆی داناوە ئیستفادە بکا، بەڵام نەك بەو جۆرە هەوەس و ئارەزوی خۆی پێی ئەڵێت، بەڵکو بەو جۆرەی خوا بۆی دیاری کردووە، سود وەرگرێ لەو نیعمەتو ئیمکاناتە .. ئەوە ئەبێ بەبەندەیی وعیبادەت .. بۆنمونە : بازرگانێك ئەتوانێ تیجارەت بکاو بەندەی خوایش بێ . هەروەك ئەتوانێ تیجارەت بکا و پێچەوانەیی بەندەیی خواش بکا، بەندەیی بۆ هەوەسو ئارەزوی خۆی بکا ، بۆ شەیتانیبکا ، ئەگەر ئەو تاجرە لەتیجارەتەکەیا ، لە کڕینو فرۆشتنو مامەڵەکانیا ، هەمیشە لەبیری ئەوەدا بووخوا چی پێ خۆشە ئەوە بکا ، چی پێ ناخۆشە ئەوە

نەکات ، ئەگەر ئاوا بوو ئەوە بەندەی خوایە، لەهەمان کاتـدا خەریکـە تیجارەتیش ئەکاتو سوودیشی دەسـت ئەکـەوێت و ماڵەکەشـی زۆر ئەبێت .. بەو مەبەستەوە تیجارەت ئەکا کە وەزیفەیەکە و مەسـئولـەتێك جیٚ بەجیٚ ئەکا، کـە هـەر کەسـێك لـەژیانیا بـەپێی توانایـەك هەیـەتی خەریکی ئیشو کارێکە.

ئەکریٚ ئەو تاجیرەگوێی لەوە نەبیٚ کە چی دروستە؟ چی نادروستە؟ خوا چی پیٚ خۆشە، چی پیٚ ناخۆشە؟ ئەکریٚ هۆشـی بـەلای ئەمانـەوە نەبیٚ و گـوێی لەمانـە نـەبیٚ و، هـەر بـیری بـەلای ئـەوەدا بـیٚ لـەچ ڕێگایەکەوە زۆرتری دەسـت ئەکـەویٚ، چـی بکـا سـەروەتی زیـاتری دەست ئەکەویٚ؟ ئەگەر لەدزی کردندا، لەسوو و ڕیبا خواردندا ، لـە خیانەت کردن لەماڵی ئـەم و ئـەودا ، لـە هـەزاران شـتی تـری وەك ئەمانەیشەوە دەستی کەوێت، ئەو ئامادەیە ئەوانە بکا بۆئەوەی سەروەت و ماڵەکەی زۆر بێت، چونکە ئامانجی ئەو تەنها ئەوەیە سەروەتو ماڵی زۆر بێت .

دەی خۆ ئەمیش هەروەك ئەو تیجارەت ئەکا، بەڵام چونکە هـەدەفی تەنها سەروەتو ماڵەو، هەدەفی ئەوە نیـە کـە مەسـئولیەتیٚ جێبـەجیٚ بکا، ئەمەیان هەر هەنگاویٚ لـە تیجارەتەکـەیا هـەڵی ئـەگرێت، ئەبێتـە سەبەبی ئەوەی زیـاتر خـوا لـێـی بڕەنجـیٚو، غـەزەبی لیٚ بگـریٚ، هـەر هەنگاویٚ هەڵی ئەگریٚ لە خوا دوورترو دوور تری ئەخاتەوەو، ئەبێتـە

سەبەبی ئەوەی لەدنیاو ئاخیرەتا تووشی بەدبەختی ببیٚ .. دەی ئەوەتا هەردووکیشیان خەریکی تیجارەتن، یەکێکیان بەتیجارەتەکە بەندەیی بۆ خوا ئەکا، یەکێکیان گوناه ئەکاو خیلافی ڕێگای بەندەیی ئەڕوات . یەکەمیان کە بەندەیی ئەکا، کەسبی ماڵو سەروەتەکە نابێتە هەدەف بۆی، بە جۆرێك ئەرکو مەسئولیەتێك ئەدا ئەکا، جا لەبەر ئەوە کە مەسئولیەت ئەدا ئەکا ئیتر هەمیشە لەبیری ئەوەدایە خوا چی پێ خۆشە لەتیجارەتەکەیدا ئەوە بکا ، چی پێ خۆش نیە نەیکا . دووەمیشیان هەدەفی تەنیاو تەنیا ماڵو سەروەتەکەیە، ئیتر بیری بەلای ئەوەوە نیە چی دروستەو چی نادروستە، خوا چی پێ خۆشەو چی پێ ناخۆشە . بۆیە تیجارەتەکەی ئەبێتە خیلافی بەندەییو ئەبێتە گوناهو نافەرمانی .

هەموو شتێکی تریش هەر وایە . لە کیشاوەرزی (کشت و کاڵ) دا، لەپیشەسازیدا، لەحەیوانداریدا، لەهەر شتێکا، ئەکرێ ئینسان بەو ئیشو کارەی بەندەیی بکا بۆ خوا، ئەشکرێ خیلافی بەندەییش بکا. دکتۆرێك (پزیشکێك) خەریکە پزیشکی ئەکا، ئەگەر هەدەفی ئەوە بێت بە موعالەجەکردنی نەخۆشان، پولو پارەی زیاتری دەست بکەوێت ، ئیتر چاوی لەمەنەبێ و بیری بەلای ئەوەوە نەبێت ، ئەبێ چی بکا خوا پێی خۆشە، لەچی دووری بکا کە خوا پێی ناخۆشە، ئەوە بە پزیشکیەکەی گوناه ئەکاو لەخوا دوورئەکەوێتەوە، ئەو ئیشو کارەی ئەبێتە سەبەبی ئەوەی تووشی بەدبەختی دنیاو ئاخیرەت ببێت .

بەلاّم ئەگەر پزیشکێك لە ئیشو کارەکەیا هەدەفی ئەوە بوو مەسئولیەتو وەزیفە جێبەجێ بکا، هەدەفی ئەوە بوو ئەویش وەك هەر ئینسانێکی تری بەندەی خوا مەسئولیەتێك ئەدا بکا، خزمەتێك بەخەڵك بکا، لەبەر ئەوە ئیتر بیری بەلای بەرنامەی خواوە بوو، چی خوا پێی خۆشە ئەوەی ئەکرد، چی پیّ ناخۆشە لەوە دووری ئەکرد، ئەوە ئەو پزیشکە بەو پزیشکیەی کە ئەیکا خەریکی بەندەیی کردنە .

هەروەك چۆن نوێژەکەی ئەکا خەریکە بەندەیی وعیبادەت ئەکا، هەرواش وەختێك خەریکی موعالەجەی نەخۆشێکە، خەریکە بەندەیی خوا ئەکا . هەروەها هەر ئیشوکارێکی تر لە ژیانـدا، ئەکریّ ئینسان بەندەیی پیّ بکا و، ئەشکریّ خیلافی بەندەیی پیّ بکا .

بەم جۆرە ڕۆشن ئەبێتەوە بەندەیی شتێك نیە تایبەتی بەعزێك لە ئیشو کارەکانی ژیانی ئینسان بیّو، تەنها گۆشەیەك یان چەند گۆشەیەك لەژیانی ئینسان پڕکاتەوەو، ئیتر لایەنەکانیتر فەرامۆش بکا .

هۆی گومڕایی ئینسان

بۆ چی ئینسان لە ڕێی بەندەیی لادەدات؟

لێرەدا جێی ئەوەیە ئینسان لە خۆی بپرسێ یالە کەسێکی‌تر: کاتێ سەرەنجامی بەندەیی کردنو بەندەیی نەکردن ئاوایە (یا بەدبەختی دونیاو ئاخیرەت، یا خۆشبەختی هەردووکیان)، ئیتر بۆچی ئینسان ئەبێ بێ موبالاتی بکاو گوێ بەمە نەداو، ئاوەها خۆی تووشی بەدبەختی دونیاو ئاخیرەت بکاو، لەخۆشبەختی دونیا خۆی مەحروم بکات؟!

چی ئەبێتە هۆی ئەوەی ئینسان وا بکا؟ بەڕاستی جێی سەرسوڕمانە کاتێ ئینسان ئەمە ئەزانێ ، لەگەڵ ئەوەیشا ئەو ڕێیە ناگرێتە بەر، بەپێی هەوەسو ئارەزوی خۆی و بەپێی ئەوە ئەڕۆی‌کە شەیتان پێی ئەڵێ، بەو ڕێگایەدا ئەڕوا شەیتان بۆی دیار ئەکات .. وەڵامی ئەم پرسیارە بەکورتی ئەمەیە :

خۆشویستنی ژیانی دونیاو هەڵبژاردنی ژیانی دونیا، ئەبێتە هۆی هەرچی گومڕاییو لە ڕێگەی خوا لادانو هەرچی بەدبەختی‌یە .

ئەگەر ئینسان ژیانی دونیای کرد بەهەدەف بۆ خۆی، هەوڵی هەر بۆ ئەوە بوو ژیانی دونیای دەست کەوێ، ئەوە ئیتر حەتمەن تەنها بەرەوعەزابو بەدبەختی ئەبەدیی ئەڕوا. تەنها لە کاتێکا ئینسان تووشی بەدبەختی دونیاو ئاخیرەت نابێ، کە ژیانی دونیای نەبێتە هەدەفو

نەبێتە مەبەستی، لە جیاتی ئەوەی هەوڵی بۆ دەست خستنی ژیانی دونیای بێت، تێکۆشێ بۆ ئەوەی خواپێی خۆشە .

جا ئەمەی کەئەیلێین ، مانای ئەوە نیە ئینسان ئەگەر بیەوێ بەدبەخت نەبێ وخۆش بەخت بێ ،ئەبێ ژیانی دونیا تەرك کاو لەو ئیمکانات‌و نیعمەتانەی خوا خەلقی کردوون ئیستفادە نەکا، نەخێر. لەبەرانبەری ژیانی دونیاوە تەرکی ژیان نیە، ئەوە کاتێکە ئەو نیعمەت‌و ئیمکاناتەی خوا لە ئیختیاری ئینسانا قەراری داون، خۆیان ببن بەهەدەف بۆ ئینسان . خۆ ئەگەر نیعمەت‌و ئیمکاناتێ خوا لە ئیختیاری ئینسانا قەراری داون نەبوون بەهەدەف ، بەڵکو هەروەك خوا خۆی بڕیاری داوە ئینسان بۆ ئەوە ئیستفادەی لێ کردن کە بەندایەتی خوا بکا، وا ئیستفادەی کرد کە خوا فەرمانی داوە، ئەوە لەهەمان کاتدا کە ئیستفادە ئەکا، ناشوترێ ئەو کەسە ژیانی دونیای بۆ خۆی هەڵبژاردووە .

جا بۆئەوەی ئەمە باش ڕۆشن بێتەوە یەك دوو وێنەیەك، یەك دوومیسالێك باس ئەکەین :

فەرز ئەکەین فەرمانڕەوای وڵاتێك دەستورئەدات بەرەعیەتەکەی لەغەیری ئەو پایتەختەدا کە خۆی تیایەتی، واتە لەشارەکانی ترەوە ، هەموو لە یەك ڕۆژا بکەونە ڕێ‌و بڕۆن بۆ لای ئەو. کاتێ خەڵکەکە هەمووکۆئەبنەوەو ئەگەنە لای ، ئەویش بێت لەگەڵیان دیدارێك

بکاتو ببینن‌و کەڵکێ وەرگرن لەبینینەکەی‌و شانازییەکیان دەست کەوێ .. جا خەڵکەکە هەموو ئەکەونە ڕێ، ئەڕۆن بۆ لای فەرمانڕەواکەیان، بەرەو پایتەختەکەیان . هەرکەس خواردەمەنی‌یەك لەحەدێکا کە دەستی ئەکەوێ لەگەڵ خۆی ئەبا . لەو سەرە ڕێیەیشدا کە لێیەوە ئەڕۆن لەهەر چەند کیلۆمەترێکا جێگایەك هەیە بۆ ئەوەی موسافیرەکان دابەزن، ئیسراحەتێ بکەن‌و نان‌و ئاوێ بخۆن‌و دووبارە هێزیان تێ‌دەکەوێتەوە بۆ ئەوەی بتوانن پاشماوەی ڕێگاکە ببڕن، وەختێك لەشوێنێ لەو شوێنانە دائەبەزن‌و دەست ئەکەن بەپشوودان، تەماشا ئەکەن لەملاو لەولای ڕێگاکەوە باخ‌و بێستان‌و شتی‌تر هەن، زۆرێکیان ئەچنە ناو باخ‌و بێستانەکەو دەست ئەکەن بەخواردنی ئەو شتانەی کە هەن . وەختێك لەزەتی ئەو شتانەی کە ئەیخۆن ئەچەژن ، زیاتر حەز ئەکەن بمێننەوە، زیاتر لەو باخانەدا ئەڕۆن‌و دوور ئەکەونەوە لەو ڕێگایەی قەرارە پیایدا بڕۆن ، ئەڕۆنە ناو باخەکەو سەیری ئەم درەخت‌و ئەو درەخت دەکەن، بەجۆرێك زۆرێکیان لەبیریان ئەچێتەوە بۆچی هاتوون؟ لەبیریان ئەچێتەوە ئەمانە هاتوون بڕۆن بۆ ئەو پایتەختە ی فەرمانڕەواکەیانی تێدایە، لێرەدا کە دابەزیون بۆ ئەوە بووە ئیسراحەتێ بکەن‌و خواردنێك بخۆن و هەڵسن بکەونەوە ڕێ .. کەچی ئەڕۆن خەریکی خواردن‌ولەزەت بردن ئەبن ، بەجۆرێك لەبیریان

ئەچـێتەوە کـە ڕەفیقـەکانیان دوای ئـەوە ئیسـراحەتی خۆیـان کـرد، ئەکەونەوە ڕێو ڕێگەکەیان درێژە پێ ئەدەن و ئەمان بەجێ دەمێنن .

دوای ئەوەی کـە زۆرێـك ئـەخۆنو زۆرێـك ئەملاوئـەولا ئەکـەن، ماندوو ئەبنو لەوێدا ئەکەون، خـەویان لـێ دەکـەوێ، سـەرەنجام لـە کاروانەکە جێ ئەمێنن، لەحاڵێکا ئەوانەی وا هۆشیار بوونو هۆشـیان بەخۆیانـەوە بـووەو زانیویانەکـە بۆچـی هـاتوون، دوایـی هەڵسـاون وکەوتونەتەوە ڕێ، ڕۆیشتونو، زۆریـش دوورکەوتونەتـەوەو ئـەمانیان جێ هێشتووە لەناو ئەو باخەدا .. بـەڵام ئەوانـەی کـەوا نەخەڵـەتان و غافڵ نەبوون، لەگەڵ ئەوەی کە چوونە ناو باخەکـە، بـەڵام هۆشـیان بەخۆیانەوە بوو، ئەیانزانی بۆچی هاتوون . ئەیانزانی کـە نـەهاتوون بـۆ ئەوەی لـەناوئەو باخەدا بمێننەوە . بەڵکو هـاتوون بـۆ ئـەوەی بـڕۆنو بگەنە پایتەختی حاکمو فەرمان ڕەواکەیان، ئەو ببینن‌و، دابەزینیان لـەو مەنزڵەداو چوونە ناو باخەکە، تەنها بۆ ئەوە بوو کە پشـوویەك بـدەنو پاشان بکەونە ڕێ . لەبەرئەوەی ئەمانەیان زانیویانە هەدەف چیە، کـاتێ ئیستفادەشیان کردووە لەپشوودانەکە هەدەفەکەشیان بیر نەچـۆتەوە ، بەڵکو وا کەڵكو سـوودیان لێ وەرگرتـووە کەکۆمـەکیان بکـات بـۆ ئەوەی بتوانن بگەن بەهەدەفیان

ئەم دوو دەستە موسافیرە لەیەك شتا وەك یەك وان ، هـەردوولا لـە بەرهەمی باخەکەیان خواردووە، بەڵام یەکەمیان هەر خواردنیان لەبیرە،

دووەمیان هەدەفەکەشیان لەبیر نەچۆتەوە . عەیب لەوەدا نەبووە خواردنی باخەکە بخۆن، لەوەدا بووە ئەوە بووبێ بەهەدەفو، ئەو پایتەختەو ئەو فەرمان ڕەوایەی قەراربووە بڕۆن بۆ ئەوێو ببینن، ئەوەیان لەبیر بچێتەوە

بەندەیی کردنو بەندەیی نەکردنیش بۆ خوا(بێ تەشبیە) ئاوایە .

کەوا بوو موسڵمانێتی و بەندەیی بەو مانایە نیە ئینسان بێ بەشو مەحروم بێ لە خۆشی .. موسڵمانو ناموسڵمان بەوەنیە کە ناموسڵمان لەم نیعمەتو ئیمکاناتە ئیستفادە بکاو، موسڵمان نەیکا . نەخێر، هەردوو سوود وەرئەگرن، بەڵام موسڵمان ئەیەوێ بەندەی خوا بێ پێش لەوەی کە ئیستفادە بکا، بەڵام ناموسڵمان، یا ئەوکەسەی بەندەی هەوەسو ئارەزووی خۆیەتیو بەندەی شەیتانە، گوێی لەمە نیە خوا ئەفەرموێ چی بکەو چی مەکە؟ چۆن ئیستفادە بکە لەئیمکانات ونیعمەتەکانو چۆن مەیکە؟ پێی خۆشە ئیستفادەیان لێ بکا ، ئەیکاتو تەواو.

ئەمەیە فەرقی بەینی بەندەییو موسڵمانیی لەلایەکەوە، ناموسڵمانییش لەلایەکی ترەوە

خۆشبەختی و بەدبەختی ڕاستەقینە

ئەگەر کەسێك وەك پەیامنێرێك بکەوێتە سەر ئەم زەوییە، لەتەواوی ئەم خەڵکە بپرسێ : ئێوە چیتان ئەوێ ؟ بۆچی هەوڵ ئەدەن ؟ ئەتانەوێ بەچی بگەن ؟ چیتان پێ خۆشە ؟ لەچی بێزارن ؟ لەچی ئەترسن کە تووشتان ببێت؟ ڕەنگە لەوەڵامەکاندا وشەکانیان جۆرجۆر بن، بەڵام هەموویان لەوەدا یەك ئەگرن کە ئەڵێن :

خۆشبەختیمان ئەوێت، لەبەدبەختی بێزارین، ئەمانەوێ بەدبەختیمان تووش نەبێت ..

هیچ ئینسانێك نیە هەدەفی لەمە زیاتر بێت .

بەڵام ئایا خۆشبەختی و بەدبەختی چیە ؟، چۆن ئینسان دەستی دەکەوێ؟ ئالێرەدا خەڵکان دەستە دەستەبوون و، زۆرێك ڕێگایان ون کردووە و نەیان زانیوە چۆن بەرەو خۆشبەختی بڕۆن؟ یا خۆشبەختی چیەو چۆن ئەتوانن دەستی بخەن؟!

زۆرێك وایان زانیوە خۆشبەختی بەوەیە سەروەت و ماڵ زۆربێ و لەدەستا بێ! زۆرێك وایان زانیوە خۆشبەختی لەوەدایە ئینسان مەقام و شۆرەت و دەسەڵاتی بێ! زۆرێك لەپیاوان وایان زانیوە خۆشبەختی لەوایە ژنیان بێ! ژن وای زانیوە مێردی بێ! شتانی تری لەم جۆرە بابەتانە .

جا دوای ئەوە کە ئەوەی ویستوویانە دەستیان خستووە، دیویانە نەخێر، خۆشبەختی لەوەدا نیە .. ئەوەی وای زانیوە خۆشبەختی لە سەروەتایە، سەروەتی دەست کەوتووە، بەڵام دوایی بۆی ڕۆشن بۆتەوە خۆشبەخت نیە ، بگرە زۆرجار زیاتر دوورکەوتۆتەوە لەوەی بەشوێنیدا گەڕاوە . ئەوەی وای زانیوە خۆشبەختی لەمەقامو پلەوپایەدایە، دوای ئەوە کە دەستی کەوتووە سەیری کردووە لەوەی وابە شوێنیا گەڕاوە، زۆرتر دوورکەوتۆتەوە . هەروەها لە شتەکانی تریشدا، عالەم هەمووی هەوڵ بۆ خۆشبەختی ئەداو، بێزارە لە بەدبەختی .. بەڵام خۆشبەختی چیە، چۆن ئینسان خۆشبەخت ئەبێ، چۆن بەدبەخت ئەبێ؟ ئەمەیە زۆرتری ئەفرادی ئەم نەوعی بەشەرەی بەهەڵەولاڕێدا بردووە .

بۆ ئەوەی زیاتر ڕوون ببێتەوە کە ئەوشتانە ئینسان ناگەیەنن بە خۆشبەختی، یەك دوو وێنە و نمونە باس ئەکەین :

وا دانێین ئینسانێك لە شارێکدایە، هیچ مەقامو پۆستێکی نیە ، ڕۆژێك لە ڕۆژان ئەم ئارەزووە ئەکەوێتە سەری کە ببێ بە شەهردار (بەڕێوەبەری ناحیە)ی شارێكو ئەبێ بە ئاوات بۆی! وا ئەزانێ ئەگەر بوو بە بەڕێوەبەری ناحیە، ئیتر خۆشبەختی تەواوی دەست کەوتووە؟! وەختێك بوو بەوە، دوای بەینێك سەیر ئەکا ئارەزوویەکی گەورەتر لەدڵیا پەیدا بووە ، ئیتر زۆرتر ڕەنج ئەدا، لەوەوپێش ئارەزووی هەر ئەوەبوو ببێتە(بەڕێوەبەری ناحیە)، بەڵام ئێستە بیر ئەکاتەوە ئەوە کەمەو

ئارەزووەکەش کەمە ، ئێستا سەیر ئەکا لەسەروو خۆیەوە فەرماندار (قائمقام)ێك هەیە ، ئیتر ئەو ئاواتە ئەکەوێتە دڵی کە بگاتە ئەو مەقامە .. جا کە بوو بە فەرماندار ئیتر سەیر ئەکا لەسەری ئەویشەوە نوستاندار (پارێزگار)ێك هەیە، بۆیە ئاواتی زلتر ئەبێ ، چونکە پارێزگاریی زیاترە، ئاواتەکەی زل ترە، دیارە زەحمەتیش زیاترە بۆ دەست خستنی .. بەوەشەوە ناوەستێ، کە بوو بە پارێزگار سەیر ئەکا لەسەروو ئەویشەوە کەسیتر هەیە، بۆ نمونە (وەزیری ناوخۆ) هەیە، بۆیە ئاواتێکی گەورەتر ئەکەوێتە دڵیو ئەڵێ : خۆزگە ببوایەم بە وەزیری ناوخۆ.. ئەگەر فەرزەن بوو بەوەش، لەسەرترەوە (سەرۆك وەزیران) هەیە، (سەرۆك کۆمار) هەیە، ئەگەر بوو بەوەش سەرەك کۆماری گەورەتر هەیە، بەلامانەوە سەیر نەبێ ئاواتی ئەوەش بخوازێ کە دەسەلاتی بەسەر ئاسمانیشا ببێت ..

بە کورتی ئینسان تا زیاتر مەقامی دەست کەوێ ئاواتی گەورەترو بەربلاوتر ئەبێ، لەبەرئەوەی وەختێ شتێ بووە ئاواتیو دەستی نەکەوت خەفەتی بێ ئەخوا، بۆیە تا مەقامی زیاتر بێ ، خەفەتی زیاتر ئەبێ . بە پێچەوانەوە کەسێك کە ئاواتی کەمترە، خەفەتی کەمترە .

لەلایەکی تریشەوە ئەوەی وا پلەوپایەی نیە ترسی ئەوەی نیە شتێکی لەدەست دەرچێ، بۆیە ناترسێ . بەڵام لەو ڕۆژەوە کە ئەبێ بە شتێ، ترسی ئەوەی هەیە کەسێکی تر بێتو ئەو شتەی لەدەست دەرکا،

چونکە هەروەك ئەم ئەو شتەی پێ خۆشە خەڵکی تریش پێیان خۆشە، هەر ئێستا کەسانی تریش هەن هەوڵ ئەدەن بۆ ئەوەی جێگاکەی بگرن . ئەگەر بوو بەشتێکی گەورەتر ترسی بەقەدەر ئەو شتە زیاتر ئەبێ .. وە هەروەها .

کەواتە مەقامی زۆرتر خەفەتی زۆرتر ساز ئەکا بۆ ئینسان، هەروەها مەقامی زۆرتر ترسی زۆرتریش ئەگەیەنێ بە ئینسان .

سەروەت و سامانیش بە هەمان جۆرە . فەرز ئەکەین کابرایەك لەدێیەکا دوکانێکی بچوکی هەیە، قەراری وایە هەر ڕۆژێ (١٠٠) تمەن یا سەد دینار سوودی دەست کەوێ، سەرمایەیەك کە هەیەتیو دووکانەکەی پێ داناوە، مەسەلەن ١٠ هەزار تمەنە ، ئەو کەسە بەقەدەر ئەو سەرمایەیە ئاواتی هەیە .

ئەگەر ١٠ هەزارەکەی بوو بە ١٠٠ هەزارو، لەشارێکا دوکانی دانا ئاواتی بەقەدەر ئەوە زۆرتر ئەبێتو چاوەڕوانی ئەوە ئەبێت لەڕۆژێکا چەند بەرانبەری ئەوەی وا لەدێیەکەدا ئاواتی بۆ ئەخواست دەست کەوێ .. ئاخر سەروەت زۆربووە ئاواتیش زۆر بووە، پێش لەوە ئەوەی ئاواتی بۆ ئەخوازێ دەستی کەوێ خەفەتی بۆ ئەخوا، کەوابوو بەپێی زۆربوونی سەروەتەکەی خەفەتیشی زۆر بوو.

هەروەها لەولایشەوە ئەوەی کە ١٠ هەزار تمەنی هەیە، ئەگەر بترسێ ١٠ هەزار تمەنەکەی لەدەست دەرکەن، بەقەدەرئەوە ئەترسێ .

بەقەد ۱۰ هەزار تمەنەکە ئەترسێ، ئەوەی کە (ملیۆنێك)ی هەیە بەقەد (ملیۆنێك) ئەترسێ، هەروەها ئەوەی کە (ملیارد)و زیاتری هەیە.

دەی ئەوە (پلەو مەقام)، ئەوەش (سامانو سەروەت)، کە هەرکات کامیان تا زیاتر ئەبێ خەفەتی زیاترو، ترسی زیاتر ئەدا بە ئینسان، هەرکەسیش ترسو خەفەتی ببێت، ئیتر لەو شتەی وا هەیەتی کەلکێ وەرناگرێو ئیستفادە ناکا.

حەقیقەت ئەوەیە ئەو خۆشبەختی‌یەی وا خەلّك بۆی ئەگەڕێن، بەلاّم دەستیان ناکەوێ ، ئەوەیە ئینسان حالّەتێکی ببێ کەلەو حالّەتەدا خەفەتی نەبێ وترسی نەبێ، ئەگەر ئینسان ئاوا حالّەتێکی بوو ئەوا خۆشبەختە، بەلاّم هەروەك روون بووەوە نە سەروەت ڕێگەی ئەوەیە ئینسان بگا بەو حالّەتە، نە مەقام و نەهیچ شتێکی‌تر لەوانەی ئەهلی دونیا ئەیانەوێ .

ئەی‌چۆن‌وبەچی ئینسان ئەگا بەخۆشبەختی، بەچی وای لێ دێت نە خەفەتی ببێو نەترسی ببێ ؟!

ئینسانێك کە ڕێگای بەندەیی خوا ئەگرێتە بەر ، بەکورتی تەنها بیری لەسەر ئەوەیە کە خوا چی لێ داوا ئەکا ئەوە بکا، ئەفەرموێ چی مەکە ئەوە نەکا؟ بیری بەلای ئەوەوە نیە کە چی‌بووەو چی ئەبێ؟ لەمەوپێش چی بووەو لەمەولا چی ئەبێ .. بۆ ؟ چونکە ئەزانێ هەر چی‌یەك ئەبێ خوا ئەیکا، هیچ شتێك بەبێ ئیرادەو بەبێ ویستی خوا

نابێ ، هەرچى‌يەكيش ئەو بيكا خێرەو حيكمەتە ، هەر ئەوكارە دروستو بەجىێيە وغەيرى ئەوە نابەجێيە !

كەواتە ئينسانێك بەندەى خوا بێتو ئەمە بزانێ، نەبيرى ئەوە ئەكا كە چى‌بووە؟ نە بيرى ئەوەش ئەكا كە لەمەولا چى ئەبێ؟ ئەوانە ئەسپێرێ بەخاوەنى خۆى، ئەيسپێرێ بەخوا . بەندەى خوا تەنها بيرى لاى ئەوەيە ئەبێ چى بكاو چى نەكا؟

وەزيفەو مەسئوليەتى چيە ، ئەوە جێبەجێ ئەكا . بڕواو قەناعەتى وايە لەمەوپێش هەرچيەك بووە ئەوە خوا خۆى كردويەتى‌و هەمووى حيكمەتەو بەجىێيە، شتێك نيە نابەجىێو نادروست بوو بێت ، تا ئينسان خەفەتى پێ بخواو بڵێ خۆزگە وا نەبوايە . شتێكيش لەوانەى كە خێرو حيكمەتى تيابووە لەدەست دەرنەچووە ، تا بڵێ : ئاخ ! ئەو شتەم لەدەست دەرچوو، نەبوايە ببوايەو نەبوو. پێى وايە هەرچى‌يەك وا خێرو حيكمەت بووە خواى گەورە كردوويەتى‌و، هەرچى‌يەك شەڕو نابەجىێ بووە، نەيكردووە . ئيتر هيچ جێگاى ئەوە نيە كە ئينسان خەفەت بخواو نارەحەت بى‌و، بڵێ خۆزگە ئەوە ببوايەو ئەوە نەبوايە ..

لەمەولاش هەر شتێك ئەبێ ئەوەيە كە خوا ئەيكا، هەر خێرە و حيكمەتەو بەجىێيە، ئەوەى نادروستە خوا نايكا . كەوابوو لەمەودواش ترسى ئەوەى نيە شتى نابەجىێو نادروست بێتە دى. هەروەكو خەفەتى نەبوو بۆ لەمەوپێشتريش .

ئــەوەی خــەڵکیش ئەیکــەن هەروایــە . هەرچــیەك لەمــەوپێش کردوویانە ئەگەر ئیش‌وکاری باشیان کردووە، خۆ ئەوە جێی خەفـەت نیە، ئەگـەر شتی نابـەجێو نادروسـت کـراوەو گونـاهو سەرپێچـیو نافەرمانیان کردووە، خۆ ئەوە ڕۆشتووە، ئەم تەنها ئەوەی لەســەرە کـە پێی ناخۆش بێت ئەو شتانە کراون و لێیان پەشیمان بێ، غـەیری ئـەوە شتێکی تری لەدەست نایەت .

ئەوانەش وا نافـەرمانی و سەرپێچـیان کـردووە لەفـەرمانی خـوا، ئەگەر دەسەڵاتی بوو لێیان داوا ئەکا لەمەولا ئاوا نەکەن، بەوە ئـەرکی خۆی ئەدا ئەکا .. بۆ لـەمەولاش بڕیاری لەسەر ئەوەیە ئەگەر کەسێکی دی نافــەرمانی کــرد، یــا گونــاهێکی ئــەنجام دا ، یــا مەســئولیەتو وەزیفەیەکی تەرك کرد، ئەمری پێ بکا بەچاکەو مەنعی بکا لە خراپە .. ئەمە بۆ لـەمەولای خۆیشی ، هەروەك قەرارە ئـەرك بـەجێ بێنـێ، ئـیتر ترسی ئەوەشی نیە لـەداهاتوودا خـەڵك نافـەرمانی بکـەنو سەرپێچـی لەفەرمانی خوا بکەن ، چونکە ئـەوەی لەدەسـتیایە قـەرارە لەئاینـدەدا بیکا، ئیتر غەیری ئەوە شتێکی تر لە گەردنیا نیەو ئەم مەسئول نیە لێی .

ئیتر باسی ئێستای(ئەو کاتەی کە تیایەتی) ئەوەیە بزانێ ئـەبێ چـی بکاو چی نەکا؟ ئەوەی خوا داوای لێ ئەکا ، بیکا .. ئەوەی لێـی داوا ئەکا نەیکا، نەیکاوتەواوبوو. ئەو ئەوەی لەسەرە لەوسـاتەی کـە تیایـا ئەژی بیری لای ئەوەبێ کە خوا ئەیەوێ، وەختێك ئاوا بوو ئیتر ترسـی

نیە بۆ داهاتوو، هەروا کە خەفەتی نیە بۆ ڕابوردوو . بەنیسبەتی خۆشیەوە لەمەوپیش ئەگەر نافەرمانییەکی کردووەو گوناهێکی تووش بووەو، ئێستا بیری لێ ئەکاتەوەو خەفەتی پێ ئەخوا، ئەتوانێ بەیەك شت لەکۆڵی خۆی بکاتەوە، بە تەوبەیەکی ڕاست و بە ئیخلاسەوە خەت ئەکێشرێ بەسەر هەموو گوناهەکان و هەموو نافەرمانیەکانیا، خۆی نەجات ئەدا لەدەست ئەو شتانەی لەمەوپێش کردوونی .. کاتێ تەوبەی کرد، خەت ئەکێشرێ بەسەر گوناهەکانیا وەك ئەوە کە نەیکردبن ، ئیتر جێگای خەفەت نیە ، بۆچی ئەوەم کردو بۆچی ئەوەم نەکرد؟ بۆ لەمەولاش ، بڕیارو عەزمی لەسەر ئەوە ئەبێ ،هەرچی خوا پێی خۆشە ئەوە بکا، هەرچی ئەو پێی ناخۆشە لەوە دووری بکا . هەر ئەوەی لەسەرە .. دەی وەختێ ئاوا ڕەتی خۆی کۆکردووە ، ئیتر لەڕەت بڵاوی دەرئەچێو ڕزگاری ئەبێ . خەفەتی لەمەوپێشی نەما، ترسی لەمەودواشی نیە مەسئولیەتی خۆی ئەدا کردووە ، ئیتر نەشتێکی لە دەست دەرچووە تا خەفەتی بۆ بخوا، نەشتێك لەسەرەڕێیایەتی کە خەتەر بێ بۆیو ترسی لێی بێت . تەنها هۆشی بەئێستاوەیە ،(بەو ساتە وەختەوە کە تیایدایە).

بەم جۆرە ئەم بڕیارو تەصمیمە وا لە دلێدا، دلێشی وا لە دەست خوای گەورەدا و زەمانەتی ئەکا، هەم بۆ ئێستا زەمانەتی ئەکا – مادام ئەم عەزمی کردووەو بڕیاری داوە لەسەر ئەوەی خوا چی لێ داوا ئەکا

ئاوا بێت، خواش کۆمەکی ئەکات - هەم بۆ داهاتوویش، کە بڕیاری لەسەر ئەوەیە بەندەی خوای خۆی بێت، خواش کۆمەکو زەمانەتی ئەکا کە بۆ لەمەولاش بەو ڕێیەدا بڕوا خوا پێی خۆشە .

واتە هەرچی لێی داوا ئەکرێ وا لە دڵیا، دڵیشی وا لەدەستی خاوەنەکەیاو ئەو زەمانەتی ئەکا. زۆر وەخت ئاوات ئەخوازێ بۆ شتێکو دەستی ناکەوێ . ئەوەی وا ویستویەتی دەستیکەوتوە. چونکە ئەوەی ئەم ئەیەوێ ئەوەیە بەندەی خوابێ . ئەوەش وا دەستی کەوتووە ترسی نیە کە لەدەستی دەرچێ . بۆ؟ چونکە ئەو شتە وا لەدڵیا، دڵیشی وا لەدەستی خوادایە . نەشتێکی لەدەست دەرچووە، نە ئاواتێکی هەیە نەیەتە دیو خەفەتی بۆ بخوا، نەترسی هەیە لەوەی ئەو شتەیش وا هەیەتی لەدەستی دەرچێ .. خۆشبەختیش ئەوەیە وا وتمان ، خەڵك هەموو بەشوێن ئەوەدا ئەگەڕێن، بەڵام نازانن چۆن دەستی بخەن .

ئەمە جەزاو پاداشتێ کە هەر لەدونیادا دەستی ئینسانی موسڵمان ئەکەوێ . ئائەمەش خۆی ئەوەندە گەورەیە، کە ئەگەر بە ڕاستی ئینسان غەیری ئەمە جەزایەکی تریشی نەبێت ئەمەی بەسە .

چونکە هەروەك وتمان هەر کەس لێی بپرسی لە دونیایدا هەوڵی چی ئەدا؟ بۆچی خەریکە؟ وەڵامی ئەمەیە کە ئێمە باسی لێ ئەکەین، ئەیەوێ خۆشبەخت بێ . دەی ئەو هەموو تێکۆشانە خەڵك هەیانە بۆ

ئەوەی خۆشبەخت بن، دەستیان ناکەوێ، بەڵام لەم ڕێیەوە ئینسان دەستی ئەکەوێ، لەڕێگەی بەندەیی خواوە، لەڕێگەی ئیمانو عەمەلی صالحەوە.

خوا بۆ ئەوە ئەفەرموێ : ﴿لَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً﴾ : ژیانێکی خۆشی پێئەدەین لەدونیادا. ئەوەیە ئەو ژیانە خۆشە کە نە خەفەتی ببێ، نەترسی ببێت .

جگە لەوە کاتێ ئینسان لە حاڵەتێکدا بوو نە خەفەتی بوو نەترس، لەبەر ئەوە کە ڕووی دڵی لەخاوەنەکەی خۆیەتی، ئیتر لەوپەڕی سەربەرزیشا ئەژی . هەر لەوکاتەدا کە زۆرێك لەخەڵك سەریان بۆ ئەمونەو دانەواندووە، زەلیلی دەستی ئەمو ئەون، موسڵمان بەرانبەری هەرچی دەسەڵاتدارو زۆردارە سەربەرزو سەرفرازە، ئامادە نیە سەر بۆ هیچ کەسێك، بۆ هیچ قودرەتو دەسەڵاتێك دانەوێنێ . ئەمەش خۆی بەهەشتێکە ئینسان تیایدا ئەژی .

دوای ئەوە کە ژیانی دونیاییش دوایی پێ هات، ئینجا نیعمەتی گەورەتر دەست پێ ئەکەن، کە ئێستا دێینە سەر باسی هەندێکیان .

ژیانی بەرزەخ

بەشیّ لە ژیانی بەرزەخ و چۆنیەتی پاداشت و سزا تیایدا:

موسلّمان تۆزێك بەرلەوەی گیانی دەرچێت، لەسەرە مەرگدا فریشتەکان پێشوازی دەکەن، کە دێن بۆ گیان کێشانی بە رێزلێنان‌وئیحترامەوە گیانەکەی ئەکێشن‌و، ئەیبەن بۆ جێگای خۆی .

لەوەختی گیان کێشانەوە تا ڕۆژی قیامەت - کە پێی ئەوترێ (بەرزەخ)- ئینسانی موئمین یەکێك لەم دوو حالّەتەی هەیە :

ئەگەر لە موسلّمانی پلە یەکەمە - ئەوانەی قورئان ناوی ناون (سابقین)یا (مقرّبین)- ئەوە لە هەرئافەت و بەلایەك، لەهەر شتێك ناخۆش بێ ، لەو دەورەداو لەو بەینەدا ڕزگارە . ئەوەش کە خۆشحالّی‌یەو موناسیبی حالّیەتی، گونجاوە لەگەلّ دەرەجەو مەقامێ کە هەیەتی، دەستی ئەکەوێ. باخێك کە پڕە لەنازو نیعمەت، لە وێنەی بەهەشت لەئیختیاریدایە، هەروەك ئەفەرموێ :

﴿ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ الْمُقَرَّبِينَ ، فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ ﴾ سورەی (الواقعه).

بەلاّم ئەگەر لە موسلّمانانی دەرەجە دووەم بوو، ئەوانەی قورئان ناوی ناون :(أصحاب اليمين)يا (أصحاب الميمنه) يا (مقتصدين)، ئەوە ئەگەر چی دەرەجەی لەخوارەوەیەو جەزاو پاداشتی لەخواری موسلّمانانی دەرەجە یەکەوەیە، بەلاّم لەگەلّ ئەوەدا لای کەمی پاداشتی

ئەوەیە کە لە هەر ئافەتو بەلاو ڕەنجێك لەو دەورەدا ڕزگارەو تووشی هیچ بەلاو دەردەسەری‌یەك نابێت :

﴿ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ، فَسَلاَمٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴾ .

ئەمەش بەرزەخ ، لەکاتی مردنەوە تا ڕۆژی قیامەت . لەقیامەتیشا لەوکاتەوە زیندوو ئەبێتەوەو لە قەبرەکەی دەردێت، ئیتر هەر نیعمەتو وڕێزلێنانو ئیحترامە و یەك لەدوای یەك پێی دەدرێ .

هەرکە زیندوو ئەبێتەوە ئەزانێ چ خەبەرەو بۆچی هەڵساوەتەوەو بۆ کوێ ئەچێ . ئەو وەختە بەسەرفرازی و بەڕووسووری‌یەوە ئەکەوێتە ڕێ بەرەو مەحکەمەو دادگای خوا.. کاتێ ئەوانەی خۆیان ئامادە ئەکردووە بۆ ئەو ڕۆژە هەموو وان لەترسو لەرزدا، ئەو سەربەرزو سەرفراز، دوور لەترسو خەفەت ، ئەڕوا بۆ حزووری خاوەنەکەی، نامەی عەمەلی ئەدرێ بەدەستی ڕاستی‌یەوەو بەوپەڕی خۆشحاڵی‌یەوە بانگ ئەکاتە ئەوانەی کە لەدەوروبەریدان : وەرن سەیر کەن، تەماشای ئەم نامەی عەمەلی منە بکەن، بزانن چی تیایە؟ لەبەرئەوەی کە شتی خراپی تیا نی‌یە، هاوار ئەکا : بێن تا نامەی عەمەلەکەم بخوێنمەوە بۆتان، کە پڕە لەکردەوەی چاکو پڕە لەئیمانو عەمەلی صالح .

دوای ئەوە لێپرسینەوەی ئاسانی بۆ جۆر ئەکرێ لەدادگای خوادا، بەڕەحەتی ئەجاتی ئەبێتو کاری تەواو ئەبێو، کاری دادگاو

مەحکەمەیشی دوایی دێتو، دوای ئەوە ئەکەوێتە ڕێ بۆ بەهەشت کە وەصفی ئەو مەگەر خوا هەر خۆی بیکا .

کەمو زۆر هەر کەسێك شتێك لە بەهەشت ئەزانێ . بە کورتی ئەو دوو عەیبە کە وا لەژیانی دونیاییدا، لەوێ نییە، یەکێکیان ئەوەیە ئینسان لەژیانی دونیا خەفەت لەکۆڵی ناکەوێ . ئەوی تریشیان ئەوەیە بێ ترس نابێ، ژیانی پڕە لە خەفەتو لەترس . بەهەشت لەو دوو عەیبە دوورە، نە خەفەتی تیایەو نەترس .

چونکە ئینسان هەر ئاواتێکی ببێ بۆی دێتە دی ﴿ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ ﴾ هەرچیان ئەوێت بۆیان هەیە . ئیتر ئینسان بەو هەموو تەماعو چاوەڕوانییەوە کە هەیەتی، هەرچی لەوێ داوای ئەکاو خۆزگەی بۆ ئەخوازێ لەوێ دەست ئەکەوێ .

هەرچییەکیش پێی ئەدرێ بۆ هەمیشە پێی ئەدرێ و لێی ناسەندرێتەوە ﴿ خالدين ﴾ بەردەوامو هەمیشەن لە نازو نیعمەتدا.

خەفەت نیە چونکە هەموو ئاواتەکانی دێنە دی . ترسیش نیە چونکە هیچی لەدەست دەرناچێ. لەخۆراك، لەخواردنەوە، لەپۆشاك، لەمەسکەن، لەنیعمەتی مەعنەوی، لەبینینی خوای موتەعال لە شتانی ترکە مەگەر هەر خوا بزانێ چین . هەرچییەك ئینسان بیەوێت دەستی ئەکەوێت و پێیئەدرێو لێی ناسەنرێتەوە . ئەوەش بەهەشت .

دوای ئەوە خوا ئەفەرموێ : ﴿ وَرِضْوَانٌ مِنْ اللَّهِ أَكْبَرُ ﴾ : ڕەزامەندی‌یەك، لێخۆش بوونێك لەلایەن خواوە، لەو شتانە هەموو گەورەترە، لەو هەموو نیعمەتەی لەبەهەشتدایە . جا ئیتر مەگەرخوا خۆی بزانێ ئەو ڕەزامەندی و لێخۆش بوونە چۆنە کە لەهەموو نیعمەتەکانی بەهەشت گەورەترە .. مەگەر ئینسان لەوکاتەدا ئەچێتە ئەوێو ئەگا بەو (رضوان)و لێخۆش بوونە، بزانێ کە چی‌یە

ئەمە جەزاو پاداشتی کەسێك کە ڕێگای بەندەیی خوا بگرێتە بەر لەدونیادا، ئەو ژیانە خۆشە بگرێتە بەر لە دونیادا کە قورئان ناوی ناوە ﴿ حیاة طیبة ﴾ کە نە خەفەتی تیایە و نەترس .

لەم لاشەوە ئەوەی واتووشی ئەوانە ئەبێ کە ڕێگای بەندەیی نەفس‌و شەیتان ئەگرنە بەرو فەرمانبەرداری لە فەرمانی نەفس‌و شەیتان ئەکەن ، ئەوەی ئەبێ بە تابعی هەوەس‌وئارەزووی خۆی و، ئەکەوێتە شوێن فرمانی شەیتان، (لەبەرئەوەی ژیانی دونیا ئەبێ بەهەدەف بۆی) تا زیاتری دەست کەوێ خەفەتی زیاتر ئەبێت، ترسی زیاتر ئەبێ . نمونەشی هەمیشە ئەبینین ، هەروەك نموونەی ئەولا ئەبینین . ئەبینین ئەوانەی وا دەسەلاتیان زۆرترە، ترسیان لەحەدێکایە کە وەك بنیادەم ناتوانن بگەڕێن، خەڵك ئازادن بێ ئەوەی ئیحتیاجیان ببێت بە پاسەوانو پارێزەرێك، بێ ئەوەی نیازیان ببێ بە بەکارهێنانی مەسائیلی جۆرجۆر

لەگەڵ ئەمەشدا سەرشۆڕیو زەلیل بوون هەیە، ئینسان زەلیلی دەستی نەفسو شەیتان ئەبێت، ئەبێتە بەندەی نەفسی خۆی .

دوای ئەوە کە ژیانیشی تەواو بوو، تۆزێك بەر لەوەی گیانی دەرچێ، پێشوازیی پڕ لەئیهانەتو ناخۆشی ئەو مەلائیکانەی کە دێن بۆ گیان کێشانی دەست پێ ئەکا . وەك قورئان ئەفەرمووێ :

﴿ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴾ : دەست ئەکەن بەتێهەڵدانیان، تێ هەڵدان لەدەمو چاویانو لە پشتەوەش، بەوپەڕی سەرشۆڕیو زیللەتەوە گیانیان دەرئەچێت . ئیتر لەوەولا عەزاب بەشێوەیەکی تر دەست پێ ئەکا لەمردنەوە تا ڕۆژی قیامەت ئاگر هاوڕێیانە، وەك لە سورەی واقیعەدا ئەفەرمووێ : ﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ، فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴾ : ئەگەر ئەوکەسەی گیانی دەرئەچێ لەوانە بێ کە باوەڕیان نەبوو بە زیندووبوونەوەی دوای مردن و بەدادگای خواو مەحکەمە و بەهەشت و جەهەننەم، بەدرۆیان ئەزانی، ڕێیان گووم کرد و ڕێگای بەندەیی نەفسو شەیتانیان گرتەبەر، ئەوە ئاوێکی زۆر داغو کوڵاویان بۆ ئامادەکراوە کە بەوە میوانداریان لێ ئەکرێتو، ئەبن بەمیوانی ئاوەها جێگایەك . هەروەها گرفتار ئەبن بە ئاگرێکی زۆر سەختو هەڵگیرساوەوە کە مەگەر خوا بزانێ چۆنە .

هەروەکو لەبارەی فیرعەون و داروودەستەی فیرعەونەوە ئەفەرموێ: هەرلەو لەحزەیەوە کەوتنە ناو ئاوەکەو خنکان، هەر لەوکاتەوە تا

ڕۆژی قیامەت بەیانی‌و ئێوارە ئەدرێنە بەر ئاگرو ئەخرێنە سەر ئاگر. تا لەڕۆژی قیامەتا ئەفەرموێ : ئەمە هیچ نەبووە، جا ئێستا بیانخەنە ناو سەختترین عەزاب‌و، تووشی سەختترین سزایان بکەن .

ئەوەش بەرزەخ‌و بەینی مردن تا قیامەت ، بۆ ئەوانەی ڕێگای بەندەیێ نەفس‌و شەیتان هەڵئەبژێرن بۆ خۆیان . لەقیامەتیشا هەر لەو لەحزەیەوە کە زیندوو ئەبنەوە ئیتر سەرشۆڕی‌یەو زیللەتەو بەدبەختی‌یە، بەڕووی ڕەش‌و تۆزگرتووەوە، بە سەرشۆڕی‌و زیللەتەوە، بەجۆرەها ئیهانەت‌و ئەزیەت‌و ئازاردانەوە ئەیبەن بۆ دادگای خواو، بەوپەڕی سەختی‌و ناخۆشی‌یەوە پرسیاری لێ ئەکرێت، موحاکەمەو موحاسەبەی ئەکرێ . دوای ئەوەیش فەرمانی زیندانی ئەبەدیی لەگەڵ هەموو ناخۆشی‌یەکا لەجەهەننەما دەرئەچێ بۆی، ئەکەوێتە ناو جەهەننەمێك هەرچی ناخۆشە تیایدا هەیەو لەهەر خۆشیەك بەدوورە . جەهەننەمێك کە شوێنی ئەو کەسەی تێی ئەکەوێ ژوورێکی چکۆلەیە لە ئاگر ﴿ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ، فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴾ : بۆ هەر فەردێك ژوورێکی بچکۆلە دروست ئەکرێ لە ئاگر، ئەویش بە ستونوکۆڵەکە لەملاولەولاوە مەحکەم ئەکرێت بۆ ئەوەی ڕێگای دەرچونی نەبێت. ئەوە مەسکەن و شوێنیەتی ..

پۆشاکیشی : لیباسێکە لە (قەتران)، کە مادەیەکە هەم ڕەشە و ڕەنگەکەی ئەزیەت ئەکا، هەم بۆگەنە، هەم چەورە کە گڕ ئەگرێ‌و لەبەرکردنەکەی زیاتر ئەبێتە مایەی ڕەنج‌و زەحمەت‌و دەردیسەر..

خۆراکیشی : قورئان ئەفەرموێ خواردنێکە نەکەڵکی ئەوەی هەیە ئینسان تێربکا، نەسودێکی پێ ئەگەیەنێ ، غەیری دەردیسەری‌و ئەزیەت زیاتر هیچی‌تیانیە.ئەو شتە (زقّوم) یا،(ضریع)ە، کە ئەبێ تێریشی لێ بخوا.

دوای ئەوەی تینووی ئەبێ، داوای ئاو ئەکا، ئاوی پێ ئەدرێ، بەلاَم ئاوێ کە زۆر زۆر گەرمە، وەختێ ئەیخواتەوە هەموو ناو سکی لەت‌وپەت ئەبێ‌و ئەڕزێ . هەروەها هەر جارێك کە پێستی لاشەی ئەبرژێ و، تەواو ئەبێ، دوبارە پێستێکی تری بۆ دروست ئەکرێتەوە بۆ ئەوەی زیاترو باشتر عەزابەکە بچەژێ .. ئاوا حاڵەتێك تووش ئەبێت لە جەهەننەما . لە هەمووی زیاتر تووڕەیی سەخت‌و غەزەبی خوای موتەعالە کە لەحەدێکی زۆردایە ، ئەو خوایەی ڕەحمەتی هەموو شتی داگیر کردووە، وەختێ کە هاواریان بەرز ئەبێتەوە و ئەڵێن: خوایە ئیجازەمان بدە با بێینە دەرەوە، بڕۆین ئەمجارە جۆرێکی تر بژین. ڕێگای بەندەیی تۆ بگرینەبەر. ئیتاعەت لەفەرمانەکانی تۆ بکەین. بەڵکو ئیتر نەیەینەوە ئێرەو ڕزگار ببین ئالەم عەزاب‌و بەلاَیە.. وەختێك ئاوەها

هاواریان لیٚ هەڵئەسیٚ، لەوەڵامدا شتیٚك ئەفەرمویٚ كە خەڵكی بۆ دەركردنی سەگ بەكاری ئەبەن:

﴿ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلاَ تُكَلِّمُون ﴾ بە چغە! جوابیان نەداتەوە. بەئیهانەوەو بە نائومیٚدكردنیان لەوەی كە هیچ جۆرە رەحمیكیان پیٚ بكریٚ، پیٚیان ئەفەرمویٚ : ﴿ فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلاَّ عَذَابًا ﴾: بچەژن، هیچیٚك غەیری عەزابو شكەنجەتان بۆ زیاد ناكەین. ئەگەر قەرار بیٚ شتیٚكتان بۆ زیاد بكەین عەزابو شكەنجەیەو هیچیٚكی تر نیە. ئەمەش سەرەنجامیئەوانەی ریٚی بەندەیی نەفسو شەیتان ئەگرنە بەر و، لەریٚگای بەندەیی لائەدەن.

جا دوای ئەوە كە زانیمان عیبادەتو بەندەیی خوا چی بەدوادا دیٚت، عیبادەتو بەندەیی نەفسو شەیتانیش چی لەشوێن دیت.. دوای ئەوە كە زانیمان هەڵبژاردنی ژیانی دونیاو كردنی ژیانی دونیا بەهەدەف چ نەتیجەیەكی هەیەو، بەپیٚی فەرمانی خوا ژیان بەسەربردن چ نەتیجەیەكی هەیە، زۆر ئاسان ئەبیٚ بۆمان كە بزانین كام لەم دووانە ئەبیٚ هەڵبژیٚرین بۆ خۆمان..؟

دیارە تەنها پیٚویستی بەعەزمو ئیرادەیەك هەیە بۆ ئەوەی كام لەو دووانە هەڵبژیٚریٚ. نیازی بەوە هەیە ئینسان لە لەزەتوخۆشی و شویٚنی نەفسو شەیتان كەوتن بتوانی دەست بەردار بیٚت، ئەگەر بتوانی عەزم بكا لەسەرئەوە. تەنها ئەوەی سەختە ئینسان بتوانی ئەو

هەڵبژاردنە بکات ، بەعەزمو ئیرادەوە ڕێگای بەندەیی خوا بگرێتەبەر. تەنها ئەم هەنگاوی یەکەمە زەحمەتە .

ئەگەر ئینسان تەصمیمی گرتو بڕیاری دا ئەو ڕێگەیە بگرێ، ئیتر باقی هەنگاوەکانی تری ئاسان ئەتوانێ بنێ . دوای ئەوە ئیتر لەزەتی چوون بەو ڕێگایەدا ئەوەندە زۆرە کە هەزاران دەردیسەرو نارەحەتیش تووشی ئینسان ببێ ، ئەتوانێ تەحەمولی بکاو پێی خۆشە ..

تا ئێرە بەکورتی باسی ئەوە کرا کە بەندەیی خوا چییە؟ موسڵمانیی‌و ئیسلام بوون چی‌یە؟ چۆن ئینسان ئەتوانێ بەندەی خوا بیت وموسڵمان بێ؟ چ شتێك ئەبێتە مانعی ئەوەی ئینسان بەندەی خوا بێت‌و موسڵمان بێ؟ چۆن ئینسان ئەتوانێ ئەم مانعەو ئەم کۆسپە لەسەر ڕێگای لاببا؟ ئەگەر ڕێگای بەندەیی خوا بگرێتە بەر بەرەو کوێ ئەچێ؟ چی دەست ئەکەوێ ؟ ئەگەر لەو ڕێگایە لابدا تووشی چی ئەبێ؟

دیارە تەنها لەکاتێکا ئینسان ئەتوانێ بەندەیی خوا بکاو ڕێگەی بەندەیی بگرێتە بەر،کە ئیمانی بەقیامەت ببێ، ئەگەر ئیمانی بەقیامەت نەبوو، یا زەعیف بوو ئەوە یا ناتوانێ بەندەیی خوا بکات یا بەندەیی‌یەکەی ئاوا نابێ کە بە کەڵکی بێت‌و دەردی بخوا..

بۆیە لەقورئانا زۆر زۆر باسی قیامەت‌و ئەو ڕووداوانەی پەیوەندی‌یان بەقیامەتەوە هەیە کراوە، زۆر ئەهمیەتی پێ دراوە،

بەجۆرێك ڕەنگە لاپەڕەیەك لەقورئاندا نەبێت (بەشێوەیەك لە شێوەكان) باسی قیامەتی تێدا نەبێ ..

واتای (پـەروەردەكردن) و چۆنیەتیەكەی

جا بۆ ئەوەی باش دەركەوێ كە (ئیمان بەقیامەت) چۆن ئینسـان وا لێ دەكات كە ڕێگای بەندەیی خوا بگرێ، ئەبێ لەپێشـا شـتێك ڕوون بكەینەوە . ئـەویش ئەوەیـە كـە ئینسـان لەسـەرەتاوە دروسـتكراوێكە ئامادەیی هەیە بۆ ئەوەی زیاد بكا، بۆ ئەوەی وەك دانەی گیایـەك، وەك تۆوێك، وەك نەمامی درەختێك، ئەگەر بێت‌و زەمینەیەكی بـۆ فەراهـەم بكرێ‌و بۆی ڕێك كەوێ، زیاد بكاو كامڵ ببێت، جا بۆ ئەوەی ئینسان بتوانـێ زیـاد بكـا خـوای بەخشـندە هەرچـی‌یەك لازمـە لـەئیمكانات لەدەست ڕەسییا قەراری داوە، ئەگەر دروست كەڵكیان لێ وەرگـرێ، بەو ڕێیەدا ئەچێ، زیاد ئەكاو ئەگا بە حاڵەتی كامڵ‌و تەواو بوونی، بـەو جۆرەی كە خوا ئەیەوێ ..

هەروەها ئەگەر دروسـت كـەڵكی لێ وەرنـەگرتن‌و ئیسـتفادەی لێ نەكردن، ئەبێ بەسەبەبی ئەوەی ئەو ئامادەیی‌یەی هەیەتی لە بەین بچـێ، لە جیاتی ئەوەی زیاد بكا . هەروەك تۆوێك كە فاسد ئەبێ‌و زایە ئەبێ، ئاوەها لە بەین ئەچـێ . ڕێگـای دروسـتی ئیسـتفادەش لـەئیمكانات‌و نیعمەتەكان هەر خۆی دیاری كردووە بۆ ئینسان .. خوا خۆی دیـاری

کردووە کە چۆن کەڵك وەرگریێو ببێتە هۆی خێر بۆی‌و، ببیا بەرەو کەماڵ . دیاریشی کردووە کە ئەگەر چۆن بکا بەرەو کاملی ناچیێو زیاد ناکاو زایە ئەبێ.. خوای گەورە هەروا بێ هوودە ئەم هەموو نیعمەت‌و ئیمکاناتەی خەلق نەکردووە . بۆ ئەوە خەڵقی کردووە لەبەر دەستی ئینسانا بێ ، تا بەو شێوە دروستە سوودیان لێ ببینێ، تا زیاد بکاو بەرەو کامڵ بوون بڕوا ..

جا هەرلەبەر ئەوەشە کە ڕۆژێکی داناوە بۆ ئەوەی ئینسان بانگ بکاو لێی بپرسێتەوەو موحاکەمەی بکا کە چۆن ئیستفادەت کرد لەو نیعمەتانە و چۆن نەت کرد؟

ئایا بەوجۆرە من پێم وتی کەڵکت وەرگرت لێیان، یا بە مەیل و، ئارەزووی خۆت بوو؟

جا ئەمە پێویستە کەمێك زیاتر ڕۆشن بکرێتەوە تا باشتر ئینسان مەسئولیەتی خۆی بزانێ، باشتر دەرکەوێ چۆن ئیمان بەقیامەت پێویستە بۆ ئەوەی ئینسان ڕێگەی بەندەیی خوا بگرێ .

ئەگەر ئێمە دانەی گەنمێك لەنەزەرا بگرین، ئەگەر دیقەت بدەین ئەبینین ئەو دانە گەنمە لەڕاستیدا گیایەکی تەواوە، یانی ئەو گیایەی دوایی ئەڕوێت‌و سەوز ئەبێ ،کە ڕیشووی هەیەو ساقی هەیەو گەڵای هەیەو گوڵەگەنمی هەیەو گوڵەکە پارچەی هەیە.. ئەو گیایە کە بەوجۆرە لەدواییدا کامڵ ئەبێ‌و تەواو ئەبێ، هەمووی لەو دانە گەنمەدا

دەردێت کە وتمان، ئەو دانە گەنمەیە کە لەئاخرا ئەبێ بەو گیا تەواوە .. دەی ئەوە مانای ئەوەیە ئەو گیا کامڵە لەناو ئەو دانەگەنمەدا بووە.. بەجۆرێکی تر بڵێین : ئەو دانە گەنمە هەر لەڕۆژی یەکەمیەوە ئامادەیی بووە بۆ ئەوەی گیایەکی کاملی لێ دروست بێ، بەهەموو بەشەکانیەوە. جا ئەگەر بۆی رێك کەوێ، ئەگەر زەمینەی بۆ فەراهەم بکرێ، ئەگەر ئیمکاناتی بۆ رێك بخرێت، ئەوەی سەوز ئەبێ ئەبێتە گیایەکی کامڵ . هەروەها ئەگەر بۆی رێك نەکەوێ هەر بە دانەگەنمی ئەمێنێتەوە، بگرە دوای ماوەیەك زایە ئەبێو لەبەین ئەچێ .

جا ئێستا ئەو دانە گەنمە نیازی بەوە هەیە جێگایەکی گونجاو ببێت بۆ ئەوەی تیایا بڕوێو سەوز بێ .. خاکێك بێ مەوادی غەزایی تیا بێ، ئاوی بێ، هەوایەکی موناسیب بێ، نەزۆر گەرمو نەزۆر سارد، هەروەها تیشکی خۆری پێ بگاو هتد. ئەبێ ئەوانە هەموو ئامادەبن، رێك کەون، تا ئەو دانە گەنمە بتوانێ دەست بکا بەڕووانو سەوز بوونو بچێ بەرەو تەواو بوونو کامڵ بوون. هەروەها لەلایەکی تریشەوە ئەبێ ئافەتو کۆسپو مانع نەیەتە ڕێگای، ئەگەر هاتوو سەرمایەکی زۆر سەخت، یا گەرمایەکی زۆر سەخت، یاکرمێك، یا هەر ئافەتێکی تر، هاتە ڕێگای ، ئیتر ناهێڵێ بچێ بەرەو ئەو تەواو بوونو کامڵ بوونە.

کەواتە هەم پێویستە خاكو تیشكو ئاوو ئەو شتانەی بۆ ئامادە بکرێ، هەم ئەبێ مانعو کۆسپو ئافەتو بەڵایش لەسەر رێی لابرێ، تا بتوانێ بەرەو ئەوکامڵ بوونە بچێ .

ئەم ئینسانەش ئاوا حاڵەتێکی هەیە . لەسەرەتاوە ئینسان مەخلوقێکە دارای بیروبڕوا نیە، لە دەورانی منداڵیدا کەسێك نیە بتوانێ کردەوەی چاك ئەنجام بدا، کەسێك نیە بتوانێ رێگایەك بۆ ژیانی خۆی هەڵبژێرێو بەرێگایەکی چاك یا خراپدا بڕوا، بەڵام ئامادەیە بۆ ئەوە . خوا توانای ئەوەی پێ داوە لەدواییدا- واتە دوای بەینێك -بتوانێ دروست و نادروست لەیەك جیا بکاتەوە. بزانێ چی دروستە ، چی نادروستە . بزانێ چی خێرەو چی شەرە. بزانێ ئەبێ بڕوای بەچی بێ ر چی قبوڵ نەکا. ئەتوانێ بزانێ چ شتێك ئەبێ بکا، چ شتێك ئەبێ نەکا . توانای ئەوانەی هەیە . ئامادەیە بۆ ئەوەی دوای بەینێك ئەو شتانە بزانێ ، هەروەك ئامادەیە بۆ ئەوەی وەختێ دوو رێگای لەیەك جیاکردەوەو زانی ئەمە چاکەو ئەمە خراپە، بتوانێ یەکێکیان هەڵبژێرێو ئەوەکەی تریان دەست لێ بەردا .. لە منداڵیدا ئەوانە ناتوانێ بکا بەڵام ئامادەیە لەدواییدا بیان کات، هەروەك گەنمەکە، لەوەختێکا کە دانە گەنمێکە گیا نیە ، بەڵام ئامادەیە بۆ ئەوەی ببێ بەو گیایە ..

ئەم ئینسانەش لە منداڵیەوە ئامادەیی هەیە بۆ ئەوەی بچێ بەرەوکەماڵو تەواو بوونو زیاد بکا. ئامادەیی هەیە بۆ ئەوە رۆژێك

وای لێ بێت سەیری ئەم مەخلوقاتەی خوا بکـا، ئاسمـانو زەویو دارو بەردو خاك و ئاوو گیاندارو بـێ گیـانو ئەمانـە، سـەیری ئەمانـە بکـا، خوایان پێ بناسێ ..

سـەیری ئاسمـانو زەوی بکـا بـەو هـەموو گەورەییـەوە، بـەوە خاوەنەکـەی خـۆی باشـتر بناسـێ، هـەروەك کەسـێك تەماشـای ئـەم دەزگای (مسجّل)ە ئەکا، کاتـێ ئـەبینێ زۆر جـوان دروسـت کـراوە، ئەزانێ ئەو کەسەی دروستی کردووە وەستایەکی باش بووە، چـاکی لێ زانیوە، مەهارەتی بووە لەدروسـت کردنیـدا. بـەڵام ئەگـەر بینـی ئـەو دەزگایە زۆر ناجۆر دروست بووە، ئەزانێ وەسـتاکەی ناشـی بـووە .. بەهەمان جۆر کاتێ ئینسان سەیری مەخلوقێك لەم مەخلوقانـەی خـوا ئەکا، ئاسمانو زەویو ئەوانەی تیایاندایە، تا زیاتر سەیریان بکا، تا زیاتر ورد ببێتەوە، زیاتر خوا ئەناسێو زیاتر پەی ئەبا بە کەماڵی خواو ئەزانێ خوای گەورە لەهەر ناتەواوی‌یەك دوورە.

هەر یەکێك ئامادەیی هەیـە بـۆ ئـەوەی ڕۆژێـك لـە ڕۆژان بتوانـێ سەیری ئەم مەخلوقانەی خوا بکـا، بـە سـەیرکردنی ئەمانـەو دیققـەت کردن لەمانە، کەم کەم بگا بەناسینی خوای‌گەورە .

جا پاش ئەوەی ئینسان خاوەنی مەخلوقات (خوای گەورە)ی ناسی، ئەتوانێ بەرنامەو قانونێك کە لە لایـەن خـواوە بێـت بـۆ هیدایـەت و

ڕێبەری کردنی ئینسان، وەرگرێ .. خوای گەورە ئاوا توانایەکی داوە بەئینسان کە بتوانێ ئەو قانونو بەرنامەیە وەربگرێ . بۆیە خوا یەك نەفەر لە ئینسانەکاندا هەڵئەبژێریو ئەیکا بە پێغەمبەرو ئەو بەرنامەو قانونە ئەدا بەو، ئەویش وەری ئەگرێ لەلایەن خواوەو ئەیگەینێ بەخەڵكو خەڵکیش لەوی وەرئەگرن، بەم جۆرە هەموو ئەتوانن بەرنامەیەك کە لەلایەن خواوە دێت وەر بگرن، بەرنامەیەك کە دروستو نادروستو خێرو شەڕیان بۆ لەیەك جیا دەکاتەوە، بۆیان ڕۆشن ئەکاتەوە ئەبێ بە چ ڕێگایەکا بڕۆنو بەچ ڕێگایەکا نەڕۆن .

وەك وتمان لەسەرەتاوە منالّ ناتوانێ دیققەت بکا لە مەخلوقاتی خواو خوای پێ بناسێ، یا ئەگەر ئەیناسێ باشتر بیناسێ . هەروەها دەرکو فەهمو عەقلّی لە ئاستێکدا نیە بتوانێ بەرنامەو قانونێك کە لەلایەن خواوە هاتووە وەرگریو لێیشی تێبگا، بەو جۆرە ناشتوانێ لەدوو ڕێگا یا لەچەند ڕێگایەك یەکێکیان هەڵبژێریو لەوانی تر دەستبەردار بێ . ئەوە دیارەو هەموو کەس ئەیزانێ، بەلاّم ئەوەش ئەزانین کە لەدواییدا ئەگەر بێتو کەسێك بێ بەدەمیەوە،کەسێك بێ پەروەردەی بکاو بێت بەسەر وەختیەوە، ئەتوانێ وای لێ بێت هەم باش سەیری مەخلوقاتی خوا بکاو خۆیان بناسێ، هەم بەرنامەی هیدایەتو ڕێنمایی لە خوا وەرگرێ، هەم لەو ڕێگایانەی لەیەك جیا

ئەکرێنەوە، یەکێکیان هەڵبژێرێ و لەوانی تر دەستبەردار بێ .. هەردوو شتەکە ڕۆشنە، بەڵام هەروەك وتمان لەخۆیەوە ناتوانێ ئاوای لێ بێ، ئەبێ زەمینەیەکی بۆ فەراهەم بکرێ، هەروەك دانە گەنمەکە، لازمە خاکێك‌و ئاوێك و تیشکی خۆرێك‌و گەرمایەك‌و هەوایەك و شتێکی تر و شتێکی تری بێ تا بتوانێ بڕوێ‌و سەوز بێ، هەروەها ئەبێ ئافەت‌و بەڵایش لەسەر رێی لابرێت وتوشی ئافەت‌و بەلا نەبێ . ئینسانیش بەهەمان جۆرە .

جا بەشێك لەو ئیمکانات‌و نیعمەتانە کە لە دەسترەسی ئینسانا قەرار دراوە ئەو (بەرنامە) یە لەلایەن خواوە هاتووە . هەر ئەو بەرنامەیە خۆی ئەوەی تیایە کە ئینسان چۆن سەیری ئەم مەخلوقاتە بکا، چۆن خوا بناسێ؟ ئەوەی تیایە کە غەیری ئەم ئاسمان‌و زەوی و ئەوانەی کە تیایەتی- کە ئێمە ئەیانبینین – شتی تر هەن، وەك مەلائیکە، وەك جنۆکەو غەیری ئەوانە، ئەوەی تیایە کە غەیری ئەم ژیانە ژیانی تریش هەیە، جیهانی ترو عالەمی تریش هەیە . هەروەها هەر شتێ پێویستە بۆ ئەوەی ئینسان بەندەیی خوا بکا، هەمووی لەو بەرنامەیەدا باس کراوە، هەر ئەوە ئەمێنێ کە ئینسان گوێی بۆ ڕاگرێ‌و بەدڵ قبوڵی بکاو وەری بگرێ . هەر ئەوە ئەمێنێتەوە کاتێ خێر لەشەڕ جیابوەوە، خێر هەڵبژێرێ و ڕێگای چاکە هەڵبژێرێ‌و، لەخراپە دەستبەردار بێ .

ئەمە بەشێکە لەو ئیمکاناتەو لەو نیعمەتانە کە لە ئیختیاری ئینساندا قەرار دراون . غەیری ئەوەیش خوا خۆی بۆ کەسانێك بیانەوێ ڕێگای خوا بگرن، تەوفیقی هەیە بۆیانو بۆیان ڕێك ئەخا . زیاد لەوەی کە بەرنامەکەی ناردووە ، کۆمەکیان ئەکا بۆ ئەوەی بەو ڕێگایەدا بڕۆن . هەورەها ئەگەر کەسێك نەیویست بەو ڕێیە دا بڕوا، ئەویش کۆمەکی ناکاو دەستی لێ بەرئەدا کە بەرەو بەدبەختی بڕوا .

ئافەتو گرفتەکانی سەر ڕێی هیدایەت

لە ڕێی هیدایەتدا هەندێ ئافەتو بەڵا دێنە سەر ڕێی ئینسان ئەبێ لابرێن تا ئینسان بەرەو تەواو بوون بڕواو بگا بەو حاڵەتەی ئەبێ پێی بگا.

یەکێ لەو ئافەتانە (نەزانین)ە . ئەوەی کە ئینسان نەزانێ سەیری ئاسمانو زەوی بکا، سەیری ڕواڵەتە زاهیرییەکەیان بکا، لێیان ورد نەبێتەوەو دیققەتیان تیا نەکا، وەك زۆرێك لەو خەڵکە کە هەمیشە خەریکن سەیری ئەم مەخلوقاتە ئەکەن ، بەڵام هەر خوایان ناکەوێتەوە بیر، خالقی مەخلوقاتیان ناکەوێتەوە بیر . یا ئەگەر کەمێك ناسیبێتیان بەسەیرکردنی ئەم مەخلوقاتە ناسینەکەیان زیاد ناکا .. یا ئینسان غافڵ بێ لەو بەرنامەیە کە خوا ناردویەتیو ڕووی تێ نەکاو نەیەوێ، هەروا بەغافڵی بمێنێتەوەو نەزانێ خوا چی فەرمووە، نەزانێ حەق چیەو باتڵ

چیە، چاکە چیەو خراپە چیە؟! ئەم جەهلو نەزانینە ئافەتێکە تووشی ئینسان ئەبێ، ئەگەر بێتو هەوڵی بۆ نەداو خۆی لەدەستی رزگار نەکا، نابوودی کردووەو لەبەین چووە .. ئەگەر هەزار ئیمکاناتو نیعمەتی تر لەبەر دەستیا بێ، وەختێ نەزان بوو، خوای نەناسی، ڕێگای دروستی ژیانی نەناسی، نەیزانی چۆن بەندەیی بکا، ئەوە لەبەین چووە . تەنانەت لەوکاتەدا وەك حەیوانەکانی تریش نیە، بگرە لەهەرچی خوارە خوارترە، چونکە هەر مەخلوقێکیتر لەو سنورە دا کە بۆی دیاری کراوە ئەمێنێتەوەو، مەسئولیەتو وەزیفەی خۆی ئەنجام ئەدا، ئەو ئەرکەی پێی سپێراوە هەڵی ئەگرێ، بەڵام ئینسان وەختێك نەزان بوو، نەیزانی چۆن سەیری مەخلوقاتی خوا بکا، نەیزانی چۆن بەرنامەی هیدایەتو ڕێنمایی لەخوای خۆی وەرگرێ، بە جۆرێك ئەکەوێ کە لەهەر مەخلوقێك زیاتر دێتە خوارەوە .

یەکێکی تر لەو ئافەتانەی دێنەسەر ڕێی ئینسان و لەبەینی ئەبەن، ئافەتی (هەوەسو ئارەزوو)ە . هەوەس پەرستیو، شوێن هەوەسی خۆکەوتنو، دەست بەردان لەبەرنامەی هیدایەتی خواو لەشەریعەتی خوا.. هەوەس ئەوەیە ئینسان بەعزە شتێکی خۆش بوێو، بەرەو ئەوانە بچێ، لە بەعزە شتێکیش بێزار بێ ولێیان دووری بکا، ئەویش بەپێی ئەو نەزانینییەی هەیەتی، نایەوێ بەرنامەی خوا ببێ بەرێنمای، بەمەیلی خۆی چی بەچاك ئەزانێ بۆ خۆی بەرەو ئەوە ئەچێ، چی بەخراپ

ئەزانێ لەوە دووری ئەکا؟! ئالەو وەختەدا ئەوترێ : ئەم ئینسانە شوێن هەوەس‌و ئارەزووی خۆی‌کەوتووە .

لە بەرنامەی خوادا باس کراوە کە ئینسان بۆ ئەوەی خۆشبەختی‌و سەعادەتی دونیاو ئاخیرەتی دەست کەوێ، ئەبێ تابعی فەرمانی خوا بێ، گوێڕایەڵی ئەمری خوا بێ .

جا ئەگەر ئەو گوێڕایەڵی‌یە بوو بەسەبەبی ئەوەی ماڵو سەروەتی لەدەست دەرچێ، مەقام‌و دەسەلاتی نەمێنێ، توشی دەردی سەری‌و چەرمەسەری ببێت، هەر ئەبێ فەرمانەکەی خوا ببات بەڕێوەوئیتاعەتی بکا .

کەواتە ئینسان ئەبێ وای لێ بێت ئەگەر بەرەو سەختی‌و دەردی سەرو چەرمەسەری‌و نارەحەتی ڕۆشت، ئەوەی پێ خۆش بێ مادام خۆشبەختی هەردوو دنیای تێدایە.. هەروەها لەخۆشگوزەرانی‌و سەروەت‌وماڵ‌ودەسەلات‌و مەقام دوورکەوێتەوە، مادام لەخوا دووری دەخاتەوە .. ئەگەر ئینسان ئاوابوو ئەوە شوێن شەریعەتی خوا کەوتووە .

بەلاّم ئەگەر حەزی کرد لەخۆشگوزەرانی‌و ئیسراحەت‌و ئاسایش‌و ڕابواردن، بێزار بوو لە زەحمەتکێشان‌و هەوڵدان بۆ ئەوەی خوا لێی ڕازی بێ، بێزار بوو لەوەی شتێ بکا مەقام‌و دەسەلات‌و سەروەت‌و ماڵی لەدەست دەرکا، ئەوکەسە پێی ئەوترێ شوێن هەوەس‌و

ئارەزووی خۆی کەوتووە، کەسی وا ناتوانێ بەندەی خوا بێ .. بگـرد بەندەی هەوەس و ئارەزووی خۆی ئەبێ ..

جا ئەگەر ئینسان وای لێ هات ئیتر ئەوە تووشی ئافەتێك بـووە کـە لەبەینی ئەبا.. مەگەر زوو پێش لـەوەی ئافەتەکـە جێگیر ببـێ، تـەواو دەست بگرێ بەسەریا، زووفریای خۆی کەوێت و خۆی ڕزگـار کـات بە کۆمەکی خوا.

ئائەمە دوو ئافەتی گەورەن ، هەر ئافەتێکی تر تووشی ئینسان ئـەبێ، پەیوەندی هەر بەم دووەوە ئەبێت و لەم دوانەیە . هەر ئافـەتێك لـەژیانا تووشی بەندەیەك ببێ یا لە (نـەزانین و جـەهل)ە وەیـە. یـا لـە (شـوێن هەوەس کەوتن)ەو هەوەس پەرستیەوەیە .

واتای ڕەحمەت و پەروەرشیاریی خوا

ئێستە ڕوون بوەوە کە ئەم ئینسانە لەسەرەتاوە تەنها ئامادەیی هەیە بۆ ئەوەی حەق و باتڵ و خێرو شەڕو دروست و نادروست بزانێ ، ڕێگای خێروحەق هەڵبژێرێ و لەڕێگای شەڕو باتڵ دەست بەردار بێ، ئەڵبەتە ئەگەر زەمینەی بۆ فەراهەم بێ، ئەگەر بەرنامەی خوای پێ بگا. ئەوە وەك ئەوەیە کە دانە گەنمەکە لەناو خاکێکی باش و حاصڵخێزو پڕ لەمەوادی غەزایی دا دانرابێ، هەوای مناسب بێ و، ئاوی ببێ، تیشکی خۆری ببێ، گەرماو هەموو شتێکی تەئمین بێ، سەرماوگەرمای سەخت و کرم و هەر جۆرە ئافەتێکی تر لەسەر ڕێی لابرابێ، دیارە ئەو گەنمە بەتەواوی ئەڕوێت و سەوز ئەبێ و ئەگا بەکەماڵ و تەواوئەبێ .

تائێرە ئینسان ئەزانێ کە خاوەنەکەی بەڕەحمەو میهرەبانە، یاوەك قورئان ئەفەرموێ ﴿ رحمن ، رحیم ﴾ە. ڕەحمانە : هەموو زاتی هەر ڕەحمەتە، هەر بەزەیی یە . ڕەحیمیشە : هەمیشە هەر خەریکی ڕەحمکردن و میهرەبانیکردنە لەگەڵ خەڵك، هەمیشە خەریکە بەزەیی دێتەوە بەخەڵکا . ڕەحمەت و بەزەییش بەیەکێ لەم دوو شتە ئەبێ :

١- ئیمکانات و پێویستی یەکان ئامادە بکرێن .

٢- کۆسپ و گرفت و موشکیلەکان لەسەر ڕێ لابرێن .

لە نمونەی دانەگەنمەکەدا ئامادەبوونی خاكو ئاوو تیشکی خۆرو گەرماو شتەکە، ئەوە بەشێکە لە ڕەحمەت . هەر کۆسپوگرفتێ بێتە سەرە ڕێی خوا لای بەرێ ، ئەوەیش بەشێکی ترە لە ڕەحمەت .

ئەوەی کە خوا ئەفەرموێ ﴿ الرحمن الرحيم ﴾ ئەمە مەعنایەتی : هەموو زاتی هەر ڕەحمەتە، هەمیشەش هەر خەریکی میهرەبانیو ڕەحمەت کردنە بە مەخلوقاتەکانیو بەندەکانی خۆی .

تائێرە خوای گەورەمان ئاوا ناسیوە، جا وەختێ ئینسان بیری لەمانە کردەوە کە خۆی وەك دانە گەنمێکە، ئامادەیە بۆ ئەوەی بڕوێو بەرەو تەواو بوونو کەماڵ بڕوا، خاوەنەکەیشی هەرچی کە پێویستە بۆی ئامادەکردووە، هەر ئافەتو کۆسپێکیش -کە لەوانەیە بێنە سەر ڕێی- لەسەر ڕێی لای بردووە، وەختێ ئینسان بیری لەمە کردەوە، دڵی پڕدەبێ لەئومێد بە خاوەنەکەی کە کۆمەکی بکاو تەوفیقی بدا بۆ ئەوەی ئیستفادە بکا لەو ئیمکانات و نیعمەتانەو، بڕوا بەرەو کامڵو تەواو بوون.

بەشی دووەم

بڕوا بەڕۆژی دوایی و، چمکیّ لە بەڵگەی بونیو ڕوداوەکانی

- پرسینەوەی دوارِۆژ
- پلەکانی بڕوا بە دوارِۆژ
- پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (التكاثر)
- پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (الزلزلة)
- پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (القارعة)
- پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (الانفطار)
- قۆناغەکانی هاتنی قیامەت و شەپیورەکان
- گۆشەیەك لە بەڵگەکانی زیندوبونەوە
- هەندیّ لە بەڵگەو نیشانەکانی ڕۆژی دوایی
- پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (قاف)
- بەشێك لە تەفسیری سورەتی (الحاقة)
- بەشێك لە تەفسیری سورەتی (الواقعة)
- تەفسیری سورەتی (الماعون)

پرسینەوەی دواڕۆژ:

ئەزانین کە خوای گەورە ـ هەروەك لەمەوپێش وتمان ـ کاری نابەجێ ناکا، حەکیمە، هەر کارێ ئەیکا بەجێ ئەیکا، کاری بێ هوودە ناکا. کەوابوو ناکرێ ئینسانی خەلق کردبێ بۆ ئەوەی بەرەوکەماڵو تەواو بوون بچێو، ئەو هەموو ئیمکاناتو نیعمەتانەشی لەبەر دەستیا دانا بێ، دوایش لێی نەپرسێتەوە: ئەرێ چیت کرد، چیت نەکرد؟! ئەبێ ڕۆژێك بێت خوای خاوەنی ئینسان، بانگ بکاتە ئینسانو لێی بپرسێتەوە کە : چۆن ئیستفادەت کرد لەم ئیمکاناتە؟! چۆن کەڵکت وەرگرت لەم نیعمەتانە؟! خۆ من هەروا بە هەوانتە ئەوانەم پێ نەدابووی، هەر چۆن کە خۆت گەرەکت بێ کەڵکیان لێ وەرگری؟! ئەو نیعمەت وئیمکاناتە، بۆ ئەوە پێم دای بەرەو کەماڵ بڕۆی ، پێیان بگەی بەوەی حەقو باتڵو خێرو شەڕ لەیەك جیا بکەیتەوە، ڕێگای حەق بگریو بەڕێگای حەقا بڕۆی، ڕێگای خێر بگریو لەڕێگای شەڕو باتڵ دەستبەردار بی، وات کرد یا نەتکرد؟

دیارە خاوەنی ئینسان دەسەڵاتی هەیە بەسەر ئەم ئینسانەدا، سەرەنجامو عاقیبەتی ئینسان لەدەستایەتی، لەدەستی دەرناچێ، ئەبێ بڕواتەوە بەردەستی و، موحاکەمەی بکا، لێی بپرسێ، چۆنیش وەڵام ئەداتەوە ئاوا جەزاو پاداشتی بداتەوە . ئالێرەوە لەوەش تێدەگەین کە خوا دەسەڵاتدارەو سەرەنجامو عاقیبەتی ئینسان لە دەستیابەتی، هەروەك

خەڵك ئەڵێن كۆنترۆڵی ئینسان و چارەنوسی لە دەستیایەتی ولەدەستی دەرناچێ . هەروەك لەسوورەی فاتیحەدا دوای ئەوەی ئەفەرموێ: ﴿الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ﴾ ئەفەرموێ: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ ساحێبی ئەو ڕۆژەیە كە جەزاو باداشت ئەداتەوە بەئینسان، بەپێی ژیانی دونیای، جا وەختێك ئاوا خوامان ناسی، دیارە هەموو گیانمان پڕئەبێ لە ترس .. ئەبێ ئینسان وای لێ بێ لە هەموو ژیانیا، لە ئیستفادەكردنی لەهەر كام لەم نیعمەتو ئیمكاناتە بترسێ، نەبادا جۆرێك كەڵكیان لێ وەرگرێ كە خوا پێی خۆش نەبێ، ئەبێ لەبیری بێ لەدواییدا لێی ئەپرسنەوە كە چۆن ئیستفادەت لێ كردووە؟!

كەوابوو ئەبێ هەر لەئێستاوە جواب حازركا بۆ ئەو ڕۆژە . ئەبێ هەر لەئێستاوە وەختێ خەریكە ئیستفادە ئەكا لەئیمكاناتو نعمەتەكان، لەبیری بێ دوایی سوئاڵی لێ ئەكەن . ئەبێ جوابێكی دروستی ببێ . ئەبێ جوابی ئەوە بێ : بەو جۆرە كەڵكم لێ وەرگرتن كە خۆت فەرمووت، بەپێی ئەو بەرنامەیەی خۆت ناردت . لەچاوم، لەگوێم، لە زبانم، لە قەلبم، لە دەستم، لە پێم، لە زاهیرم، لە باتینم، لە هەرچییەك كە پێت دابووم، ئاوا كەخۆت فەرمووت ئیستفادەم كرد. لە چاوم بۆ ئەوە ئیستفادەم كردكە سەیری مەخلوقاتی تۆی پێ بكەم، كە تۆی باشتر پێبناسم . لەگوێم بۆ ئەوە ئیستفادەم كرد خێری پێ ببیستم، بەرنامەی هیدایەتی تۆی پێ ببیستم، ڕێی خێرو شەڕ لەیەك جیا

بکەمەوە . لە زبانم بۆ ئەوە ئیستفادەم کرد یا بپرسم بۆ ئەوەی کە نایزانم تا فێری بم، یا ئەوەی ئەیزانم بیلێم بەخەڵك . لە دڵم بۆ ئەوە ئیستفادەم کردکە عەقیدەو بیروبڕوا بەتۆی تیا بێ، بیروبڕوا بەغەیری تۆ تێیدا جێی نەبێتەوەو دەری کەم . لە دەست و پێشم، یا هەر ئەندامێك لەئەندامەکانی تری بەدەنم، بۆ ئەوە ئیستفادەم کرد کارێکی پێ بکەم کە تۆ فەرمووتە، هەروەها لە نیعمەتو ئیمکاناتێکیش کەلەم جیهانەدا لە دەسرەسما قەرارت دابوون، هەر بۆ ئەوە ئیستفادەم کرد .. وەختێ سواری ماشێن و سەیارە ئەبووم، وەختێ جلێکم ئەکردە بەر، وەختێ خۆراکێکم ئەخوارد، وەختێ لەدەواو دەرمانێ ئیستفادەم ئەکرد، وەختێ لە هەرئیمکاناتێ سوودم ئەبینی، بۆ ئەوە بوو ساغو سەلامەت بم، توانای ئەوەم هەبێ بتوانم لە رێگای بەندەیی تۆدا هەنگاو هەڵگرم، زیاتربەرەو پێش برۆم، باشتر ئەدای مەسئولیەت بکەم .

بەراستی ئینسان رۆژێك دێتە پێشی کە تیایدا ئەکێشرێتە مەحکەمەو دادگای خواو، لێی پرسیار ئەکرێ : چیت کردو چیت نەکرد؟ ئەبێ هەر لەئێستاوە ئاوا بژی کە خوا ئەیەوێ تا لەو رۆژەدا جوابی بێ .

بەجۆرێکیتر بلێین : ئەبێ ئیمانی بە (قیامەت) بێ . ئیمان نە تەنها بە و مانایە کە بزانێ قیامەت هەیە .. ئەوە نابێتە ئیمان، ئەگەر ئینسان دەنگو باسەکانی قیامەتو بەهەشتو جەهەنەم ئاگادار بێو بزانێ قیامەت چۆن دەست پێ ئەکاو چی تیا روو ئەدا، بەهەشتو جەهەنەم

چۆنن‌و لەهەر کامیانا چی هەیەو چی نیە؟ هەموو ئەوانە بزانێ، یەقینیشی ببێ، ئەوە هیچ دەردی ناخواو، پێی ناوترێ ئیمان، مەگەر شتێکی‌تر کە ئێستا بەیانی ئەکەین لەگەڵی بێ ، ئەویش بریتی‌یە لە هەست بە لێپرسراوێتی (ئیحساسی مەسئوولییەت)، ئەبێ ئەوە لە دەروونیا دامەزرێ . هەروەك لەپێشا وتمان، وای لێ بێت کە لە هەر یەك لەو ئیمکانات‌و نیعمەتانە ئیستفادە ئەکا، لە بیری بێ کە خوا سوئالی لێ ئەکا، وەختێ ئاوا بوو بەوجۆرەی لێ دێ کە خۆی فەرمووبەتی .

پلەکانی بڕوا بە دواڕۆژ

بۆ ئەوەی باشتر باسی پاشەڕۆژ ڕوون بێتەوە پێویستە ئەوە بڵێین ئیمان بە ئاخیرەت سێ دەرەجەی هەیە ، لای کەمی ئەبێ دەرەجە خوارووەکەیانی ببێ . ئینسان ئەگەر ئەوەی نەبوو ئیتر ئیمانی بە ئاخیرەت نیە، ئەگەر چی هەموو باسەکانی قیامەتیش بزانێ! خۆ جولەکەو گاورو ، زۆرێکی تر لە ناموسڵمانەکان ئەو شتانە هەموو ئەزانن ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشا بەکەڵکیان نایەت ..پلەکانیش ئەمانەن

پلەی یەکەم : ئەوەیە ئینسان وا قیامەتی لەبەر چاو بێ کە کاتێك گوناهێك تووش بوو، کاتێ تووشی نافەرمانیەك بوو، تۆزێ دوای ئەوە بیری دادگای قیامەت بکاتەوەو بیری ئەوەی کەوێتەوە کەلە حزووری

خوادا ئەوەستیٚو سوئالی لیٚ ئەکریٚ، بۆچی ئەو کارەت کرد؟ ئەگەر تەوبەی نەکردبیٚ لەو کارە، تووشی سزاو جەزای ئەو کارەی ئەبیٚ . وەختیٚ بیری ئەوەی کردەوە، بۆ ئەوەی گرفتاری ئەو موحاکەمە سەختە نەبیٚ، گرفتاری ئەو جەزاو سزایە نەبیٚ! زوو، بیٚ ئەوەی ماتلٚ بیٚو هەلٚوفرسەت لەدەست بدا ، تەوبە ئەکاو پەشیمان ئەبیٚتەوەو دەستبەردار ئەبیٚ لەگوناهەکە، تەصمیم ئەگریٚو بڕیار ئەدا جاریٚکیتر ئەو گوناهەی تووش نەبیٚتەوە . ئەمە خوارترین پلەی ئیمان بە قیامەتە . کە ئینسان خۆی لیٚرە دادگایەك بۆ خۆی بەرپا بکا، موحاکەمەی خۆی بکا، تەوبە بکا، دەست بکیٚشیٚ لەگوناهەکە .

پلەیەکی تر لەسەرووی ئەوەوە، ئەوەیە ئیمانەکەی هیٚندە بەهیٚز بیٚ کەلەو وەختەدا وا خەریکە گوناهەکە ئەکا هیٚشتا تەواوی نەکردووە، هەر لەو کاتەدا بکەویٚتە بیری قیامەت، یەکسەر بیٚ ئەوەی گوناهەکە ئەنجام بدا دەستی لیٚ بکیٚشیٚو تەوبە بکاو بگەڕیٚتەوە .

پلەی سیٚیەم کە بەرزترە لەمانە : ئەوەیە ئینسان بە جۆریٚ قیامەتی لەبەرچاو بیٚو خۆی بەمەسئول بزانیٚ لەبەرانبەری خاوەنەکەیەوە، کە هەرکات ئارەزووی گوناهیٚك ئەکەویٚتە دلٚی پیٚش لەوەی بڕیار بدا ئەو گوناهە بکا ، دادگایەك بۆ خۆی تەشکیل بداو، خۆی موحاکەمە بکاو ببیٚ بەهۆی ئەوەی تووشی گوناهەکە نەبیٚت .

ئەبێ ئینسان یەكێك لەم سێ حاڵەتەی ببێ، جا ئیمانی بەقیامەت نەبێ، ئەگەر نا هەر ئەوەی كە بزانێ قیامەت هەیەو بەهەشتو جەهەننم هەیە دەردی ناخوا.

جا ئەگەر ئینسان وای لێ هات ئیمانی بەقیامەت پەیدا كرد ئەو وەختە ئیتر زۆر ئاسان ئەتوانێ ڕێگای بەندەیی خوا بگرێ . وەختێ وای لێهات هەموو وجوودی پڕ بوو لەهەست بە مەسئولیەتو خۆی لەبەرانبەر خواوە بەمەسئول زانیو، لێی ڕۆشن بووكە ڕۆژێك لە دادگای خوادا ئامادە دەكرێ، دەبێ جوابی ئەو سوئالانە بداتەوە، ئەو كاتە ئیمانی بەدوارِۆژ تەواوە.

ئەوەیە لە سورەتی فاتحەدا دوای ئەوە كە بەیانی ئەوە ئەكرێ ئەبێ ئینسان ئیمانی ببێ بە ڕۆژی قیامەت لە﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ دا، دوای ئەوە دەفەرمووێ : ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾. وەختێ بەندەی خوا گەیشتە ئێرە بڕیار ئەدا بەڕاستی بەندەی خوا بێ، ئەوانەی وا تا ئێرە دەگەن هەموو بەیەك زمان دەڵێن: خوایە! بۆ تۆ بەندەیی دەكەین، تەنها ڕێگای بەندەیی تۆ دەگرینە بەر، ئێمە كاتێ ئیمانمان هێنا بەوەی كە تۆ (رحمن)و(رحیم)ی، بەوەی تۆ(ساحێبی ڕۆژی جەزای)، ڕێگای بەندەیی تۆ دەگرینە بەر، ئەوە بڕیارە، تەصمیمە، عەزمە لەسەر ئەوەی ڕێگای بەندەیی تۆ بگرینە بەر، بۆیە لەژیاندا هەرچی تۆ ئەفەرمووی ئاوا

ئەکەین، (بەئیزنی خوا لەدواییدا هەندێ لەو شتانەی پێویستە لەڕێگای بەندەییدا ئینسان ئەنجامیان بدا باس دەکەین).

جا لەبەرئەوەی ئەگەر خوا کۆمەکی ئینسان نەکاو تەوفیقی نەدا ناتوانێ یەك هەنگاویش هەڵگرێ، بەندەی خوا عەرزی خوا دەکا : دیارە ئەم بەندەیی‌یە بەخۆم ناکرێ، بەندە موخلیسەکانی عەرزی دەکەن : خوایە! ئەم بەندەیی‌یە بە خۆمان ناکرێ . ئەگەر تۆ کۆمەکمان نەکەی، ناتوانین هەنگاوێکیش هەڵگرین . لەبەرئەوە ﴿وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ واتە : داوای کۆمەکیش هەرلە تۆ دەکەین . داوات لێ دەکەین ئەوەی پێویستە ئامادەی بکەی بۆمان تا بتوانین بەندایەتیت بکەین .. هەر کۆسپ‌و گرفتێك دێتە سەر ڕێمان لای بەی، ئەگەر تۆ ئەوە نەکەی ناتوانین یەك هەنگاویش هەڵگرین ..

تا ئێرە ڕوون بووەوە کە ئیمان بەقیامەت ئەبێ بەیەکێك لەپایەو ئەساسە مەحکەمەکان بۆ بەندەیی، ئینسان بەبێ ئیمان بە قیامەت ناتوانێ ڕێگای بەندەیی خوا بگرێ . وتمان هەر لەبەرئەوەیە قورئان زۆر ئەهمەیەتی پێ داوەو زۆر باسی قیامەتی کردووە، چونکە ئینسان ئەگەر ئیمانی بە قیامەت بوو ئیتر دیارە تەنها ڕێگای بەندەیی خوا ئەگرێ، ئەگەر ئیمانی بەقیامەت نەبوو ناتوانێ ئەو ڕێگایە بگرێ، ئەگەر هەزار هەوڵی بۆ بدرێ، ئەگەریش جارجارێ بڕواتە سەر ڕێگای بەندەیی هەر لێی لائەدا.. ئەوەش بزانین هەر ئینسانێك چەندە تووشی گوناه دەبێ،

حەتمەن بەقەدەر ئـەوە ئیمـان بـە دوارۆژی لاوازە . کەسـێك تووشـی گوناهێك دەبێت لەو وەختەدا ئیمان بەقیامەتەکەی لاواز بووە، چونکە ناکریَ لەوکاتەدا دادگای خـوای لەبەرچـاو بـیَو بزانـیَ مەحکەمـەی دەکریَ، خەریکی گوناهکردن بیَ .

بێگومان لەو وەختـەدا قیامـەتی لـەبیر چـۆتەوە بۆیـە خەریکـە ئـەو گوناهە ئەکا. جا ئیتر هەر بەم جۆرە کەسێك زۆر تووشی گونـاه ئـەبیَ ئەوە زۆر ئیمان بەقیامەتی لاوازە، کەسێك کەمتر تووشی گوناه دەبیَ ، ئەوە زەعیفی ئیمـانی کـەمترە، کەسـێك زۆر زۆر ئیمـانی بەقیامـەت بەهێز بوو تووشی ئەو گوناهانە نابێت .

پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (التکاثر)

خوای گەورە ئینسان ڕائەچلەکێنیَ لە خەوی غەفلـەت، ئاگـاداری ئەکا : وا مەزانە ئەم وەزعیەتە کە ئێستا هەیە، ئەم ژیـانی دونیایـە وئـەم بەرنامانەی ئێسـتا هـەن هـەروا تـا سـەر ئـەبنو، ئالوگۆڕێـك نابـیَ . هەرئەوەنە بزانە لەناکاو ئالوگۆڕێکی وا ڕوویدا کە ئەم هەموو عالەمـە تێکچوو بەسەر یەکدا، ئاخرئینسان تەبیعەتی وایە ئەگەر ماوەیەك لەگەلَ شتێکا بوو، خووی پێوە دەگریَو وادەزانیَ ئەو شتە هەر لەبەین ناچیَ، وا دەزانیَ ئیتر وەزعیەت تاسەر هەروا دەبیَ . ئینسانێك دلَ خۆش دەکا بەم دونیاو مالَوسەروەتونیعمەتونیمکاناتەی لە دونیادا هەیـە . کـەم

کەم وای لێدێت لەبیری دەچێتەوە ڕۆژێك دێتە پێشەوەکە ئەمە تەواوئەبێو لەبەین ئەچێو، ئینسان ئەبێ بڕوا جوابی ئەو سوئالانە بداتەوە لەپێشا باس کران . ئینسان غافڵ دەبێ لەوەی ڕۆژێکی ئاوا لەسەرە ڕێیایەتی .

بۆیە پێویستە بێدار بکرێتەوەو لەم خەوی غەفڵەتە دەربێ ، ئاگادار بکرێ کە وا نیەو هەروا تاسەر نابێ، ئەم بەرنامەیە تێکدەچێ بەیەکاوئەم عالەمە نامێنێ و وەزعیەتێکیترو عالەم و زروفێکیتر دێتە پێشەوە کە وەك ئەمە نیە . زۆرێك لەئایەتەکانی قورئان باسی ئەوە دەکەن بەینێکیتر لەناکاو ئەم دونیایە تێك دەچێ بەسەر یەکدا، ئەوەی ئێستا ئەیبینین ئەڕوخێ ولەبەین ئەچێ .. دوای بەینێك ئینسان زیندوو دەکرێتەوە بۆ ئەوەی موحاکەمەی بکرێ .

لەسوورەی (التکاثر)دا ڕوو دەکاتە ئەو خەڵکەی وا غافڵ بوون لەمەسئولیەتیانو، قیامەتیان لەبیرچۆتەوە و، پێیان ئەڵێ : قیامەتێك هەیە و ڕۆژێك دێتە پێشەوە کە ئینسان ئامادە دەکرێ لەدادگای خواداو سوئالی لێ دەکرێ : چۆن ئیستفادەت کرد لەو نیعمەتانەو چۆن نەت کرد؟ ئەوانەی وایان لێ هاتووە کە ئیمکاناتو نیعمەتەکە خۆی بووە بە هەدەف بۆیان! لەبیریان چۆتەوە ئەم نیعمەتانە بۆ ئەوە دراون ڕێی خوایان پێبناسن و ڕێی خوایان پێ هەڵبژێرن، کەچی خۆیان بوونەتە هەدەف بۆیان . ڕوویان تێ دەکاو دەفەرموێ :

بسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ
﴿ أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ (١) حَتَّى زُرْتُمْ الْمَقَابِرَ (٢) كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ (٣) ثُمَّ كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ (٤) كَلاَّ لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ (٥) لَتَرَوْنَّ الْجَحِيمَ (٦) ثُمَّ لَتَرَوْنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ (٧) ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنْ النَّعِيمِ (٨) ﴾

واتان لێ هاتووە هەرکەس هەوڵ دەدا بۆ ئەوەی لەوی تر زۆرتری دەست کەوێ، خەریکن کێبەرکێ دەکەن . ئەم هەوڵ ئەدا بۆ ئەوەی پلەوپایەی بەرزتربێ لەو، ئەو هەوڵ دەدا بۆ ئەوەی سەروەتی زیاتر بێ لەم . تووشی ئەم دەردە بوونو هەر کەس هەوڵ دەدا لەوی تر زیاتری ببێ؟

ئایا لەبیرتان چۆتەوە کە : تا نیعمەتو ئیمکانات زیاتر بێ مەسئولیەت زیاترە؟

ئائەمە ئێوەی سەرگەرم کردووەو غافڵی کردوون لە مەسئولیەتێك کە هەیە، لەسەرەنجامێك کە لە سەرەڕێتاندایە . تووشی غەفڵەت بوونو لە مەسئولیەت غافڵ بوون، هەروا چوونەتە پێشەوە تا کاتی مەرگ، تا وەختێ دیدەنتان کردووە لە قەبرەکانتان، ئەمە غافڵی کردن وسەرگەرمی کردن تا چوونە ناو قەبرەکانتانو دیدەنتان لێ کردن (یانی تا کاتێ کە مردن).

﴿ أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ حَتَّى زُرْتُمْ الْمَقَابِرَ ﴾ یانی : ئەی ئەوانەی واخەریکی زۆرتر بەدەست هێنانی ماڵو سەروەتی دونیاو مەقامو ئاوازەو شۆرەتی دونیان! ئەوە بۆ واتان لێ هاتووەو مەسئولیەتتان لەبیر چۆتەوە؟ بۆ واتان لێ هاتووە هەر خەریکی زیاتر بەدەست هێنانن؟ بۆ لەبیری ئەوەدا نین هەر کەس نیعمەتونیمکاناتی زیاتر بوو مەسئولیەتی زیاترە؟ ئەوەتان کردووە بەهەموو بەرنامەی خۆتان کە زیاترتان دەست کەوێو، هەر ئاوا ژیانتان بەسەر برد تا مردنو چوون بۆ ناو قەبرەکانتان .

﴿كَلاَ سَوْفَ تَعْلَمُونَ . ثُمَّ كَلاَ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴾ سەرزەنشت دەکا، تەوبیخ دەکا، دەفەرموێ : نا، نا، وامەکەن، بەسیەتی . دەست بکێشن لە غەفلەت . بەسە ئیتر کەم کارو پیشەتان هەر ئەوەبێ لەیەکتر زیاترتان دەست کەوێ . بەینێکی تر دەزانن دەنگوباس چیە؟ بەینێکیتر بۆتان ڕۆشن دەبێتەوە کە چ خەبەرە؟

﴿ كَلاَ ﴾ نەخێر، مەکەن . دەست بکێشن لەم کارە ﴿ لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴾ ئەگەر بتان زانیبایە - زانینێ کە بەڕاستی زانین بێ- ئەگەر لێتان ڕۆشن بوایە کە چ سەرەنجامێك لەسەر ڕێتانایە، ئاواتان نەدەکرد. یانی : ئەوە بۆ غافڵن؟ بۆ لەبیری ئەوەدا نین ڕۆژێك دێتە پێشەوە و پرسیارتان لێ دەکرێ چیتان کردوچیتان نەکرد؟ بۆ هەروان لەبیری ئەوەدا زیاترتان دەست کەوێ؟!

﴿ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴾ قەسەم بەخوا ئەو ئاگرە بەتاوە –کە بەسەختی هەڵگیرساوە– ئەبینن . سەرەتا لەدوورەوە ئەیبینن .

جا دوای ئەوە ﴿ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴾ : دوای ئەوە نزیکی دەکەونەوەو وا دەیبینن کە هیچ دوودڵیەکی تیا نەبێ، بە چاوی یەقین ئەیبینن، بەتەواوی لاتان ڕۆشن دەبێتەوە کە ئەوە ئاگری جەهەننەمەو ئامادەکراوە بۆ کەسانێكو لێی دەرناچن .

﴿ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴾ جا لە ئاوا ڕۆژێکداو لە ئاوا وەزعیەتێکدا پرسیارتان لێ دەکرێ لەبارەی نیعمەتەکانەوە، کە ئەو هەموو نیعمەتو ئیمکاناتە لەبەردەستاندا بوو چۆن سوودتان لێ بینی؟

(کەی ئەم پرسیارانە دەکرێن ؟ ئەو کاتەی کە سورەی ﴿ زلزلة ﴾ باسی ئەکا ، بۆیە پێویستە باسێکی ئەو سورەیەش بکەین) .

پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (الزلزلة)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

﴿ إِذَا زُلْزِلَتِ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا (١) وَأَخْرَجَتِ الأَرْضُ أَثْقَالَهَا (٢) وَقَالَ الإِنسَانُ مَا لَهَا (٣) يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا (٤) بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا (٥) ﴾ :

کاتێك زەوی هێنرایە لەرزە، ئەویش چ لەرزەیەك، نەك وەك ئەو زەوی لەرزانەی ئێستا ڕوودەدەن ، هەر کام لەگۆشەیەكو لەلایەك، وەختێك زەوی بەهەموو وجودیەوە هێنرایە لەرزە و، هەرچی باری سەنگینی هەیە کە لەناویایەتی هەمووی دەردایە دەرەوە- وەك چۆن گەنمێك لە بێژەنگ دەدرێو ئەگەر شتێکی گەورەتر لەگەنمەکان وەك زیخ و بەرد تیایدا بوو دەکەوێتە سەرەوە، ئا ئەو شتانەی لەزەویدان کەوتنە سەرەوە - کاتێك وەزعەییەتێکی ئاوا ڕوویدا کە ئینسان چاوەڕێی نیە، سەرسام ئەبێ و ئەپرسێ : ئەرێ ئەو زەوی‌یە چیەتی؟ ئەوە بۆ وای لێ هاتووە؟

ئاخر بۆیە ئەو پرسیارە ئەکا چونکە لەوەو پێش ئەگەر زەلزەلەیەك ڕووی بدایە، شتێکی سادە و بچکۆلە بوو.. لەوانە بوو دەزگاکانیان دەیانتوانی پێشبینی بکەن . دەیانزانی کە دەساڵی ترو بیست ساڵی ترو سی ساڵی ترو، لەفلان شوێنا زەمین لەرزە ڕوو دەدا. بەڵام ئەمە لەوانە نیە . لەگەڵ ئەو هەمووئیمکانات و دەسەڵاتەی ئینسان لەدەستیدایە بۆ

پێشبینی ئەو ڕووداوانە کە لە دواییا ڕوو دەدەن، نـەیتوانیوە پێشـبینی ئەمە بکا، چونکە ئەمە لەو ڕووداوانـە نیـەو شـتێك نیـە وەك ئەوانـەی لـەوەوپێش، ئەوەیـە ئینسـان سەرسـام وحـەیران وسـەرگەردان دەبـێ ودەترسێ ودەپرسێ : ئەرێ ئەوە چیەتی؟ ئەوە چی لێ قەوماوە؟

﴿ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ (٦)﴾ : ڕۆژێك ئاوا بوو خـەڵکی دەسـتە دەسـتەو لەملاولـەولا دەردێـن لـە قـەبرەکانیان بـۆ ئەوەی کردەوەکانیان پیشـانیان بـدرێن وبخرێنـە بەرچـاویان، هەرکـەس شریتی ژیانی خۆی بۆ لێ درێتەوەو سەیری فلیمـی ژیـانی خـۆی بکـا، سەیر دەکا بەتەواوی فلیمی ژیانی خۆی تۆمار کـراوە، بەهـەموو بـیرو عەقیدەو قسەوکردەوەیەوە، هەرچییەك کە بوویەتی لە زەمانێکـا تـاقی کراوەتەوە، هەمووی بۆ لـێ دەدرێتـەوە تـا سـەیری بکـا بزانـێ چـی کردووەو چی نەکردووە؟ جا نەتیجە ئەمە دەبێ :

﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَه (٧) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَـرًّا يَرَه (٨)﴾ : هەرکەسێ بەقەد تۆزێك کاری چـاکە بکـات ئەیبینێتـەوە، هەرکەسێکیش بەقەدەر تۆزێ کاری خراپە بکات ئەیبینێتەوە..

هەرکەسـێك بیکـات نـەك کردبێتـی؟! ئەگـەر ئینسـانێك لـەکاتی نەزانیو نەزان کاریدا گوناهێك تووش بوو بێـت، بـەڵام زوو تەوبـەی کردبـێو گەڕابێتـەوە، ئـەوە خـەتی بەسـەرا کێشـراوەوئیتر نیشـانی نادرێتەوەو سەرکوت ناکرێت بەوەی کە ئـەوەت کـردو وات کـردا!

چونکە تەوبەی کردووەو تەواو بووەو لێی قبوولٚ کراوە . نەك ئـەوەی کـە هەرکـەس شـتێکی کردبـێ نیشـانی دەدرێتـەوەو دەیبینێتـەوە . نـــەخێر، ئەفەرموێ : (هەرکەس شتێك بکا) یانی: (هەرکەس کردبێتی بەبەرنامە بۆ خۆیەو، کردبێتی بەکارو پیشـەی خـۆی کـە کـاری خێـر بکات) نەك لەدەسـتی دەرچـێ! ئـاخر کـاتی وایـش هەیـە کافرێـك، ناموسڵمانێك ،کارێکی خێر دەکات، بـەلاّم لـە دەسـتی دەردەچـێت، وەك چۆن کاتی وا هەیە ئینسانێ کە خوێندەواری نیە کەسێك یارمـەتی دەدات دووخەت، سێ خەت لەکتێبێك دەخوێنێتەوە، بەلاّم لە دەسـتی دەرچووە، ئەوەی خوێندۆتەوە، ئـەوە بـۆی هەڵکـەووتوە . ئەگـەر نـا خوێندەواری نیە، یا ئـەو ناموسـڵمانە کـە کـارێکی خێـری کـردووە، لەدەستی دەرچووە کردوویەتیو تـەواو بـووە، بـەلاّم نـەبووە بـەکارو پیشەو بەرنامە بۆی .. ئـەوەی کـە بەرنامەیـەتی کـارە خراپەکانیـەتی . ئەوەیە کە دەیبینێتەوە!! هەروەها ئینسـانی مـوئمینیش ئەگـەر کـارێکی خراپە بکات، لەدەستی دەردەچـێ، چـونکە دڵـی دامـەزراوەوئیمانی دامەزراوە، بڕیاری لەسەر ئەوەیە بە ڕێی خوادا بڕوا، ئەگـەر کـارێکی خراپـی کـرد لەدەسـتی دەرچـووە، بۆیـە زوو تەوبـەی لێ دەکـاو دەگەڕێتەوەو نابێ بەبەرنامە بۆیو نابێ بەکارو پیشەی هەمیشە بۆی .

کەوابوو کارە خراپەکەی خەتی بەسـەردا دەکێشـرێو نایبینێتـەوە، ئەوانەی کە بوون بە بەرنامە بۆی تەنها ئەوانەیان ئەبینێتەوە .

دیـاره هەرکـەس هەرچـیەك ئەبینێتـەوە جـەزاو پاداشتەکەشـی وەردەگریٚ. جا لێرەدا شتێك ڕۆشن دەکەینەوە کە زۆر گرنگەو دەبیٚ زۆر لەبەرچاو بگیریٚو دیقەتی تیا بکرێت:

ئیمان کاتێك ئیمانەو لای خوا نرخی هەیە کـە دامـەزرابیٚو لـەدلا جێگیر بووبـیٚ. ئەگـەر ئینسـان لـە ڕۆژێـك لـە ڕۆژانـا ئیمـانی بـوو بەئاخیرەت، یا ئیمانی بوو بە خوا بۆ چەند سەعاتێك ئەوە لەدڵیا بـوو، بڕیٚ کاری باشی ئەنجام دا، بەڵام دوایی ئیمانەکـە لـە دڵیـا دەرچـوو، پاش بەینێکیتر دووبارە هاتوو هەم لەدڵی دەرچوو، ئەوە نابێتە ئیمـانو بەهیچ بۆی حساب ناکرێت! کاتێك بە ئیمان بۆی حیـساب دەکـریٚ جێگیر بووبیٚ لەدڵیا، جا بۆ ئەوە نمونەو وێنەیەك دێنینەوە تا باش ڕۆشن بێتەوە:

منالێك دەچێتە قوتابخانـە، یەکـەم ڕۆژ وا دانـێین ئـەلفو بێـی پـیٚ دەوتریٚ. (ئەلف، بیٚ، تـیٚ) ئەوانـەی پـیٚ دەلـێنو ئـەویش فێریـان دەبێت. بەڵام ئەگەر چەند جارێك هەر لەوکاتەدا تیکـراری نەکەنـەوە بۆیو پێی نەڵێنەوە، لەبیری دەچێتەوە، دوایش کە گەڕایەوە بۆ ماڵەوە ئەگەر لەو شەوەو لە ڕۆژی دواییداکە دەگەڕێتەوە بۆ قوتابخانـە چـەند جارێکیتر نەیخوێنێتەوە، لەبیری دەچـێتەوە، هـەروەها ڕۆژی دواتـریش ئەبیٚ هەم دەوری بکاتەوە، دوای ئەوەش هەرچـەند ڕۆژ جارێـك ئـەبیٚ دووبارەی بکاتەوە.. لە سـەرەتاوە دوو ڕۆژ جارێـك، دوایـی سـیٚ ڕۆژ

جارێك، دوای بەینێك چوار ڕۆژ جارێك، دوایی هەفتەی جارێك، دوای بەینێ مانگی جارێك، ئەگەر دەوری نەکاتەوە لەبیری دەچێتەوە، بەڵام دوای بەینێك وای لێ دێت لەدڵیا جێگیر دەبێ، بەشێوەیەك هەرگیز لەبیری ناچێتەوە. وەك ئێمە ئێستا (ئەلف و بێ) دەزانین وهەرگیز لەبیرمان ناچێتەوە.

جا کاتێك وای لێ هات کە هەر لەبیری نەچێتەوە، ئەو وەختە دەڵێن ئەمە (ئەلف و بێ) دەزانێت، ئەگەر وانەبووئەوە ڕۆژانی یەکەم شتەکە جێگیر نەبووە لە دڵیاو ڕەنگە لەبیری بچێتەوە. ئەوە پێی ناوترێ (ئەلف و بێ) دەزانێ .

نموونەیەکی تر: کەسێ دەچێتە لای خەیاتێك (بەرگ دروویەك) شاگردی دەکا، لەدوای بەینێك وای لێ دێت لە ژێرچاودێری خەیاتەکەدا دەتوانێ بەعزێ شت بدورێ، بەڵام نەك بە جۆرێ کە ئیتر بیری نەچێتەوە، تا وەستاکەی بە ڕاسەریەوە بێ، یا لە چەند سەعاتێکا لە بیریایەتی و دەتوانێ شتێ بدورێ، بەڵام ئەگەر سێ چوار ڕۆژ بەینی کەوت و خەریکی خەیاتی نەبوو، لەو بەینەدا لە بیری چۆتەوەوئیتر نازانێ جارێکی ترئەو لیباسە بدورێتەوە . ئائەوە پێی ناوترێ خەیات . بەکەسێك دەوترێ خەیات بەجۆرێك فێربووبێت کە لەبیری نەچێتەوە، ئەگەر دەساڵیش خەیاتی نەکات، دوایی هەرکات ویستی خەیاتی بکا، بزانێ و بتوانێ .. ئائەوە پێی ئەوترێ خەیات، هەروەها ئەگەر ئینسانێك

کە خوێندەواری نیە ئەگەر داینێی کتێبێکی بێ بخوێنێتەوە، پێی ناوترێ خوێندەوار. لەوکاتەدا کە پێی دەڵێی، دەیخوێنێتەوە، بەڵام خۆ دوای ئەوە ئەگەر داوای لێ بکەیت دووبارەی بکاتەوە ناتوانێ . دەی ئەوە پێی ناوترێ (خوێندەوار)، ئەگەر یەك کتێبیش بخوێنێتەوە. مەسەلەی ئیمانیش بەم جۆرەیە .

ئیمان ئەوەیە بە ڕادەیەك جێگیر بووبێ لەدڵدا کە ئەگەر خاوەنی لەت و پەتیش بکرێ لەسەری، ئەو ئیمانە لە دڵیا دەرنەچێ، جا ئەگەر ئینسان ئیمان لە دڵیا ئاوا جێگیر بوو، ئیتر یا هەرکاری خراپ ناکا، یا ئەگەر کردی لە بەرئەوەی ئیمان لە دڵیایەتی دوای چەند ساتێ پەشیمان دەبێتەوەو تەوبە دەکاو دەست دەکێشێ، هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێ : ﴿يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٍ﴾ زوو، ناهێڵن زۆری پێ بچێ تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە.

پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (القارعة)

بەڵێ، هەروا نابێ، وەزعیەت هەروا درێژەی نابێ، ڕۆژێك دێتە پێشەوە کە هەموونەم جیهانە بڕوخێ بەسەر یەکا ..

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

﴿ الْقَارِعَةُ . مَا الْقَارِعَةُ ﴾ ئەوشتەی وا دەکوتێ بەسەر یەکا، جا چوزانی! چی بە تۆی نیشان داوە،؟ چی تۆی فێر کردووەو وای لێ

کردووی کە بزانی چیە ئەوشتەی وا دەکوتێ بەسەر یەکا؟!! هیچێك نەبووە!

﴿ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴾ چ شتێك وای لێ کردووی بزانی ئەوە چی‌یە؟ هیچ! تا ئێستا لە هیچ لایەکەوە ئەو ئاگاداریەت بۆ نەهاتووە . نەتزانییوە چیە ئەوەی وا دەکوتێ بەسەریەکاو شتەکان وێران دەکا بەسەر یەکا. جا مادام نازانی گوێ ڕاگرە باخۆمان بۆتی بەیان بکەین:

ئەوە ڕووداوێکە لەسەرەتای قیامەتا ڕوو دەدا، ئەو کورەی زەمینە ئەکوتێ بەسەریەکاو وێرانی دەکاو تێکی دەدا بەسەریەکا.

﴿ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ. وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنفُوشِ ﴾ ڕۆژێك کە خەڵکی وەك پەپوولەی پژێنراو وان . (کاتێ هەندێ پەپولە بەسەر درەختێکەوە دەنیشنەوە ، ئەگەر کەسێك بڕوا هەڵیان فڕێنێ، چۆن دەچن بەناو یەکاو ئەپژێن و بەملاوبەولادا دێن‌و دەڕۆن).

کاتێ فەرمان لەخواوە دەردەچێ بۆ ئەوەی ئەم عالەمە تێك بچێ، ئەم زەوی‌یە وا لێی دەدرێ کە ئینسانەکان ئەپژێن و بە ئاسمانەوە دەچن بەناو یەکا، هەروەك ئەو پەپوولانە کە چۆن دەڕۆن بەناویەکا. ئەو کێوانە- کە ئاوەها توندو مەحکەم داچەقێنراون‌و زەوییان مەحکەم کردووە، بەوگەورە یی و مەحکەمی‌یە- لەو ڕۆژەدا وەك خوری‌یەك کە ڕەنگین بێ‌و تێك ئالاْبێ و بە یەکا شێوابێ، ئاوایان لێ دێ .. ئەو

کێوانە هەیانە خاکەکەی سوورە، هەیانە ڕەشە، هەیانە سپی‌یە، لەو ڕۆژەدا تێکەڵ دەبن بەیەکا، وەك خوریەکی ڕەنگاوڕەنگ بێ تێك ئالاّ بێ بەیەکا . ئەو ڕوداوەیە کە ئاوا دەکا.

ئەوکاتە چی دەبێ؟!

﴿فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ﴾: جا کەسێك کەکردەوەکانی دەکێشرێن ، ئەگەر سەنگین بوون ئەوە لەژیانێکایە ئەوەندە پەسەندو باشە، کە ژیانەکە خۆی لەخۆی ڕازی‌یە!! وەك چۆن کەسێك ببێت بە خزمەتگوزاری کەسێك، ئەگەر گەورەکەی لێی ڕازی بوو خۆیشی لەخۆی ڕازی‌یە، خۆیشی دلّی بە خۆی خۆشە، وەك چۆن مەسەلەن ژنێك ئەگەر مێردەکەی لێی ڕازی بوو خۆیشی دلّی بەخۆی خۆش دەکا، زۆری پێ خۆشە خۆیشی لەخۆی ڕازی دەبێ چونکە مێردەکەی لێی ڕازی‌یە، ئەو ژیانەش ئاوایە کە خۆیشی لەخۆی ڕازی دەبێ!! لەبەرئەوەی هیچ کەمو کوڕیەکی تیانیە . نەخەفەتی تیایەو نەترس. چونکە ئینسان هەرئاواتێکی ببێ پێی دەگا، هەرچیەکیشی دەست دەکەوێ لەدەستی دەرناچێ . خەفەتی نیە، چونکە هەموو ئاواتەکانی دێنە جێ، ترسیشی نیە، چونکە هیچێك لەوانەی پێی دراون لەدەستی دەرناچێ.

بەلاّم کێن ئەوانەی‌کردەوەکانیان سەنگینن لەتەرازووی خوادا؟ ئەوانەن وا ئیمانەکەیان جێگیر بووبێ، بەوجۆرەی لەمەوپێش ڕوونمان

کردەوە . ئەوانەن دڵیان دامەزرابێ. هەروەك وتمان ئەگەر کەسێك ئیمانی دانەمەزرابێ، جارێك کردەوەیەکی چاکیش ئەنجام بدا، لەبەرئەوەی دانەمەزراوە سوودی نیە بۆی، هەروەك دەفەرموێ: ﴿وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا﴾ : زۆرێك لەو نامو سڵمانانە کردەوەی باشیشیان هەیە، بەڵام لەبەرئەوەی کردەوەکانیان هاوکات لەگەڵ ئیمانی دامەزراو نەبووە، خوا دەفەرموێ : دەڕۆینە پێشەوە بۆ کردەوەکانیان، وردوخاشیان دەکەین بەسەریەکدا، وەك تۆزی پڕاو.. چونکە ئیمانی لەگەڵ نەبووە. ئاخر کردەوە خۆ زاهیرو ڕواڵەتەکەی حساب نیە . ئەگەر ئینسانێك هەزار نوێژ بکا، لەبەر خوا نەبێ، بە ئیمانەوە نەبێ، دەردی ناخوا. هەر کردەوەیەك دەبێ ڕوحێکی ببێ ، ڕوحەکەشی بریتیە لەو ئیمانە دامەزراوەو لەو ئیخلاسەو لەبەر خوا کارکردن.. کەسێك ئیمانی دامەزراو بوو، کردەوەکانی لەمیزانی خوادا سەنگینی‌یان هەیە، ئەوە لە ژیانێکدایە کە ئەوەندە لە ژیانەکەی ڕازی‌یە، ژیانەکەش خۆی لە خۆی ڕازی‌یە ..

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴾: بەڵام کەسێك کردەوەکانی سووك بوون، ئەوە دایکی بریتی‌یە لە شتێکی داکەوتوو، شتێکە وا لەخواری خوارەوە، ئەو دایکەی وا ئەیگرێتە باوەش و هەڵی دەگرێ، چاڵێکی قووڵو جێگایەکی داکەوتووە ونزمە و لەخوارەوەیە . ﴿ وَمَا أَدْرَاكَ مَاهِيَهْ ﴾ جا چ شتێك تۆی وا لێ کردوە کە بزانی و پەی بەری

بەوەی ئەو (هاویة)یە، ئەو قوولاییەیە، ئەو شتە داکەوتووە لەخوارەوە، چییە؟ ﴿ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴾ ئەوە ئاگرێکی زۆر زۆر داغە . ئەوە دایکیەتی، ئەوە ئەیگرێتە باوەش‌و ناهێڵێ لە باوەشی بێتە دەرەوەو ڕزگاری بێ !!

پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (الانفطار)

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ ﴿إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ (١) وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ (٢) وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ (٣) وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ (٤) عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ (٥)﴾:

کاتێك ئاسمان لەت بوو، ئەو ئاسمانە بەو هەموو مەحکەمییەوە . دیارە ڕووداوەکە زۆر سەنگینەو زۆرقورسە کە ئاسمانی پێ لەت دەبێ (کاتی هاتنی قیامەت).. کاتێك ئەستێرەکان پرژوبڵاو بوون‌و لەجێگای خۆیان هەڵکەنران. کاتێك کە بەحرەکان، دەریاکان، تێك دران بەیەکداو ئەو زەوییانەی لەبەینیاندان لەت کران بەجۆرێك لاوی بەحرەکان هەموو تێکەڵاوی یەك ببن.. کاتێك قەبرەکان هەڵوەشێنرانەوە بەجۆرێك هەرچیەك تیایاندایە خرایە دەرەوە.. لە ئاوەها کاتێکدا هەرکەسێك دەزانێ چ شتێکی لەژیانی خۆیا ئەنجام داو، چ شتێکیشی خستە شوێن خۆی.. دەزانێ تاکاتێ خۆی زیندوو بوو چی کردو چی نەکرد؟ دوای خۆیشی چ ڕەوشت‌و بەرنامەیەکی

جێهێشت بۆ خەڵکیترکە لەسەری بڕۆن؟ جا دەیزانێ، تەنها هەر زانین نییە؟!

بەڵێ (عَلِمَتْ): دەیزانێ بۆ ئەوەی جەزاکەی وەربگرێتەوە، ئەگەر لەژیانیا کاری باشی کردبێ بەئیمانی دامەزراوەوە، لەشوێنی خۆی ڕەوشتی جوانی جێ هێشتبێ ، جەزای باشی دەست دەکەوێ . هەروەها ئەگەر لەژیانیا کاری خراپی کردبێ ، یا کاری باشی کردبێ، بەڵام نەك بە ئیمانی دامەزراوەوەو ڕەوشتی خراپی جێ هێشتبێ لە شوێن خۆی، ئەویش جەزای خراپی خۆی وەردەگرێتەوە.

﴿ يَاأَيُّهَا الإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ (٦) الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ (٧) فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ (٨) ﴾ ئەی ئینسان!! زۆر سەرزەنشتو تەوبیخی تیایە . تۆ ئینسانی!! دەبوایە ئینسانیەتی خۆتت بپاراستایە . دەبوایە ئینسانیەتی خۆتت لە دەست نەدایە ..

ئاخر ئینسان بۆ ئەوە بوو بە ئینسان ڕێگای بەندەیی خوا بگرێ . خۆی نەخەڵەتێنێ . شتێك نەیخەڵەتێنێو لەڕێی خوا لای بدا.. ئەی ئینسان! (وەك کەسێك بەناو عالمی دینە بەڵام بە عیلمەکەی کار ناکا ، پێی ئەوترێ : ئەی عالمی دین!! ئەوە چی دەکەی؟! سەرزەنشتی دەکرێ)..

ئەی ئینسان! ئەوە چی تۆی هەڵ خەڵەتاندووەو وای لێ کردووی لەبیرت چۆتەوە تۆ لەبەرانبەری خاوەنەکەتەوە، (ئەو خاوەنە بەڕێزەی

ئەو هەموو چاکەیەی لەگەڵ تۆ کردووە کە باسیان دەکرێ) قەرارت گرتووە، چی لەبیری بردویتەوەو هەڵی خەڵەتاندووی؟ لەبیرت نەماوە کە تۆ لەگەڵ خاوەنەکەت مامەڵە دەکەی؟ ئەو خاوەنە بەرێزەی هەر وەصفێك شایان بێ ، هەیەتی؟ ئەوەی تۆ بتەوێ لە نیعمەتو ئیمکانات بۆی ئامادە کردووی؟ ئەوەی کۆسپو گرفت بێت لەسەر رێت لای داوە..

رۆژێکی داناوە بۆ ئەوەی ئەگەر کاری باش بکەی جەزاو پاداشتی باشت پێ بداتەوە، ئەگەر کاری خراپ بکەی پاداشتی ئەوەشت پێ بداتەوە. ئەو خاوەنەی بەرنامەی ژیانت بۆ دەنێرێو بۆت رۆشن دەکاتەوە دەبێ چی بکەیتو چی نەکەیت؟ ئەو خاوەنەی ئەگەر رێگای بەندەییت گرت کۆمەکت دەکاو بۆت فەراهەم دەکاو بۆت رێك دەخا.. ئەو خاوەنەی دروستی کردیت . پاشان رێکوپێکی کردی ، بەپێی ئەو نەخشەیەی لای خۆی رژاندبووی بۆت . چ نەخشەیەکی رژاند بۆت کە چۆن دروستت بکات، ئاوا رێك دروستی کردی .. وا دروستی کردی هیچ لایەکت زیانی بۆ ئەو لاکەی ترت نەبێ . تەوازونی بۆ دروست کردی . (ئەمە پێویستی بە روونکردنەوە هەیە): بەم مەعنایە:

واتە: وای خەلق نەکردی رۆحت زەرەر بگەیەنێت بە لاشەت، وای خەلق نەکردی لاشەت زەرەر بگەیەنێت بەرۆحت .. وای خەلق

نەکردی چاوت کاتێك خەریکی سەیرکردنی مەخلوقاتی خوابێ زیانێ بگەیەنێ بەدڵت، یا بەگوێت. وای خەلق نەکردی کاتێك گوێت بیەوێ بەرنامەی خوا وەرگرێ زەرەرێ بگەیەنێت بەچاوت، یا بەدڵت. وای خەلق نەکردی دڵت زەرەرێك بگەیەنێ بەئەندامانیتر، بەجۆرێك خەلقی کردی هەموو ئەو شتانەی پێی داوی هاوکاری یەك بن و کۆمەکی یەکتر بکەن.. خوای گەورە وا دروستی کردی، تەوازونی پێ دای، وای خەلق کردی هەرچییەکی پێ داوی ئەرکی خۆی ئەنجام بداو نەبێتە کۆسپ لە رێی ئەوانی تردا..

لە رواڵەتێکدا کە خۆی ویستی بەوجۆرە پێکی هێنای، ئاوا رێکی خستی .. ئەگەر بیویستایە بەجۆرێکی تریش خەلقت بکا وای لێ ئەکردی، هەموو شتێکت لەدەست ئەودایە، بەویستو بە ئیرادەی ئەوە، ئەوەیە (أحسن تقويم).

دەی تۆیەك کە ئاوا خاوەنێکت هەیە، ئاوای لێ کردووی، چۆن دەبێ بخەڵەتێی؟ چۆن دەبێ گوێ راگری بۆ دوژمنی خواو بۆ شەیتان کە مەسئولیەتەکەت لەبیر ببەنەوەو لە رێگای بەندەیی لات بدەن ؟ .

جا تەنها وردبوونەوە لەمە، ئەبێ بەس بێ بۆ ئەوەی ئینسان داچڵەکێ و رێگای خوا بگرێ . ئەو خاوەنەی ئاوا بەرێزو کەریمە . ئەو خاوەنەی بەو جۆرە خەلقی کردووە، ئەشتوانێ رۆژێ لەرۆژان زیندووی بکاتەوەو پرسیاری لێ بکا، دەی زۆر بەجێیە ئینسان هەرکات

ئەمەی بیست (ئیحساسی مەسئوولیەتو ئەرك ناسین) هەموو گیانی داگیر بکاو، ڕێگای بەندەیی بگرێ، بەڵام ئایا خەڵکی ئاوان؟ ئایا ئینسان ئاوایە؟!

﴿ كَلاَّ بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ (٩) ﴾ نەخێر، زۆر گومڕاترو خەڵەتاوترن لەوەو بیر ناکەنەوە . (ڕوو دەکاتە ئەوانەی غافڵ بوونو خەڵەتاون). ئەو باسە بە درۆ ئەژمێرن، دەڵێن : درۆیە کە ڕۆژێك بێتو ئینسان لەو ڕۆژەدا جەزای کردەوەکانی خۆی ببینێتەوە، بەڵام دڵنیا بن جەزای ئائەو بەدرۆخستنەوەو باوەڕ پێ نەکردنە دەبیننەوە .

﴿ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ (١٠) كِرَامًا كَاتِبِينَ (١١) يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ (١٢) ﴾: باش بزانن هەندێ مەئمور مەسئول کراون بەسەرتانەوە، بەباشی مەئموریەتی خۆیان ئەنجام دەدەن، بەباشی پارێزگاریتان لێ دەکەنو چاودێریتان دەکەن . هەرچییەك ئێوە ئەیکەن پێی دەزاننو، هەرچییەك پێی دەزانن دەینووسن، جا دوایی ئێمەیش لەسەر ئەو ئەساسەو بەپێی ئەوە، پاداشتو جەزاتان دەدەینەوە . کە بەم جۆرە دەبێت :

﴿ إِنَّ الأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ (١٣) وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ (١٤) يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ (١٥) وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ (١٦) ﴾ : بەڕاستی ئەوانەی چاکە کارن، ئەوانەی وا ئیمانیان دامەزراوە، کارو پیشەیان کاری چاك ئەنجام دانە، ئەوانە لە نیعمەتو خۆشبەختیەکدان کە وەسفو سەنای

هەر ناکرێ، مەگەر لەو وەختەدا ئینسان لێی حالی بێت کە چی‌یە؟ ئەوانەش کە (فاجر)ن، ئەوانەی لە سنووری بەندەیی دەرچوون (وەك ئەوەی بەندایەتی حەوشە وحەسارێك بێت‌و تێکیان دابێ‌و کەلەبەریان تێخستبێ‌و لەو کەلەبەرەوە چووبنە دەرەوە)، (ئەوە مانای فجورە) ئەوانەی وا لەسنووری بەندایەتی دەرچوون‌و لەرێی خوا چوونەتە دەرەوە، ئەوانە لە ئاگرێکی سەختی داگیرساودان هەر وەسف ناکرێ، مەگەر هەر لەو رۆژەدا بزانن چیە، دەکەونە ناوی‌و، ئیتر هەرگیز لێی جیا نابنەوەو هەرگیز لەناویا غایب نابن.

جا وا فکر نەکەن کاری دادگای خواو زیندانی خوایش وەك کاری دادگای فەرمان ڕەواکانی دونیایە، وەك کاری زیندانەکانی ئەوانە کە (وەکیل)و (مدافع)و (واسیتە) هەبێت‌و دڵ خۆش کەن ئەگەر چوونە ناو جەهەنەم دوایی ڕێی هاتنە دەریان هەیە .

﴿ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ (١٧) ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ (١٨) ﴾ :جا، چی تۆی وا لێ کردووە ئەوە بزانی‌و پەی بەری بەوەی ئەو ڕۆژە کەیە؟ تۆ چوزانی ئەو ڕۆژە کەیەو چۆنە؟!

﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئاً وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ (١٩)﴾: ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە کەس بۆ کەس دەسەلاتی نیە، فەرمان لەو ڕۆژەدا بۆ خوایە . دەی فەرمانی خوایش لەسەرئەوە بوونەوەی وا چاکەکارە لەو خۆشبەختیەدا بێ کە وەصف‌و سەنای ناکرێ . ئەوەش کە فاجرە و

لەڕێی بەندەیی دەرچووە لەو ئاگرە هەڵگیرسێنراوەدا بێ ،کە ئەویش وەصف ناکرێ. ئەبێ ئەم عالەمە بڕوخێنرێ بەسەر یەکاو عالەمێکیتر خۆش بکرێ، زروفێکیتر بێتە ڕوو.. ئەم عالەمەی بۆ ئەوە دروست کردووە ئینسان تیایدا تاقی بکرێتەوە. دەبێ عالەمێکیتر دروست کا بۆ ئەوەی ئینسان جەزای کردەوەکانی تیا ببینێتەوە. ئەو عالەمەش جۆرێکیتردەبێ ، جیاواز لەم عالەمە .

قۆناغەکانی هاتنی قیامەت و شەپیورەکان

لەبارەی قیامەتەوە ئایەتی زۆر هەن لەقورئاندا ، هەر کام گۆشەیەکی لێ دیاری دەکەن . وەك ئەو ئایەتانەی باس لەوە دەکەن ئاسمان لەتوپەت دەبێ و دەڕوخێ بەیەکدا، زەویش وای لێ دێت، کەژو کێوەکانیش وایان لێدێت . ئەستێرەکان ئەکوژێنەوەو دەڕژێن بەسەریەکدا. مانگو ڕۆژ ئەکوژێنەوەو دەدرێن لەیەك . شتی تری زۆرکە کورتەی ئەوانە ئەوەیە پێنج قۆناغ هەیە تا دواهاتنی ڕۆژی قیامەتو تا جێگیر بوونی ئەهلی بەهەشتو جێگیر بوونی ئەهلی دۆزەخ لە دۆزەخدا، قۆناغەکانیش بەم جۆرەن :

شەیپوورەکان:

هەروەك چۆن لەناو هەندێ سوپاو نیزامی سەربازی دونیادا باوە،کاتێ ئەیانەوێ فەرمانێك بدەن بەسەربازەکان، بۆ ئەوەی زوو بگا پێیان و هەموو سەربازەکان بە یەکجار فەرمانەکە ببەن بەڕێوەو ئیتاعەت بکەن، لەباتی ئەوەی یەکە یەکە بەو سەربازانە بڵێن : ئاوا بکەن، بخەون، هەڵسن، وەرن بۆ ڕیز.. لەباتی ئەوە، بڕیاریان داوە کە سێ جار شەیپوور لێ دەن. جارێکیان شەو کاتێ ئەیانەوێ سەربازەکان هەموو بخەون، یەکجار شەیپور لێ ئەدەنوئەبێ هەرکەس هەربەوە فەرمانەکەی بیست بخەوێ. بەیانیش بۆ ئەوەی هەڵسن هەروا شەیپورێکی تر لێ ئەدرێ بۆ ئەوەی هەموو بە خەبەر بێنو هەڵسن. دوای ئەوەی کە هەڵسانو خۆیان ئامادە کرد شەیپوری سێهەم لێ ئەدرێ، (شەیپووری ئامادەبە)، بۆ ئەوەی هەموو بچن بۆ مەیدانی تەکلیفوئەرك . هەروەك لەناو ئەم سوپاو نیزامییانەی دونیایەدا باوە، خوای گەورەش بڕیاری داوە سێ دانە شەیپوور لێ بدرێ:

شەیپووری یەکەم کە قۆناغی یەکەمی سەرەتای قیامەتە: کاتێ کە عومری ئینسان لەسەر زەویدا کۆتایی دێتو دەورانی تاقیکردنەوە تەواو دەبێ، ئیتر قەرار نیە ئینسان بمێنێتەوە لەسەر زەویدا، شەیپوورێك لێ دەدرێو فەرمانێك دەردەچێ کە هەموو شتێکی پێ دەگۆڕێو، ئاسمانو زەوی پێ دەڕوخێ و، کەژوکێوی پێ ئەشێوێو ئەستێرەو

مانگ‌و ڕۆژی پێ تێك دەچێ‌و، ئینسانی پـێ دەمـرێ‌و، گیانـدارەکانی هەموو پێ دەمرن. بەکورتی هەموو شت دەگۆڕێ‌و تێك دەچێ ..

ئەڵبەتە لەسەرەتاوە ئینسان دەمێنـێ تـا بـەعزێ لـەو شـتانە ببینـێ. وەختێ شەیپوورەکە لێ دەدرێ زەوی تەکان دەخواو دەکەوێتە لـەرزە. کەژو کێوەکان لەجێی خۆیان هەڵدەکەنرێن‌و، دەبـن بـەتۆزو دەپـژێن. لەو وەختەدا ئینسان چەند لەحزەیەك دەمێنێ بۆ ئـەوەی ئەوانـە ببینـێ. بۆیە ئەم پرسیارە دەکا، هـەروەك لـە سـورەتی(لـازـلز) بـاس کـرا: ﴿ وَقَالَ الإِنسَانُ مَا لَهَـا ﴾: ئینسـان سەرسـامو سـەرگەردان ئـەمێنێ ئەڵێ : ئەمە چی‌یە؟ زەوی چی‌یەتی؟ بۆ ئاوای لێ هاتووە؟

ئـەوە شـەیپوری یەکـەم، کـە هـەموو شـت تێـك دەچـێ، خـوا دەفەرموێ : ئاسمان وەك ڕۆنێکی لێ دێ کە دێتە قوڵ و قوڵپ ئەدا. یـا وەك گوڵەباخ سوور دەبێتـەوە . کـەژو کێوەکـانیش وەك خوریـیـەکی ڕەنگاوڕەنگی ئاڵۆسکاویان لێ دێت، زەوی سـافو سـارا دەبێتـەوەو، بەرزی‌و نزمی تیا نامێنێ، ئەستێرەکان هـەموو ئـەڕژێن بەسـەر یـەکاو، ڕۆشنایی‌و تیشکیان نامێنێ‌و مانگ‌و ڕۆژو هتد هەموو تیادەچن.

شەیپووری دووەم : جا ئیتر دوای ئەوە کە خوا خۆی ئەزانێ چەندە درێژە دەکێشێ . چەندێك زەمان ئەبا.. کاتێ عالـەمی‌تر ئامادە دەبێت‌و وەزعیـەت ئامـادە دەبـێ بـۆ ئـەوەی ئینسـان زینـدوو بکرێتـەوە تـا موحاکەمەی بکرێ، فەرمان دەدا شەیپوری دووەم لێ دەدرێ، ئـەوەش

قۆناغی دووەمی قیامەتە، هەر شەیپور لێ درا هەموو ئینسانەکانو هەموو بەندەکانی خوا زیندوو دەبنەوە، لەجێگاکەیان (لەقەبرەکانیان) هەڵئەسنەوەو دێنە دەرەوە. جا تۆزێك ماوەیان پێ دەدرێ. ئەوانەی موسڵمانن هەرکە بە خەبەر هاتن و زیندووبوونەوە دەزانن چ خەبەرەو بۆ کوێ دەڕۆن و قەرار لەسەر چی‌یە؟ بەڵام ئەوانەی ناموسڵمان بوونو گوێیان نەداوە بەو ڕۆژە، دەست دەکەن بەباسکردنی ترسو لەرزیانو، بەدەربڕینی خەمو حەسرەتیانو دەڵێن: ئا ئەمە چی بوو؟ ئاگات لێیە چۆن زیندووکراینەوە دوای مردن!؟ ئەوەتا هەمی‌تر دووبارە چووینەوە سەر ژیان، ئاگات لێیە چۆن ڕووبەڕوو بووین لەگەڵ ئەم خەتەرەو چیمان لێ هاتو چیمان کرد بەخۆمان؟ تۆزێك ماوەیان پێ دەدرێ تا ئەم قسانە بکەن.

شەیپووری سێیەم : دوایی قۆناغی سێیەمی قیامەت دەست پێ دەکاو، فەرمانی شەیپوری سێیەم دەردەچێ! تا هەموو ڕاکەنو بڕۆن بۆ ئەو جێگەیەی کە بڕیارە دادگا ئامادەکرابێ. وەك لەسورەی (یس)دا ئەم سێ شەیپورە باس دەکاو دەفەرمووێ:

﴿ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴾ ئەوانەی کە باوەڕیان نی‌یە بەقیامەتو ئیحساسی مەسئولیەت ناکەنو ڕێگای بەندەیی خوا ناگرن، دەڵێن : ئائەمە کە وەعدەی دەدەن کەیە؟ ئەگەر

ئێوە ڕاستگۆن؟ ئەگەر ڕاست ئەكەن ڕۆژێك دێتە پێشەوە، دەی پێمان بڵێن كەیە؟

﴿ مَا يَنظُرُونَ إلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴾، دەفەرمووێ : باهەر ئاوا بڵێن. با بڕوایان نەبێ. تا كاتەكەی دێتە پێشەوە، مەگەر چاوەڕوانی چی دەكەن؟ چی لەسەر ڕێیانە جگە لە یەك شریخە(یەك نركەی گەورە) كە داگیریان دەكاو دەنیشێتە ملیان، لەحاڵێكا خەریكی كێشمەكێش‌و جەنگ‌و داواو شەڕو شۆڕن لەسەر دنیاو لەسەر مەتاعی دونیا؟! ئالەو حاڵەدا داگیریان دەكا ، بەجۆرێك داگیریان دەكا كە ﴿ فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلاَ إِلَى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴾ كە نە دەتوانن وەسیەت بكەن - ئاخر كێ بۆ كێ وەسیەت بكا؟ هەموو كەس تووش هاتووە! وانیە كە كەسێك گرفتار بوو بێ‌و كەسێكی‌تر گرفتار نەبێ ، تا ئەم وەسیەتێك بكا بەلای ئەوەوە. نە دەتوانن وەسیەتێ بكەن- نە دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ لای خێزان‌و كەسوكاریان (ئەمە شەیپوری یەكەم).

﴿ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنْ الأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴾ فوو دەكرێ بەشەیپورا بۆ جاری دووەم، هەر ئەوەندەت زانی لەقەبرەكانیان دەردێن‌و بەپەلە ڕادەكەن بەرەو لای خاوەنەكەیان ﴿ قَالُوا يَاوَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَانُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴾ ئەڵێن :

ئەی وای! ئەی هاوار! کێ لەجێ خەوەکەمان رای پەراندینو زیندووی کردینەوە؟!

ئەگەر چی ئینسانی ناموسڵمانو کافر لەقەبرا لەبەینی مردن تا قیامەتا عەزابی هەیە، بەڵام ئاوەو مەترسییە نییە کەوا لەکاتی زیندووبونەوەدا دەکەوێتە بەرچاوی‌و دەزانێ کە لەسەر رێیە. ئەوەندە کارەساتەکە گەورەیە کە ئەمەی تر بەخەوی شیرین دەزانێ..

بەڵێ، هاوار دەکەن : کێ لەو خەوە خۆشە رای پەراندین؟ زۆری پێ ناچێ کە خۆیان بیر دەکەنەوەو لەخەوی غەفڵەت بەخەبەر دێن‌و، دەڵێن : ﴿هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَانُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ﴾ : ئەمە ئەوەیە کە خوای رەحمان وەعدەی دا، نێرراوەکانی خواو پێغەمبەرەکانی- کەناردنی بۆ گەیاندنی ئەمە- راستیان فەرموو. (ئەوەش شەیپووری دووەم). تۆزێ مۆڵەتیان دەدرێ کە ئەم قسانە بکەن.

جادوایی شەیپوری سێیەم دێت: ﴿إِنْ كَانَتْ إِلاَّ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ﴾ هەریەك شریخەی ترە، دوای ئەوە هەر ئەوەندەت زانی هەمووی کۆکراونەتەوە لەلای ئێمە (خوا دەفەرمووێ)، ئامادە کراون بۆ ئەوەی پرسیاریان لێ بکرێت‌و موحاکەمە بکرێن. ئەوەش قۆناغی چوارەمە کە دەست پێ دەکا.

جا موحاکەمەکە چۆن دەکرێ ؟ : ﴿فَالْيَوْمَ لا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلا تُجْزَوْنَ إِلاَّ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ پێیان ئەوترێ : ئەمرو هیچ کەس

کەمترین ستەمی دەرهەق ناکرێ، یانی هەرکەس چەندە کردەوەی باشی هەیە ئەوەندە پاداشتی دەدرێتەوەو یەك زەڕڕە لەپاداشتی کەم ناکرێتەوە. هەروەها هیچ کامیشیان بێجگە ئەوەی خۆی ئەنجامی داوە پاداشتی پێ نادرێتەوە، خۆی چی کردووە هەر ئەوەندە پاداشتی هەیەو هەرکەس پاداشتی کرداری خۆی وەردەگرێ.

ئائەوەش بەرنامەی دادگایە.. پاش ئەوە قۆناغی پێنجەم و کۆتاییە، لەسەر ئەو ئەساسە خەڵك ئەبن بەدوو بەشەوە ﴿ إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴾: جا ئەوانەی کە ئەهلی بەهەشتن ئا لەوڕۆژەدا خەریکی شتێکن، سەرگەرمی کارێکن، بۆ خۆیان خەریکن رائەبوێرن، کەیف خۆشن.

﴿ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴾ : خۆیانو هاوسەرەکانیان لەسێبەرەکانا، لەسێبەری باخەکانی بەهەشتا، لەسەر ئەو سیستەمانە کە کەژاوەیان بەسەرەوەیە- کە بۆ بووکی ئەڕازێننەوە- پاڵیان داوەتەوەو خەریکی ئیسراحەت کردنو ڕابواردنن.

﴿ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴾ : لەوێدا میوەی زۆریان بۆ هەیە.. هەروەها هەرچییەك کە داوای بکەن.

﴿ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴾ : هەروەها سەلامیشان لێ دەکرێ، سەلامەتییان پێ دەدرێ، ڕزگار دەکرێن، ئەوەش بڕیارێکە لەلایەن خاوەنێکەوە کە بە بەزەییەو ڕەحمەتی هەیە. یانی هەروا کە هەموو شتە

خۆشەکانیان هەیە، بەهەمان جۆر سالمو ڕزگارن لەهەر شتێك کە ناخۆش بێ.

جا کاتێ کافرەکان ئەکەونە شوێن موسڵمانان تا بەشوێنیانا بڕۆن، خوا دەفەرمووێ: ﴿ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴾ : ئێوە ئەی موجریمەکان! ئەی ئەوانەی وا لەژیانتانا بەرچاکتان هەڵکردبوو، هەر سەمەری گوناهوگوناهکاریتان دەچنی ئەوە واتای (جُرْم)ە! ئەی ئەوانەی وا کارتان هەر ئەوە بوو نافەرمانی بکەنو لەڕێگای بەندەیی خوا دەرچن! جیا بنەوە، دەی! تێکەڵیان مەبن، مەکەونە شوێنیان، ئیمڕۆ کاتی جیابوونەوەتانە!!

﴿ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَابَنِي آدَمَ أَنْ لاَ تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ ﴾ : ئەی نەوەکانی ئادەم! مەگەر پەیمانم لەگەڵ نەبەستن بەندەیی نەکەن بۆ شەیتان؟ ئیتاعەتو فەرمانبەرداری نەکەنو بەپێی فەرمانی ئەو نەژین؟! جا دەفەرموێ ﴿ يَابَنِي آدَمَ ﴾ (زۆر سەر زەنشتی تیایە). ئەیخاتەوە بیریان: ئاخر مەگەر ئێوە کوڕی ئەونادەمەنین کە شەیتان ئەو بەڵایەی بەسەریا هێنا؟ دەی بۆ پەندتان وەرنەگرت؟! بۆ بیرتان نەکردەوە کە شەیتانێ وای کرد لە باوکتان دیارە بۆ ئێوەش خێر ناڵێ، بۆکەوتنە شوێنی؟! ﴿ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴾ : بەڕاستی ئەو بۆ ئێوە دوژمنێکی زۆر زۆر ئاشکرایە.

﴿وَأَنْ اعْبُدُونِي﴾ : مەگەر پەیمانم لەگەڵ نەبەستن کە بەندەیی بۆ من بکەن؟! لەژیانا من چ فەرمانێ دەدەم لەوە ئیتاعەت بکەن، من چ ڕێگایەکم بۆ داناون بەو ڕێگایەدا بڕۆن؟! ﴿ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴾ : ئائەمە ڕێگایەکە ، هەم بەرەحەت ئینسانی پیا ئەچێ، هەم ڕاست و موستەقیمەو ئەیگەیەنێ بەجێگا ومەقسەدی خۆی.

﴿ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلاًّ كَثِيرًا ﴾ : شتێتریش بوو دەبوایە تەجروبەتان لێ وەربگرتایە، پەندتان لێ وەرگرتایە، شەیتان چەند گەلو جەماعەتی زۆری لەئێوە گومڕا کردو سەری لێ شێواندن؟! دەی بۆ؟! بۆ بیرتان نەکردەوە ئەو شەیتانەی ئەو هەموو جەماعەتو دەستەو تاقمەی گومڕا کردووە حەتمەن ئێوەش هەر گومڕا دەکا، ئەگەر بەقسەی بکەن! بۆ تەجروبەتان وەرنەگرت کە ئێوەش شوێنی نەکەون؟

﴿ أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴾: ئەوە نەتانئەتوانی بیر بکەنەوەو عەقڵ بخەنە کارو تێفکرن کە شەیتانێك ئاوا دوژمنی باوکتان بوو، ئاوای کرد لەگەڵ دەستە پێشووەکان، بۆ ئێوەش خێر ناڵێو بۆ بەختیاریی ڕێنمایی‌تان ناکا! .

﴿ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴾ دەی کەواتە : ئائەمە ئەو جەهەننەمەیە وا وەعدەتان پێ دەدرا، پێتان ئەوترا کە دەچنو تووشی دەبن.

﴿ إصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴾ : جا ئیمرۆ لەبەرئەوەی حەقتان قبولْ نەئەکردو نەکەوتنە شوێن بەرنامەی خوا- دوای ئەوە کە بۆتان ڕۆشن کرایەوە- وخستتانە پشتگوێ، دەی تووشی ببن و بکەونە ناوی. (ئایەتەکە هەمووی بەیەکەوە دەنووسرێ، ئینجا تەفسیر بەدوایا دەکرێ).

﴿ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ ﴾ : ئیمرۆ مۆر ئەنێین بەسەر دەمیانا بۆ ئەوەی قسە نەکەن و چەنەبازی نەکەن. بۆ ئەوەی قسەی زیادە نەکەن، چونکە ئەو کات و جێیە جێی قسەی زیادکردن نیە، مۆر دەنێین بەسەر دەمیانا. ﴿ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يكْسِبُونَ ﴾ : دەستەکانیان لەگەڵمان قسە دەکەن و خەبەر دەدەن ئەو کەسە چی کردووەو چی نەکردووە. پێیەکانیان شایەتی دەدەن لەسەرخۆیان کە ئەوەیان کردووەو ئەوەیان نەکردووە..

(کەواتە پێنج قۆناغەکەی قیامەت بەم جۆرەن):

یەکەم: شەیپووری یەکەم کە هەموو عالەم تێك دەچێ بەسەریەکاوخەڵکی دەمرن.

دووەم: شەیپووری دووەم کە هەموو زیندوو دەبنەوە.

سێیەم: شەیپووری سێیەم کە هەموکەس ئامادە دەکرێ بۆ دادگای خوا.

چـوارەم: قۆنـاغی موحاکەمەکـە کـردن بـوو.. هەرکـەس بـەپێی کردەوەو عەمەلی خۆی، موحاکەمەی دەکرێو وجەزاو پاداشتی بـۆ دیار دەکرێ.

پێنجـەم: کاتێکـە دەدرێنـە بـەرو دەکەونـە ڕێ، دەسـتەیەك بـۆ بەهەشتو، دەستەیەك بـۆ جەهـەننم. بەمـەش کـار دوایـی دێـتو هەرکەس لەجێگای خۆی جێگیر دەبێ.

جا ئیتر باسی ئەم پێنج قۆناغەو باسی ئەوەی کە بەهەشت چی تیایەو جەهەننم چیتیایە، لەقورئانا زۆرە، هەروەك وتمان ڕەنگە لاپەڕەی نـەبێ باسێکی تێدا نەبێ، لەبەرئەوە زۆر لـەسەر ئەوە ناچین.

گۆشەیەك لە بەڵگەكانی زیندووبوونەوە

هەندێكەس ئەوەیان بەلاوە غەریبە ئینسان دوای مردن زیندوو ببێتەوە، زۆرێك هەن - تەنانەت هەندێ لەوانەش كە ناویان موسڵمانە- ئەمە لەدڵیانا بەتەواوی دانەمەزراوە كە ئینسان زیندوو دەبێتەوەو، لەدوای مردنی دەكێشرێتە دادگای خواو موحاكەمە دەكرێ. بۆیە قورئان پڕە لەبەیانی بەڵگەو نیشانە بۆ ئەوەی ئینسان هەر تەواو ڕەحەتو ئاسان زیندوو دەكرێتەوە دوای مەرگی، زۆر سادەیە كە خوا بیكێشێتەوە دادگای خۆی و پرسیاری لێ بكا.

ئەو بەڵگەو نیشانانە لەدووبەشدا لە قورئاندا بەیان كراون : بەشێكیان باسی ئەوە دەكەن ئەمە ئیمكانی هەیەو دەكرێ خوای گەورە ئینسان زیندوو بكاتەوە. بەشێكیشی باسی ئەوەیە نە تەنها دەكرێ خوا زیندووی بكاتەوە، بەڵكو هەر دەبێ زیندووشی بكاتەوە. ئاخر هەندێ شت هەن دەكرێ ببن بەڵام نابن، وەك ئەوە كە ئێستا دەكرێ ئەم زەوی‌یە تووشی زەوی لەرزەیەكی زۆر قورس بێ ئالەم دەقیقەیەدا، بەڵام نابێ! وەنەبێ هەر شتێ بكرێ و بگونجێ ببێ، حەتمەن بشبێ.

لەو بەڵگەو نیشانانەی كە باسی ئەوە دەكەن خوای گەورە دەتوانێ ئینسان زیندوو بكاتەوە ئەمانەن :

یەكەم/ ئەوە كە دەفەرموێ : خوایەك كە ئاسمانەكانو زەوی دروست كردووە بەو هەموو گەورەیی‌یەوە، دەتوانێ ئینسانیش

جارێکیتر کۆ بکاتەوە! مەگەر ئینسان گرنگترە لە ئاسمانەکانو زەوی؟ کە ئەوە بکا بۆ ناتوانێ جارێکیتر ئینسان خەلق بکاتەوە؟!.

دووەم/ خوایەك کە توانیویەتی ژیان بدات بەگیاو بە دارو درەخت، دەتوانێ جارێکیتریش ژیان بداتەوە بە ئینسان! مەگەر ئەویش هەر ژیان نییە؟! وەختێ توانیویەتی ئالەو خاکە شتێکی زیندوو خەلق بکا کە گیایەو دارو درەختە، دەتوانێ ئینسانیش زیندوو بکاتەوە جارێکیتر.

سێیەم/ ئەوەیە کە دەفەرموێ : ئەو خوایەی توانیویەتی یەکجار ئێوە دروست بکا، جارێکیتریش دەتوانێ دروستتان بکاتەوە! مەگەر ئەمجارە چی کەمە لەو جارەی تر؟

چوارەم/ یەکێکیتریش لەو نیشانەوبەڵگانە ئەوەیە کە دەفەرموێ ئەگەر سەیری ڕابردوو بکەن دەزانن زۆرجار خوای گەورە زۆرێك قەومو هۆزی لە بەین بردووە، دوای ئەوە کە گومڕا بوونو لەڕێی بەندەیی لایان داوە، پێغەمبەرێکی ناردووە ڕێگەیان بۆ ڕۆشن کاتەوە، بەڵام گوێیان بەقسەکانی نەداوەو نەهاتونەتەوە سەر ڕێ. دوای ئەوە کە بە ڕەحمەتی خۆی ئەوەی کە پێویست بووە لەهیدایەت بۆی ناردوون، بەڵام هەر نەگەڕاونەتەوە. بۆیە تۆڵەی لێ سەندونەتەوەو لەبەینی بردوون. دەی کەسێ کە بتوانێ گەلێك، یا نەتەوەو تایەفەیەك، یا چینو نەوەو نەسلێك، بەجارێ لەبەین ببا؟! بۆ نەتوانێ ئینسان زیندوو بکاتەوە؟! کەسێ مردن لەدەستیا بێ، ئەشتوانێ زیندوو بکاتەوە!

هەروەها کەسێ بتوانێ لیرە ـ لە دونیادا ـ تولـە بسـێنیتەوە، دەتوانـی جاریکیتریش ئینسان زیندوو بکاتەوەو تولەی لێ بسینی.

پێنجەم/ بەلگەو نیشانەیەکیتر ئەوەیە ئەوانەی وا ئـەهلی بەندایـەتی خوا بوون، بەندەی موخلیسی خـوا بـوون، خـوای گـەورە رزگـاری کردوون، وەك : کاتیك توفان هەلنەسینێ، پیغەمبەرەکەی نـوح (علیـه الصلاة والسلام)و بەندە بڕوادارەکان کەلەگـەلیا بـوون، بویـان ریـك ئەخا کەشتییەك دروسـت کـەنو رزگاریـان دەکـا. یاکاتـی دەیـەوی تایەفەی (عاد) لەبەین ببا، خەبەر ئـەدا بـە پیغەمبەرەکـەی خـوی هـود (علیە الصلاة والسلام)و بە پەیرەوەکانی : ئەوی بەجی بیلن، بوئـەوەی تووشی بەلاکە نەبن.. هەروەها بو پیغەمبەرەکانیتریش (علیهم السلام) هەرکات ویستویەتی ئەو خەلکە ستەمکارە لەبەین ببا ، یەکەمجار ئەوانی رزگار کردووەو دووری خستوونەتەوە لەبەلاکـە، پاشـان ئـەوانیتری لەبەین بردووە.

دەی کەسـێ تـوانی جارێـك رێـز بگـری لەئینسـانیکی بـاش لەبەندەکانی خوی، جاریك پاداشتی بداتەوە، جاریکی تـریش دەتوانـی زیندووی بکاتـەوەو هـەموو پاداشـتەکەی پـی بداتـەوە. چـونکە ئـەو پاداشتەی کە لەوێ ـ لە دونیا ـ پێی داوەتەوە زورکەم بووە لەچاو ئەو پاداشتەی بڕیاری داوە بیداتـەوە، ئـەوەی دونیـا هـەموو پاداشـتەکەی

نەبووە. کەوابوو دەبێ ڕۆژێکی‌تر ببێ لەو ڕۆژەدا هەموو پاداشتە شایستەکەی خۆی پێ بداتەوە.

شەشەم/ بەلگەیەکی‌تر ئەوەیە کە دەفەرموێ : بڕوانن، سەیری ئاسمان‌و زەوی‌و هەرچی‌یەك کە تیایاندایە بکەن، هەر مەخلوقێ ئەیبینین بەجووت جووت دروست کراون، هەردوو شت لە بەرانبەری یەکەوە دانراون، ئاسمان‌و زەوی، شەوو ڕۆژ، خۆرو مانگ، (خۆر ڕۆشنایی هەیە دەیدا بەمانگ‌و مانگ نیەتی‌و لەو ئەیگرێ) خۆر بەڕۆژا دێت‌و ئەو بەشەودا دێت. ئاسمان بەرزەو بینا کراوە، زەوی نزمەو تەخت کراوە، شەو دیارە تاریکە، ڕۆژ ڕۆشنە، شەو هەموو شتێ دادەپۆشێ، ڕۆژ شتەکان دەردەخا.. دەفەرموێ :تەماشای نێرو مێ بکەن، لەبەرانبەری یەکەوەن، هەروەها دەفەرمووێ : چ لەوانەی ئێوە پێی دەزانن، چ لەوانەی ئێوە پێی نازانن هەموو جووت جووتن، جا دەفەرموێ : چۆن دەکرێ هەموو شتێ ئاوا دروست کرابێ، بەلام سەرەنجامی ئینسان یەك جۆر بێ؟ ئاسمان‌و زەوی لەبەرانبەری یەکەوەن، هەروا نێرو مێ، هەروەها هەر مەخلوقێك بیگری جووتی تیایەو یەك جۆر نین، دوو جۆرن، دەبێ سەرەنجامیش دوو جۆر بێ یەك جۆر نەبێ.نابێ کاتێ خەلکی مردن ئیتر زیندوو نەکرێنەوە، ناکرێ هەموو سەرەنجامی یەکجۆر بێ‌و لێیان نەپرسرێتەوە، نابێ هەمووی خۆشبەخت بێ یا هەمووی بەدبەخت بێ، دەبێ دووجۆر بێ. هەروا کە هەموو شتێ

دوو جۆرە، دەبێ سەرەنجامی ئینسانەکانیش دووجۆر بێت.ئەبێ هەندێ خۆشبەخت بن، هەندێکیتر بەدبەخت، بەپێی ئەو ژیانەی بوویانە لەدنیادا..

بەڵگەو نیشانەی زۆری تریش هەن ،بەڵام ئەمانە بەسن بۆ ئەوەی ئینسان بزانێ زیندووبونەوەی دوای مردنو، موحاکەمەو لێپرسینەوە هەیە، ئەکرێ ببێتو خوای گەورە قودرەتی لەسەریەتی. جا چۆن توانیویەتی ئەمانە دروست بکا،ئەو شتە جۆراو جۆرانە : نێرو مێ، شەوو ڕۆژ، ئاسمانو زەوی، مانگو ڕۆژ، غەیری ئەوانە.. هەرواش دەتوانێ کارێ بکا کە دووجۆر سەرەنجام ببێ. سەرەنجامی خۆشبەختیو سەرەنجامی بەدبەختی..

هەندێ لە بەڵگەو نیشانەکانی ڕۆژی دوایی

لە بەشەکەی تردا، (ئەوەی حەتمەن دەبێ ڕۆژێ بێتە پێشەوەکە ئینسان پاداشتی کردەوەکانی خۆی ببینێتەوە.) بۆ ئەوەیش بەڵگەو نیشانەی زۆر هەن، هەروەکو لەسورەی فاتیحەدا باسمان کرد. ئەگەر بێتو ڕۆژێك نەبێ خوای گەورە لەئینسان بپرسێتەوە، مانای ئەوەیە کارەکانی ـ پەنا بەخوا ـ نابەجێ بووە، ئەو هەموو ئیمکاناتو نیعمەتەی لە ئیختیاری ئینساندا قەرار داوە. خودی ئینسانیشی بۆ ئەوە

دروست کردووە زیاد بکاو بەرەو کەماڵو تەواو بوون بچێ، بەڵام ئینسان ئیستفادەی نەکردووە لە ئیمکانات‌و نیعمەتەکان..

ئەگەر بهاتایەوئاوا ڕۆژێك نەبوایە ، مانای وایە خوا- پەنا بە خوا- کاری بێهودە دەکا، دەی خۆ خوای گەورە دوورە لەوە، دوورە لەوەی یەك کاری نابەجێش بکا چ جای بگا بەم کارە گەورەیە، کەوابوو حەتمەن دەبێ ڕۆژێك بێ ئینسان پرسیاری لێبکرێ کە چی کردووەو چی نەکردووە؟ بۆیە لەسورەی فاتیحەدا دوای ﴿الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ﴾ دەفەرموێ ﴿مَالِكِ يوْمِ الدِّينِ﴾.

جا ئەم مەسەلەیە لە زۆرێك لەئایەتەکانی قورئاندا ڕوون کراوەتە. بەڵێ، ناکرێ ڕۆژێك نەبێ ئینسان تیایدا پرسیاری لێ بکرێت و موحاکەمەی بکرێت لەسەر ئەوەی کردویەتی و ئەوەی نەیکردووە.

جا هەندێ لەو دەلیل‌و نیشانانە ئائەمەن، دەفەرموێ : سەیرکەن بزانن خوا چ بەرنامەیەکی ڕێك خستووە بۆ (با)، بۆ ئەو (با)یانە هەڵم هەڵدەگرن لەدەریاکان و بوخار هەڵدەسێنن، دەیبەن بەملاوئەولادا تا سارد دەبێتەوەو دەبێتەوە بە ئاوو باران‌و دەڕژێتەوە سەر زەوی‌و دەبێ بەهۆی ئەوەی زەوی زیندوو ببێتەوەو گیاو دارو درەختی تیا بڕوێ‌و سەوز بێ.. بۆ ئەوەی ببێتە ڕزق‌و ڕۆزی‌و لەدەستی ئێوەدا بێ بۆ ئەوەی بتوانن پێی بژین‌و، بە ئەرکی خۆتان هەستن.

ئەوکەسەی ئەوهەموو بەرنامەیەی ڕێك خستووە، حەتمەن دەبێ زیندووتان بکاتەوەولێتان بپرسێ : چۆن سوودتان بینیوە لەو مایەی ژیانە..

جا ئیتر ئەمە بەشێوەی جۆرجۆر بەیان کراوە. لەهەر جێیەکا بەشێك لەوحاڵەتانەی بەسەر (با)دا دێن باس کردووە، ڕۆشنی کردۆتەوە ئەوکەسەی ئەو نەزمو بەرنامەیەی ڕێکخستووە بۆ ئەوەی ئەو بایانە ئەو هەڵمانە ببەن‌و، ئەو هەورانە بەملاوئەولادا بگێڕن، تا باران بباریێ‌و، ئاو بڕژێتە سەر زەوی‌و، زەوی زیندوو ببێتەوەو، ئینسان بتوانێ زیندەگی بکا لەسەر زەویدا، ئەو کەسە ئەو کارانەی کردووە، بۆئەوەی کردووە ئینسان ئیمکانات و نیعمەتەکان لەدەستیا بن، حەتمەن دەبێ ڕۆژێ ئینسان زیندوو بکاتەوەو لێی بپرسێتەوە..

هەروەها وەك لەوەو پێش باسمان کرد باسی کردووە هەروەك چۆن هەرشتێك جووت جووت درووست بووە، هەر دووشت لەبەرانبەری یەکەوە قەرار دراون، هەروا دەبێ سەرەنجامیش دووجۆر بێ، نابێ هەمووی یەك جۆر بێ، نابێ هەموو خەڵکی بەدبەخت بێ، یا هەمووی خۆشبەخت بێ. دەبێ زیندوو بکرێنەوەو پرسیارومو حاکەمە ببێ، سەرەنجامەکانیش دووجۆر دەبن ، هەروەك هەرشتێك دووجۆرە.

دەلیلو نیشانەی زۆری تریش هەن لەقورئانا، ئەگەر یەکە یەکە بەیان بکرێن درێژە دەکێشێ، ئەم ئەندازەیە بەسە ئەگەر ئینسان خێری بوێو، بیەوێ لە ڕێی ئیحساسی مەسئولیەتدا هەنگاو هەڵگرێ.

پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (قاف)

ئێستا بۆ ڕوون بوونەوەی زیاتری ئەمانەو هەندێ شتیتر، با سورەیەکی تر لە قورئان بخوێنینەوەو ماناکەی بەیان کەین، بەو هیوایەی خوا بیکاتە سەبەبی ئەوەی کەسانێ وا خێریان ئەوێ زیاتر ئیمان لەدڵیانا جێگیر ببێ..

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ﴾ ق : سوێند بەو قورئانەی‌کە چەند کەلامو چەند قسەیەکە لەگەڵ یەکدا یەکیان گرتووەو پێکەوە موناسیبنو بەیەکەوە پەیوەندی‌یان هەیە، پڕ لەخێرو بەرەکەتن، ئەوە بۆ ئینسان ڕوون دەکەنەوە کە خوای گەورە دەتوانێ زیندووی بکاتەوەو بیکێشێتە دادگا. حەتمەنیش زیندووی دەکاتەوەو دەیکێشێتە دادگا. هەروەها ڕۆشنی دەکەنەوە بۆ ئینسان کە لە دونیادا وا لەبەر تاقیکردنەوەی خوادا، تەکلیفو بەرنامەی بۆ نێرراوە، هەروا بێ تەکلیفو بێ بەرنامە نەهێڵراوەتەوە، بەپێی چۆنیەتی ژیانی لەدونیادا پاداشتو سزاو سەرەنجامی دەست دەکەوێ..

بەڵێ، ئەم قورئانە ـ کە ئەم سورەتە بەشێکیەتی ـ ئەوانەی هەموو تێدایە، کە ئەگەر کەسێك ئەهلی حەق بێت‌و خێری بوێ دەبێ ئیمان بەوە بێنێ، دەبێ ئەوەی بەس بێ، بەڵام ئایا خەڵکی وان؟ ئایا ئەمەیان بەسە؟ ئایا ئەگەر ئەم قورئانەو ئەم سورەتەیان بیست ئیمان دەهێنن‌و تەسلیم دەبن‌و ڕێی بەندەیی دەگرن؟ نەخێر..

﴿ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنهُمْ ﴾ : بەڵکو سەریان سوڕما کە یەك نەفەر لەخۆیان بێت‌و ئیعلانی مەترسی بکا، دایانچڵەکێنێ‌و پێیان بڵێ: مەسئولیەتێك هەیە، قیامەتێك هەیە، ڕۆژێك دەبێ پرسیارتان لێبکرێ‌و، بکێشرێنە دادگای خوا.. سەریان سوڕما کە یەکێك بێت بیان ترسێنێ لە سەرەنجامێك کە لەسەر ڕێیاندایە.

سەریان سوڕما کە یەکێ لەخۆیان لەگەڵ خوا پەیوەندی ببێت‌و، ئاوەها خەبەرێکیان بۆ بێنێ، چونکە خۆیان ئەوەیان نەبووەو وا دادەنێن کە کەسی تریش نەتوانێ، کەسی تریش شایستەیی ئەوەی نیە کە لەگەڵ خوا پەیوەندی هەبێ، هەموو کەس وەك خۆیان دەزانن. ئەوەیە کاتێ ئەو شەخسە دێت‌و خەبەریان پێ دەدات کە ئاوا خەتەرێك لەسەر ڕێیانا هەیە ، باوەڕی پێ ناکەن‌و دەڵێن تۆ بەشەرێکی وەك ئێمە، ئێمە شتی وامان دەست نەکەوتووە ، بۆیە باوەڕ ناکەین تۆش دەستت کەوتبێ‌و لێتی وەرناگرین‌و قبوڵی ناکەین..

﴿ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ﴾ : (کافرەکان)- ئەوانەی وا حەقیان بۆ ڕۆشن بووەوە، بەڵام خستیانە پشت گوێ، نەیانویست، قبوڵیان نەکرد، نەیانهێشت لەژیانیاندا ئەو حەقە دەرکەوێ و دایان پۆشی، ئەوانە- وتیان : ئائەمە شتێکی سەرسوڕهێنەرە.

﴿ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ﴾ : ئایا کاتێ مردین‌و بووین بەخاك، زیندوو دەبینەوە؟ چۆن دەکرێ شتی وا؟ ئایا جارێکی‌تر ژیان دەست پێ دەکاتەوە؟ ئاخرکە مردین چۆن زیندوو دەبینەوە؟ کە بووین بەخاك‌و تێکەڵ بووین لەگەڵ خۆڵ‌وخاکی‌تر، چۆن جیا ئەکرێینەوەو، پارچەکانی لاشەی ئێمە چۆن دووبارە دروست دەکرێنەوە؟

﴿ ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ﴾ دەڵێن : ئائەوە دوورە، هەرشتێك کە ناکرێ بێ ، دوورە لەوەی کە ڕووبدا. دوورە دووبارە بمانگێڕنەوە و زیندوو بکرێینەوە و ببرێین بۆ موحاکەمەو دادگا.

جا خوای گەورە ڕەدیان دەداتەوەو بەیان دەکا کە ئائەوە عەقیدەیەکی نادروستە، ئەو باوەڕو عەقیدەیە کە هەیانە -گوایە زیندوو ناکرێنەوەو نابرێنەوە بۆ دادگای خواو موحاکەمەو موحاسەبەیان ناکرێ- شتێکی نابەجێ‌و باتڵە.

بە نیسبەت ئەوەوەکە دەڵێن : کاتێ بووین بەخاك‌و خۆڵ چۆن جیا دەبینەوە؟ دەفەرموێ :

﴿ قَد عَلِمْنا ماتَنْقصُ الأَرضُ مِنْهُمْ ﴾ : بە دڵنیـایی زانیومانـە زەوی چەندێکیان لێ کەم دەکاتەوە. وەختێ لاشەکانیان لەقـەبردا دادەنـرێ، کەم کەم دەرزێو دەبێ بەخۆڵو خاك. هەربەشێك لە لاشەیان کە جیـا دەبێتەوە، دەزانین چی جیا دەبێتەوەودەبێ بـەخاك، دەیناسـینو دەزانـین کامەیە لەبەشەکانی لاشەیو لێمان تێك ناچێت و لێمان ون نابێت.

﴿ وَعِنْدنا كِتابٌ حَفِيظ ﴾ : کتێبێکیشمان لایە ئەو شتانە دەپارێزێ، هەرچییەك دەیزانین لـەوێش دەپـارێزرێ، بـۆ ئـەوەی گومـان نەکـەن شتێك لـەبیر دەچێتەوەو ڕەنگە هەڵەیەك لەوکارەدا ڕوو بدا.

بەڵام ئەوەی بووە بە ئیشکال بۆیان ئەوەیە کە دەڵـێن : چـۆن دوای مردن زیندوو دەبینەوە؟ دەفەرموێ :

﴿ بَل كَذَّبوا بالحَقِّ لَّما جَاءَهُم فَهم فِي أمرٍ مَرِيج ﴾ : ئەمانـە ڕاسـت ناکەن کە ئەمە شتێکی مەحاڵەو بە زەحمەت دەکرێ ئینسان قبوڵی بکا. نەخێر شتەکە وانیە کە نەکرێ، ئینسان زۆر سادەوئاسان دەرکی نەکاو نەیزانێ.. نەخێر، ئەوان هەر لەوکاتەدا ئەوەی وا ڕاستو دروستە هاتە لایان، پێیان گەیشت، بەڵام بێ ئەوەی تۆزێك لـێی ورد ببنەوەو سەرنجی بدەن، ڕەدیان کردەوەو خستیانە پشت گوێ، کافر بوون پێیو وەریان نەگرت. یانی شتەکە زۆر ڕوونـە، بـەڵام ئـەوان نایانـەوێ بـڕوای پـێ بهێنن. لەبەرئەوەیە، نەك لەبەرئەوەی باتڵەو، لەوشتانەیە کە دەبێ قبوڵ نەکرێ و بڕوای پێ نەهێنرێ.

جا ئیتر دوای ئەوە ناتوانن دروست حوکم بدەن لەبارەی شتێکەوەو لێیان تێك چووەو، وا دەزانن ئەگەر لاشەیان بوو بەخاكو تێکەڵی خاكو خۆڵ بوو، ئیتر ناکرێ زیندوو بکرێنەوەو، لەبیریان چۆتەوە کە زیندوکردنەوەی مردوو شتێکی زۆر سادەیەو بۆ خوا ئاسانەو جێی گومان ودوودڵی نیە.

﴿أَفَلَمْ يَنظُرُوا إِلَى السَّمَاء فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ﴾ : مەگەر نەیان ڕوانی بۆ ئاسمان؟ ئەو ئاسمانەی کەوا بەراسەریانەوەیە؟ خۆ ئەیبینن. خۆ دەتوانن سەیری بکەن. ئایا سەیر ناکەن چۆن بینامان کردووە، چۆن درووستمان کردووە، چۆن زینەتو جوانیمان پێداوەو، ڕازاندومانەتەوەو، هیچ نارێکیو هیچ لارو گێڕیەکی تیا نیە؟ با بڕوانن بۆی بزانن چۆن ئەو ئاسمانەمان بینا کردووەو چۆنمان ڕازاندۆتەوە بەو ئەستێرانەو چۆن مەحکەم دروستمان کردووە؟ دەی کەسێ بتوانێ ئاوەها شتێ بکا چۆن ناتوانێ ئینسان زیندوو بکاتەوە؟

﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾ : زەوی بەو هەموو گەورەییەوە ، کێشمان پێ داوە، سافو سارا دروستمان کردووە، بۆ ئەوەی جێی دامەزرانو ئیسراحەتو ژیان بێ. هەندێ کەژوکێوی جێگیرو مەحکەممان خستۆتە سەری تا ڕای بگرن. هەروەها لە هەر دارودرەختو گیاو دروستکراوێك

(جووت)مان دروست کردووە کە زۆر شادو بەزەوقە.. دەی کەسێك بتوانێ ئەوانە بکا، بۆ ناتوانێ ئینسان زیندوو بکاتەوە؟! چۆن ناتوانێ؟!

﴿تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ﴾ : ئەوانەمان کردووە بۆ ئەوەی بەرچاو ڕۆشنکەرەوە بن بۆ هەر بەندەیەك کە هەر جارە دەگەڕێتەوە بۆلای خاوەنەکەی خۆی. هەروەها بۆ کەسێکیش کە زانیویەتی ، بەڵام غەفڵەت هاتووە بەسەریاو لەبیری چۆتەوە، تا بیخەنەوە بیری کە خوا دەتوانێ جارێکی‌تر ئینسان دروست بکاتەوە.

﴿وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكاً فَأَنبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ. وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ. رِزْقاً لِّلْعِبَادِ﴾ : بەڵگەیەکی تر ئەوەیە کە لە ئاسمانەوە ئاوێکی پڕ خێرو بەرەکەتمان باراند، جا بەهۆی ئەو ئاوەوە چەند باخێکمان ڕواندو سەوزمان کردن. هەروەها دانەو تۆوی ئەو گیاو زەرعانەی درەویان دەکرێ، دوای ئەوە کە دەگەنو ئامادەی ئەوە دەبن سوودیان لێ ببینرێ. هەروەها درەختانی خورمای بەرز بەرز، کە شکۆفەکانیان وەختێ دەردێن چین لەسەر چینن.. ئەو هەموو شتەمان بەو ئاوە ڕواند بۆ ئەوەی ڕۆزی‌یەك بن بۆ بەندەکانو سوودیان لێ ببینن.

﴿وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتاً﴾ : هەر بەو ئاوە وڵاتێکی مردوومان زیندوو کردەوە. زەوی‌یەك کە مردوو بوو، زیندوومان کردەوە. ئەوەتا ئێستا گیاو داردرەختی زۆری تیایە. ﴿كَذَلِكَ الْخُرُوجُ﴾: دەرهاتن

لەقەبرەکانیش هەروایە. کەسێ توانی ئاو ببارێنێ، باران ببارێنێ، ئەو هەموو شتەی پێ بڕوێنێو ژیانیان پێ بدا.. کەسێك توانی بەئاو وڵاتێکی مردوو زیندوو بکاتەوە، هەروایش دەتوانێ ئینسان زیندوو بکاتەوەو لەقەبرەکەی دەری بێنێتەوە..

لەسەرێکیترەوە کەسێك ئەو هەموو ئیمکاناتو نیعمەتانەی خەلق کردووە بۆ ئینسان، چۆن دەکرێ لە دواییدا نەیکێشێتە دادگای خۆیو پرسیاری لێ نەکاو موحاکەمەی نەکا لەسەر ئەو نیعمەتانە ؟

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ. وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ. وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ﴾ : قەومی نوحو ئەوانەی ناونران (اصحاب الرس)، هەروەها تایەفەی سەمود و، تایەفەی عادو فیرعەونو براکانی لووط (واتە تایەفەکەی)، ئەوانەی لە جەنگەڵەکەدا بوون (أصحاب الأيكة)، هەروەها قەومی (تُبع). هەموونەوانە پێغەمبەرانیان بە درۆزن زانی ، وتیان : زیندوو بوونەوەی دوای مەرگو، موحاکەمەو، حیسابو کیتاب، درۆیە. جا ئەو هەڕەشەیەی کردبومان ڕووی دا.. ئەوەی وتبومان : ئەگەر پێغەمبەرمان ناردو، بۆی ڕۆشن کردنەوەو قبوڵتان نەکرد، نەهاتنە سەر ڕێ، ئەوە لەبەینتان دەبەین.. ئەو هەڕەشەیەمان هاتە دیو دامەنگیریان بوو..

﴿أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ﴾ : دەی ئەوە بۆ هەر باوەڕ ناکەن؟ بۆ باوەڕ ناکەن کە دەتوانین جارێکیتر زیندووتان بکەینەوە؟ مەگەر دامایناو دەستەوسان بووین بە دەست دروست کردنی یەکەم جارتانەوە؟! مەگەر نەمانتوانی یەکەم جار دروستتان بکەین؟ ئەوە نەبووجاری یەکەم بە تەواوی دروستمان کردن؟! بۆ توانیمان جارێك خەلقتان کەین؟ بۆچی ناتوانین جارێکیتر خەلقتان کەینەوە؟!

﴿بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾ : بەلام ئەوانە لەوەدا کەوتوونەتە گومان کە جارێکیتر سەر لەنوێ دروست بکرێنەوەو زیندوو بکرێنەوە. سەریان لەوە سوڕ دەمێنێ کە دوای مردن دوبارە خەلق بکرێنەوە، لەبەرئەوە نەیان دیوە و بەلایانەوە شتێکە نابێ ببێ، نە لەبەرئەوەی خوا ناتوانێ، لەبەرئەوەیە شتێکی تازەیەو ئەمان خوویان گرتووە بەو شتانەوە کە هەن. ئەوەش حالەتی ئینسانێکە کە تەنها چاوی لەدەوروبەری خۆی بێ، هەر خەریکی ئەو شتانە بێت وان بەدەورو بەریا. خوویان پێوە دەگرێو وا دەزانێ غەیری ئەوانە شتیتر نیە. بۆیە هەر شتێ تازەیە یەکەمجار بەئینکاریەوە مامەلەی دەکاتو، لەگەلی رووبەڕوو دەبێ. شتێك کە حەقیقەتەو هەیە بەلام وەری ناگرێ.

جا دوای ڕۆشن بونەوەی ئەوە، ئێستا بـزانین وەزعـی ئینسـان لـەو ژیانەیدا چونە ؟ بزانین چۆن تاقی دەکریتەوەو چۆن ئازمایش دەکـرێ ، چۆن مەسئولە لە بەردەم خوادا، چۆن دەبێ ئەدای وەزیفە بکا؟

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ : بەڕاستی ئینسانمان دروست کرد، دەزانین نەفسی چی پێدا دەگوزەرێ، چ خەیاڵێ، چ فکرێ بەدەرونیا دەڕوا ؟ئاخر ئێمە نزیکترین لێیەوە لە ڕەگی بنا ملی. ئەوەش بۆ ئەوەیە ئینسان مەسەلەکە دەرك بکا، مەبەست ئەوەیە تێ بگا هیچ شتێك لە ئەحواڵی ئینسان نیـە لە خوا شاراوە بێو پێی نەزانێ. لەهەر نزیکێك نزیکترە بە ئینسان.

﴿إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ﴾ : کاتێـك دوو نەفەر وا شت وەردەگرن، یەکێ لـەلای ڕاسـتەوە دانیشـتووە، یـەکێ لەلای چەپەوە دانیشتووە، دوو هاونشین کـە لـەلای ڕاسـتو چـەپی ئنسانەوە دانیشتوون، وەردەگـرن. هەرچـیـەك لەوکەسـە دەردەچـێ، هەرچـیـەك ئـەو ئـەنجامی دەدا، وەری دەگـرن، تۆمـاری دەکـەنو دەینوسن. یانی زیـاد لـەوەی خـوای گـەورە خـۆی بـە هـەموو شـت دەزانێ، بۆ ئەوەی مەلەفەکە تەواو بێ، بۆ ئەوەی ئینسان دوایی قسـەی نەبێ، بۆ هەر نەفەرێك دوو مەئمووری داناوە لـەلای ڕاسـتو لـەلای چەپیەوە، هەمیشە هاونشینن بۆی، دوایی بەپێی ئەوەی وا نووسراوەو ئامادەکراوە، موحاکەمەی دەکرێ.

﴿مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾: یەك وتە لەدەمی دەرنایـە، مەگەر چاودێرێك، كەسێك كە خەریكی چاودێری كردنە، ئامادەیـە و لەپاڵیایەتی، بۆ ئەوەی بینووسێ. جا ئیتر هەر ئائەمـە بەسـە بـۆ ئـەوەی ئینسان لەخەوی غەفڵەت دەربێ، داچڵەكێ، هۆشی بەخۆیەوە بێ.

﴿وَجَاءتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ﴾ : ئـەوە ژیانی بوو، كە ئاوا لەژێر چاودێری خوای گەورەداو لەنێوان دوو دانە مەلائیكەدایە – كە مەسئولن‌و هاونشینن بۆی‌و هەمیشە وان لە گەڵیا- دوای ئـەوەش ئـەوا سـەختیی مـەرگ هـات بەسـەر وەختیـەوە! ئـەو سەختی‌یەو ئەو ڕەنجەی لەهۆشی دەبا، لەسەرخۆی نایهێڵێتـەوە، ئـەوا هات.. هات تا ئەو ڕاستی‌یە بێنێ لەگەڵ خۆی، ئـەوەی وا لـە پێشـدا باس كرا. ئەوە كە ئەم مردنە بۆ ئەوەیە بڕوا بـۆ قیامـەتێك، تـا لـەوێ موحاسەبەو موحاكەمەی بكرێ. ئەمە شتێك نیە هەڕەمە بێ.

﴿ذَلِكَ مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ﴾ پێی ئەوترێ : ئەمە ئەو شتەیە خۆتت لێ لا ئەدا. پێت خۆش نەبوو بێتە پێشەوەو بێتە سەرڕێت. خۆتت بۆ ئامادە نەكرد. ئیحساسی مەسئولیەتت نەدەكرد، لەبیری ئەوەدا نەبووی ئەمـە دێتە پێشەوەو سەرەتا دەبێ بۆئـەوەی سـوئالـت لێ بكـرێ‌و بكێشـرێتە دادگا.

﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ، وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَـوْمُ الْوَعِيـدِ﴾ : ئـەوا فووكرا بە شەیپوردا بۆ جاری دووەم(جاری یەكەم لێرە باس نەكراوە،

پێشتر باسمان لیٚ کرد) ئەوا جاری دووەم فووکرا بەشەیپورا بۆ ئەوەی زیندووبنەوە. یانی دوای ئەوە ئینسان دەمریٚ ، لەو بەینە دا ئیتر چی دەبیٚ ؟ ئەوەی باس نەکردووە. باسی ئەوە دەکا کە جاری دووەم شەیپور لیٚ دەدریٚ بۆ ئەوەی هەموو زیندوو بنەوەولە قەبرەکان دەربیٚن، ئەو ڕۆژە ڕۆژی هەڕەشەکەیە، ڕۆژی ئەو هەڕەشەیەیە وا کردمان کە : هەرکەس دەبیٚ بگا بە سزای خۆی.

جا با بزانین دوای ئەوە کە زیندووبونەوە چی دەکەن؟!

﴿وَجَاءتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ. لَقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ﴾ : هەر کەسێك هات، لەگەڵیا دوومەئمور هەن، یەکێکیان لێی دەخوڕیٚو داویەتە بەر، ئەوی تریشیان شاهیدێکە لەگەڵی هاتووە تا شەهادەتی لەسەر بدا کەچی کردووەو چی نەکردووە. وەك چۆن لە دونیادا کاتیٚ تۆمەتبارێك لە زیندانەوە دەبریٚ بۆ دادگا، پاسەوانێك مەلەفو ئەوراقەکەی هەڵدەگریٚ لەگەڵ خۆی، یەکێکیش دەستی دەبەستیٚ بەدەستی خۆیەوەو دەیبات لەگەڵ خۆی، لەوێش ئاوایە. دوو نەفەر لە مەلائیکە، یەکێکیان دەچیٚ بۆ شایەتی دان، یەکێکیشیان دەیداتە بەرو مەئمورە کە بیگەیەنێتە دادگا.. کاتیٚ دەگاتە ئەویٚ پێی ئەوتریٚ : هــا! بەڕاستی بیرت نەبوو بەلای ئائەمەوە؟ لەبیری ئەوەدا نەبووی ئاوەها ڕۆژێك دێتە پێشەوە؟ لەغەفلەتا بووی، پەردە بەسەر بینایتەوە بوو، نەتئەدی؟ جا

ئەوا پەردەکەمان لابرد بەسەر چاوتەوە، جا بڕوانە ، ئیمڕۆ چاوت تیژە، ئیمڕۆ دیدەت وردبینەو باش دەبینێ. بڕوانە بزانە چی لەسەر ڕێتایە، چی چاوەڕوانت دەکات؟!

جا ئێستا دەردەکەوێ ئەم تاوانبارە خۆی تەنها نیە، یەکێکیتریشی لەگەڵدایە. ئاخرکاتێ ئینسان لەڕێگەی بەندەیی لای‌دا، خوای گەورە بڕیاری داوە یەکێك لە شەیتانەکان، لە سوپای ئیبلیس (شەیتانی گەورە) لە ڕێدا بکات بەڕەفیقی و هەمیشە لەگەڵی بێت بۆ ئەوەی زیاتر گومڕای بکات. هەروا ئەگەرکەسێك کەوتە سەر ڕێگەی بەندەیی‌و ئیمان، مەلائیکەی داناوە بۆ ئەوەی پشتگیری بکەن، تەئیدی بکەن، بەهێزی بکەن. جا کە دەگەنە ئەوێ، ڕەفیقەکەی، هاوملەکەی، ئەو شەیتانە بێ حەیاو بێ شەرمە ، دەست دەکات بەقسەکردن :

﴿وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ﴾ : ئەو هاوەڵە شەیتانەی دەڵێ : من ئەم کەسەم ئامادەکردووە، بۆ ئەوەی بیخەیتە جەهەنەم. لەبیری نیە خۆشی دەبێ تێی چێ. بەڕووداری‌و بێ حەیاییەوە دەڵێ: من هەوڵم زۆر داوە تا ئەم کەسەم ئامادەکردووە بۆ جەهەنم، فەرموو بیخەنە ناوی. نازانێ ئێستا فەرمان دەردەچێ بۆ خۆیشی، خوا دەفەرموێ :

﴿أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ. مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ. الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ﴾: ڕوو دەکاتە دوومەلائیکەکەو دەفەرموێ : ئادەی بیخەنە ناو جەهەننەمەوە،

هەر کەسێ کەوا زۆر حەقی دەخستە پشتگوێو، نەی دەڕوانی بۆ ئەو هەموو دەلیلو نیشانانەی لەئاسمانو زەوی و لەبەینی ئەوانەدا هەن، ئەو هەموو بەڵگەو نیشانانەی هەبوون ئەوەیان ئەسەلماند ئینسان پاش مردن زیندوو ئەبێتەوە ، دادگایی ئەکرێ ، پرسیاری لێ ئەکرێ.. ئەوانەی وا ئەو نیشانەو بەڵگانەیان ئەخستە پشتگوێ، حەقیان قبوڵ نەئەکرد، نەیان ئەویست حەق لە ژیانیانا دەرکەوێ، عادەتیان گرتبوو بە شتێکەوە و هەر ئەوەیان قبوڵ بوو، ئامادە نەبوون شتیتر- کە پێیان ئەگەیەنرێ- وەرگرن ، ئەوانەی وا خێرو بەرەکەتی زۆریان لەلابوو، رزقو رۆزیو نیعمەتو ئیمکانیاتی زۆریان لەدەستدابوو، بەڵام نەیان ئەهێشت بگاتە دەستی موستەحەقەکان و لای خۆیان گیریان ئەدا ـ ئەگەر چی زیاتر بوو لەوەش کە خۆیان ئیستیفادەی لێ بکەن ـ ئەوانەی لە سنوری بەندەیی و مەسئولیەت تێپەڕی بوون، ئەوانەی دڵیان دانەمەزرابوو، لە دوو دڵیا بوون، ئەگەر جارجارێك بۆ چەند لەحزەیەك باوەڕیان ئەکرد قیامەتێك هەیەو زیندووبوونەوە و موحاسەبە و موحاکەمەیەك هەیە، ئەو حاڵەتەیان زوو لەدەست ئەداو تووشی دوو دڵی ئەبوون.. ئەوانەی وا لەگەڵ ئەوەی خوایان هەبوو، فەرمانڕەوای تریان بۆخۆیان بڕیار ئەدا، فریادرەسی تریان بۆخۆیان دائەنا.. ئائەو جەریمە گەورەیە، ئەو گوناهە گەورەیە کە ئینسان خوای ببێ، (الله)ی ببێ، بەڵام فەرمانڕەوای تروکۆمەککاری تریش قبوڵ بکا، لەبەرئەوەی ئیمانیان بە قیامەت

نەبوو، لە قیامەت نە ئەترسان، ئیحساسی مەسئولیەتیان نەبوو، شەریکیان بۆ خوا قەراردا، فەرمانی فەرمانڕەواکانی تریشیان قبوڵ کرد، فەریادڕەسەکانی تریان کردە پشتو پەنای خۆیان، فەریادرەسە درۆییەکانو فەرمانڕەوا نارەواکان.. ئادەی لەبەر ئەوشتانە ئەوانە بخەنە جەهەنەمەوە.. ﴿فَأَلْقِياهُ فِي العَذابِ الشَّديد﴾ : بیانخەنە ناو جەهەنەم کە سزای سەختی تیایە ، هەم ئینسانەکەو هەم شەیتانەکەی هاوەڵی.

لەوێدا هاوەڵە شەیتانەکە تەکان ئەخواو بیرئەکاتەوە کە خۆیشی موجریمەو، دەست دەکات بە عوزر خواستنو پارانەوە :

﴿ قالَ قَرِينُهُ : رَبَّنا ما أَطغَيْتُه وَلكنْ كانَ فِي ضَلالٍ بَعيد ﴾ ئەڵێ : خاوەنەکەم! ـ خوایە! ـ من نەبووم کە وا لەم ئینسانە بکەم، کە لە ڕێگەی بەندەیی دەرچێ، من نەبوومە هۆی ئەوەی ئەو ئاوا بکا، خەتای خۆی بوو، من چی بکەم؟ خۆی بووگومڕا بوو بوو، دوور کەوتبووەوە لەڕێگەی هیدایەتو بەندەیی.. ئەگەر ئەو خۆی دوور نەکەوتایەتەوە من ئەمتوانی چی بکەم؟ چۆن ئەمتوانی لەڕێ دەری بکەم؟ دەی بۆ فەرمان ئەدەی منیش بکەومە ناو جەهەنەم؟ کەی خەتای من بوو؟ بەڵکو خەتای خۆی بوو..

دیارە درۆ ئەکا، ئەویش خەتای بووە، ئەوەتا خوا ئەفەرمووێ :

﴿ قالَ: لاتَخْتَصِموا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بالوَعيد ﴾ خوا ئەفەرموێ : لای من کێشمەکێش مەکەن. لای من وت وویژ مەکەن.

شەڕ مەکەن ، لەسەر ئەوە ئەم بلێ خەتای تۆ بوو، ئەو بلێ خەتای تۆ بوو.. ئێستا جێی ئەوە نیەو کاتی ئەوە نەماوە، لە حالێکا پێشتر هەڕەشەم کرد، وتم : خەتەرێك لەرێدایە، ئەگەر لە دونیادا کاری خۆتان دروست نەکەن، لەدوایيدا گرفتاری عەزاب دەبن! ئیتر مەعزەرەت و بەهانەیەك نەماوە و تەواو بوو.. فەرمانەو دەرچووەو ئەبێ ئیجرا بکرێ..

﴿مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾ : بڕیارێکەو لای من ناگۆڕێ. من وانیم زوڵم و زۆر بکەم لە بەندەکان. ئەگەر کەسێ ئەکەوێتە دۆزەخ خۆی ستەمی لەخۆی کردووە، ئەگەربەناهەق و بێ گوناه کەسێ بخەمە دۆزەخ ئەوە زوڵمو زۆرێکی تەواو زۆر ئەبوو.. ئەوکاتە ئەو وەصفە بۆ من پەیدا ئەبووکە (ظَلاّم) بم، واتە زۆر ستەمکار.. بەڵام من ئاوا نیم..

﴿ يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيد ﴾ : ئەوەش لە ڕۆژێکا ئەبێ ئێمە بە جەهەننەم دەڵێین : ئەرێ پڕ بووی؟ یانی بڕیارمان لەسەر ئەوەیە پڕی کەین. ئەویش ئەڵێ : ئەرێ هی تر ماوە؟ ئەگەر هی‌تر ماوە بابێ. ئەویش توڕە بووە و قەراری لەسەر ئەوەیە تا جێی دانەیەکی تریشی تیا ببێتەوە هەر داوا بکا، ئەوەندەی تێبکەن تا پڕ ئەبێ.

ئەوە سەرەنجامی ئەوانەیە کە ئیمانیان بە ڕۆژی قیامەت نیەو لەڕێی بەندەیی خوا لایان داوە..

بەڵام لەولاوە ئەوانەی باوەڕیان بە ڕۆژی قیامەت هەیە، ئەزانن خوای گەورە ئەتوانێ ئینسان زیندوو بکاتەوە، حەتمەنیش زیندووی دەکاتەوەو، دەیکێشێتە دادگا، موحاکەمەی دەکا، بە پێی کردەوەی دونیای پاداشتو سزای دەداتەوە.. بزانین ئەوان حاڵیان چۆنە؟!

﴿ وَأُزْلِفَتْ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴾ : ئەوا بەهەشت ئیفتیخاری پێ دراوە، بەوەی نزیك کراوەتەوە لە (موتتەقییەکان)، لە پارێزکارەکان، ئەوانەی کارو پیشەیان هەمیشە ئەوە بوو خۆیان بپارێزن لەوەی خوا پێی ناخۆشە.. بەجۆرێك نزیك کراوەتەوە کە هیچ دوور نییە، بەتەواوی نزیکە. ئەوە فەخرو شانازییە بۆ بەهەشت کە نزیك کراوەتەوە لە تەقوادارەکان.

﴿ هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴾ پێیان ئەوترێ : ئەمە ئائەوەیە وا وەعدتان پێئەدرێ، بڕیارە تاوێکیتر بڕۆنە ناوی. بۆ کێ؟ بۆ (أواب) بۆ هەرکەسێ هەمیشە کاری ئەوە بێ بگەڕێتەوە بۆلای خاوەنەکەی. ئەگەر غەفڵەتێ، گوناهێ، خەتایەکی لێ ڕوو ئەدا، زوو بگەڕێتەوە بۆلای خاوەنەکەیو نەمێنێتەوە لەسەر غەفڵەتو گوناه، (حفیظ) کەسێك وا هەمیشە خۆی ئەپارێزێ لەوەی بەرێگای ترا بڕواو گومڕا بێتو هاوڕێی شەیتانو شەیتانەکان بێ..

﴿ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَانَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴾ : کەسێ وا پێش لەوەی عەزاب ببینێ لەخوای بەڕەحم ترساو ئیحساسی مەسئولیەتی کرد. ﴿وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴾ : بەدڵێکەوە هات بۆلای خوا کە هەمیشە گەڕاوەیە بۆلای ئەو، دڵێك وا هەر جار تووشی غەفڵەتو ئینحرافو لەڕێ لادانێ بوو بێ، کاری ئەوە بووە زوو بگەڕێتەوە بۆ لای خوا..

﴿ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ﴾ پێیان دەوترێ : ئادەی بڕۆنە ناوی، بڕۆنە ناو بەهەشت بە سەلامەتیەوە. دڵنیا بن ڕزگارن لەهەر شتێ ناخۆش بێ، لەهەر بەڵاو ئافەتو موصیبەتێ.

﴿ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴾ : ئائەوە ڕۆژی هەمیشە مانەوەیە، ڕۆژێکە کە چوونە ناو بەهەشت ئیتر لێی نایەنە دەرەوە.

﴿ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴾ : هەرچییەك بیانەوێ لەناو بەهەشتا هەیە. چی داوا بکەن لەبەهەشتا بۆیان ئامادە دەکرێ. لای خۆمانەوە زیادەیەکیشیان بۆ هەیە، شتێك زیاد لەوەی خۆیان داوای ئەکەن، یانی هەندێ لە پاداشتەکەیان ئەوەندە گرنگو گەورەیە کە خۆیان ڕێیان لێی ناکەوێ و بیریان نیە داوای بکەن.. ئەوەش وەك لێخۆش بوونو ڕێزێکی تایبەتی خوای گەورە کە لە هەموو نیعمەتەکانی بەهەشت گەورەترە.. ﴿ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللهِ أَكْبَر ﴾.

کەواتە ڕوون بووەوە ئینسان دوای مردنی زیندوو دەبێتە، ڕوون بووەوە ئینسان لە ژیانی دونیادا وا لە حاڵەتی تاقیکردنەوەداو پاشان

تووشی دادگایەك ئەبێ و سەرەنجامی یا جەهەننەم دەبێت یا بەهەشت..
پاشان دەفەرموێ : تەنها ئەمە نیە بۆ ئەوانەی کە لە ڕێی بەندەیی لایان دا، یا ڕێی بەندەیی‌یان گرت، تەنها پاداشتو جەزای قیامەت نیە، لەدونیاشدا شتانێك هەن! ئەفەرموێ :
﴿ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴾ : پێش لەوان چەندین گەلو نەتەوەی هاوزەمانمان لەناوبرد، خەلکانێك کە لەزەمەنێکا بەیەکەوە ئەژیان، ئەوانە لەدەسەلاتیانا بەهێزتر بوون، بۆیە بە بەلاو موصیبەت لەبەینمان بردن.. نەخێر، لەمان بەدەسەلات تر بوون، ئەوانە ڕوویان کردە ئەملاوئەولاو ئەم کونو ئەو کون، بە نیازی دەرباز بوون، وتیان : خۆزگە جێگایەك هەبێ لێیەوە فیرار کەینو دەرچین لەدەست ئەم عەزابە.. کەوتنە هەولو تەقەلای ئەوە لەدەست عەزابەکە و لەدەست نابودیەکە دەرچن.. بەلام پێیان نەکراو گرفتار بوونو لە بەین چوون، کەوابوو لەدونیاشدا تۆلەسەندنەوەیەك هەیە لەو کەسانەی لەڕێی بەندەیی لادەدەن..
﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴾ : بەراستی ئالەوەدا کە تا ئێستا باس کرا ـ هەرلەسەرەتای سوورەتەکەوە تا ئێستا ـ بیرخستنەوەیەك هەیە بۆ کەسێك کە دلێکی

بووبێ، یا کەسێك گوێی دابێ بەم باسە، لەحاڵێکا کە حەواسی بووبێ، هۆشی بەلای قسەکانەوە بووبێ.

ئەو بەشەی سوورەتەکە -کە دەلیلو نیشانە بوو- ئەوە کاری بە دڵەوە هەیە، تا ئەوێ کە فەرمووی: ﴿بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾ چەند نیشانەو بەڵگەیەك باس کران بۆ ئەوە کە خوا ئەتوانێ ئینسان زیندوو بکاتەوە. ئائەوە شتێکە دڵی ئینسان وەری دەگرێو ئیمانی پێئەهێنێ. لەوەولای سورەتەکە باسی ئەوەی کرد ئینسانی خەلق کرد، جا ئیتر ئەزانێ چی بە دڵیا گوزەر ئەکا، ئینسان چاودێری ئەکرێ لەلایەن خوای گەورەوە، لەلایەن دوو مەئمورلەمەلائیکەوە، کەسێك کە گوێ بدات بەو قسانەو هۆشی بەلایانەوە بێت، هۆشی لەلای تر نەبێ، حەواسی جەم بێ، ئائەوانە بەسن بۆی، بیخەنەوە بیری کە مەسئولەو، قیامەتێك هەیەو، ئەبێ خۆی ئامادە بکا بۆ ئەو رۆژە..

بەو جۆرە روون بووەوە زیندووبوونەوەی دوای مردن راستو دروستە، ئەوانەی ئیمانیان پێی ببێ سەرەنجامیان خۆشبەختی‌یە، ئەوانەش باوەڕیان پێی نەبێ سەرەنجامیان بەدبەختی‌یە..

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ﴾ جا ئێستا وەڵامی ئەوانە ئەداتەوە دوای ئەوهەموو روونکردنەوەیە هەر باوەڕیان نیەو ئینکاری ئەکەن. ئەفەرموێ : ئێمە ئاسمانەکانو زەویو هەرچی‌یەك لەبەینیاندایە، لەشەش رۆژگارا

دروستمان کردن، لە شەش زەمانا، کە زۆر تولانی بوون، جا هەرکامیان خوای گەورە ناوی ئەنێ رۆژێك (رۆژی خوا وەك رۆژی ئێمە نیە)، ئەفەرموێ : ئەمانەمان دروست کردن لەشەش رۆژگارا، هیچ ماندووبوونێك تووشمان نەهات.. دەی کەسێ ئاوەها دەسەلاتێکی بێ، ئاسمانەکانو زەویو نێوانیان دروست بکاو تووشی کەمترین ماندووبونیش نەبێ، دیارە زۆرسادە ئەتوانێ ئینسان جارێکیتر زیندوو بکاتەوە. کەوابوو بڕوبیانوەکانیان بێ جێیە، دەی کەواتە ﴿فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ﴾ : صەبر بکە - ئەی محمد- لەسەر ئەو قسانەی کە دەیکەن. صەبر بکەو نارەحەت مەبە. خۆت خەریك مەکە بە بیرکردنەوە لەو مەسەلەیە. خەریکی شتی تر بە. خەریکی جێبەجێکردنی ئەرکی خۆت بە.. دوای ئەوە ئەمەت بەیان کرد، حەقت ڕۆشن کردەوە، ئیتر مەسئولیەت لەسەر شانی تۆ نەماوە، تو ئیتر لێپرسراو نیت.دوای ئەوە خەریکی کاری خۆت بە.

﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ. وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ﴾ : لەوکاتانە ئێستا بەیان ئەکرێن تۆ (تەسبیح)و (حەمد) بکە، تەسبیح بکە یانی : ئەو شتانەی نابەجێنو نادروستنو خراپن لەوانە دەرچۆ (لە بیری خراپ، لە قسەی خراپ، لە کردەوەی خراپ). (حەمد)یش بکە یانی : ئەو شتانەی باشن (لە بیری چاك، لە قسەی چاك، لە کردەوەی چاك) ئەنجام بدە.. بەمە بە زمانی

حاڵ بەیانت کردووە کە خاوەنەکەت پاکو بێعەیبە. بۆیە تۆ لەبەرانبەر ئەوەوە ئاوەها حاڵەتێکت نیە کە قسەی خراپ یا بیری خراپ یا کردەوەی خراپت بێ.. تۆیەك کە مەخلوقی ئەوی ئەتوانی باش بی، بەجۆرێ دروستی کردووی ئەتوانی باش بی، بۆیە بەرەو باشە ئەڕۆی..کاتێ کردەوەی باش، یا قسەی باش، یا فیکرێکی باش ئەنجام ئەدەی، ئەوە قەدرزانی لەخاوەنەکەی خۆت ئەکەیت، چونکە خاوەنەکەت باشە کە تۆی موەفەق کردووە بۆ ئەوەی بەو جۆرە بی.

تەسبیحو حەمدی خاوەنەکەت بکە لەم کاتانەدا : پێش لەوە خۆر هەڵبێ، لەنوێژی بەیانیدا. هەروەها پێش لە ڕۆژئاوا بوون ، لەنوێژی نیوەڕۆو عەسردا. هەروەها بەشێك یا چەند کاتێك لەشەویش، تەسبیحی بکە، لەو شتە نالەبارانە دوور بکەوەرەوە، لە نوێژی مەغریب، لە نوێژی عیشادا، لەغەیری ئەو کاتەشا. (کەسانێ بیانەوێ جگە لەو نوێژانە بکەن ، ئەتوانن نوێژی تر بکەن کە پێی ئەوترێ شەو نوێژ، یا نوێژی وەتر، یا تەهەجود، ناوی زۆری هەن بەڵام یەك شتن کەلەیەك ڕکات تا یازدە ڕکات ئەبێ، ئەکرێ پێش خەوتن بکرێ، ئەکرێ لەنیوەشەوا بێ، ئەکرێ لەئاخری شەوەوە بێ، لەوەختی سەحەرو پارشێو کردن)دا. ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ﴾ هەروەها دوای سەجدە بردن بۆ خوای گەورە، ئاخر نوێژو سەجدە بردن لە نیوەڕۆوە دەست پێ دەکات.. نوێژی نیوەڕۆ، نوێژی عەسر،

نوێژی مەغریب، نوێژی عیشا، نوێژی وەتر، ئەوە پێنج دانەیە.. نوێـژی بەیانی ئەوە شەش، کە خۆر هەڵات ئیتر وەختی سجود نەماوە، وەختـی کەسـبوکارە.. ﴿أَدْبَارَ السُّجُودِ﴾ بـە دوای نوێژەکانـدا کـە وەختـی کەسبو کارە، وەختێ خۆر هەڵدێ، لەوێش هـەر تەسـبیح بکـە، بـە فیکرێك، بە قسەیەك، بە کردەوەیەك، بکـەوە بـیری ئـەوەی ئـەبێ تـۆ لەوەی وا نادروسەو نالەبارە هەڵبێیو ڕابکـەی، بچـی بـەرەو ئـەوەی چاکەو، وەزعی خۆت بگۆڕی، ئەگـەر وای لـەوەزعێکا کـە پەسـەند نیە.. خۆ ئەگەر بە زمانیش تەعبیری لێ بکەیتـەوەو بلێـی (سـبحان الله) باشترە.

﴿وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِي مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ. يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ. إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ. يَـوْمَ تَشَقَّقُ الأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ. نَحْـنُ أَعْلَـمُ بِمَـا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ. فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ﴾[1].

---

[1] - واتە: چاك گوێ بگرە لەو ڕۆژەدا جاڕدەر لە شوێنێکی نزیکەوە هاوار دەکا. ئەو ڕۆژەی نالە گەورەکە بەڕاستی دەبیستن ئەوە ڕۆژی هاتنە دەرەوەیە. بەڕاستی ئێمە زیندوو دەکەینەوە و دەمرێنین و چارەنوس بۆلای ئێمەیە. ڕۆژێ زەوی بەپەلە بۆیان شەق و پەق دەبێ. ئەو گردکردنەوەیە بۆ ئێمە ئاسانە . ئێمە بەئاگاترین دەرهەق بەوەی کە دەیڵێن، تۆ بەسەریاندا زۆر زاڵ نیت تۆ بە قورئان یادی ئەوانە بخەرەوە کە لە هەڕەشەی من دەترسن.

(واتای ئەم چەند ئایەتەی پەرەگراف لەلایەن ئامادەکارەوە کراوەو لەشریتەکانی مامۆستادا واتـا نەکرابوون). (دەزگای بەرهەم).

بەشێك لە تەفسیری سورەتی (الحاقة)

شتێکی‌تریش ماوە باسی بکرێ لەوانەی کە لە قیامەتا ڕوو دەدەن، هەندێکی لەکاتی بانگ کردنی خەڵك بۆ دادگا ئەبێ، هەندێکیشی ئەو شتانەن کە لە بەهەشتو جەهەننەما ڕوو ئەدەن.

لە سورەتی (الحاقه)دا دوای باسی ئەوە کە فوو دەکرێ بە شەیپورا ئەفەرموێ : کەژو کێوەکان لەگەڵ زەویدا هەڵئەگیرێنو، بەتوندی ئەکوترێن بەسەر یەکدا، بەجۆرێك لەتوپەت ئەبن زەوی سافو سارا ئەبێتەوە، ئاسمان لەتوپەت ئەبێو، لەو مەحکەمی‌یە کە هەیەتی دەرئەچێو شلو سست ئەبێ، بەجۆرێك فریشتەکان ئیتر وەك لەوەو پێش نین کەلەو جێگایەی خۆیانا هەیان بوو بوەستن، لەو کاتەوە مەجبورن لە گۆشەوکەناری ئاسماندا ڕاوەستن.. دوایی باسی ئەوە ئەکا کە لە دادگای خوادا- لە دوارۆژدا- نمایش (ئیستیعراز)ی عەسکەری ئەنجام ئەدرێ لە حزوری خوای گەورەدا، بەندەکانی ڕیزە ئەدەن وئەیان بینێ، چاكو خراپ ئەکەوێتە بەرچاوی، هیچ شتێك لێی شاراوە نابێت. هەروەك چۆن باوە لە سەربازگەکاندا فەرماندەی گەورە ئەچێتە سەر جێگایەکی بەرز(لە ئێراندا پێی دەڵێن (جایگاه)، سەربازەکان دەستە دەستە بە بەردەمیا ئەڕۆن، سەیری جموجوڵیان ئەکا، ئەگەر دەستەیەکیش باش تێ پەڕی ئافەرینیان ئەکات، دەستەیەك خراپ ڕۆیشت سەرزەنشتیان ئەکا، لە قیامەتیشدا (جێگایەکی بەرز) بۆ خوای

گەورە هەیە کە عەرش وتـەختی فـەرمانڕەوایی خۆیـەتی، لـەو رۆژەدا جەلالو گەورەیی خوای (متعال) دەرئەکەوێ. ئەو تەخت وعەرشە وەك تەختی تر نیە.. ئاخر تەختی عادی چوار پێ هەڵی ئـەگرێ، چـوار پـێ بەسە بۆ ئەوەی تەختی فەرمانڕەوایی هەڵگرێو، فەرمانڕەوا بەسەریەوە دانیشێ.. بەڵام وەختێ فەرمانڕەوا کە زۆر بەهەیبـەت و سـەنگین بـوو ئیتر چوار پێچکە بەس نی‌یە، ئەبێ دوو بەرانبەر بێتـەوە، ئـەبێ هەشـت پایە هەڵیبگرێ. جا خوای گەورە زۆرێك لـە دەسـەڵاتو (عەزەمـەتو قودرەت)ی خۆی تا ئێستا نیشان نـەداوەو نـەی نوانـدووە، ئـەو رۆژە نیشانی ئـەدا. ﴿وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ﴾ : عەرشی خاوەنەکەت بەسەریانەوە هەشت هەڵی ئـەگرن. جـا ئیتر خۆی ئەزانێ هەشت چی هەڵی ئەگرن، ئەو بەشەی کارمان پێوەی نی‌یە، ئەوەندە بزانین کە لەو رۆژەدا جۆرێکی‌تر خوای موتەعال خـۆی دەرئەخا، عەزەمەتو گەورەیی خوا جۆرێکی تر دەرئەکەوێ.

دیارە مەبەست ئەوە نیە کە خوا وەك فەرمانڕەوایەکی بەشەری، یـا وەك هـەر مـەخلوقێك لاشـەی ئـاوای هـەبێت. مەبەسـت ئـەوە نیـە سـەنگینیەکەی سـەنگینیەکی مـادی بێـت، وەك سـەنگینی لاشـەی بەشەرێك بێت.. مەبەست ئەوەیە گەورەییەکەی وا دەرئەکـەوێ، لـەو رۆژەدا وا ئـەنوێنێ وەك ئـەوەی کـە شـتێکی گـەورە بنـرێ بەسـەر تەختێکەوە و، چوار پـێ نـەتوانێ هـەڵی بگـرێ ، ئـەبێ دوو بەرانبـەر

بێتـــەوە، جـــەلالو گـــەورەیی ئـــەویش لـــەو ڕۆژەدا دوو بەرانبـــەر دەرئەکەوێ، تا فەرمانڕەوایی‌و خاوەن بوونەکەی زۆرتر دەرکەوێ..

﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنكُمْ خَافِيَةٌ﴾ : ئـەو ڕۆژە لـە حـزوری خوای گەورەدا ئیستیعرازتان پێ‌دەکرێ‌و نمایش ئەکرێن. جا ئیتر هەموو شتێك لەوانەی شاراوەن لەو ڕۆژەدا لاتان ئاشکرا ئەبن.. بەپێچەوانەی ئەو نمایشانەی کە لە دونیادا بۆ فەرمانڕەوایانی بەشەری ئەنجام ئـەدرێن، کـە هـەر دیمـەنی دەرەوە و ڕواڵەتـەکان ئـەبینن. خـاوەنی عەرشـی فەرمانڕەوایی جیهان (خوای گەورە) هەموو شاراوەکان ئەبینێ، هیچێك لێی ون نابێ. جا کە خەڵکەکە لە خۆنواندنەکە بوونەوە بـە پێـی ئـەو سەیرکردنەی کە کردوویەتی ئەیانکات بە دوو دەستەوە :

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَؤُوا كِتَابِيَهْ. إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ﴾ : ئەو کەسەی کتێبەکەی، (نامـەی کردەوەکـانی)، مەلـەفەکەی، بەدەسـتی ڕاسـتی‌یەوە بـدرێ، ئـەوە لەوپـەڕی خۆشـیدا بەدەنگی بەرز بانگ ئەکاتە ئەملاوئـەولای‌و ڕوو ئەکاتـە هاوڕێکـانی و موسوڵمانەکانی‌ترو ئەڵێ : ها! بگرن، نامەکەم (مەلـەفەکەم) بخوێننەوە. ئەمە ئەڵێ، لەبەرئەوە کە شتێکی تیا نیە پێی خـۆش نـەبێ خـەڵك پێـی بزانێ.. چونکە یا لە موسوڵمانانی دەستە یەکەمە ـ لە (سابقین)ەــ کـە گوناهی گەورەو کرداری ناپەسـەندو خراپـی ئـەنجام نـەداوە.. یـا لـە موسوڵمانانی دەستەی دووەمـە ـ لـە (أصـحاب الـيمين)ە ـ لەوانـەی

ئەگەر جارجار شتێك لەو گوناهانەی ئەنجام داوە، زوو تەوبەی کردووەو گەڕاوەتەوە، چونکە ئیمانی دامەزراولە دڵیدا بووە، هەروەك لە پێشەوە بەیانمان کرد. جا لەبەرئەوە بەو پەڕی شانازیو سەربەرزییەوە، بێئەوەی تۆزێك ترس لە دڵیا بێ کە شتێکی نەشیاو لەناو کارنامەکەیدا ببێتو خەڵك پێی بزانن‌و ئابڕوی بچێ، دەنگ بەرز ئەکاتەوەو بانگ ئەکاتە هاوڕێکانی‌و دەوروبەرەکەی : وەرن، نامەی کردەوەکانم بخوێننەوە، ئاخر من حاڵی بوو بووم، ئەو نەتیجەیەم گرتبووکە بەم جۆرە ئەگەم بە حسابو کتابی خۆم.. ئەوەم زانی بوو ڕۆژێ دێتە پێشەوە کە حسابم لەگەڵ ئەکرێت، موحاکەمە ئەکرێم، هەر لەسەر ئەساسی کردەوەی خۆم پاداشتم بێئەدرێتەوە، بۆیە خۆمم ئامادە کردبوو بۆ ئەم ڕۆژە، بۆیە ئێستا ڕووم هەیە کە پەروەندەکەم (مەلەفەکەم) پیشانی ئەم‌وئەو بدەم.

﴿فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ. فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ. قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ﴾ : جا ئیتر ئەوەی کە ئاوایە لە ژیانێکدایە ئەوەندە لە ژیانەکەی ڕازییە کە ژیانەکەیش لە خۆی ڕازییە!! ژیانەکەش لەخۆی ڕازییە چونکە ساحێبەکەی زۆر لێی ڕازییە. لەباخێکی پڕگەڵاو لق‌و پەلدا، لە جێیەکی بڵندا، لە باخێکی بەرزا، کە لە عەینی ئەوەدا درەختەکانی بەرزن‌و جێگاکەی بەرزە، میوەو بەرهەمەکانی -کە وەختی چنینیان

گەیشتووە- زۆر نزمن‌و لەبەردەستدان، بە جۆرێك ئینسان هیچ تووشی ماندویەتی نابێت بۆ لێکردنەوەی بەرهەم‌و میوەکان..

﴿كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئاً بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ﴾ : جا پێیان ئەوترێ : بخۆن‌و بخۆنەوە، لەبەری ئەو کردارە باشانەی‌لەوەو پێش، لە رۆژانی رابردوودا ئەنجامتان داوە.

﴿وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِه فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيهْ. وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيهْ. يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ. مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيهْ. هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيهْ﴾ : بەلام ئەوەی مەلەفەکەی ئەدرێ بەدەستی چەپیەوە ئەلێ : ئای! خۆزگە کتابەکەم (کارنامەکەم) نەئەدرا پێم.. بەدەنگێکی پڕ لە حەسرەت‌و ماندوویەتی، بەهەناسە هەلکێشانەوە، ئەلێ: ئاخ! خۆزگە هەر نەم ئەزانی حیسابم چیەو موحاکەمەم چیەو چۆن حسابم لەگەل ئەکرێ وکردارەکانم چۆن هەلئەژمێررێن. ئاخ خۆزگە ئەو مردنەی وا تووشم هات کاری منی یەك سەرە بکردایەتەوە، ئیتر هەر زیندوو نەئەبومەوە، با ئائەم رۆژەم نەدیایە. خۆ سامان‌و مالەکەم هیچ کەلکێکی پێ‌نەدام، لەکەمترین سزاو دەردی سەری رزگاری نەکردم. خۆ دەسەلاتەکەم هەر لێم ون بووەو لەناوچووە، هیچی نەگەیشتوەتە فریام.

جا لەلایەن خوای گەورەوە فەرمان دەرئەچێ‌و ئەفەرموێ :

﴿خُذُوهُ فَغُلُّوهُ. ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ. ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعاً فَاسْلُكُوهُ﴾ : بە فەرمانێکی پڕ لە هەیبەتو تورەیی، فەرمان ئەدا کە : (بیگرن، پاشان کۆتو زنجیر بکەنە ملی، دەستی لەگەڵ ملی بەیەکەوە ببەستن. جا بەو ئاگرە تیژو زۆر سەختە کە هەڵگیرساوە بیسوتێنن، بیخەنە ناوی با گرفتاری بێ. جا لە نێو زنجیرێکا-کە حەفتا زیراع درێژە - بیبەستنەوە، بالەکاتی سزاداندا نەتوانێ بجولێتەوە).

بۆ؟! چی کردووە؟! ئاخر لەبەرئەوەی کە :

﴿إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ. وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾ : لەبەرئەوە ئیمانی بەخوای گەورەو بە عەزەمەت نەبووە، تەسلیمی ئەوە نەبووبوو کە خوا فەرمانڕەوایەتیو تاکە فەریادڕەسیەتی و ئەبێ لە ژیانا هەرئەو پشتو پەنای بێ. گوناهی دووەمی ئەوەبوو نەك خۆی خواردەمەنیەکی نەئەدا بەگەدایەك، بە فەقیرێك، تەشویقی خەڵکیشی نەئەکرد، خەڵکیشی هان نەئەدا لەسەر ئەوکارە، تەنانەت پێی خۆش نەبووخەڵکیش ئەو کارە بکەن، ئەوە ڕەفتی بوو لەگەڵ خوا، ئەوەش کاری بوو لەگەڵ بەندەکانی خوا، کەوابوونەبێ‌لە سزای ئەوانەدا هەروەك ئائەوانە بچەژێتەوە، سزاکە چی‌یە؟!

﴿فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ﴾ : ئیتر ئیمرۆ لێرە دۆست ومودافیعێکی نیە، کە بۆی گەرم بێتو دیفاعی لێ بکا.

﴿وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ. لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِؤُونَ﴾ : ئیمڕۆ هیچ خۆراکێکی نیە مەگەر شتێك لە (غسلین)، ئەو خۆراکەی کە لەو درەختەیە وا لە جێی ترا قورئان ناوی ئەنێ (ﻋﻳﺭﺿ) یان (زقوم)، چونکە لە جێیانیتر فەرمویەتی غەیری (زقوم)و (ضریع) خۆراکی تری نیە.. لێرەش ئەفەرموێ : غەیری (غسلین)ی نیە. ئەوە دەری ئەخا هەموویان یەك شتن، درەختەکە ناوی (زقوم)ە، (ﻋﻳﺭﺿ)یشە چونکە درکی تیژی پێوەیە، کاتێ بدات لە گوانی وشترو شتیوا لە کاتی لەوەڕیانا لەتو پەتی ئەکا بەیەکا، خۆراکەکەش کە لێی ئەکرێتەوەو ئەخورێ (غسلین)ە ، ڕەنگە لەبەرئەوە ئەو ناوەی لێ نرابێ کە کاتێ ئەیخۆن هەموو دەروونیان دائەشۆرێو دایئەماڵێ بەیەکا!! تەنها ئەو کەسانە ئەیخۆن کە بە عەمدی لە ڕێگەی بەندایەتی خوای گەورە لایان داوەو ئیمانیان پێی نەبووەو، بیریان بەلای فەقیرو هەژارەوە نەبووە.

بە کورتی ئەهلی بەهەشت لە دوو عەیب کە لە ژیانی دونیاییدا هەن دوورن، یەکەم : ئەوەی کە هیچ خەفەتیان نیە.. دووەم : ئەوەی کە هیچ ترسیان نیە. خەفەتیان نیە چونکە هەر ئاواتێ بخوازن دێتە دی ، خەفەتیش لەبەرئەوە ئەخورێت کە ئینسان ئاواتێکی ببێ نەهاتبێتە دی.

﴿لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاؤُونَ﴾ :هەرچییان دەوێ لەو جێیەدا هەیە، هەرچیەکیشیان پێ ئەدرێ بۆ هەمیشە لە دەستیانا ئەمێنێتەوەو لێیان ناسەندرێتەوە، کەوابوو (ترس)یشیان نیە چونکە ترس لەبەرئەوەیە کە

ئینسان ئەو خورپەیە بکەوێتە دەرونیەوە، کە شتێك لەوانەی هەیەتی لە دەستی بچێ. ﴿ خالـدين ﴾ : ئەوان بۆ هەمیشە لەوێ ئەمێننەوە، نەترس‌و نەخەفەت ـ ئەو دوو عەیبەی کە ژیانی دونیایی کەسێ تاڵ ئەکەن کە (مؤمن) نەبێ ـ لەوێ باسی نیە.

بەڵام جەهەننەمی مەسکەن دیارە کە جەهەننەمەو، هەر نەفەرێکیش ژورێکی بۆ دروست ئەکرێ لە ئاگر، وەك ئەو جێگە تەلەفونانە کەلەسەر جادە هەن. ﴿إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ﴾ : دۆزەخ لەسەریان داخراوەو دەرگایشی نیە. لەهەمولاوە مەحکەم کراوە تا ڕێی دەرچوون نەبێت. بۆ ئەوەش کە ڕێی دەرچوون بە هیچ جۆر نەبێ، لە سوچەکانیا بە ستون‌وکۆڵەکەی مەحکەم توندوتۆڵ کراوە، تا هەرگیز کەلێنێکی تێ نەکەوێ‌و جێگای دەرچوون‌و هەڵاتن نەبێ. ئەوە مەسکەن‌و جێ‌نیشتەنی.

بۆ پۆشاکیش ئەفەرموێ ﴿سَرَابِيلُهُم مِّن قَطِرَانٍ﴾ : کراسێ ئەیکەنە بەریان لە (قطران)ە، کە مادەیەکی ڕەشە بۆنەزیەت کردنیان، ڕەنگی ڕەش ئەعصابی ئینسان تێك ئەدات، ئەگەر زۆر چاوی لێی بێت. ئەو کراسە، بۆگەنە. چەورە. ئاگرئەکێشێ. دیارە وەك قیریش ئەتوێتەوە بەدەنیاندا. ئەوەش پۆشاك!! خۆراکیش ئەوە بووکە باسمان کرد: (غسلين ، ضريع ، زقوم).

بۆ ئاوو هەر جۆرە خواردنەوەیەکی تریش ئەفەرموێ : ئاوێکی زۆر داخی گەرم کە کاتێ ئەیخۆنەوە ڕیخۆڵەو هەموو ناوسکیان لەت‌و پەت ئەبێ ﴿فَقَطَّعَ أَمْعَاءهُمْ﴾ : ناوسکیان هەموو پارچە پارچە ئەکات. دوای ئەوەش ئەفەرموێ : بەتەمای ئەوە مەبن ڕۆژێ ئازارتان سوك کرێ، ڕۆژێ لەسەرتان هەڵگیرێ، ئەگەر قەرار بێ شتێکتان بۆ زیاد کەین عەزابەو هیچی‌تر: ﴿فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَاباً﴾.

بەشێك لە تەفسیری سورەی (الواقعة)

لە سورەی (واقعە)دا باسی ئەو کەسانە دەکات کە دەعوەتی دینیان پێ‌گەیشتووەو، دینیان بۆ ڕۆشن بۆتەوە، ئەیان کات بە سێ بەشەوە، هەر بەشێکیان باسی جەزایەکی تایبەتیان بۆ ئەکات.. لەسەرەتاوە باسی‌ئەوە ئەکا : ڕوودای قیامەت ئەوەندە سەنگین‌و قورسە کە زەوی وکەژوکێوەکانی پێ تێك ئەچێ‌و وردوخاش ئەبن بەیەکا.. وەك لە جێگای تردا ئەفەرموێ : ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ﴾ : ئەوەندە سەنگینە، ئاسمانەکان‌و زەوی هەمووی تێك ئەدا بەسەریەکدا..

لە سەرەتای سورەی واقیعەدا ئەفەرموێ:

﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ. لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ. خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ. إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجّاً. وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسّاً. فَكَانَتْ هَبَاء مُّنبَثّاً﴾ : ئینسان تەنها ئەوەی ئەکەوێتە بیر، چ ڕوداوێ لەوە گەورەترە کە هەموو جیهانی پێ

تێك ئەچیٚو ئەشێوێ بەسەریەکا؟ کاتێ کە ڕووداوەکە ڕووی دا، ئیتر کەس ناتوانێ بلێ ڕووی نەداوە. ئەو ڕۆژە وەك ئەمڕۆ نیە کە خەڵکی دەمیان هەراش بێتو بتوانن بلێن : نا، ڕووی نەداوە. وا ڕوو ئەدا کە جێگەی ئینکار نیە. ڕووداوێك کە سەری هەندێ نەوی ئەکاو هەندێکیتر بلند، ئەوانەی وا ملکەچییان هەبوو بۆ خاوەنەکەی خۆیانو، سەری بەندەییان بۆی دانەواندبوو، ئەو ڕووداوە بەرزیان ئەکاتەوە، ئەوانەش وا سەرکەشیو نافەرمانیان ئەکرد، سەریان هەڵدابوو، خۆیان بانتر گرتبوو لەوەی کە فەرمانبەرداریی بکەن، ئەو ڕووداوە نزمیان ئەکاتەوە.

کاتێ ئەو ڕووداوە رووی داو، زەوی تەکانی پێدرا، کاتێ کەژوکێوەکان وردوخاش کران بەیەکاو وەك تۆزی پڕژاویان لێ هات، وەك ئەوەی ئەسلەن کەژوکێوێك وجودی نەبووە، ئالەو ڕۆژەدا ـ ئێوە ئەی ئەوانەی کە حەقتان بۆ ڕوون کراوەتەوەو ڕێگای بەندەییتان بۆ ڕوون کراوەتەوە! ـ بەش بەش ئەبنو دەستە دەستە ئەکرێنەوە.. چۆن؟

﴿وَكُنتُمْ أَزْوَاجاً ثَلَاثَةً﴾ ئەو ڕۆژە ئەبن بە سێ دەستەوە :

﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ. مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ﴾ : ئەوانەی ئەهلی یومنو خۆشبەختیو سەعادەتو بەختیارین، چین ئەوانە؟ وەسفیان ناکرێ! مەگەر هەر لەو کاتەداو مەگەر خوا بزانێ کە چینو چۆنن؟!

﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ. مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ﴾ : ئەوانـەش وا ئـەهلی شوم‌و بەدبەختی‌و دوور لـە بەختیارین، ئەوانەی کە بەدبـەختی داگـیری کردوون، ئەوانەش چین؟ وەسفیان ناکریّ؟ مەگەر لەو کاتـەدا ئینسـان بزانێ کە چۆنن و چ وەزعیەت وحالێکیـان هەیـە. ئـەوە دوو دەسـتە.

دەستەی سێیەمیش ئەمانەن:

﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾ : ئەوانەش کە پێشکەوتوون لـەوێ، پـێش کەسانی‌ترکەوتوون بۆ جەزاو پاداشت، ئەوانـەن وا لـە دونیـادا پـێش ئەوانی‌ترکـەوتبوون، لەهەسـتان بـە مەسـئولیەت‌و ئـەرکی بەندەییـدا. هەرکەس لە دونیادا پێش کەسانی‌ترکەوتبوو، لـەوێش هەروایـە، پـێش ئەکەوێ و ئەڕوا بۆ ئاستە بەرزەکان، بۆ جەزای باشترو گەورەتر.

﴿أُوْلَئِـكَ الْمُقَرَّبُـونَ﴾ : ئائەوانــە ـ دەسـتەی سـێیەم ـ نزیـك کراوەکانن، ئەوانەن لەبارەگای خاوەنەکەیان نزیك خراونەتەوە.

﴿فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ﴾ : لـەو باخـە پـۆڕە پـڕ درەخـت‌و پـڕ گـەڵاو پەلانەدان کە پڕن لـە نیعمەت‌و خۆشی‌و خۆش بەختی.

﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ. وَقَلِيلٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾ : ئەوانە زۆریان لـە ئوممەتـە پێشووەکانن ـ پێش لەوکاتەی کە قورئان دەسـتی کـردووە بـە هاتنـە خوارەوە ـ کەمێکیشیان لەو نەتەوە وگەلانەن کە لە دوای ئەو ئوممەتـە پێشینانە هاتوون. ئەوانەی لەکاتی هاتنە خواری قورئانـەوە تـا قیامـەت ئەبن. (سابق): کەسێکە ئیمان لە دڵـیا وا دامـەزرابێ کـە جارجـاریش

سستی ڕووی تێ‌نەکاو تووشی گوناهێکی گەورەو کردارێکی زشت و ناپەسەند نەبێ. ئەوانەی وا ئەوەندە چونەتە پێشەوە لەبەندەییدا، ئەوەندە ئیمان دامەزراون، ئیتر جێی ئەوە نیە کە جارێکیش هەوەس وئارەزوویان زاڵبێ و شەیتان زاڵ بێ بەسەریاندا و، وایان لێ بکا تووشی گوناهێکی گەورە وکردارێکی ناپەسەند ببن، ئەوانە پێشکەوتوونو ڕۆیشتوون.. ئەوانە کەسانێکن کاتێ کە دەعوەت کردن بۆ دین دەس پێ‌ئەکا، یەکەم کەسێکن دێنە پێشەوە، پێش لە خەڵکی تر دەس پێ‌ئەکەنو، ڕێ ڕۆشن ئەکەنەوە بۆ خەڵکی ترو، ڕچە شکێنن.

ئەوانەش لەوەودوا دێن، بەڵام ئیمانیان ئەگاتە ئەو پلەیەو، بەجۆرێ دائەمەزرێ کە تووشی ئەو گوناه وکردارە ناپەسەندانە نابن ، وەك ئەوان وان. بەڵام ئەو دەستەکەی تر لە (مؤمنین)، دەستەی (وأصْحابُ الْيَمِينِ)، یا بە تەعبیرێکی تری قورئان (مقتصدين) میانەڕەوەکان : ئەوانە کەسانێکن ئیمانەکەیان تا ڕادەیەك سستیو لاوازی تێدایە، کە جارجارێ هەوەس زاڵ ئەبێ بەسەریاناو شەیتان توشی ئەنجامدانی گوناهێك لەو گوناهە گەورانەوکردارێك لەو کردارە ناپەسەندانەیان ئەکا، بەڵام بەدوایدا زوو تەوبە ئەکەنو ئەگەڕێنەوە.

(سابقين) ئەوانەن دەروونیان دڵنیایە، دامەزراون، ئارامیان گرتووە، لە ڕێگای بەندایەتیدا مەحکەم و جێگیرن. بەڵام (أصحابيَنميـــا) -

دەستەی دووەمی موسوڵمانەکان ـ کەسانێکن نەفسیان لە جۆری (لوامة)یە. نەفسێ کە زۆر سەرزەنشتی خۆی ئەکا. چونکە جارجار تووشی گوناه ئەبێ. جا زوو ئەگەڕێتەوەو لۆمەی خۆی ئەکاو، لە ناکامدا تەوبە ئەکاو ئەچێتەوە بۆ جێبەجێکردنی ئەرکی بەندایەتی خۆی.

جا ئەوەی کە ئەفەرموێ :(سابقین)، زۆرێکیان لە ئوممەتە پێشووەکان‌وکەمێکیان لە دواییەکانیان، لەبەرئەوەیە کە ئوممەتە پێشووەکان جەمعیەتیان کەم بووە . بۆ نموونە ئوممەتی قەومی نوح (ﷺ) ئەگەر ـ فەرز کەین ـ دوو هەزار نەفەر بووبن، دە نەفەر بڕواداریان تیابووبێ، دیارە دە نەفەر لەناو دوو هەزاردا زۆرن.. بەڵام لەم سەردەمەدا کە ئێمە هەین بۆ نموونە ئەگەر خەڵکی چوار هەزار ملیۆن نەفەر بن‌و، لەم ژمارەیە ئەگەر دە هەزاریش (سابق) بن هەر کەمن بە نیسبەت ئەو ژمارەیەوە، بۆیە (سابق)لە ئوممەتە دواییەکان کەمن.

جا بچینەوە سەرباسی پاداشتی ئەم دەستەیە ، دەستەی یەکەم لە بڕواداران :

﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾ : ئیمانداران لەبەهەشتا – لەگەڵ ئەوە کە هەرکەس بۆ خۆی ماڵ‌و جێگاو باخی تایبەتی هەیە– پارکی گشتیشیان هەیە بۆ ڕابواردن کە تیایدا کۆ ئەبنەوە. لێرەدا باسی ئەو حاڵەتە ئەکا کە بەیەکەوە کۆ ئەبنەوە. ﴿عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ﴾ : دانیشتوون بەسەر

هەندێ سیستەمەوە کە بە جۆرێك چنراون لەهەر بەشێکیا برێك دوڕو مرواری دانراوە، لەزیو و شتانیتر تەل دروستکراوە. جارجاریش یاقوت‌ومرواری‌وئەو شتانەی تێ‌خراوە کە جوانی کردووە، جا بەسەر ئەو تەختانەوە دانیشتوون و پاڵیان داوەتەوە.

﴿مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ﴾ : پاڵیان داوەتەوە بەسەریانەوە و ڕوویان کردۆتە یەکتر. نەك وەك ئەهلی ڕابواردنی دونیا کە لەبەرئەوەی دڵیان پڕە لە کینە نیسبەت بە یەکتر، کاتێ لە مەجلیسی ڕابواردنا دائەنیشن بەتەواوی پێیان خۆش نیە ڕوویان لەیەکتر بێ‌و خۆشیان لەیەکتر نایە ت. لەوێ کینەو ڕق‌و دوژمنایەتیەك لەبەینا نیەو هەموو یەکتریان خۆش ئەوێ. لەبەرئەوە کاتێ لەو مەجلیسانە دائەنیشن ڕوویان لەیەکترە. جا ئەوان دانیشتوون، خۆیان زەحمەت نادەن، خزمەتکار هەیە لەبەردەستیانا ئەگەڕێ :

﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ. بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ﴾ : مناڵانێ کە هەمیشە هەر مناڵن، خوای (متعال) وای بڕیار داوە هەمیشە مناڵ بن‌و هەروا بمێننەوە، بۆ ئەوەی ئەو بروادارانە کەیف خۆش بن لە بینینیان. جا ئەگەڕێن بەسەریانداو خواردنەوەیان بۆ ئەهێنن بە پەرداخ‌و کوپ‌و سوراحی‌و پیاڵەی پڕ ، لەشەرابێك کە هەمیشە هەر ڕەوانەو هەرگیز دوایی نایەت.

﴿لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ﴾ : ئەوانە نە بلاّوەیان پێ‌ئەکرێ – کە پێیان بلێن : دەی بەسە هەڵسن، برۆن، ئیتر نەما– نەخواردنەوەو شەرابەکەشیان تەواو نەبێ، تا کاتێ خۆیان دڵیان پێوەی بێ لەوێ دائەنیشن.

﴿وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ﴾ : لەگەڵ ئەوەش میوەیان بۆ هەیە، میوەیەك لەکاتی خۆشیو ڕابواردنا ئەخورێ ، لەو جۆرانەی خۆیان هەڵیبژێرن‌و پێیان خۆش بێ، ئەیهێنن ئەیگێڕن بەسەریانا. جا هەرکەس هەرچی پێ خۆش بوو هەڵی ئەبژێرێ‌و هەڵی ئەگرێ بۆ خۆی.

﴿وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ﴾ : گۆشتی پەلەوەرانیش ئامادەیە بۆیان، لەهەر کامەی خۆیان حەزیان لێی بێ، هەرچی حەزی لێ بکەن داوای ئەکەن‌و بۆیان حازر ئەکرێ.

﴿وَحُورٌ عِينٌ. كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ﴾ : هاوسەرانی چاوخڕی چاوجوان، کە هەروەك مرواری‌و دوڕێك لە جێگایەکا پارێزراو بێت بۆ ئەوەی تۆزو گەردو چڵکی پێوە نەنیشێ، ئاوەها پڕ لە صەفاوپاکین و، ئەوپەڕی خاوێنی‌و جوانی‌یاان هەیە.

﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ : ئەوانە پاداشتی ئەوکردەوانەن لە دونیادا ئەنجامیان ئەدا. جا لەبەرئەوەی لەو جۆرە مەجلیسانەدا کەلە دونیادا ڕێك ئەخرێن ـ مەجلیسەکانی سەفاو ڕابواردن ـ، قسە وکردەوەی بێ‌هودەی زۆر ڕوو ئەدا، قسەوتن بەیەکو، لەیەك

هەڵچوون زۆر نەبێ، ڕەنگە لێرەدا گومانی ئەوە بکرێ، کەلەوێش هەروا نەبێ، هەر قسەی بێهودە ئەکرێو، کرداری ناپەسەند ئەنجام ئەدرێو، لەگەڵ یەکتر شەڕو داوایان نەبێ! بۆیە ئەفەرموێ :

﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْواً وَلَا تَأْثِيماً. إِلَّا قِيلاً سَلَاماً سَلَاماً﴾ : لەوێ ـ نە وتەیەکی بێهودەو بێ سەمەر، نە قسەی خراپ بەیەکتر وتنو یەکتر بە گوناهکار ژماردن ـ هیچێك لەوانە نابیسن، کەس قسەیەکی ناخۆش لەویتر نابیسێ. جا ئەگەر سەرت سوڕماوە لەمە، ئەگەر ناتوانی قبوڵی بکەی لەئاوا دانیشتنێکا کە پڕە لەو ڕابواردنانە، قسەیەك لەو قسانە ڕوونەدا هەر زۆر زۆر بەلاتەوە جێی سەرسوڕمانە وئەتەوێ حەتمەن بڵێین کە شتێك لەوێ ڕوو ئەدا، ئەوە تەنها یەك شت هەیە ناوی بنێین (لغو وەپێثاتە)، ناوی بنێین قسەی بێهودە، ناوی بنێین جوێن بەیەکتردان، تەنها ئەوە هەیە ئەگەر حازری قبوڵی بکەی ئەوە ناو بنێین قسە بەیەك وتنو جوێن بەیەکدانو قسەی بێهودە کردن، بەڵێ ئەوەش سەلام لەیەکترکردنە! دوعای سەلامەت بۆ یەکتر کردن. تەنها ئا ئەوەیە کە لەیەکتری ئەبیسن. ئەوە حاڵی (سابقین). با بچینە باسی دەستەی دووەم :

﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ﴾ : ئەوانەی ئەهلی (یومن)و بەختیاری و سەعادەتو خۆش بەختین. چین ئەوانە؟ چوزانی چ سەرەنجامو جەزایەکیان هەیە! جا ئێستا کە باسی سەرەنجامەکەیان ئەکا،

دەرنەکەوێ پاداشتی ئەمان جۆرە ژیانێکە لە چەشنی ژیانی ئەهلی دەشتو (بادیە)یە. ئەوەکەی تر ژیانی شارستانی بوو. بەوجۆرەی باس کرا. بەلاَم ئەمان :

﴿فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ. وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ. وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ. وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ. لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ. وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ﴾ : ئەوان (اصحاب اليمين) لەناو ئەم شتانەدان : درەختی (سدر) - ئەو دڕکەی کە لای خۆمان پەرژینی لێ دروست دەکرێ - ئەگەر بهێلدرێتەوە تا گەورە ئەبێت، بەرهەمێکی هەیە وەك گوێژ، ئەوە (سدر)ە. جا ئەگەر هەروابێ - وەك درەختی دونیا - ئینسان ناتوانێ بڕوا بەقەدیاو بەرهەمەکەی لێ کاتەوەو بیخوات ، چونکە پڕە لە دڕك، مەگەر لە خوارەوە بەدارێ، بەبەردێ، بەشتێ، بەرهەمەکەی دابخا. بەلاَم ئەو(سدر) انەی لە بەهەشتا هەن دڕکەکانیان لابراوە، بۆ ئەوەی بتوانن بە ڕەحەتی بڕۆنە قەدیانو لێیان بخۆن. هەروەها درەختێکی تریش هەیە ناوی (طَلْح)ە، ئەویش چین لەسەر چین میوەکەی دانراوە، بۆ ئەوەی بیخۆن. درەختێکە لە عەرەبستانا ئەڕوێو سەمەرێکی تایبەتی هەیە. جگە لەوە ئەوان وان لە سێبەرێکا کە کێشی پێ دراوەو درێژکراوەتەوە، بەمەعنای ئەوە وەك سێبەری درەختی دنیا نیە کە لە دەشتێکا بێ، خۆی تەنها جێگایەکی کەم داگیرکاو، ئەگەر ئینسان لەژێریا چووە ئەولاوە ئیتر سێبەری نەمێنێ.. لەوێ - لەبەهەشتا - هەتا بڕۆنو بیانەوێ بگەڕێن

بەناوباخەکەیانا هەر سێبەرە، چونکە خۆری تیا نیە کە ئەزیەتیان بکات. وان لە جێگایەکداکە ئاو لە بەرزی یەوە ئەرژێنرێو، بەتاف دێتە خوارەوە، جا ئیتر یا هەر وەك ئەو تاف و تاڤگانەی‌کە لە کەژوکێوانی دونیادا هەن، یا بەجۆرێکی‌تر کە خوا خۆی ئەزانێ چۆنە. جا میوەی زۆری وایان هەیە کە لێی بخۆن‌و، ئیستیفادەی لێ‌بکەن. هەروەها وان لەسەر دۆشەکەی بەرز کە لە جێگای بەرزدا دانراون، بۆخۆیان ئیسراحەت ئەکەن‌و ڕائەبوێرن. جا کەناوی سیستەم‌و دۆشەك بىرا، هاوسەر ئەکەوێتە بیر، باسی حاڵی ئەوانیش ئەکاو ڕۆشنی ئەکاتەوە کە هاوسەران لەوێ ئەو حاڵەیان نیە کە ئێستا لە دونیادا هەیانە، ئاڵوگۆڕێك بەسەریانا هاتووە:

﴿إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاء. فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَاراً. عُرُباً أَتْرَاباً﴾ : ئەفەرموێ : بەڕاستی سەرلەنوێ جارێکی‌تر دروستمان کردونەتەوە، غەیری ئەو دروست بوونە کە یەکەم جار بوویانە. هەمیشە زیندوون‌و کردومانن‌ەتەوە بە کچ‌و، حاڵەتێکمان پێداون کە کەمتر ژنی دونیایی هەیانە.. ئاخر ژنی دونیا ئەگەر زۆریش مێردەکەی خۆش بوێ، هەوڵ ئەدا ئەم خۆشویستنەی دەرنەخا، وا ئەزانێ ئەگەر دەری بخا قەدرو قیمەتی لای شووەکەی نامێنێ، بەڵام ئەوان ـ هاوسەرانی بەهەشت ـ (عرب)ن، ئەو شتانە لەلایان نامێنێ، هەرکام چەنێ هاوسەرەکەی خۆی خۆش ئەوێ، بەو جۆرە بۆی دەرئەبڕێ،

خۆشەویستی خۆی بۆی ڕۆشن ئەکاتەوە. هەمووشیان هاوساڵن، لەیەك عومردان، بۆ ئەوەی کە کەس دڵی لە خۆی دانەمێنێ، کە هاوسەری ئەو عومری زیاترەو پیرترە لەهی کەسێکی‌تر!.

﴿لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾ : ئەوانەش بۆ (أصحاب اليمين)ن. بۆ موسوڵمانانی پلە دووەمی بەهەشت.

﴿ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾ : ئەوانەش زۆرێکن لە ئوممەتە پێشووەکانو، زۆرێکیش لە ئوممەتە دواییەکان. چونکە موسوڵمانی پلە دووەم بوون ئاسانترە، لەبەرئەوە زۆرتر ئەبن لە موسوڵمانانی دەرەجە یەك، دەرەجە یەکەکان ئەوانە بوون کە ژمارەیان کەمتر بوو.سەبارەت بە دەستەی سێیەمیش دەفەرموێ:

﴿وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ﴾ : ئەوانەی کە تاقمی دەسە چەپن.. ئەوانەی کە ئەهلی شوومیو دووری لەبەرەکەت و بەختیاریو خۆش بەختین! (هەروا کەلای خەڵك باوە دەستی ڕاست بە نیشانەی بەرەکەتو خۆش بەختی ئەزانن‌و، دەستی چەپ بە پێچەوانەوە، بە نیشانەی شوومیو دووری لە بەرەکەت ئەزانن) چین ئەوانە؟ وەزعیان چۆنە؟ ئەبێ تووشی چی بن؟ چ سەرەنجامێکیان ئەبێ؟!ئەفەرموێ:

﴿فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ. وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ. لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ﴾ : ئەوانە وان لەناو بایەکدا هێجگار گەرمەو لێیان ئەداتو، بەو کونە وردانەی

پێستی بەدەنیانا ئەچێتە ناوەوەو ئەیان سوتێنێ. هەروەها لـەناو ئـاوێکی زۆر داخو کولاّدوان. لە سـێبەرێکدان، چ سـێبەرێك؟ سـێبەرێك کـە دوکەلێکی زۆر داخو زۆر ڕەشی هەیە، ڕەنگێکی جوانی نیـە کـە لـە پـەنایا پشـوویەك بـدرێ.. بـۆ؟ بۆچـی ئـەوە پاداشـتیانە؟! ئاخرلـەبـەر ئەوەی :

﴿إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ﴾ : چـونکە ئـەوان لـەوەو پـێش خۆشگوزەران بوون. (خۆشگوزەرانی غەفلەت ئەوەیە کە ئینسان لـە نیعمەتو ئیمکاناتێ خوا داویەتی، وا ئیستیفادەی لێ نەکات کە خـۆی پێ ئیصلاح بکا، خۆی پێ ببـا بـەرەو کـەماڵو تـەواوبوون. بـۆ ئـەوە ئیستیفادە نەکات کە مەسئولیەتو ئەرکی بەندایەتی خۆی ئـەنجام بـدا، بەڵکو ئەو نیعمەتو ئیماکاناتە خۆی بوونە هەدەف لەلای‌و، هەمیشـە خەریکی لەزەت بردن‌و رابواردن بێ..). بەڵێ لەوەو پێش لە دونیـادا خۆشگوزەران بوون. جا کەسێك کـە خۆشـگوزەران‌وغافڵ بـوو ئـیتر تووشی هەرچی گومڕایی‌و لەڕێ لادانە ئەبێ.. بۆیە :

﴿وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ﴾ : هەمیشـە سووربوون لەسەر ئەنجامدانی گوناهە گەورەکە، کام گونـاهی گـەورە؟ ئـەوەی وا ئیتر لەوە گونـاهی گـەورەتر نیـە. بـەجۆرێ هـەر کـە وتـت گوناهـە گەورەکە، دیارە کە چیە. گوناهی (شەریك بۆ خـوا قـەرارادان). ئـەوە کە ئینسان فەرمانڕەوایەکی‌ترو فەریادڕەسێکی‌تر لـەژیانیا قبـوڵ بکـا،

ئەوەی ئینسان وابزانێ کەسی تریش ئەتوانێ سوودێکی پێبگەیەنێ، یاکۆسپێ لەسەر رێی لاببا، یا دەسەڵاتی ببێ بەسەریا، یا ئەتوانێ لەسەرەنجامیا دەستی هەبێ. ئائەوەیە گوناهە گەورەکە. ئەوانە تووشی ئەو گوناهە بوون، هەر لەسەری ئەچوون، وازیان لێ نەئەهێنا، دوای ئەوەش کە بۆیان روون کرایەوە هەر لەسەری ئەچوون. جگە لەوەش :

﴿وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَاباً وَعِظَاماً أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ. أَوَ آبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ﴾ :

جگە لەوە باوەڕیشیان بە قیامەت نەبوو، ئەیان وت : چۆن؟ ئایا کاتێ مردین و بووین بە خاک و بووین بە ئێسقان، بەراستی زیندوو ئەکرێینەوە و لەقەبرەکانمان رائەپەڕێنرێین؟ چۆن ئەکرێ شتی وا؟ چۆن ئەکرێ ئینسان بمرێ و ببێ بە خاک و ببێ بە ئێسقان، دوایی زیندوو بکرێتەوە؟! هەروەها ئەیان ووت : لەوەش دوورتر ئایا باوباپیرە پێشووەکانمان ، ئەوانەی هەر ئاسارو نیشانەشیان نەماوە، ئایا ئەوانیش هەر زیندوو ئەبنەوە؟!

﴿قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ. لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ. ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ. لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ. فَمَالِؤُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ. فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ. فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ. هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ﴾ :

بلّێ پێیان : بەڵێ بێ گومـان پێشـووان ـ ئەوانەی کـە لـەوەوپێش بوونو ئەوانەش بـە دوایانـدا دێـن ـ هـەموویان کـۆکراوەن، حەتمـەن کۆئەکرێنەوە بۆ رۆژێکی تایبەت کە دیاری کراوە، رۆژێکـە زانـراوە، هـەموو لـەو رۆژەدا جـەم ئەکرێنـەوە. جـا دوای ئـەوە، ئێـوە– ئـەی ئەوانەی کە گومڕا بوونو لاتان داوە لەڕێگای بەندەیی خـواو تووشـی هاوەڵ بڕیاردان بۆ خوا بوون!، ئەی ئەوانەی کە زیندووبونەوەی دوای مردنو موحاکەمەو موحاسەبە بەدرۆ ئەخەنـەوە!– ئالـەو کاتـەدا ئێـوە ئیشتان هەر ئەوەیە لە درەختێك بخۆن کە ناوی (زقوم)ە. ئەوەنـدەی لێ بخۆن تا سکتان پڕ کەن. جا دوای ئەوە لەبەر گەرمای ئەو خۆراکـەتان دەس بکەن بەئاو خواردنەوە، بەڵام چ ئاوێ؟ ئاوی کوڵاوی زۆر داخ، کە هەر ئەخۆنەوەو ئەخۆنەوە بەسەریا. هـەرودك وشـترێك کـە دەردی تینوێتی گرتبێ، ئاواتـان لێ بـێ کـە هـەر بخـۆن و بخۆنـەوەو تێـری لێ نـەخۆن، ئائـەوە سـەرەنجامی گومڕاییەکەتانـەو بـاوەڕ نەکردنتانـە بـە زیندووبونەوەی دوای مردن. ئەوە شتێکە ئامادەکراوە بۆیـان، کـە لـە رۆژی جەزادانو سزادانەوە، بەوە میوانداری‌یان لێ ئەکرێو پێشـوازی ئەکرێن.

جا دوای ئـەوە چـەند بەڵگـەو نیشـانەیەك – لەوانەی‌لـەوەوپێش ئیشارەیەکمان بۆ کردن – بـەیان ئـەکرێ، بـۆ ئـەوەی باشـتر رۆشـن

بکرێتەوە کە ئەم شتەی وا باس کرا حەتمی‌یەو، حەتمەن ئـەو رۆژە دێتـە پێشەوەو، هەرکەس ـ بەو جۆرە کە باس کرا ـ ئەگا بە جەزای خۆی.

لـە ئاخری سورەتەکەوە شتێکی تریش بەیان ئـەکا، دوای ئـەوە ئـەو نیشـانانە ئەهێنێتـەوەو رۆشـنی ئەکاتەوەکـە حەتمـەن ئـەو رۆژە دێـت، ئەفەرموێ :

﴿أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ. وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ﴾؟، ئایا ئەو باسـە، ئـەو قسـەیە کـە کـرا بۆتـان (رۆژێـك دێتـە پێشـەوەو رووداوێکی ئاوا روو ئەداو هەرکەس ئاوا ئەگا بە جەزای خۆی)، ئێـوە ئەو روداوە هەروا شل ئەگرن‌و بێ‌موبالات لـەگەڵی رووبـەروو ئـەبن؟ هەموو رزق‌و رۆزیتان لێرەدا بووە بەوەی کە بڵێن ئەوە درۆیـەو شـتی ئاوا نابێ، رۆژی ئاوا نایەتە پێشەوە؟! هەرئەوەتان بووە بە نسیب؟ هـەر ئەوە بەشتان بووە؟ هیچ شتی تر نیە؟ هەرماوەتەوە ئـەوەی کـە بـە درۆ بخەنەوەو (تکذیب) بکەن‌و بڕوا نەکەن بەو شتە کە باس ئەکرێ؟

جا ئەگەر وایە ـ رۆژێکی وا نیەو ئینسان مەسئول نیـە ـ فـەرموون مەهێڵن مردن ـ بەپێی بەرنامەیەك کە ئێمە دامـان نـاوە ـ ببـێ.. ئـاخر ئەگەر قیامەت نەبوایە؟ خـوای گـەورە بـۆ مردنـی خـەڵکی بەرنامـەی دانەئەنا. ئەو کاتە کارەکان هەڕەمە ئەبوون، ئیتر رێکوپێکی‌یەك لـەکارا نەئەبوو. مردن بێ‌بەرنامە ئەبوو. جا کە بێ‌بەرنامـە نـەبوو، ئـیتر ئـەکرا خەڵك نـەهێڵن لەوکاتـەدا مـردن دێـت بەسـەر وەختیانـەوە، بمـرن‌و

ئەیانتوانی بیخەنە دواوە. بەڵام لەبەرئـەوەی ئینسـان مەسـئولەو، ئـەبێ بانگ بکرێتە دادگای خواو، پرسیاری لێ بکرێ، کە چی کردوەو چی نـەکردووە؟ لەبەرئـەوە ئـەم ژیـانی دونیایـە بـۆ تاقیکردنەوەیـە، تاقیکردنـەوەش دیـاری ئـەکرێ لـە کـەی تـا کـەی بێـت، دیـاری ئەکرێ‌کەی ژیانی ئەم ئینسانە ئەبێ دوایی پـێ بـێ و ئـیتر بەسـی بـێ. ئەوەتا کاتی پێدراوە کام لەم دوو رێیە ئەیەوێ، هـەڵێ بـژێرێ‌و پیایـا بڕوا، ئازادبێ. دوای ئەوە کە تاقیکردنەوەی تەواو بـوو، ئەوەنـدە کـە پێویستە ، کاتی پێدرا، ئیتر لەکاتێکی دیاری کراودا ئەبێ بڕواو گیانی بکێشرێ تا بگا بە پاداشت‌و سزای خۆی.

دەی ئەگەر قیامەت نەبوایەو مەسـئولیەت نەبوایـە ، دیـاربوو ئێـوە ئەتانتوانی دەخاڵەت بکەن لە مەرگداو، نەیەڵن لەو کاتەدا کە مـەرگ دێت بەسەر وەختـەوە، بمـرن. بـەڵام لەبەرئـەوەی مەسـئولیەت هەیـە، مردنیش بە بەرنامەیە، بۆیە هەرچەند پێتان ناخۆش بێ، هەرچەنە هەوڵ‌و تەقەلا بدەن، ناتوانن مردن لەوکاتەی وادێت بەسەر وەختـەوە، بخەنـە دواوە.

﴿فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ. وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ. وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْـهِ مِنكُمْ وَلَكِن لَّا تُبْصِرُونَ . فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ. تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ :

دەی ئەگەر مەسئولیەت‌و قیامەت‌و لێپرسینەوە نیە، بۆچی کاتێك گیان ئەگاتە (گەروو)، هەر لەوکاتەدا ـ ئێوە خەریکن ئەڕوانن بۆ کابرا کە لە سەرەمەرگایە، ئێمەش نزیکترین لە ئێوە بەو، بەلاّم ئێوە نابینن – بۆچی‌کە ئەبینن خۆشەویستەکەتان خەریکە ئەمرێ، گیانی ناگێڕنەوە؟! بۆ ڕێ ناگرن لە دەرچوونی گیانی؟! ئەگەر راست ئەکەن مردن نیەو، لێپرسینەوەو قیامەت نیەو، مردن بە بەرنامە نیەو، هەڕەمەیە.. بەڵێ ئەوەی کە ناتوانن ڕێگر بن لە مردن، لەبەرئەوەیە کاتی دیاری کراو هەیە بۆ مردن! هەرکەس لەکاتی دیاری کراوی خۆیدا ئەبێ بمرێ‌و، بڕواو بگاتەوە بەجەزای خۆی .

﴿فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ. فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ﴾ : جا ئەوەی ئەمرێ ئەگەر لە (مقربين)و نزیکخراوەکانە – ئەوانەی ناوێکی‌تریان (سابقين) بوو، ئەوانەی نزیکخراوەی بارەگای خوان، لە موسوڵمانانی دەرەجە یەك – ئەوە ئائەمەیە جەزاکەی : هەر لە قیامەتاو دوای زیندووبوونەوە، بەڵکو هەرلەوکاتەوە کە ئەمرێ (روح) ی بۆ هەیە، واتە : لە ئیستراحەتێکایە کە هیچ ناخۆشی‌و ماندووبوون‌و نارەحەتیەك تووشی نابێ، ئەوە یەك، دووەم (رَيْحان)ی بۆ هەیە، واتە: لە حاڵەتێکی خۆشایە، لە وەزعێکدا کە رەیحان چۆن بۆنی خۆشە ئاوەها ئەویش بۆنی خۆشە. (وجَنَّةُ نَعيم):هەروەها باخێك کە پڕە لە نیعمەتی خۆش خۆش.. ئەوشتانەی بۆ هەیە ، هەر لەکاتی مردنەوە تا

رۆژی قیامەت. ئەمە غەیری ئەوبەهەشتە ئەسڵی‌یەیە کە لە دواییدا هەموو بڕواداران ئەچنە ناوی. ئەم باخچەیە هەر بە مردن ئەو بڕوادارانە ـ لە پێشەنگە نزیکخراوەکان ـ ئەچنە ناوی‌و تیایدا ئەبن تا رۆژی دوایی. هەروەك لەوەوپێش وتمان لەسەرەمەرگا ـ پێش مردن ـ ئیحترام گرتن‌و رێز لێنان بۆ بڕوادارە و، ئیهانەت کردن‌و ئەزیەتیش بۆ بێ‌باوەڕان.

﴿وَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ أَصْحَابِ الْيَمِينِ. فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ﴾:

ئەگەر ئەو کەسەی‌گیانی دەرئەچێ لە (أصحاب اليمين)ە، واتە لە موسوڵمانانی پلە دووەمە، ئەوە ئەومەئمورانەی‌گیانی ئەکێشن سەلامی پێ‌ئەگەیەنن لە براکانیەوە، ئەوانەی کە لە ئاستی (ـصأبحاـ اليمين)دان‌و لەوەوپێش چوون ، چونکە ئەوان ئەزانن لەوێ خەبەرو دەنگ‌و باس چیە. هەر سەلامەت‌و رزگاری‌یەو، دەردی سەرو ئەشکەنجەو ئازار نیە. ئەڵێن : بەو برایەمان کە قەرارە بێت بۆلامان، سەلام و دوعای خێری ئێمەی پێ‌بگەیەنن، خوا سەلامەتی کا .

﴿وَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ. فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ. وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴾ : ئەگەر لەوانەش بوو کە بڕوایان نیە بەوەی زیندوو ئەبنەوە، ئەوە دوای مردن موحاسەبەو موحاکەمەیان ئەکرێ. ئەوانەی وا گومڕا بوون‌و لە ڕێگای بەندەیی خوا لایانداوەو تووشی شەریك

قەرارداران بوون بۆ خوا، ئەگەر لەو کەسانەیە ئەوا شتێك کە بۆی ئامادە کراوەو میوانداری پێبکرێ، ئاوێکی کوڵاوی زۆرداخە، دواییش بیخەنە ناو ئاگرێکی زۆر سەختو هەڵگیرساو تا بیسووتێنێ ، نەك لە قیامەتا هەر لەو کاتەوە کە گیانی دەرئەچێ. هەرلەولەحزەیەوە ئینسانی کافر سزاوئەشکەنجەی دەست پێئەکا تا رۆژی قیامەت. لە رۆژی قیامەتیشا خوا ئەفەرموێ : عەزابوسزایئەوکەسە تا ئێستا هیچ نەبووە! ئادەی ئێستا بیخەنە ناو سەختترین عەزابوئەشکەنجەوە!

وتمان ئەگەر ئینسان ئیمانو باوەڕی بە قیامەت نەبوو، ناتوانێت بەندەی خوا بێت، ناتوانێ ئەوەی خوا فەرمویەتی ئەنجامی بدات. هەروەها ئەگەر ئیمان بە قیامەت لەدڵیدا دامەزرا بوو ئەوە حەتمەن ئەتوانێ رێگای بەندەیی خوا بگرێ.

وتیشمان ئیمان ئەوەیە لە دڵیا بەجۆرێك دامەزرا بێ نەکرێ لێی جیاببێتەوە، نەکرێ لە دڵی دەربچێ، ئیمان بە قیامەت ئەوەیە : ئینسان بەجۆرێ هەست بە مەسئولیەت بکا کە ئەگەر هاتو گوناهی کرد زۆری پێنەچێ خۆی بۆ خۆی مەحکەمەو دادگایەك دروست بکا، هەروەکو دادگای قیامەت مەحکەمەی خۆی بکا ، پێش ئەوەی لەوێ موحاکەمەی بکرێ، چونکە لەوێ جێگای پەشیمان بونەوەو تەوبە نیە.

لەمەش زیاتر ئیمان بە ئاخیرەت دەرەجەی تریشی هەیە: ئەویش ئەوەیە ئینسان لەو کاتەدا کە خەریکە گوناه ئەنجام بدا، بیری قیامەت

ئەکاتەوەو، دەستی لیّ ئەکیّشیّ و تەواوی ناکا. لەوەش زیاتر دەرەجەی تریش هەیە کە هەر ناهیّلّیّ توشی گوناهەکە بیّت. ئەمە زۆر گرنگەو ئەبیّ گرنگی پیّبدریّ. ئیمان بە قیامەت ئەوەیە ئینسان لە گوناهو کردەوەی ناپەسەند بگیّڕیّتەوە، یا نەهیّلّیّ ئەنجامی بدا. یا ئەگەر ئەنجامی دا زوو هەلّی نیّ بۆ ئەوەی تەوبە بکاو پەشیمان ببیّتەوە.

تەفسیری سورەی (الماعون)

ئەگەرکەسیّ کردبووی بەکارو پیشەو بەرنامەی خۆی، کە گوناهی گەورەو کرداری ناپەسەند ئەنجام بدا، ئەوە ئەگەرچی نویّژیش بکا، ئیمانی بە قیامەت نیە، ئەوەتا خوا ئەفەرمویّ :

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ﴾ : ئەریّ بینیت ئەوەی کە باوەڕی بە رۆژی جەزا نیەو ئەلّیّ درۆیەو نیە؟ ئەگەر دیوتە پیّم بلّیّ کە بیرووڕات لەبارەیەوە چیە؟ چۆن باسی ئەکەی بۆم؟ چۆن وەصفی ئەکەی بۆم؟ کیّیە ئەوکەسەی باوەڕی بە رۆژی (دین) ــ رۆژی جەزا ـ نیە؟ ئەگەریش نەت دیوەو نەت زانیوە، گویّ ڕاگرە با من باسی بکەم بۆت : تەنها ئەوکەسە نیە کە بلّیّ : قیامەت نیەو زیندوبونەوەی دوای مردن نیە، ئەگەر تەنها ئەوە بوایە زۆرکەم بوون ئەوانەی کە ئیمانیان بە قیامەت نیە.

بەڵێ کافر بوون بە قیامەتو باوەڕپێنەکردنی تەنها ئەوە نیە ئینسان بڵێ قیامەت نیەو ئینسان زیندوو نابێتەوە! نەخێر. هەیە ئەڵێ قیامەت هەیەو ئینسان زیندوو ئەبێتەوە، موحاکەمەو موحاسەبەیەکیش هەیە، بەهەشتو جەهەننەمیش هەیە، نوێژیش ئەکا، لەگەڵ ئەوەشدا ئیمانی نیەو، خوا لێی قبوڵ ناکا.چۆن؟

﴿فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ﴾ : ئەگەر ئەتەوێ بزانی کێیە کە باوەڕی بە ڕۆژی جەزا نیە، ئەوە ئەوکەسەیە کە زۆر بە توندوتیژی لەگەڵ هەتیو ڕووبەڕوو ئەبێتەوەو بە زبری موعامەلەی لەگەڵ ئەکا. ئەو هەتیوەی وا بێدەسەڵاتەو نیازی بەوە هەیە پشتیوانی لێ بکرێ، کۆمەکی بکرێ، دیفاع لە حەقی بکرێ، ئەو زۆر بە توندوتیژیو بەدرەفتارییەوە موعامەلەی ئەکا.

﴿وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾ : هەروەها کەسیش هان نادا بۆ ئەوەی خۆراکێ بدا بەهەژاێكو تەشویقی کەس ناکا بۆ ئەو کارە. جا هەرکەس ئەو دووشتەی هەبوو: ئەهلی بەزەییو میهرەبانی نەبوولەگەڵ هەتیو، دڵی بۆ هەژارومسکینیش نەسوتا، ئەوە ئیتر درۆ ئەکا کە ئەڵێ موسوڵمانم. بۆیە ئەگەر نوێژیش بکات درۆ ئەکا..

﴿فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ﴾ : دەی وای بۆ ئەو نوێژکەرانە، ئەو نوێژکەرانەی کە ئائەو کارانە ئەکەن.

﴿الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ : ئەوانەی نوێژ ئەکەن، بەلام لە نوێژەکەیانو حەقیقەتو ڕۆحی نوێژەکەیان غافلن. لەبیریان نیە ئینسان کاتێ نوێژ ئەکاو ئەپاڕێتەوە لە خوا کە کۆمەکی بکا، بۆ ئەوەیە بەندەیی بۆ خوا بکا، دەی بەندەییش بەشێکی ئەوەیە ئینسان دیفاع لە حەقی هەتیو بکا، بەشێکی ئەوەیە بیری بە هەژارانەوە بێ، بەزەیی بێتەوە بە خەلکا، لایەك لە بەندەیی ئەوەیە ئینسان لەگەل خوای خۆی بەو جۆرە بێ کە لێی داواکردووە. ئەولاکەی تریشی ئەوەیە لەگەل مەخلوقەکانی خوا بە بەزەییو بەرەحمو میهرەبانییەوە بجولێتەوە - دەی ئەو کەسە کە نوێژ ئەکا بەلام ئاوا لەگەل هەتیوو هەژار مامەلە ئەکا، ئەوە لە حەقیقەتی ئەو نوێژەی کە ئەیکا غافلە، ئیتر نوێژەکەی دەرد ناخوا، نوێژەکەی حەقیقەتی نیەو روحی نیە، ئەمێنێتەوە روالەتی زاهیری.

﴿الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ﴾ : ئەوانەی وا ڕیا ئەکەن، خۆ ئەنوێنن، هەر هەدەفیان ئەوەیە لە نوێژەکەیاندا خۆیان بە نوێژگەر بناسێنن بە خەلك، خەلك بلێن نوێژ ئەکەن، هەر ئەوەندەیان بەسە ، نوێژەکەیان بۆ ئەوە نیە کە بەڕاستی لە خوا بپاڕێنەوە کۆمەکیان بکات، بۆ ئەوەی بەندەی خوابن، عیبادەتی خوا بکەن. چونکە ئەگەر وابوایە لەگەل هەتیوو هەژار ئاوا ڕەفتاریان نەئەکرد. دیارە هەدەفیان هەر ئەوەیە خەلك بە نوێژکەریان بناسنو بەس. هەر لەبەر ئەوەشە :

﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ : ڕێ لە خێر دەگرن. ئاخر بڕیار وایە کە ئەو نیعمەت وئیمکاناتەی خوا قەراری داوە هەمیشە لە جولّـە دابـن‌و، لەملا بۆ ئەولا بڕۆن‌و، لەدەستی ئەم بڕۆن بۆ دەستی ئـەوو، لەدەستی ئەو بڕۆن بۆ دەستی ئەوو، کەسانی‌تر ئیستیفادەیان لێ بکەن‌و کـەڵکیان لێ وەرگرن، ئەو نیعمەتانە قەرارە لـە هـیچ کوێیـەك حـەپس نـەکرێن‌و کەس مەنعی خەڵکیان لێ نەکا.. ئەو مەنعیان ئەکات‌و ناهێڵێ کەڵکیان لێ وەربگیرێ‌و ئیستیفادەیان لێ بکرێ. ئاوا کەسێك ئیمـانی بـە ڕۆژی جەزا نیە؟ ئەگەر ئیمانی بە ڕۆژی جەزا ببوایە، ئیحساسی مەسئولیەت نەی‌ئەهێشت وا بکات و بەوجۆرە بێت.

هـەروەك لـەوەوپێش بـە کـورتی باسمـان کـرد، هـەر ئینحـراف‌و گومڕاییەك لە ڕێگەی بەندەیی ڕوو ئەدا، لەبەرئەوەیە ئینسـان ئیمـانی بە ئاخیرەت و ڕۆژی جەزا نیە، چونکە ئەگەر ئینسان هەمیشە لە بـیری بێ کە دادگایەك هەیەو موحاسەبەیەك هەیـەو بەهەشـت‌و جەهەنـنـەمێك هەن‌و، دڵی دامەزراو بێ لەسەر ئەمـەو تەسـلیمی ئـەوە بووبـێ، ئـیتر دوای ئەوە چۆن گوناهکاری‌و نافـەرمانی خـوا ئەکاتـە کـارو پیشـەی خۆی‌و، غافڵ ئەبێ‌و دوور ئەبێ لە ئیحساسی مەسـئولیەت‌و وەزیفـەی ژیانی خۆی؟! هەر ئینسانێکتان دی گومڕا بوو و لە ڕێی بەنـدەیی لای دابوو و تووشی گونـاهو نافـەرمانی بـوو بـوو و، کردبـووی بـەکارو پیشەی خۆی بزانن ئەوە ئیمانی بە دواڕۆژ نیە.

هەر ئینسانێکیش تووشی گوناهو نافەرمانی ئەبوو، بۆ ماوەیەك دوای ئەوە دەستی لێ ئەکێشا، لەوکاتەدا کە خەریکە تووشی نافەرمانیەکە ئەبێ لەقیامەت غافڵەو ئیمانەکەی ئەو ئیمانە نیە کە بە دەردی ئەوکاتە بخوا. تەنها لەکاتێکا ئیمانەکەی رێکوپێك ئەبێتەوە کە بیری قیامەت ئەکاتەوەو تەوبە ئەکاو دەست ئەکێشێ لەو گوناهانە کە کردوونی.

زۆر رۆشنە بەو جۆرە کە باس کرا، کاتێك ئاوەها سەرەنجامێك چاوەڕوانی ئینسانە ، بەهەشتێکی ئاواو جەهەنەمێکی ئاواو، دادگاو موحاسەبەو موحاکەمەیەکی ئاوا لەسەر رێیەتی، ناکرێ ئینسان بڕوای ئابەوە ببێتو، دوور لە ئیحساسی مەسئولیەت بێ وبێ موبالات و سست بێو باش ئەنجامی وەزیفەی بەندایەتی نەدا، پێویستە لەسەری هەوڵ بدات بۆ ئەوەی ئیمان بە دوارۆژ بەهێز بکاو، لەخۆی وردبێتەوە کە حەتمەن ئیمانی بە دوارۆژی لاوازە، بۆیە هەست بە مەسئولیەتی باش نیە. بۆیە ئەرکی سەرشانیەتی لەوتەمەڵیە دەربچێ تا ئیمان بە ئاخیرەتەکەی رێکوپێك ببێو، ئەو کەموکورتیەی لێ دەربکا.

بەشی سێیەم

تیشکێك لەسەر چەمکە ئیمانییەکان

- مانای ڕاستەقینەی (عبادة) و (استعانة)
- مانای (رب) و پەروەرشیاریی خوا
- مانای (إله) و فریادڕەسیو فەرمانڕەوایی خوا
- چۆنیەتی جێبەجێکردنی بەرنامەی خوا
- مانای تەواوی (إستعانه) و داوای یارمەتی لە خوا
- حەقیقەت و مانای (توکل) و پشت بە خوا بەستن
- پلەی پیاوچاکان و حەقیقەتی ڕێزلێ گرتنیان
- دەربارەی(وەسیلە) لە نێوان عەبدەکان و خوای گەورەدا
- دەربارەی غەیب زانین
- پوختەیەك دەربارەی شەفاعەت
- چۆنیەتی دوعاکردن و لەخوا پاڕانەوە

مانای راستەقینەی (عبادە)و (إستعانە):

ئەگەر ئینسان ئیمانی بە قیامەت وا جێگیر بوو، کە ئیحساس بە مەسئولیەت هەموو گیانی داگیرکرد، ئەو کاتە زۆر ئاسان لەگەڵ خوای خۆی پەیمانی بەندایەتی ئەبەستێ‌و، قەولی پێ‌ئەدا کە لە هەموو ژیانیدا فەرمانبەرداری ئەوبێت. بۆیە لە سورەی فاتیحەدا لەدوای ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ ئەفەرموێ: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ رێنماییمان ئەکا بۆ ئەوەی ئائەوە بڵێین، لەکاتێکا ئینسان گەیشت بە ئیمان بە ئاخیرەت ـ بەو جۆرەی رۆشن کرایەوە ـ ئامادەیە بۆ ئەوەی ببێتە بەندەی راستەقینەی خواو، ئالەو کاتەدا پەیمانی بەندەیی لەگەڵ خوای موتەعال ئەبەستێ.

عیبادەت یانی ئەوە ئینسان لە ژیانیا بۆ ئەوەی بچێ بەرەو کەماڵ، بۆ ئەوەی خۆی ئیصلاح بکا، لە نیعمەتەکان و ئیماکاناتێ کە خوا داویەتی، بەجۆرێ کەڵك وەرگرێ کە خوا خۆی فەرمویەتی. عیبادەت یانی ئەوە، کە لە پێشا بەدرێژی باسمان کرد.

بەڵام هەرجۆرە ئیستیفادە کردنێك لەو نیعمەت‌و ئیمکاناتە نایگەیەنێ بەوە، ئەبێ بەپێی فەرمانی خوا ئیستیفادە بکا لێیان، بۆ ئەوەی بەرەو کەماڵ بچێت و ئیصلاح ببێت، ئائەوە ئەبێتە عیبادەت. لێرەشدا رۆشن ئەبێتەوە کە خوا ئەفەرموێ: (جن و إنس)م هەر بۆئەوە خەلق کردووە کە عیبادەتم بکەن، عیبادەت شتێك نیە سوود بە

خوا بگەیەنێ، یا ئەگەر نەکرا زیان بەو بگاو کاری ئەو پەکی بکەوێ. ئەوە کە ئەفەرموێ ئینسانم هەربۆئەوە خەلق کردووە کە عیبادەتم بکەن، مانای ئەوەیە ئینسان بۆ ئەوەی بەرەو کەماڵ بڕوا، بۆ ئەوەی ئیصلاح ببێ. بۆ ئەوەی ببێ بە ئینسان.. پێویستی هەیەکە بەرنامەیەکی بێو بەپێی ئەو بەرنامەیە بەهرە ببا لە نیعمەتەکانی خواو لەو ئیمکاناتەی لە دەسترەسیدا قەرار دراون. جا ئەفەرموێ : ئەو بەرنامەیە هەر لای خۆمە، کەسی تر ناتوانێ بەرنامەی ئاوا دابنێ.

کەوابو عیبادەت هەر بۆ ئینسان خۆیەتی، سوودی هەر بۆ خۆیەتی، ئەگەر بیکا خۆی بەهرە ئەبا، ئەگەر نەیکا خۆی تووشی زیان ئەبێ.

جا کاتێ ئینسان بڕیاریدا لەسەر ئەوە کە لە ژیانیدا لە کەڵك وەرگرتن لەهەر نیعمەتێك لە نیعمەتەکان، تەنها بەفەرمانی خوا بجوڵێتەوەو، لە هیچ گۆشەیەکی ژیانیدا ئامادە نەبێ کە فەرمانبەرداری لەغەیری خوا بکا، قانون و بەرنامەی غەیری خوا بەکاربێنێ بۆ کەڵك وەرگرتن لەو ئیمکاناتو نیعمەتانە، ئەبێ روو بکاتە خاوەنەکەی خۆی و داوای کۆمەکی لێ بکا، چونکە ئەزانێ کە ناتوانێ یەك هەنگاویش هەڵگرێ بەبێ ئەوەی ئەو کۆمەکی بکا. ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ ئەمەیە.

جا کە گەشتینە سەرئەم باسە، با کەمێ زیاتر مانای ئەم دوو وشەیە رۆشن بکەینەوە.

(عباده و إستعانه):

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ باسی فەرمانبەرداری وئیتاعەتی ئینسانە لە خوای گەورە لە هەموو ژیانیدا.

﴿وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ باسی (توكل) لەسەر خوایە، بەپشتو پەنا زانینیەتی، داوای كۆمەك لێكردنی لەژیاندا، بۆ ئەوەی فەرمانبەرداری وعیبادەت وا بێ كە خۆی لە ئینسانی داوا كردووە.

جا بۆ ئەوە ئەم باسە رۆشن بێ، ئەبێ ئەم چەند شتە لەپێش چاو بنو سەرنج بدرێن :

یەكەم : خوای گەورە دروستكاری ئاسمانەكانو زەویو هەموو شتێكە كە تیایاندایەو، شتێك نیە ئەو دروستی نەكردبێ. لەبارەی خواوە، ئینسان لەسەرەتاوە ئەبێ ئەوەی لارۆشن بێ كە هەرئەو بەدیهێنەری هەموو دروستكراوەكانە. تا ئێرە هەموو خەڵكی وەك یەكن، تەنانەت ئەوانەش كە شەریكیان بۆ خوا قەرارداوە، دوای ئەوەی حەقیان بۆ رۆشن بۆتەوە و هەرماونەتەوە لەسەر شەریك بۆ خوا قەرارداناوكافر بون ، ئەوانیش باوەڕیان بووە كە غەیری خوا كەسی تر بەدیهێنەر نیە.

لە قورئاندا زۆر ئایەت هەن باسی ئەوە ئەكەن ئەوخەڵكەی پێش هاتنە خوارەوەی قورئان بورن و، لە زەمانی پێغەمبەرەكانی تردا (علیهم صلوات الله وبركاته) ژیاون، پێغەمبەران بۆ رێنمایی و هیدایەتی ئەوان

هاتوون، لەدوای ئەوە کە دەعوەتەکەیان قبوڵ نەکردوە و، هەر لەسەر گومڕایی خۆیان ماونەتەوە، خوای گەورە لەناوی بردوون. ئەوانیش زانیویانە هەر خوا بەدیهێنەرەوکەسی تر نیە. تا دەگاتە فیرعەون - کەمەشهورە لافی خوایەتی لێداوە - خوای گەورە باس ئەکا کە ئەویش عەقیدەی وابووە کە هەر خوا خالقە.

بە کورتی هیچ میللەتێك - لەوانەی قورئان باسیان دەکات - تیایاندا نەبووە ئەوە نەزانێ کە هەر خوا بەدیهێنەرو خالقە. وەك ئەفەرموێ : ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾ ، ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾. ئەگەر لێیان بپرسی : کێ ئێوەی خەلق کردووە؟ کێ دروستی کردوون؟ ئەڵێن (الله). ئەگەر لێیان بپرسی : کێ ئاسمانەکانو زەوی خەلق کردووە و، خۆر و مانگی کردۆتە ژێر دەسەڵاتی خۆی و بە فرمانی خۆی ئەیانگەڕێنێت؟ ئەڵێن: (الله).. غەیری ئەوانەش ئایەتی تر زۆر هەن لە قورئاندا کە ئەو باسە ئەکەن ئەگەر کەسێ یان کەسانێ بووبن لە ڕابردوودا عەقیدەیان وا نەبووبێ کە خوا خالقە، ئەوە ئەوەندەکەم بوون کە قورئان باسیان ناکاو، هیچ ناوێکیان لێ نابات.

لەبەرئەوە لە قورئاندا - غەیری باسی ئەوانەی زانیویانە خوا خالقەو دروستکەری ئاسمانەکانو زەوی‌و ئەوشتانەیە کە تیایاندایە - هیچێکی تر نابینی. ئەمەیەك.

دووەم : دوای ئەوە ئەبێ ئینسانی موسوڵمان باوەڕی ببێ بەوەی کە هەر خوایە ئەتوانێ هەر شتێ بکاو، غەیری ئەو هیچ شتی ترو هیچ کەسی تر ناتوانێ یەك کاریش ئەنجام بدا. بەمانای ئەوەی کە مەخلوقەکان هەرکام سەبەب و وەسیلەیەکن، خوای گەورە خەلقی کردوون بۆ ئەوە ی بەهەرکامیان ئیش وکارێ بکرێ. بۆنمونە : ئەگەر ئاگر ئەسوتێنێ، ئەوە لە حەقیقەتا خوایە کە ئەسوتێنێ، ئاگر تەنها سەبەبێکە خوا دایناوە بۆ سووتاندنی ئەو شتانەی کە ئەسوتێن. ئەگەر ئاگر بوو بەڵام ئەو نەیویست کە شتێ بسوتێنێ، ئاگر ناتوانێ لەخۆیەوە شت بسوتێنێ، هەروەك لە قورئانا باسی ئەکا لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا ئیبراهیم (علیه الصلاة والسلام) کافرەکان خستیانە ناو ئاگر، لەجیاتی ئەوەی بسوتێ یان تەنانەت گەرمای ببێ، فێنکی بووەوە و ئاگرەکە سارد بووەوە، هیچ تەئسیرێکی تێنەکرد، لەبەرئەوە لەڕاستیدا ئاگر نیە کە ئەسوتێنێ ، خوایە ئەسوتێنێ، دەی هەر کاتێك ویستی نەسوتێنێ، ئاگر لەگەڵ ئاو هیچ فەرقی نابێ.

خوای گەورە بەرنامەی وا داناوە بۆ ئەوەی شتێك بکا، سەبەبێك دێنێ، خۆیشی بیەوێ ئەو شتە ببێ، ئەبێ. ئەگەر سەبەبەکە نەبوو، یان سەبەبەکەی بوو، بەڵام ئەو نەیویست، ئەوە ئەو شتە ڕوونادا.

ئەوەش ئەبێ بزانین ئەگەر هاتوو سەبەبی شتێك هەبوو وەك ئاگر، خواش ویستی ئەو شتە ببێ، ئەوە حەتمەن سووتاندن ئەبێتو هیچێکیتر

پێویست نیە. هەر سەبەبە کە پێویستەو ئیرادەو ویستی خوا، ئەگەر هاتو سەبەب بوو، ئەویش ویستی ، حەتمەن ئەوە ئەو شتە روو ئەداو نیاز بەشتێکی سێیەم نیە. جا لە دواییدا ـ لەباسی داوای کۆمەك کردن لە خوا ـ دووبارە ئەچینەوە سەر ئەم باسە.

سێیەم : شتێکی‌تر کە ئەبێ موسوڵمان بڕوای پێی بێ، ئەوەیە کە هەر خوا خاوەنی ئاسمانەکانو زەوی‌و ئینسانو غەیری ئینسانە. مانای ئەمە ئەوەیە بۆ ئەوەی دروستکراوێك بڕوا بەرەو کەماڵ و بەرەو تەواوبوون، هەر خوایە ئیمکاناتی بۆ رێك ئەخا ، هەر ئەوە ئەتوانێ کۆسپ‌وگرفت لە رێگایدا لابەرێ. هەروەك چۆن جوتیارێك ـ بە زاهیر ـ کە زەراعەتێ ئەکا، هەموو ئیمکاناتێ کە لازمە بۆ ئەو زەراعەتە سازو ئامادەی ئەکا– لە زەوی وئاوو لەمەوادی غەزایی و غەیری ئەمانە – ئەگەر هاتو ئافەتێك یا بەڵایەکیش هاتە سەر رێی زەراعەتەکەی هەوڵ ئەدا بۆ ئەوەی لای ببا.

جا کە وتمان ـ بە زاهیر ـ لەبەرئەوەی ئەو جوتیارەش هەر سەبەبێکە، لەحەقیقەتا ئەوە خوای گەورەیە کە ئەو ئیمکاناتە ئامادەو ساز ئەکا، ئەوکۆسپ‌و گرفتانەش لەسەر رێگەی لا ئەبا. جا هەروەك چۆن ئەو جوتیارە ئاوا ئەکا، خوای گەورە ـ وَلِلهِ الْمَثَلُ الأَعْلىَ ـ بۆ هەر مەخلوقێك، بۆ ئەوەی بڕوا بەرەو کەماڵ و بگاتە ئەو سنورەی خوا بۆی داناوە، چی پێویستە لە ئیمکاناتو نیعمەتەکان، ئامادەی

کردووەو ئامادەی ئەکاو، چ کۆسپێك دێتە سەر ڕێی لای ئەباو نایهێڵێ.

مانای (رب) و پەروەرشیاریی خوا

هەروەها مانای خاوەن بوونی خوا ئەوەیە کە دەسەڵاتی هەیە بەسەر ئینسانو غەیری ئینسانداو، چارەنووس تەنها لە دەستی ئەودایە، هەم ئێستای مەخلوقات لەدەست خوادایە، هەم عاقیبەتیشیان.

جا کاتێ ئینسان ئیمانی بەوە هێنا تەنها خوای گەورە ئیمکاناتو پێویستیەکانی بۆ ئامادە ئەکا، تەنها ئەویشە کۆسپەکان لەسەر ڕێی لائەباو، دەسەڵاتی هەیە بەسەریەوەو، سەرەنجامی دیاری ئەکا، ئەوە ئیمانی هێناوە بەوەی خوا خاوەنیەتی. بەعەرەبی خوای گەورە بووەتە (ربّ) بۆی، ئەمەش لەزۆرێك لە ئایەتەکاندا باس کراوە، زۆرێك لە ئایەتو سورەتەکانی قورئان باسی ئەوە ئەکەن ئەم شتانە هەر لە دەست خوادان، هەر ئەوە (ربّ)و، غەیری ئەو ئینسان خاوەنێکیتری نیە. هەروەك بەیانی ئەوە ئەکەن کە هەم (ربّ)ی ئینسانە، خاوەنی ئینسانە، هەم خاوەنی ئاسمانەکانو زەوی‌و هەموو ئەو شتانەیە لە بەینیاندایە.

مانای (إله) و فریادڕەس و فەرمانڕەوایی خوا

دوای ئەوە ئینسان گەیشتە ئێرە، جا کاتی ئەوەیە بڕیار بدا لە ژیانیدا تەنها هەر خوا فەرمانڕەوای بێ، هەر لەو ئیتاعەت و فەرمانبەرداریی بکا، تەنها داوای کۆمەك لەو بکا.

ئەگەر وای لێ هات ئەوە مەعنای (لا إله إلا الله)ی بۆ خۆی بەدی هێناوە. (لا إله إلا الله) مانای ئەوەیە : بێجگە خوا فەرمانڕەوای تر نیە، بێجگە لەو فەریادڕەسی تر نیە. قورئان باسی ئەوەش ئەکا ئەوانەی شەریکیان بۆ خوا قەرارداوەوکافر بوونو دوژمنی خوا بوون، لەو دوو شتەی پێشوودا، (دووەمو سێیەم) هەروەك موسوڵمان بوون، باوەڕیان بووە هەر خوایە ئەتوانێ هەر شتێ بکا، باوەڕیشیان بەوە بووە هەر ئەوە خاوەن ، بەمانای ئەوە هەر ئەوە ئیمکاناتو نیعمەت ئەدا بە مەخلوقەکانی، هەر ئەویشە هەر کۆسپێك لەسەر ڕێ لائەباو، لای بردووە، هەر ئەوە دەسەڵاتی هەیە بەسەر مەخلوقەکانیەوەو، سەرەنجامیان لەدەستیایەتی. هیچ کام لەو کافرانەی قورئان سەرگوزەشتیان باس ئەکا، وانەبوون وا بزانن غەیری خوا کەسێکی تریش ئەتوانێ ئەوانە بکا. تەنانەت فیرعەونو نەمرودیش کە قورئان باسی حاڵیان ئەکا ئەوەیان لێ ڕۆشن بووە کە هەر خوایە ئەتوانێ ئا ئەو شتانە بکا.

ئەوەش کە مەشهورە ئەڵێن فیرعەون ئیددیعای خوایی کردووە، ئەوە بەمەعنای ئەوەیە ئیددیعای کردووەکە ئەو فەرمانڕەوایە، وڵاتی میسر هەر بەدەست ئەوەوەیە، ئەبێ هەر قانونو بەرنامەی ئەوی تێدا ئیجرا بێ.. نەك ئەوە کە وای زانبێ دروستکەرو خالقی خەڵکە، یا ئەتوانێ ئیمکاناتو نیعمەت بۆ خەڵکی دروست بکا، یاکۆسپەکان لەسەر ڕێیان لاببا، یا سەرەنجامیان بەدەست ئەو بێت و ئەو دیاری بکا.

جا لێرەدا بەجێیە پرسیارێك بکرێ وبوترێ : ئەگەر ئەو کافرانە لێیان ڕۆشن بووەو باوەڕیان بووە بەوەی هەر خوا خالقە، هەر خوایە هەرشتێ ئەتوانێ بکا، هەر خوایە کە خاوەنە ، ئیتر گومڕاییان لە چیا بوو؟ ئیتر بۆ لایان داوە؟ خوای گەورە بۆچی پێغەمبەری ناردووە بۆیان کە دەعوەتیان بکا بۆ ڕێگای خۆی؟ مەگەر ڕێگای ئەو چیە؟

لە قورئاندا ئەوەش باس کراوە کە ئەو کافرانە زیاتر لەوەش شتی تریان بووە، باس ئەکا کە کافرەکانی زەمانی هاتنە خوارەوەی قورئان نوێژیان کردووە، حەجیان کردووە، لە فەرموودەی صەحیحا هەیە کە ڕۆژوویان گرتووە. هەروەها لە ئوممەتە پێشووەکانیش زۆرێك بوون عیبادەتیان بۆ خوای گەورە ئەنجام داوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەدا ئەفەرموێ : ئەوانەی گومڕا بوون، ئێمە پێغەمبەرانمان ناردووە بۆ ئەوەی دەعوەتیان بکەن تا بێنەوە سەر ڕێگای بەندایەتی و عیبادەتی خوا .

جا بەجێیە ئەم پرسیارە بکرێ : ئەگەر ئەو شتانەیان بووە، ئاوا عەقیدەو باوەڕیان بە خوا بووە، ئیتر بۆ گومڕا بوون؟! کەسێ بزانێ هەر خوا خالقە، هەر خوایە هەرشتێ ئەتوانێ بکا، هەرخوایە خاوەنەو ئەتوانێ ئیمکانات ئامادە بکاو کۆسپو مانع لەسەر رێ لا ببا، دەسەلاتی بەسەر مەخلوقەکانیەوە ببێت، سەرەنجامیان لەدەست ئەوابێ، کەسێ نوێژ بکا، رۆژوو بگرێ، حەج بکا، نەزر بکاو، شتانی تریش غەیری ئەمانە، ئیتر بۆ گومڕایە؟ بۆ لەڕێ لای داوەو ناموسوڵمانە ؟ بۆ پێویستی هەیە بەوە کە پێغەمبەری بۆ بنێردرێو دەعوەتی بکا بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ لای خوا؟ مەگەر ئەو پێغەمبەرانە چی‌یان فەرمووە وا خەڵکە بوون بە دوژمنیان و لەگەڵیان بەشەڕ هاتون و، حازر نەبوون بکەونە شوێنیان و، ئاوا کە ئەوان بۆیان باس ئەکەن عیبادەتو بەندەیی خوا بکەن؟مەگەر عیبادەت غەیری ئەو شتانەیە؟ بەڵێ ئەو پرسیارانە بەجێن و ئەگەر کەسێك جوابی ئەو پرسیارانە نەزانێو، باش لای روون نەبن، ناتوانێ بەندەی خوابێ، ناتوانێ بەو جۆرەی کە لێی داوا کراوە عیبادەت و بەندەیی خوا بکا. وەلامی ئەو پرسیارانەش ئەوەیە : هەروەك وتمان قورئان لە زۆرێك لە ئایەت و سورەتەکانیا باسی کردووەکە ئەو خەڵکە ئاوا بوون، ئەوە جێی گومان نیە، ئینسانێك جارێك بەدەرکو فەهمەوە قورئان بخوێنێتەوە ئەوەی لێ رۆشنە کە ئەو عەقیدە و بیروبڕوایە هەبووە.

بەڵام گومڕاییان لەوەدا بووە کە لە ژیانیاندا ـ دوای ئەوە هەر خوایان بە خالق و خاوەنی خۆیان زانیوەو، هەندێ عیبادەتو بەندەییان بۆ کردووە ـ فەرمانڕەوای تر غەیری خوایشیان بووە، لە ژیانی خێزانیدا، لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا، لە ئابوورییاندا، لە سیاسەتیاندا، لە هەندێ شتی تری ژیانیاندا، ئیتاعەت و فەرمانبەرداری‌یان لە قانونی غەیری خوا کردووە،(فەرمانڕەوا) ی تریان هەبووە کە بە فەرمانی خوا حکومەتیان نەکردووە بەسەریانەوە. ئەوانیش قبوڵیان کردووە غەیری خوا و، غەیری قانون و بەرنامەی خوا، حاکم بێ بەسەریاندا. خوا ئەفەرموێ : ئەوانە ـ بەو کارانە ـ ئیددیعای خواییان کردووە، ئەوە یەکێکە لە گومڕاییەکانیان..

ئەوی تریشیان ئەوە بووە کە لە ژیانیاندا جگە لە خوا (فەریادڕەس) ی تریان بووە، ئەگەر چی هەر خوایان بە خاوەنی خۆیان زانیوە، بەڵام وتویانە ئێمە راستەوخۆ دەستمان بەخوای گەورە ناگا، ڕوو ڕەشین، گوناهکارین، ناتوانین لەڕێی خۆمانەوە لەگەڵ خوا پەیوەندی بکەین ، جا با تکاکارو واسیتەو وەسیلە بێ لەبەینی ئێمەو خوادا تا ئێمە لەو بپاڕێینەوەو، ئەویش لە خوا بپاڕێتەوە بۆمانو داوای کۆمەکمان بۆ بکا.

ئائەم دوو شتە بوون کە خەڵك تووشی بوون و، پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بۆ راستکردنەوەی هاتوون.

چۆنیەتی جێبەجێکردنی بەرنامەی خوا

ئەگەر بمانەوێ بە کورتی سەرگوزەشتی تەواوی پێغەمبەرانی خـواو تەواوی موسوڵمانەکانی تـەئریخو تـەواوی کـافرو نـا موسـوڵمانەکان بەیان بکەین، ئەڵێین :

دوای ئەوە کە خـەڵکی تووشـی ئـەو جـۆرە بیروبڕوایانـە بـوون، تووشی ئەو دوو گومڕاییيە بوون: (غـەیری خـوا فـەرمانڕەوای تریـان قبوڵ کرد.هەروەها غەیری خوا فەریادڕەسی تریـان بڕیـار دا)، خـوای گەورە بەمە رازی نەبوو، پێغەمبـەرەکانی یـەك لـەدوای یـەك نـارد بـۆ ئەوەی بۆ خەڵکی ڕۆشن کەنەوە کە ئەبێ لە ژیاندا فەرمانبەرداریی هەر لە خـوا بکـەن. هـەر ئـەو فـەرمانڕەواو حاکمیـان بـێ. تـەنها داوای کۆمـەکیش لـەو بکـەن و هـەر ئـەو فریادڕەسـیان بـێ. نـاردنی بۆئەمە،خەڵکەکەش ئەمە بەلایانەوە زۆرگران بـوو. هـەروەها حـاکم و دەسەڵاتدارەکان ـ ئەوانەی خۆیان کردبوو بـە فریـادڕەسو خۆیـان وا ناساند بوو بە خەڵك کە ئەتوانن لای خوا شتێکیان بۆ بکەن، ئەوانەیان کە خۆیان خۆیانیان ناو نابوو فریادڕەسی خەڵكو، بە درۆ و بەناحـەق خۆیانیان کردبوو بە واسیتەو وەسیلە لەبەینی خەڵكو خـوادا ـ ئەوانـە ئەوەیان بەلاوە گران بوو، حازر نەبوون ئەو هەموو دەسەڵاتو مـەقامو سـەروەتومالەی کـە لـەو ڕێگەیـەوە دەسـتیان کـەوتبوو دەسـتی لێ بەردەن، بۆیە دوژمنایەتییان کرد لەگەڵ پێغەمبـەرەکانی خـواو لەگـەڵ

بانگکردن بۆ ڕێگەی خوا، لەسەر بەرنامەی کوفرو دووریی لەبەندەیی خوا هەرمانەوە، خواش لەبەینی بردن، چونکە ئەگەر ئینسـان فـەرمانی غەیری خوا قبولْ بکاو تووشی شەریك قەراردان بۆ خوا بیێ، ئیتر خوا هیچی لیێ قبولْ ناکا. ئایەتی زۆر لەم بارەیـەوە لـە قورئانـدا هـەن. بـۆ نموونە ئەفەرمویێ : ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ﴾، ئەم شەریکانە چییان کردووە؟ خۆ نەیان وتووە ئەمانە خـالقن، یا ئەمانە خاوەنیانن، یا رازقن و، یا سەرەنجامیان لەدەستیاندایە.. نەخیر، وایـان نـەزانیوە، بـەلاَم ئەوانـە هـاتوون بەرنامـەو قانونیکیـان بـۆ دامەزراندوون، کە خوا ئیزنی پیێنەداوەو پیـی رازی نـەبووە کـە ئـاوا کردویانن بە شەریك. ئەوە کە قبولْیان کردووە کەسیێك لە مەخلوقاتی خوا، یا بەندەکانی خوا، بیێـت بەرنامـەو قانونیـان بـۆ دابنـیێ ، قـانونی غەیری خوا حوکم بکا بەسەریاندا.. ئا ئەوە شەریك قەراردانە بۆ خوا، کەسانیێك کە لەبەینی نەبردوون، ویستوویەتی بەهانەیان بۆ نەهیێلیێ، لـە پیێشا کەسیێکیان بۆ بنیێریێ تا هیدایەتیان بداو، ڕیێیان بۆ ڕۆشن بکاتـەوە، ئەگەر نەهاتنەوە سەر ڕیێی بەندەیی خـوا، جـا ئەوکاتـە ئـیتر بەتـەواوی لەبەینیان ئەبات.

لەئایەتیێکی تردا ئەفـەرمویێ : ﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّهِ أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ﴾ : حوکمو فەرمانڕەوایی، قانون دانـان، بـەقانون حـوکم کـردن، هەر شایەنی خوایە، هەر ئەوە حاکم و فەرمانڕەوایە، ئەوە فەرمانی داوە

بێجگە خۆی بەندەیی و فەرمانبەرداریی بۆ کەسی‌تر نەکرێ، ئیتاعەت لە قانون‌و فەرمانی کەسی تر نەکرێ.

﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَـكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ : ئائەوە رێ‌ورەوشتی ملکەچ کردن‌و ئیتاعەت و فەرمانبەرداری‌یە، کە رێك‌و پێکەو هیچ کەموکورِی تیا نیە، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن، زۆرتری خەڵکی وا ئەزانن ئەگەر هەر ئەوەندەی خوایان بە خالقی خۆیان زانی‌و بەخاوەنی خۆیان زانی‌و نوێژیان کردو رۆژوویەکیان گرت ، ئیتر قەی ناکا ئەگەر ئیتاعەت و فەرمانبەرداری لەغەیری خوا بکەن.

بەڵێ، خوای گەورە تەنها یەك شێوە بەندایەتی قبوڵ ئەکا ، کە بەپێی قورئان و ژیاننامەی پێغەمبەر بێ (ﷺ). چۆن یارانی دەست پەروەردەی پێغەمبەری خوا (خوا لێیان رازی بێ) ژیانیان بەسەربرد، ئەبێ ئاوابێ. ئەوان چۆن بەرنامەی خوایان جێبەجێ و پیادەکرد، ئەبێ ئاوەها بێت.

دوای ئەوەش لە هەر زەمانێکدا ئەوانەی وا زاناو پسپۆرو (مجتهد)ن، بەیەکەوە هەر شتێك باس ئەکەن ومەشوەرەت و راوێژ ئەکەن، بەچی ئەگەن، چ نەتیجەیەك ئەگرن، لەسەر چی رێك ئەکەون، ئەبێ موسڵمان لەوەیش ئیتاعەت بکا. موسوڵمان لەو سێ شتە ئەگەر ئیتاعەتی کرد، یانی فەرمانبەرداریی کردووە، ئیتاعەتی لەخوا

کردووەو، خوای گەورە بەوە رازی‌یە. ئەگەر شوێنی ئەوانە نەکەوت، ئەوا لە رێگەی بەندەیی لای داوە.

خۆ ئەگەر زەمانێك وابوو ـ وەك ئێستا ـ کە رێك نەکەوت زانا موسوڵمانەکان یەك بگرن و بەیەکەوە دینی خوا بۆ خەڵك رۆشن بکەنەوە، ئەوە لەبەر ناچاری قەی ناکا ئینسان بکەوێتە شوێن فەرمودەی یەکێك لە ئیمامو پێشەواکان، تا ئەوەندەی وەزعەکە بگۆڕێو، رێك کەوێ کە زاناو موسوڵمان و(مجتهد)و(متخصص)ەکان یەك بگرنەوە، ئەوان ئیدارەی کاروباری کۆمەڵ بگرنەوە دەست، حکومەتی ئیسلامیی بێننەوە سەرکار ، قانونو بەرنامەی خوا بێننەوە ناو خەڵك، دەست بکەن بە ئیجرا کردنو پیادەکردنی‌و، لەناوخۆیانا کەسێك هەڵبژێرن، کە هەروەکو رەئیس جمهورێکە، دوای ئەوەی ئەوان قانونو بەرنامە لە کتێبی خواو لە سوننەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەردێنن، بیدەنە دەست ئەو، ئەویش ئیجرای بکا لەناو خەڵکدا..

هەروەك چۆن لە زەمانی پێغەمبەری خواو یارانی‌و خولەفای راشیدیندا وابوو، قانونو بەرنامەی کۆمەڵ قورئان و ئەو رێوڕەوشتەی پێغەمبەری خواو یارانی بوو کە دایان نابوو، دوای ئەوە هەرشتێ رووی ئەدا، ئەوانەیان کە پسپۆر و (مجتهد)و زانابوون کۆ ئەبوونەوەو رێك ئەکەوتن لەسەر شتێ، ئیتر خەڵکی‌تر واجب بوو لەسەریان ئیتاعەت بکەن لەوشتە.

(سابقین)ی (أولین) و شوێن کەوتوانیان :

لێرەشدا با ئەوە باس بکەین کە خوا لە قورئاندا باسی ئەوەی کردووە، ئەگەر ئینسان هەروەك ئەبێ بکەوێتە شوێن قورئان، ئەگەر وا بکەوێتە شوێن پێغەمبەری خواو یارانی دەستپەروەردەیئەوو بەو رێیەدا بڕوا کە ئەوان پیایدا رۆیشتوون، ئەوە خوا رازی ئەبێ، ئەگەر نا خوای گەورە رازی نابێ.

جا کە دەڵێین یارانی دەست پەروەردە، مەبەست ئەوانەن قورئان ناویان ئەنێ (سابقین)ی (أولین)و، ئەوانەی بە چاکی بە شوێن ئەواندا چوون. (سابقین) واتە : ئەوانەی پێشڕەو بوونو پێش کەسانیترکەوتوون. ئەوانەی لە رێگای بەندەییدا وەستانیان نەبووەو، تووشی لادان نەبوون، تووشی ئەنجامدانی کردەوەی ناشایستە وگوناهی گەورە نەبوون، هەمیشە لەحەرەکەت و رۆشتنا بوون بەرەو خوای گەورە. ئەوە مەعنای (سابقین)ە (أولین)یش : مەبەست ئەوەیە پێش لە خەڵکی تر موسوڵمان بوون. ئەو موسوڵمانانەی پێش لە کۆچ کردن بۆ مەدینە بڕوایان هێنا، ئەو موسوڵمانانەی مەدینەش کە پێش لەوەی پێغەمبەری خواو یارانی کۆچ کەن بۆ ئەوێ، موسوڵمان بوون. ئەوانە (سابقین)ی (أولین)ن. هەرکەسی تریش لەدواییدا موسوڵمان بووبێ و بە شوێن ئەواندا چووبێ، ئەوانەش ئەوانەن قورئان وەسفیان ئەکا بە : ﴿وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُم بِإِحْسَانٍ﴾ وەك لەئایەتی سەدی سورەتی تەوبەدا

باسیان ئەکا. خوا دەرهەقیان ئەفەرموێ : لەوسێ دەستەیە رازی بووە، بەهەشتی بۆ ئامادەکردوون، هەموو نازو نیعمەتەکانی بەهەشتی بۆ داناون : ئەوانەی کۆچیان کرد بۆ مەدینە، ئەوانەی لە (أنصار)و یاریدەدەرانیش بوون، لە مەدینەدا بوونو کۆمەکی (مهاجرین)یان کرد، ئەوانەش دوایی بە شوێن ئەواندا چوون، ئەوانەی دەست پێشخەر بوونو لەرێگای بەندەییدا نەوەستانو، پێش لە خەڵکی تر موسوڵمان بوون، رچەیان شکاندو رێیان رۆشن کردەوە بۆ خەڵك.

جا بەپێی ئەو باسەکە ئەفەرموێ : خوا لەو سێ دەستەیە رازی بووە، ئەگەر کەسێك بە شوێن ئەواندا چوو، لە ژیانیدا رێورەوشتی ئەوانی کرد بە بەرنامەی خۆی، ئەوە خوا لێی رازی ئەبێ. ئەگەر نا گومڕایەو لای داوەو خوای گەورە لێی قبوڵ ناکا. ئەمە زۆر گرنگەو ئەبێ موسڵمانان لێی بەئاگا بن. ئەبێ بزانن کە صەحابە ویارانی پێغەمبەری خوا وەك خەڵکی تری عادی نین، رەزامەندی و لێخۆشبوونی خوا لەرێگای شوێنکەوتنی ئەوانەوە دەستی ئینسان ئەکەوێ.

جا ئەگەر کەسێ شوێنکەوتووی ئەوان نەبێ ئەوە نەزانو گومڕایە، ئەگەر دینی بۆ رۆشن نەکرابووەوە، ئەوە نیازی بەوە هەیە بۆی روون بکرێتەوە، ئەگەریش خۆی زانیبووی قورئان چی باس کردووە، زانی بووی چەندە ئایەت هەن لە قورئاندا بۆ باسی ئائەمە ـ کە تەنها لەرێی

شوێنکەوتنی ئەوانەوە ئینسان ڕەزامەندی خواو بەهەشتی دەست ئەکەوێ‌و لە عەزابی جەهەنەم رزگار ئەبێ ـ ئەگەر ئەوەی زانی بوو، دوای ئەوە هەر خەریکی ئیهانەت کردن و قسە وتن بوو پێیان، لە جیاتی ئەوەی شوێنیان کەوێ، خەریکی دوژمنایەتی بوو لەگەڵیان، ئەوە دیارە ئەبێ شك لە ئیمانیا بکرێ.

بەهەرحاڵ تاکاتێ پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەفاتی کرد ولە دنیا دەرچوو، بەرنامە ئاوابوو، قورئان قانونی کۆمەڵ بوو، پێغەمبەری خوا (ﷺ) شتەکانی باس ئەکرد بۆ خەڵك . ئەو شتانەی کەسی‌تر نەیئەزانین ئەو ڕۆشنی ئەکردنەوە، لەو شتانەیشا کە ڕوویان ئەدا– وەك ئەو مەسەلانەی پەیوەندییان بە (جەنگ)و(صولح)ەوە بوو، یان پەیوەندییان بە ئابوری‌و سیاسەتەوە بوو، یا غەیری ئەوانە– خۆی بانگی ئەکردە (مجتهد)و (متخصص)ەکان لەناو یارانیدا ـ ئەوانەیان کە خاوەنی ڕاوبۆچوون بوون ـ ئەوانیش لەخزمەتیدا دائەنیشتن و بەیەکەوە مەشوەرەتیان ئەکردو ئەگەیشتن بە نەتیجەیەك و ڕێك ئەکەوتن لەسەری.. ئەوەش ئەبوو بە قانون و فەرمانێ کە ئەبوایە موسوڵمانەکان ئیتاعەتیان لێ بکردایە.

دوای ئەوەی ئەوکۆچی دوایی کرد، بەرنامە هەر بەو جۆرە بوو، تەنها ئەوە بوو ئەو لە ناویاندا نەبوو. جا دوای ئەو بۆ ئەوەی کەسێك ببێت قانون و بەرنامەکان ئیجرا بکاو جێبەجێیان بکا، ئەو (مجتهد)و

پسپۆرانە لەناو سەحابەدا ـ ئەوانەی ئەیانتوانی بەرنامەو قانونی خوا لە قورئان دەربهێنن‌و رۆشنی بکەنەوە بۆ خەڵك ـ هەڵسان یەکێکیان لەناو خۆیانا کە بە باشترینی خۆیانیان ئەزانی (ئەبوبەکری صدیق)یان ـ خوا لەو ولەوانی‌تریش رازی بێ ـ هەڵبژارد بە عینوانی خەلیفە تا نوێنەری ئەوان بێ لە ئیجرا کردن‌و پیادەکردنی فەرمان‌و قانونی خوای گەورەدا. دوای ئەو (عومەری فاروق)، دوای ئەو (عوثمانی ذي النورين)، دوای ئەو (عەلی کوری ئەبو تالیب)، دوای ئەو (حەسەنی کوری عەلی) ئەم پێنج نەفەرە، پێنج خەلیفەن ، پێیان ئەوترێ (الخلفاء الراشدون) کە یەك لە شوێنی یەك زاناو مجتهد بوون، (متخصص) بوون، موسوڵمانەکان لە یارانی پێغەمبەری خواو شوێنکەوتووانی ئەوان هەڵیان بژاردن، واجب بوو لەسەر موسوڵمانان ئیتاعەتیان لێ بکەن‌و شوێنیان بکەون. دوای ئەوان ئیتر ئەو بەرنامەیە تێك چوو، نیزامێکی تر هاتە سەرکارو، کەم کەم قانون‌و بەرنامەی خوای گەورە هەروا رۆژ بە رۆژ بێگانە تر ئەبووەو غەریب ئەبووەوە ، تا ناوای لێ هات کە ئێستا ئەیبینین ، موسوڵمانان دوورن لە قانون‌و بەرنامەی خوا، لە جێی قانون‌و بەرنامەی ئەو قانون و بەرنامەی ئەوروپا و ئەمریکا و غەیری ئەوانە لەناو موسوڵماناندا ئیجرا ئەکرێ. دیارە واجبە لەسەر موسوڵمانان بە هەموو هێزو توانایانەوە هەوڵ بدەن بۆ ئەوەی جارێکی‌تر ئەوحکومەتە و ئەو وەزعیەتەی کە لەو کاتەدا بووە بێتەوە

سەر دەور. ئەوەی حوکم ئەکا لەناو کۆمەڵی موسوڵمانانندا بەرنامەی خواو قورئانو سوننەتی پێغەمبەری خوا بێ، زانا موسوڵمانەکان بەیەکەوە رێك بکەون لەسەر شتێكو، بیدەن بە کۆمەڵ تا ئیتاعەتی لێ بکەنو فەرمانبەرداری بن. بتوانن هەروەکو سەردەمی خولەفای راشدین خەلیفە لە خۆیان هەڵبژێرنو بتوانن بەتەواویی عیبادەتو ئیتاعەتی خوای گەورە بکەن.

ئەمە بە کورتی باسی فەرمانبەرداریکردنو ئیتاعەت کردن لە خوای گەورەو، قبوڵ کردنی ئەو بە عینوانی تەنها فەرمانڕەوا ، مانای (إِيَّاكَ نَعْبُدُ)بوو.

ئێستا کاتی ئەوەیە بەشی دووەم باس بکەین : ﴿وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ : داوای کۆمەك کردن لە خواو، کردنی ئەو بەتەنها فەریادڕەسو پشتیوان.

مانای تەواوی (استعانە) و داوای یارمەتی لە خوا

وتمان هەرشتێك روودەدا لەم عالەمەدا تەنها خوا ئەنجامی ئەدا، هەر ئەوە ئەیکاو سەبەبێکی بۆ داناوە. کاتێ سەبەبەکە بوو، ئەویش ویستی ئەو شتە ببێ، ئەبێت. ئەگەر سەبەبەکە نەبوو، یا سەبەبەکە بوو بەڵام ئەو نەیویست ببێ، ئەوە ئەو شتە نابێ.

جا لەسەر ئەو ئەساسە، ئینسانێك كە بە ئاگایی و زانستەوە، ڕێگای ئیمانو بەندەیی خوای گرتبێ، ئەوە هیچ شتێك لە ژیانیدا ـ غەیری خوا ـ ناكا بە فریادڕەسو پەناو پشتیوانی خۆی، چونكە هەر شتێكی بوێ، بیەوێ شتێك بۆی ڕووبدا، یا بیەوێ تووشی هیچ زەرەرو زیانێك نەیەتو مەنفەعەتێكی دەست كەوێ، ئەوە هەوڵ ئەدا بۆ ئەوەی سەبەبی ئەو شتە بەكار بهێنێ، داواش بكا لە خوای (متعال) تا ئەو شتەی بۆ بكا، ئیتر تەواو بوو. یا ئەگەر بیەوێ لە نەخۆشییەك ڕزگاری ببێ، ئەچێ بە شوێن سەبەبەكەیا ـ بە شوێن سەبەبی شیفا لەو نەخۆشییە ـ كە ئەو دەواو دەرمانە تایبەتەیە خوا بۆی داناوە، كاتێك دەواو دەرمانەكە بەكار ئەهێنێ، داوا ئەكا لە خوا شیفای پێ بدا، ئیتر شتێكیتر نیە لەو بەینەدا.

بە كورتی بەبێ ئەو دوو شتە (بەبێ سەبەبو، بەبێ ویستو ئیرادەی خوا) هیچ شتێ نابێ. ئەگەر ئەو دووانە بوون حەتمەن شتەكە ئەبێ.

حەقیقەت و مانای (توكل) و پشت بە خوا بەستن

بە پێی ئەو باسە، واجبە لەسەر ئینسانی موسوڵمان كاتێ ویستی شتێك بكا سەبەبەكەی بەكاربێنێ، لەگەڵ ئەوەش كە سەبەبەكە بەكاردێنێ ئەبێ تەوەككول بكا لەسەر خوا، داوای كۆمەكی لێ بكا. بۆ

نمونە (نەخۆش) واجبە لەسەری بڕواتە لای پزیشكو دەواو دەرمانی لێ وەرگرێ، دوای ئەوە لەوكاتەدا دەرمانەكە بەكار دێنێ عەرز ئەكا : خوایە! ئەوا من واجب بوو لەسەرم بڕۆم دەواو دەرمان بێنمو بەكاری بهێنم، ئەوا بەكارم هێناو تەكلیفو وەزیفەی خۆم ئەنجام دا، جا خۆ ئەزانم ئەو دەرمانە خۆی شتێ ناكا، ئەگەر تۆ نەتەوێ چاك ببمەوە، جا لە تۆ داوا ئەكەم تەئسیر دابنێی لەو دەرمانەداو چاكم بكەیتەوە.

لەبەرئەوە موسوڵمان لە كاتێكا دەست ئەكات بە خواردن ئەڵێ : (بسم الله الرحمن الرحيم). لە بیریایەتی كە خواردن بۆ ئەوەیە خێرێكی دەس كەوێ، سودێكی پێ‌بگا، نەخۆشیو لەبەین چوون لەسەر رێی هەڵگیرێ، كۆسپ لەسەر رێی لابرێ.. دەی ئەزانێ ئەوانە هەر بەدەست خوان، بەڵام سەبەبێكی داناوە بۆ ئەوە كە (خۆراك)ە، خۆراكەكە ئەخوا، سەبەبەكە بەكار ئەهێنێ، جا تەوەككول ئەكا لەسەر خواو دوعا ئەكا، داوای لێ ئەكا ئەوكارەی بۆ بكا. لە (بسم الله الرحمن الرحيم) وتندا یادی ئەو خوایە ئەكا كە سوودگەیاندنو زیان لە كۆڵ كردنەوە هەر بەدەست ئەوە. ئەوەیە مەعنای (توكل) كە پێویستە ئینسانی مسوڵمان لێی حاڵی ببێ.

(توكل) ئەوە نی‌یە ئینسان تەركی وەزیفە بكا، لە ئەدای ئەركی بەندەیی‌و عیبادەتو مەسئولیەت دەس بكێشێ، جا بڵێ : خوا

گەورەیەو خوا بۆم ئەکا.. نەخێر، خوا شتی وا ناکا، ئەبێ سەبەبی شتەکە بەکاربێنێ، جا داوا بکا لە خوا ئەو شتەی بۆ ئەنجام بدا.

بۆنموونە : ئەگەر ئینسان بیەوێ خوا لە ئاخیرەتا رەحمی پێبکا، لە گوناهەکانی ببورێو نەیخاتە جەهەننەم و، بیخاتە بەهەشتو لێی رازی بێ، ئەوە ئەبێ سەبەبی ئەو شتە بەکاربێنێ. ئەبێ سەرەتا لەرێی گومڕایی بگەڕێتەوەو، دەس بکا بە حەرەکەت کردن لە رێگای ئیمانو عەمەلی سالحدا، جا دوعا بکاو بڵێ : خوایە! ئەوە من سەبەبەکەم بەکارهێنا، لە گومڕایی گەڕامەوە، ئەوە هاتمە سەر رێگای ئیمانو عەمەلی سالح، جا لە تۆش داوا ئەکەم لێم ببوری، رەحم پێبکەی ولە عەزاب رزگارم کەی، لە نیعمەتو خۆشبەختی بەشم بدەی.

کەوابوو لەبەرئەوەی هەر مەخلوقێك لە مەخلوقات، تەنها سەبەبەو خۆی بەخۆیەوە ناتوانێ هیچێك بکاو، هەرخوایە ئەتوانێ هەرشتێ بکا، لەبەرئەوە، ئینسان جێگای ئەوەی نیە کە هاوار لە غەیری خوا بکاو لەغەیری خوا داوای کۆمەك بکا، کەسی ترو شتی‌تر نیە ئینسان بتوانێ داوای کۆمەکی لێ بکا، بۆ نمونە ئەفەرموێ : ﴿قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَداً﴾، ئەفەرموێ :

بڵێ: هەر لە خاوەنەکەم داوا ئەکەم کە شتێکم بۆ بکا، (دوعا کردن ئائەوەیە، ئینسان داوا بکا خوا سودێکی پێبگەیەنێ، یا لە زەرەرو زیانێ رزگاری بکا). هەر هاوار لای ئەو ئەبەم، هەر لەو

داوای کۆمەك ئەکەم، کەسی‌تر ناکەم بە شەریکی ئەو لە هاوار لێکردندا. دەی ئەوە مانای ئەوەیە ئەگەر ئینسان هاواری کردە هەر شتێك غەیری خوا، ئەوە کردوویەتی بە شەریکی خوا..

رەنگە لێرەدا ئەو پرسیارە بکرێ : فەرقی ئەوە چیە کە ئینسان لەکەسێ داوا بکا لە چالێ دەری بێنێ، لەگەڵ ئەوەدا هاوار بکا لەیەکێ لەبەندە صالحەکانی خوا، یا لە روحی یەکێ لە پیاو صالحان کە بێت بە فریایەوەوکارێکی بۆ بکا، خۆ ئەمیش هەر سەبەبێکە؟!

رەنگە ئاوا گومانێك ببرێ و بوترێ : وەختێك من ئەڵێم : یا روحی فلان کەس لەبەندە صالحەکانی خوا! هەروەك ئەوەیە بڵێم بەو شەخسە لەو چالە دەرم بێنە. بۆ لەوێ گوناه نەبوو، بۆ لێرەدا گوناهو شەریك بۆ خوا قەراردانە؟!

جوابی ئەمە ئەوەیە : ئێمە بۆمان رۆشن بۆتەوەو خوا بۆی دیاری کردوین کە ئەوە سەبەبەو، خوایە کە کارە حەقیقیەکە دەکات ، بەڵام خوای گەورە روحی ئەو بەندە صالحەی نەکردووە بەسەبەبی ئەوە کە زەرەرو زیانێ لە کۆڵی ئینسان ببێتەوە، یا سوودو مەنفەعەتێکی دەست کەوێ. بڕیاری نەداوە ئاوەها شتێ بکرێ. نە لە قورئانا باس کراوە، نە لە هیچ حەدیسێکا لەو حەدیسانەی کە صەحیحن باسی ئەوە نەکراوە هاوارکردنە غەیری خوا جایز بێت ، یا بە سەبەب بەکارهێنان بزانرێ،

بەڵکو زۆرێك ئایەتو فەرموودە هەن باسی ئەوە ئەکەن کە دروست نیە ئینسان هاوار بکاتە غەیری خواو داوای کۆمەکی لێ بکا.

ئەگەر کەسێك داوای کۆمەکی لە غەیری خوا کردو، هاواری بردە لای غەیری خواو غەیری ئەوی کرد بە فریادڕەسی خۆی - ئەگەر چی بەو جۆرە بێ کە بلێ لای خوا داوای شتێکم بۆ بکە، واتە بیکا بە واسیتەو سەبەب لە بەینی خۆیو خوادا- ئەوە قورئان ئەفەرموێ : ئەوە شەریکی بۆخوا قەرارداوە. ئەڵبەتە ئەوە بەو مانایە نیە کەسانێك لە موسڵمانان ئێستا هاوار ئەکەنە غەیری خوا موشریکن. نەخێر، خەڵکی لەبەرئەوەی حەقیان بەتەواوی بۆ ڕۆشن نەبۆتەوە مەعزوورن. موسوڵمانان عوزریان هەیە، لەبەرئەوەی ئەم حەقە بە جوانی ڕوون نەکراوەتەوە بۆیان. بەم موسوڵمانانە ناوترێ موشریك. ناوترێ ئەمانە موسوڵمان نین.

بەڵام لەگەڵ ئەوەدا داوا ئەکەین لەهەر موسوڵمانێ کە دڵی بۆ خۆی ئەسووتێو، ئەیەوێ بەندەی ڕاستەقینەی خوابێ، بە زووترین کات بگەڕێتەوەو دەست بکێشێ لە هاوارکردن لە غەیری خوا. چونکە لەدوای ئەوە کە ڕۆشن بووەوە بۆی دروست نیە هاوار بکاتە غەیری خوا، ئیتر بە شوێن ئەوەدا گوناهبار ئەبێ، خوا لێی قبوڵ ناکا. ئەگەر لەوەوپێش ـ پێش ئەوەی بۆی ڕوون بووبێتەوە ـ هاواری

کردبێتە غەیری خوا، خوا لێی توورە نەبووبێ‌و غەزەبی لێ نەگرتبێ، دوای ئەوە کە بۆی مەعلوم بوو ئیتر لێی قبوڵ ناکا.

پلەی پیاوچاکان وحەقیقەتی ڕێزلێگرتنیان

ئەمەش مانای ئەوە نیە بلێین بەندە صالحەکانی خوا لە مەلائیکەو پێغەمبەران و دۆستانی خوا (علیهم صلوات الله وبرکاته) کەم قەدەر وقیمەتن و سوکایەتی‌یان پێ‌بکرێ، پەنا بەخوا.. کەسێك کە ئیمانی بەخواو رۆژی ئاخیرەت بێ، نە تەنها ناتوانێ کەمترین ئیهانەتێك بەیەکێك لەو بەندە صالحانەی خوا بکا ، نەتەنها ناتوانێ بەچاوی سووك تەماشای یەکێك لەوان بکا، بەڵکو تەنها لەکاتێکا ئیمانی هەیە و تەواوە،کە پێغەمبەرانی لەخۆی خۆشتر بوێ و، لە هەموو بەرنامەکانی ژیانیدا، پەیڕەوی ئەوان بێ‌و بەشوێن ئەواندا بڕوا، گیانو ماڵی لەرێی سەرخستنی بەرنامەیەکدا کە ئەوان هێناویانە بەخت بکا.

ئەوەیە بەڕاستی ڕێزلێنان، ئینسان وا بیانناسێ کە خوا باسی کردوون، کە بەندەی خوابوون، فریادڕەس نەبوون، بۆ ئەوە نەهاتوون خەڵك هاواریان لێ بکا، بۆ ئەوە هاتوون بۆ خەڵکی رۆشن کەنەوە هەر خوا فریادڕەسە. ڕێزلێنانی ئەوان ئەوەیە ئینسان پەیڕەوییان لێ بکا. بزانێ ئەگەر شوێن ئەوان نەکەوێ خوا رەحمی پێ‌ناکا. ئەوەیە ئیحتیرام،

نە ئەوەی بە ناهەق بیان کات بە فریادڕەس ، یا شتێك بكا کـە خۆیـان بۆ لـەبەین بردنی ئەو شتە هاتوون.

دەربارەی (وەسیلە) لە نێوان عەبدەکان و خوای گەورەدا

زۆرکەس ئەڵێن ئێمە کاتێك هاوار ئەکەینە یەکێك لـەو پیاوچـاکانە، خۆ وا نازانین خۆی لـەخۆیەوە ئەتوانێ شتێك بکـا، ئـەزانین هەرخوایـە ئەتوانێ هەرشتێ بکا، بەڵام ئێمە لـەبەرئەوەی خۆمـان زۆر بـاش نـین - وەك هەنـدێ ئـەڵێن لـەبەرئـەوەی گوناهبـارو ڕوورەشـین نـاتوانین ڕاستەوخۆ لـەگەڵ خوادا تەماس بگرین ولـەگەڵ خۆی ڕازو نیاز بکەین - ناچارین یەکێك لـەوان بکەین بە واسـیتەی خۆمـان، بـەهۆی ئـەوەوە نزیك بکەوینەوە لـە خواو شتێکی لێ داوا بکەین. هەروەك چۆن ئەگـەر کەسێك بیەوێ بڕوا بـۆلای حاکمێـك بـۆی ڕێـك ناکـەوێ، مەگـەر پارتیو واسیتەیەك دەست بخا تا بە هۆی ئەوەوە بتوانێ بڕوا.

جوابی ئەمە ئەودیە : ئەم قسەیە قسەی کەسێکە خوای نەناسـی بـێ، خوایەك کە ئەفەرموێ :

﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ واتە : من لە ڕەگی بنا مل لـە ئینسان نزیکترم. خوایەك ئەفەرموێ : هیچ شتێکی ئینسان نیـە لـە مـن پەنهانو پۆشراو بێ. خوایەك ئەفەرموێ : لـەهەر خاتیرەو خەیاڵێك بـێ

بە دەروونی ئینساندا من خەبەردارم. خوایەك ئەهلی ناحەقکاریو کاری نابەجێ نیە ـ نعوذ بالله ـ چ نیازی هەیە بەوەی ئینسان کەسێ بکا بە واسیتە لەبەینی خۆیو ئەودا؟! خۆی لە هەموو کەس نزیکە. ئاگادارە لە ئەحوالی هەموو کەس، هەرکەس بەڕاستی و بە ئیخلاص رووی تێبکاو هاواری لێ بکاو پەنای پێ ببا، حەتمەن دێت بە هاواریەوەو ئەوەی وا ئەیەوێت بۆی ئەکا، ئەگەر بەخێرومەسڵەحەتی بێ، ئەگەر بە خێرو مەسڵەحەتیش نەبوو شتێکی تری بۆ ئەکا لەوە باشتر.

بە نیسبەت حاکمەکەوە لەبەرئەوەیە خەڵکی پارتیو واسیتە دروست ئەکەن، کە جاهیلەو نازانێ خەڵك لە چ وەزعێکا ئەژینو چییان لێ قەوماوە، نازانێ چییان ئەوێو گرفتاری چین، لەبەرئەوە ئەبێ واسیتەیەك دروست بکرێو واسیتەیەك بیێت بیان گەیەنێتە لای ئەو حاکمە. بەڵام خوای موتەعال وا نیە! یا ئەو حاکمە ئەزانێ وەزعی ئەو خەڵکە چۆنە، بەڵام لەبەرئەوەی کە عەبدی هەواو هەوەسە، نایەوێت گیروگرفتوکۆسپی سەر رێی خەڵکی لابەرێ. تەنها لەکاتێکا ئەوە ئەکا کە واسیتەیەك بڕوا، لە ئاشناو نزیکەکانی خۆی و هەڵی نێن بۆئەوەی ئەو کارە بکا. دەی خۆ خوا بەو جۆرە نیە.

ئەگەر ئینسانێك لە نوێژکردن حاڵی بووبێ، بەڕاستی ئیتر ناتوانێ شتێکی ئاوا بڵێ، بڵێ : من خۆم ناتوانم راستەوخۆ لەگەڵ خوا تەماس

بگرم، ئەبێ کەسێك یا واسیتەیەك دەست خەم تا ئەو نزیکم خاتەوە لە خوا، چونکە نوێژکردن بۆ ئەوەیە ئینسان لەگەڵ خوا راستەوخۆ تەماس بگرێو رازو نیازی لەگەڵ بکاو داوای شتی لێ بکا، غەیری ئەوە شتێکی تر نیە. ئیتر چی ماوەتەوە؟! ئیتر چۆن کەسێك ئەتوانێ – ئەگەر لە نوێژ تۆزێك حاڵی بوو بێ– بڵێ : من ناتوانم خۆم لەگەڵ خوا تەماس بگرم؟! مەگەر واسیتەو وەسیلەیەك لە خوا نزیکم کاتەوە.

لە سەرێکی ترەوە قورئان بەیانی کردووە کە وەسیلە بۆ نزیك کەوتنەوە لە خوا تەنها (ئیمانو عەمەلی صالحە)، باوەڕ کردنەو کردەوەی چاك ئەنجام دانە. وەك لە ئاخرین ئایەتی سورەی (علق)دا ئەفەرموێ : ﴿وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾، کورنووش ببە بۆ خوا و ملکەچکردنو خۆکزکردنو خۆ نزم گرتن بکە بۆخوا و، ببە بە بەندەی راستەقینەی.. لەو رێیەوە لە خوا نزیك ببەرەوەو بگە بە خزمەتی. هەروەها لە زۆرئایەتی تری قورئانا ئەمە بەیان کراوە ئەگەر کەسێك کەسێکی تر بکات بە واسیتە بۆ نزیك کەوتنەوە لە خوا، ئەوا کردوویەتی بە شەریك. بۆ نمونە ئەفەرموێ : کەسانێك کە غەیری خوایان کردووە بە دۆستی خۆیان، کردوویانن بە فریادرەس و پەنا وپشتیوانی خۆیان، کاتێك کە رەخنەیان لێ ئەگیرێو ئەوترێ بۆ وا ئەکەن؟ جوابیان ئەوەیە کە : ئێمە ئەمانەمان بۆیە کردووە بە فەریادرِەسو پشتیوانی خۆمان بۆ ئەوەی لە خوامان نزیکمان کەنەوەو،

هەر تەنها بۆ ئەوەیەو بۆ غـەیری ئـەوە نیـە. خـوا ئەفـەرموێ : ئەوانـە درۆزنن. ئەوانە دوای ئەوەی حـەقیان بـۆ رۆشـن ئەکرێتـەوەو دەلیـل ونیشانەکانیان بۆ بەیان ئەکرێ، کە غەیری خوا کەس فریـادڕەس نیـە، زۆر زۆر کافرن. خوای گەورە لە دواییدا حوکمو قەزاوەت ئەکا لـە بەینی ئەوانو بەندە موخلیسـەکانیدا، رۆشـنی ئەکاتـەوە کـێ راسـتی وتـووەو کـێ درۆی وتـووە، هەرکەسـیش ئەگەیـەنێ بـە جـەزاو بـە سەرەنجامی خۆی.. ئەفەرموێ:

﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾ .

لە جێگای تردا ئەفەرموێ : ئەوانەی وا ملکەچ ئەکەن بۆ غـەیری خواو، پـەنا ئەبەنـە لای غـەیری خـوا، غـەیری زاتـی ئـەو ئەکـەن بـە فریادڕەسی خۆیانو بەندەو مەخلوقـەکانی خـوا ئەکـەن بـە پشـتیوانو پەناگای خۆیان، کاتێك کە رەخنەیان لێ ئەگیرێ، بۆچی ئـاوا ئەکـەن؟ ئەڵێن : خۆ ئێمە نەمانوتووە ئەمانە خۆیان سەربەخۆ شتێ ئەکەن، بەڵکو ئەمانەمان بە شەفیعو تکاکارو واسیتە لە بەینی خۆمـانو خـوادا قـەرار داوە. قورئان سەبارەت بەوە ئەفەرموێ : ئائەوە شەریك قەراردانـە بـۆ خوا. خوای گەورە لەوە بەریەو دوورە، خوا پاكو مونەززەهە، کەس

شەریکی نیە، شتی وای قەرار نەداوە، نە لە ئاسمانەکاندا نە لە زەویدا، یەك نەفەری قەرارنەداوەکە ببێ بە واسیتەو وەسیلە، خوا ئەفەرموێ :

﴿وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ مَا لاَ يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَـؤُلاء شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللّهَ بِمَا لاَ يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلاَ فِي الأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾.

دەربارەی غەیب زانین

جگە ئەوەش کەسێك کە هاوار ئەکا لەیەکێ لە بەندە صالحەکانی خوا، لە پێغەمبەران ، یا لە مەلائیکە، یا لە دۆستانی خوا، لە راستیدا تەنها لە کاتێکدا هاواری لێ ئەکا کە وا ئەزانێ ئەو کەسە غەیب ئەزانێ، وا ئەزانێ ئەو خەبەری هەیە کە ئەم چ حاڵەتێکی هەیەو ئەتوانێ بچێ بە هاواریەوە، ئەمەش شتێکی نادروستەو گومڕاییە، خوا لە زۆرێك لە ئایەتەکانی قورئاندا بەیانی کردووە کە غەیری خوا کەس غەیب نازانێ، تەنها یەك شت لە غەیب هەیە کە خەڵك ئەیزانن، ئەویش ئەو بەرنامەی ڕێنمایی وهیدایەتیە کە لە کتێبەکانیدا ناردوویەتی، لە قورئانو تەوراتو ئینجیلو غەیری ئەوانەدا، وەك ئەفەرموێ:

﴿قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ : بڵێ : هەرچی ئەو کەسانەی وان لە ئاسمانەکانو

زەویدا، بێجگە خوا، هیچ کەسیان غەیب نازانن . تەنانەت نازانن کەی خۆیان زیندوو ئەکرێنەوەو لە قەبرەکانیان رائەپەڕێنرێن . هەروەها ئەفەرموێ :

﴿قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾ : لە جێی تری قورئانیشا ئەم باسە بە درێژی کراوە .

لەلایەکیترەوە خوای گەورە بە پێغەمبەری خوا ئەفەرموێ : تۆ بۆیان باس بکە کە چیت؟ پێیان بڵێ کە غەیب نازانی، ئەگەر غەیبت بزانیایە زۆر شتی باشت بۆ خۆت دەست ئەخست، بەڵام لەبەرئەوەی تۆش هەروەك بەشەرێکی تری، زۆرێ شتی باشت لەدەست دەرئەچێ . تۆیش تووشی گیروگرفتو دەردیسەری ئەبی، ئەوە ئیشارەی ئەوەیە تۆش غەیب نازانی، تەنها شتێ ئەیزانی ئەو بەرنامەی هیدایەتەیە کە خوا داویەتی . ئەفەرموێ بە پێغەمبەر: تۆ بڵێ :

﴿وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لاَسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَاْ إِلاَّ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ :

بۆیان باس بکە کە تۆ تەنها ئەرکی ئاگادارکردنەوەت لەسەرە، لەگەڵ ئەرکی مژدە پێدان . ئاگادارکردنەوە بۆ ئەوانەی رێی بەندەیی شەیتان ئەگرنو نایەنەوە سەر رێگای بەندەیی خوا، مژدەدان بەوانەش رێگای بەندەیی خوا ئەگرنو بە ئیخلاصەوە عیبادەتو بەندەیی بۆ خوا

ئەکەن . تۆ تەنها ئەوەی، غەیب نازانی، غـەیب تـەنها خـوای (متعـال) خۆی ئەیزانیێو کەسیتر نایزانیێ .

جا لە کاتێکدا هیچ کام لەبەندە صالحەکانی خوا غـەیب نـازانن‌و، خەبەریان لـە حالێ کەسـیتر نیـە، ئـیتر چـۆن دروسـتە هـاوار بکـرێ لێیانو، بکرێن بە فریادرەس‌و پەناگا؟!

دوای ئەوە قورئان ئاوا باسی کردووە کە کەس غەیب نازانێ، ئیتر دەرئەکەوێ هەرکـەس ئیـدیعای ئـەوە بکـا خـۆی شـتێ ئـەزانێ، یـا کەسێکی تر شتێ تری زانیوە، ئەمە بە هەڵەدا چووە، یا ئەگەر عەمـدەن بیلێ ئەوە درۆی کردووە، ئەو شتەی وا بەغەیب ناوی ئەبەن خـەیاڵو گومان زیاتر هیچێکیتر نیە .. کەسێك خەیالێ دێت بە دلـیدا، دوایـی وا رێك دەکەوێ ئەوشتە روو ئەدا، وا ئەزانن ئەمە غەیبی زانیـوە ، لـە حالێکا هەر خەیالێکە کەوتووەتە دلی‌و گومانێکە وا رێك کەوتووە .

وەك چۆن کەسێ خەوێ ئەبینێ، دوایی خەوەکـەی دێتـە دی، دەی خۆ ئەو لـە کاتێکا خەوەکەی دیوە، لێی رۆشن نـەبووە ئـەو شـتە روو ئەدا، دوایی کە شتەکە رووی دا، رۆشن ئەبێتەوە خەوەکە مەعنای ئەوە بورە .

هەروەها ئەگەر هات‌و کەسێ شتێ لـە دەمی دەرچوو، وتی ئەو شـتە وائەبێ، دوایی شتەکە وابوو، وا رووی دا، ئەوە وە نەبێ ئەو شەخسـە ئەو شتەی زانی بێت‌و لێـی رۆشـن بـوو بـێ، بـەڵکو هـەروا خـەیالێ

کەوتۆتە دڵیو وتویەتی، دوایـیش بـە هەڵکـەوت ئـەو شـتە وا رووی داوە، خەڵکیش وا ئەزانن ئەوە غەیبی زانیوە .

لەبەر ئەوەشە خوا ئەفەرموێ : ئەوانـەی غـەیری خـوا دەکـەن بـە فریادڕەسی خۆیان، هیچ دەلیل و بورهانێکیان نیە، چـونکە فریـادڕەس ئەبێ خالق بێ، دروستکاری شـت بـێ . ئـەبێ خـاوەنو دەسـەڵاتدار بێ،،سوودو زیانی لەدەسـتا بـێ، دەسـەڵاتی بەسـەر ئینسـاندا هـەبێ، سەرەنجامی ئینسان لەدەستیا بێ .. دیارە هیچ کەس غـەیری خـوا ئـاوا نیە . کەسێ خالق نیە، خالقی هیچ شتێك نە لە ئاسمانو نە لـە زەوی، هیچ کەس دەلیلی نیە بۆ ئەوەی کەسـێکیتر غـەیری خـوا شایسـتەیی ئەوەی هەیە هاواری لێ بکرێ . جا ئەفەرموێ : کەس لـەوە گـومڕاتر نییە کە هاوار ئەکاتـە کەسـانێك لـە خـواری خـواوە، کـە تـا رۆژی قیامـەت جـوابی نادەنـەوە، نـە تـەنها جـوابی نادەنـەوە و نایـەن بـە هاوارییەوە، بەڵکو لە هاوار کردنەکەشی غافڵن، هەرخەبەریان نییـە کە هاواریان لێ ئەکا . ئەوەتا ئەفەرموێ :

﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَـى يَـومِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ. وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُـمْ أَعْـدَاء وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾ :

لە رۆژی قیامەتا ئەوانەی وا هاواریان لێکراوە، ئەوانـەی بەناحـەق کراون بە فریادڕەس، ئەوانەیان کە صاڵح بوونو بەندەی خـوا بـوون،

ئـەبن بـە دوژمنـی هاواربـەرەکان و، بێزاریـی خۆیـان دەرئـەبڕن لـەو کارانەی ئـەوان کردویسانن‌و، ئـەڵێن: ئەصـڵەن ئێمـە رازی نـەبووین، ناماقوڵێتان کردووە کە هاوارتان کردۆتـە ئێمـە. ئێمـە حـەزمان لـەوە نەکردووە. دەعوەتی ئێوەمان نەکردووە بۆ ئەوەو رازی نـەبوین بـەوە. ئێستاش هیچ کارێکمان لەگەڵ ئێوە نیە، هیچ عەلاقەیەکمان بە ئێـوەوە نیـەو ناگەینـە فریاتـانو نـاتوانین ئەصـڵەن ئێـوە لـە خۆمـان بـزانین، لەبەرئەوەی ئێوە خیلافی ئەوەتان کـردووە کـە ئێمـە دەعوەتمـان بـۆی کردووە!! ئێمە هاتووین بە خەڵك بگەیـەنین کـە هاوارکردنـە غـەیری خوا دروست نیەو شەریك بۆ خـوا قەراردانـە. کەچـی ئێـوە خیلافـی ئـەوەی وا ئێمـە بـۆی هـاتووین کارتـان کـردووە . کـەوابوو هـیچ پەیوەندی‌و رابیتەیەك لەبەینی ئێمەو ئێوەدا نیە .

جا رەنگە هەندێ خەڵك وا بزانن ئەوەی وا قورئان لێـرەدا بـەیانی ئەکا و لەم ئایەتەدا ئەفەرموێ: نابێ هاوار بکرێتە غەیری خوا، ئەوانەی کە هاواریان لە غەیری خوا کردووە تووشی شەریك قەراردان بۆ خوا بوون، وابزانن مەبەست لەو ئایەتانە، (بتەکان) بووە کـە موشـریکەکان لەو سەردەمەدا هاواریان لێ کردوون .. بەڵام ئەگەر ئینسان بـە تـۆزێ ئاگایی‌و ئینسافەوە سەیری قورئـان بکـا، هـیچ دوودڵـی‌و گومـانیکی نامێنێ کە مەبەست تەنها ئەو بتانە نیـە، زۆر زۆر رۆشـن لـە قورئانـدا بەیان کراوە ئەوانەی وا هاواریان لێ کراوە بت نەبوون، تەنانـەت ئـەو

بتانەیش (یادبوود)و یادگاری و نەزەرگەو موجەسسەمەو شت بوون بۆ ئەو بەندە صالّحە پێشـووانەی کـە ئـەوان هاواریـان لیّ کـردوون. بـۆ نمونە : ئەو بتانەی موشریکەکانی قورەیش دروستیان کردبوون بـەناوی (لات و، مەنات و، عوززا)و غەیری ئەوانە، ئەو بتانـەیان بـۆ ئـەوە بـۆ خۆیان قەرار دابوو کە ئەیان وت : مەلائیکە رۆڵەی خوان . بە مەعنای ئەوە کە لای خوا نازیان ئەڕواو ئەتوانن تکایەك بـۆ ئێمـە بکـەن . جـا ئێمە دەستمان بە خۆیان ناگات، با موجەسسەمەو یادگاریو نەزەرگـەو شتیان بۆ دابنێین، ئێمە ئەوانە ماچ ئەکەین، بەدەوریانا ئەگەڕێین، نـەزرو شـتی وا ئەبەینـە سـەریان، مەلائیکـەکانیش دڵیـان خـۆش ئـەبیّو، خۆشەویستی ئێمە ئەکەوێتـە دڵیانـەوەو لای خـوا بۆمـان ئەپارێنـەوە!! شەریك بۆ خوا قەراردانیان بەو جۆرە بوو، نە ئەوەی کەوا بـزانن ئـەو بتانە خۆیان شـتیّ ئەکـەن . کاتـیّ نـاوی ئـەو بتـەیان نـابوو (عـوززا) مەبەستیان ئەوە بووکە (معاذ الله) خواکچێکی هەیـە، کـە یـەکێك لـە مەلائیکەکانەو ناوی عوززایـە، وەك خـۆی نـاوی (أعـز)ە! عەقیـدەیان وابووکە خۆی ئیسمی (أعـز)ی هەیـە (ئەمـە دروستیشـەو مەعناکـەی وایە)، بەڵام ئەیان وت : کچێکیشی هەیە ناوی عوززایـە . وەك چـۆن ئەوتریّ بە پیاو (أکبر)و بە ژن (کبری)، یـا (أصـغر)و (صـغری)، نـاوا خوایش (أعز)ەو یەکێك لەو فریشتانەش کچیەتی و ناوی(عوززا)یە .

بەلاّم لە رۆژى قيامەتا ئەو بەندە صالّحانە (ئـەو فريشـتانە) بێـزارى خۆيان دەرئەبڕن‌و، خۆيـان بێبـەرى ئەكـەن لـەو گوناهـە گەورەيـەى ئەوان تووشى بوون .

ئەفەرموێ :

﴿ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمايَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ فَيَقُولُ: أأنْـتُمْ أضْـلَلْتُم عِبادي هؤلاءِ أمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبيل؟ قالوا سُبْحانَكَ ماكانَ يَنْبَغي لَنـا أنْ نَتَّخِذَ مِنْ دونِكَ مِنْ أولياء ﴾.

لێرەدا ديارە كە ئەو قسانە قسەى (بت)نين، بگرە قسـەى ئەوانـەش نين كە ناصالّحن، بەلاّم خەلّك بە پياوچاك‌و صالّحيان زانيون، بـەلّكو ئەوە قسەى مەلائيكەيە، قسـەى پێغەمبـەرانى خوايـە، قسـەى ئەولـيايـە (عليهم الصلاة والبركات).

با لێرەدا يەكێك لە فـەرموودەكانى ئيمـام عەبـدولقادرى گـەيلانى (رحمه الله) ـ كە زۆر ستەمى لێكـراوە و نەناسـراوە ـ بگێڕينـەوە، كـە چۆن لـەبارەى يەكتاپەرستى‌يەوە قسە ئەكات :

لە وتارێكيدا كە لە حزورى زۆرێك لە خەلّكا لە بەغدا داويـەتى، ئەفەرموێ: (ئێوە پشت‌و پەناتان بە دينارو درهـەمتان‌و بەدەسـەلاّتداران بەستووە، ئێوە مالّ‌و سەروەتتان كردووە بە پشـتيوانى خۆتـان، مـەقام‌و شوهرەتتان كردووە بەياريدەدەرى خۆتـان، ئەمونـەوتان كـردووە بـە پشتگيرى خۆتان). جا دوايى ئەفەرموێ : (كُلُّ مَـنْ إعْتَمَـدْتَ فَهُـوَ

إلآهُكَ)، هەر کەس غەیری خوا پشتی پێ ببەستی و تەوەککولی لەسەر بکەی، بە پشتیوانی خۆتی بزانی، ئەوە کردووتە بە ئیلاهی خۆت . ئەوە کردووتە بە فەرمانڕەواو فریادڕەس و بەخاوەنی خۆت . ئەوە تووشی شەریك قەراردان بۆ خوا بوویت . جا روویان تێئەکاو ئەفەرموێ: (یا مشرکین‌بـابـسـلأباب)، ئەی ئەوانەی وا سەبەبەکانتان کردووە بە شەریکی خوا! ئاخر بەندەی خوا سەبەبە بۆ کردەوەی خوا. خوا ئەیەوێ شتێ بکا بەندەیەکی کردوتە سەبەبی ئەوە . دەی ئێوە هەستاون ئەو سەبەبانەتان کردوون بە شەریکی خواو بە هاوتای ئەو..).

ئەو پێشەوایە هەمیشە خەریکی ئەوانە بوو، باسی ئەکرد بۆ خەڵك کە هەر خوا فەرمانڕەواو فریادڕەسە . هەروەها زۆرێکیتر لە پیاو ساڵحەکان کە ئێستا بە جۆرێکیتر ناسراون، وەك ئیمامی رەببانی (رحمه الله) کە ئەویش بانگخوازێك بوو بۆ لای رێگەی خوا، (داعیە)یەك بوو بۆ یەکتاپەرستی . بەڵام لە دواییدا بە جۆرێکیتر ناوی براوەو خەڵك وا ئەزانن شتێکیتر بووە .

لێرەدا ئەیڵێینەوە کە ئەوە مەعنای ئەوە نیە ئەم خەڵکەی وا ئێستا هاوار ئەکەنە غەیری خوا، ئەوە بە موشریك ناو ئەبرێن؟! نەخێر! ئێمە بە موسوڵمانان ناڵێین موشریك، بەڵام لەگەڵ ئەوەدا دەڵێین کردەوەکە خۆی شیرکە، بەڵام موسوڵمانان مەعزورن، داوایان لێ ئەکەین ئەگەر

ئەیانەوێ خۆشبەختیی دونیاو ئاخیرەتیان دەس کەوێ، بێئەوەی هەل وفرسەت لەدەست بدەن، بگەڕێنەوە و دەست بکێشن لەو کارە، رووبکەنە بەرنامەی خوا، رووبکەنە قورئانو سونەتی پێغەمبەری خوا (علیه الصلاة والبركات).

شتێکیتریش لێرەدا باشە کە بوترێ ئەویش ئەوەیە : جارجار هەندێ لە موسوڵمانان لە کاتێکدا کە دوعا ئەکەنو هاوار ئەکەن، ئەڵێن : خوایە! لەبەرخاتری فلاّن شەخس، لەبەرخاتری فلاّن کەس لە پێغەمبەران یا لە ئەولیاو دۆستانت، ئەو شتەمان بۆ بکە . ئەمە شتێکە کە زانایان تیایدا ئیختیلافیان بووە، هەمویان نەیان وتووە کە گوناهە؟! هەندێ وتوویانە گرفت نیە .. ئەمە شەریك قەراردان بۆ خوا نیە، وەك ئەوەی پێشوو نیە، وەك هاوارکردنە غەیری خوا نیە، بەلاّم لەگەڵ ئەوەدا شتێکە دوورە لە ئەدەبی دینی، ئەگەر ئینسانێ بیەوێ بە ئەدەبەوە دوعاو هاواری بباتە لای خوا، حەق نیە ئاوا شتێ بڵێ . چونکە نە لە قورئاندا شتی ئاوا هەیە، نە لە حەدیسە صەحیحەکانا هەیە، نە لە بەرنامەی پیاوساڵحەکاندا شتی ئاوا بووە.. لە قورئاندا بەیان کراوە کە ئینسان لە دوعا کردنیا هەر (یارب ، یارب!)و شتانی تری لەو بابەتانە بڵێ، ناوەکانی خوا بڵێ: (یارب ، یارحمن ، یا رزاق ، یاغفور ، یاودود) یا شتانی تری لەم جۆرە . حەق نیە غەیری ئەوە شتێکی تر بڵێ .. ئینسان ئەبێ ئەوە بزانێ ئەو کەسەی وا پیاوی

صالّحە، تەنها لە کاتێکا کەسێکی تر لە صەلاّحەت و پیاو چاکییەکەی ئەو ئیستیفادە ئەکا کە شوێنی بکەوێت .. ئەگەر پێغەمبەری خوا بە باشترین بەندەی خوا ئەناسیو ئەزانێ کە ئەو نزیکترین بەندەی خوا بووە، ئەبێ بزانێ کە باشتربوونیو نزیك بوونی بۆ خۆیەتی، تەنها لەکاتێکا بۆ ئەم مەنفەعەتی هەیە کە ئەمیش شوێنی کەوێ، ئیمانی پێ بێنێ، پەیڕەوی بێت . لەو کاتەدا سوودی دەس ئەکەوێ، ئەگەر نا خۆی باش نەبێ، هەزار ساڵ عومر بکاو هاوار بکاتە لای خوا کە لەبەرخاتری پێغەمبەر رەحمی پێبکا، رەحمی پێناکا . خوا بڕیاری ئاوای نەداوە .. بەلاّم ئەگەر خۆی ئینسانی باش بوو، رێگای ئیمانو عەمەلی صالّحی گرت، ئەوە هەم خوا رەحمی پێئەکا، هەم ئیجازە ئەدا بە پێغەمبەرو بە تێکڕای پێغەمبەرانو بەندە صالّحەکانی، کە دوعای خێری بۆ بکەن ..

ئالەو کاتەدا خێروبەرەکەتو خۆشبەختی دەس ئەکەوێ . هەروەها ئەگەر ئینسان بەندەی صالّحو پیاوی چاك بوو، لە دونیادا موسلّمانانی تر و بەندە صالّحەکانی تر دوعای خێری بۆ ئەکەن . چونکە شتێکی باشە کە موسولّمان بۆ موسولّمان دوعای خێر بکا.. هەروەها لە قیامەتیشا خوا مۆلّەت ئەدا کە بەندە صالّحەکان بۆ یەکتر دوعای خێر بکەن . تکا بۆ یەکتر بکەن . دوای ئەوە ڕوونی ئەکاتەوە هەرکەس

موستەحەقی چیە؟ هەر کەس جەزاو پاداشتی چۆنە؟ بەو جۆرە ئەوەی وا پێی ئەوترێ شەفاعەت لـە قیامەتا، ڕووئەدا..

پوختەیەك دەربارەی شەفاعەت

لە پێشا ئەوە بلێین کە شەفاعەت بـە مـەعنای ئەوەیـە کەسـێك یـا شتێك ببێ بە پشتیوانو لایەنگری کەسـێکیتر. ئینسـانێ خـۆی تـەنها شتێکی پێ ناکرێو لاوازو بێدەسەلاتە، کەسێکیتر خۆی ئەداتە پاڵیو بەهێزی ئەکا وکۆمەکی ئەکاو ئەبێتە پشتیوانی، لەوحاڵەتە دا ئەوترێ : ئەو کەسەی تر بووە بە شەفیعی ئەم . ئەوە پێی ئەڵێن شەفاعەت ..

ئەگەر کەسێ لـەگەڵ کەسێکیتردا دوژمنایەتی بوو و خۆی بەتـەنها چاری نەئەکرد و نەیئەتوانی خۆی لەدەست ئەزیـەت وئـازاری رزگـار بکا، کەسێکیتر هاتو خۆی دا یە پاڵیو کۆمەکی کرد، جا بـەهۆی کۆمەککردنی ئەوەوە چاری دوژمنەکەی کرد و، توانی خۆی لـەدەستی رزگاربکا .. ئەوە ئەوترێ : ئەوپشتیوانە، ئەوشەخسە سێیەمە، بووە بـە شەفیعو شەفاعەتی ئەوی کردووەو تەئیدیکردووە.. جا ئەم شـەفاعەتە هەم لـە دونیادا هەیە، هەم لـە قیامـەتا، بـەم جـۆرەی کـە ئێسـتا باسـی ئەکەین :

ئەگـەر ئینسـانێك خـۆراك نـەخوا، دوای بـەینێ ئەفـەوتێ . ئـەوە بەرنامەو قانونێکە خوا دایناوە.. دەی ئینسانێ بڕیار بدا خۆراك نـەخوا،

بەینێکی پێ چوو مردن بەپێی فەرمانی خوا هێرشی بۆ ئەهێنێ‌و لەبەینی ئەبا و، رووبەروو ئەبێ لەگەڵ ئەم بەڵاو موصیبەتە کە مردنە، جا بۆ ئەوەی رزگاری ببێ، پەناو پشتیوانێکی ئەوێ، کەسێکی ئەوێ کە تەئیدی بکاو رزگاری بکا لەدەست مەرگ .. ئەمە چیە؟ ئەمە قانونێکی ترە کە خوا دایناوە، ئەویش ئەوەیە کە بڕوا خۆراك بخواو تەوەککول بکا لەسەر خواو داوای لێ بکا کە خوا تەئسیر لە خۆراکەکەدا دابنێ ..

ئەگەر چوو پەنای بردە بەرئەو قانونەی (خواردن)و، داوای تەئسیرکردن ، ئەوە ئەم قانونە خۆی ئەداتە پاڵی‌و شەفاعەتی ئەکا و ناهێڵێ قانونی مردنەکە لە بەینی ببا ..

یا ئەگەر کەسێ توشی گوناه بوو، بەرێی ناموسوڵمانی‌وئەنجامی کردەوەی ناپەسەندا چوو، ئەوە ئەکەوێتە بەر غەزەبی خواو خوالێی تورە ئەبێ و، موستەحەقی ئەوە ئەبێ کە خوا ئەشکەنجەی بدا، دەی بۆ ئەوەی لەوە رزگاری ببێ، رێچارەی ئەوەیە پەنا بباتە بەر قانونێکی‌تری خوا، ئەویش ئەوەیە (تەوبە) بکا، بگەڕێتەوە، کردەوەی چاك‌و بیروبڕوای موسوڵمانانەی ببێ .. لەکاتێکا ئەگەڕێتەوەو ئەکەوێتە سەر رێی ئیمان‌وعەمەلی صالح، قانونێکی تری خوا پشتیوانی ئەکاو لە عەزابی خوا رزگاری ئەکا، ئەویش قانونی ئەوەیە کە هەرکەس تەوبەی

کردوگەڕایەوە، ئەوە لە گوناهەکانی ئەبورێت، رەحمی پێ کا، بەزەیی دێتەوە پیایدا..

کەوابووئەم قانونە ئەبێ بە شەفیعی، واتە شەفاعەتی بۆ ئەکا کە لەدەست قانونەکەی تر رزگاری ببێ . قانونێکیان ئەیەوێ عەزابی بدا، بەڵام کە گەڕایەوەو تەوبەی کردو ئیمان و عەمەلی صالحی کرد بەکارو پیشەی خۆی، قانونەکەی تر کە لێبوردنو رەحمەتو بەزەیی‌یە، ئەبێ بە پشتیوانیو رزگاری ئەکا.. هەروەها لەهەر شتێکا، لەهەر کارو رووداوێکا، لەهەر وەزعیەتێکا دوو قانوون هەن لای خوای (متعال)، یەکێکیان هجوم ئەکاتە سەر ئینسان، وەك قانونی نەخۆشی لەکاتێکا کە تەندروستیو پاكو تەمیزیو ئەوانە ریعایەت نەکرێ، وەك قانونی تووشی سەرمابوونو لەبەین چوون لەسەرمادا لەکاتێکا کە سەبەبی خۆپاراستن لەسەرما بەکارنەهێنێو غەیری ئەوانە . لەهەر شتێکا دوو قانوون هەن یەکێکیان بەرەو ئەوە ئەڕوا ئینسان لەبەین ببا، ئەوی تریان ئەبێتە پشتیوانو پەنای ئینسانو نەجاتی ئەدا.. ئینسان بۆ ئەوەی لە تیاچوون لە دونیاو لە قیامەتا رزگاری ببێ، ئەبێ پەنا باتە بەر ئەو قانونانەی خوا دایناون بۆ نەجاتی ئینسانو، ئەوانە بکا بە شەفیعو پشتیوانی خۆی .

ئاوا رۆشن ئەبێتەوە کە شەفاعەت هی ئەو قانونانەیە کە خوا دایناون، خۆی ئەفەرموێ :

﴿ لله الشَّفاعَةُ جَمِيعــا ﴾ : شـەفاعەت هـەمووی هـەر هـی خـوا خۆیەتی، خۆی بڕیاری داوە کە شتێك ببێتە پەناو پشتیوانی شـتێکیتر. جا لە کاتێکا ئینسان لەڕێی نافەرمانی گەڕایەوەو تەوبـەی کـردو ڕێـی ئیمانو عەمەلی سالحی گرت، خوا ڕەحمی پێ ئـەکاو لێـی ئـەبورێ . لەو کاتەدا جێی خۆیەتی موسلمانانی تریش دوعای خێری بۆ بکەن .. عـەرزی خـوا بکـەن : (خوایـە ئـەم شەخسـە لـە ڕێگـای گـومڕایی گەڕاوەتەوەو موستەحەقی ئەوەیە تۆ ڕەحمی پێبکەیتو بەزەییت بێتـەوە پیایداو لێی ببوریت، جا ئێمەش داوای ئەوە ئەکەین کە لێی ببوریـت)، ئەوە هەم لە دونیادا بەجێیە کە بکرێ، هەم لە قیامەتیشا خوای گـەورە ئیجازە ئەدا کە بەندە صالحەکانی، بۆ یەکتر ئاوا دوعایەك بکەن ..

شەفاعەت بەم مانایە شتێکە قورئان بەیانی کردووە، لە زۆرێـك لـە حەدیسەکانیشدا هەیە، کەسێك کە شایستەییو لیاقەتی ئەوەی بێ خوا لێی خۆش بێو لە گوناهەکانی چاوپۆشی بکـا، ئـەوە خـوا هـەم لـە دونیا، هەم لە قیامەتیشدا، ئیجازە ئەدا بە بەندە سالحەکانی دوعای بۆ بکەن، بە تایبەت ئیجازە ئەدا بە پێغەمبەران، بەتایبـەتی تـر بـە (محمـدی کوڕی عبدالله) خاتم النبیین ـ علیـە وعلـیهم صـلوات الله وبرکاتـە ـ دوعای خێری بۆ بکەن، شەفاعەت بکەن بۆ بەنـدە صـالحەکانی، بـەو مانایە کە هەرکـەس موسـتەحەقی چـیە؟ لایـەقو سـزاواری چ جـۆرە جەزاو پاداشـتێکە؟ دوای ئـەوە کـە خـوا خـۆی بڕیـاری ئـەوە ئـەدا،

ئەوانیش دوعا بکەنو دڵسۆزیی خۆیانو دۆستایەتی خۆیان بۆ ئەو شەخسە دەربڕن .

جا بۆ ئەوەی کە باشتر ڕۆشن ببێتەوە پێویستە بڵێین:

جۆرێکیتر شەفاعەت هەیە کە قورئان فەرمویەتی : نیە، ئەگەر کەسێ بڕوای پێ بوو ئەوە شەریکی بۆ خوا قەرار داوە . لە قورئاندا ئایەتی زۆر باسی ئەوە ئەکەن ئەگەر کەسێ بڕوای بەو جۆرە شەفاعەتە بێ (ئەمەیان کە ئێستە بەیانی ئەکەین) ئەوە شەریکی بۆ خوا قەرارداوەو لە ڕەحمەتی خوا بێبەش ئەبێ .

لە دونیادا باوە کاتێ کەسانێك تووشی نافەرمانی حکومەتەکان ئەبن، لە قانونو بەرنامەی حکومەتەکان لائەدەنوسەرپێچی ئەکەن، کاتێ کە ئەکێشرێنە دادگا، بۆ ئەوەی تووشی سزا نەبن، بۆ ئەوەی خۆیان ڕزگار کەن، هەوڵ ئەدەن پارتییەك، یا وەکیل مودافیعێك، (محامی)یەك دەستخەنو، بە کۆمەکی ئەو خۆیان ڕزگار بکەن .

کەسێ تاوانبارو موجریمە، بەڵام بۆ ئەوەی ڕزگاری بێ، مەحامییەك پەیدا ئەکات بۆ خۆی کە بڕوا قازییەکە بخەڵەتێنێو بە بێتاوان دەری بکاو ڕزگاری بێ. یا ئەگەر قازییەکە ئەیزانی تاوانبارە، ئەچێ پارتییەك دەست ئەخاو هەوڵ ئەدا بە پوڵو پارە ڕزگاری کا لە سزاو موجازات. یا زۆرجار وا ئەبێ کە کەسێ بێگوناهە، بەڵام قازییەکە نازانێو لەبەرئەوەی کە جاهیلە بە تاوانبارو موجریم دەری

ئەكاوحوكمی زیندانی بۆ دەر ئەكا، جا ناچارە ئەو شەخسە بڕوا مەحامیو وەكیل دەست خات بۆ خۆی تا بۆ ئەو قازییە ڕۆشن كاتەوە كە ئەمە موجریم نیە .. یا قازییەكە ئەزانێ ئەم شەخسە موجریم نیە، بەڵام هەوەسو ئارەزوی وا حوكم ئەكا كە بە موجریم دەریكاو توشی سزاو موجازاتی بێنێ .. ئالەو كاتەدا ئەمیش پارتییەك دەس ئەخا كە بڕوا تكای بۆ بكا، نەهێڵێ قازییەكە ئاوا حوكمێكی بۆ دەركا.. ئەمە باوی دونیایەو لە دادگا دنیاییەكانداو لە حكومەتە جاهیلیەكانا ئاوا شتانێك هەن ..

جا لەبەر ئەوەی خەڵكی وانەزانن دادگای خواش شتی ئاوای تیادایە، قورئان لە زۆرێك لە ئایەتەكاندا باسی كردووە كە لە دادگای خوادا نە مەحامیو وەكیل مودافیع هەیە، نە پارتیو واسیتە . چونكە هیچ شتێك لە خوای گەورە پۆشراو نیە، وانیە تاوانبار بەبێ تاوان بزانێ، یا بەپێچەوانەوە . یا گوناهكار بەبێگوناهو بێ گوناه بە گوناهكار بزانێ . هەروەها ئەو تابیع و شوێنكەوتەی هەواو هەوەسیش نیە، ئەگەر زانی كەسێ گوناهكارە بەبێ گوناه دەری كا، یا زانی كەسێ بێگوناهە بە گوناهكار دەری كا.. هەركەسیتریش لە مەلائیكە یا پێغەمبەران یا پیاوصاڵحەكان ئەگەر شتێ بزانێ ئەوە خوا پێی وتووەو بۆی بەیان كردووەو كەس لەخۆیەوە شتێ نازانێ..

کەوابوو ئەوێ جێگای ئەوە نیە کەسێ بڕوا (وەك لە دونیادا ئەکرێ) شتێ بۆ خوا رۆشن کاتەوە. یا نەهێڵێ شتێ بکا نەگونجاو بێ، خوا نە هیچێکی لێ شاراوەیە تا کەس بۆی روون بکاتەوە، نە ئەهلی هەواو هەوەسیشە تا (پەنا بە خوا) شتێکی نابەجێ بکا..

لەبەرئەوە ئەفەرموێ کە لە دادگای خوادا جێی پارتیبازیو وەکیل مودافیعیوئەو جۆرە شتانە نیە، هەرکەس بە کردەوەی خویەوە حازر ئەبێو خۆی بە تەنها ئەچێتە حزووری خوا، ئەوەتا ئەفەرموێ :

﴿ وَكُلُّهُمْ آتيهِ يَوْمَ القيامَةِ فَرْدا ﴾ : هەرکام لەوان رۆژی قیامەت خۆی بە تەنهایی دێتە حزووری خوا، بەو شتەوە خۆی ئەنجامیداوە، بە ئیمانو عەمەڵی صاڵحی خۆیەوە، یا بە کوفروکردەوە خراپەکانیەوە، کەس لەگەڵ کەسیتردا نایەت، جا ئەفەرموێ : هیچ کەس لەسەر غەیری کردەوەی خۆیوغەیری ئەوەی خۆی هەوڵی بۆداوە، جەزاو پاداشتێکی دەست ناکەوێ . هەروەها هیچ کەسیش لەبەرگوناهکاریی کەسێکیتر موجازات ناکرێو سزای نادرێ، هەرکەس بە کردەوەی خۆیەوە حازر ئەبێ . ئەفەرموێ :

﴿ فَاليَومَ لاتُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وَلاتُجْزَونَ الاّ ماكُنْتُمْ تَعْمَلون ﴾ : جا دوای ئەوە کە هەرکەس خۆی بەتەنها چووە دادگاو موحاکەمەکەی کراو دیاری کرا کە سەرەنجامی چیە؟ بەهەشتە، یان دۆزەخ؟ ئەگەر بەهەشتە لەکام پلەدایە، ئەگەر جەهەننەمە لەکام بەشیایەتی؟ دوای ئەوە

ئەوانــە دیــاری کــران، بەنــدە ســاڵحەکانی خــوا زانییــان هەرکــەس موستەحەقی چیە، ئـەو کاتـە خـوا ئیجـازە ئـەدا بـۆ هەرکـەس بـەپێی لیاقەتو شایستەیی خۆی دوعای خێر بکەن، خۆی ئەفـەرموێ : بـەبێ مۆڵـەتو ئیجازەی ئەو کەس ناتوانێ قسە بکا، تەنانەت مەلائیکـەش - کە مەئموری خوان و خەڵکیی ئامادە ئەکەن بۆ دادگا - ناتوانن قسـە بکەن .. کەسیش ناتوانێ قسەی نارێك بکا. ئەبێ قسەی رێك بکـرێ، قسەی رێکیش ئەوەیە کە بۆ کافر لەعنەت داوا بکرێ، بۆ بـڕواداریش پاداشتو جەزای باش داوا بکرێ، هـەرکام بـەپێی خـۆی .. کافرێـك لـەعنەتی لێ ئەکرێ بە قەدەر ئـەوکوفرەی کـە هەیـەتی، بـڕوادارێکیش دوعـای خێـری بـۆ ئـەکرێ بـەپێی ئـەوئیمانو عەمـەلی صـاڵحە کـە هەیەتی .. زیاتر لـەوە نا ، کەمتر لەوەش نا ..

ئائەمە شەفاعەتێکە کە هەیەو خوا ئیجازەی ئـەدا، ئەوەکـەی تریـان (ئەوە کە وتمان وەکیل مودافیعێك یا مەحامییەك بـێ، یـا پارتیـیـەك)، ئەوە شەفاعەتێکە کە قورئان نەفی کردووەو، هەرکەس عەقیـدەی پێـی بێ، شەریکی بۆ خوا قەرار داوەو گومڕا بـووەو لـە ڕێ دەرچـووە.. تەنها کەسێ ئەکەوێتـە بـەر شـەفاعەتی پێغەمبـەری خـواو بـاقی بەنـدە ساڵحەکان ،کە لەوە دووریی بگرێ، خۆی بڕیار نـەدا کەسـێ ئەگاتـە فریایو دێ بە هانایەوە، خۆی خەریکی ئیمـانو عەمـەلی سـاڵح بـێ، خەریکی ئەدای مەسئولیەت وئەرکی بەندەیی بێت ، جا کـاتێ ئـەرکی

خۆی ئەدا کرد، تەوەککول بکا لەسەر خواوئومێدی ببێ خوا رەحمی پێ ئەکا، هەروەها بەندە ساڵحەکانی خوایش دوعای خێری بۆ ئەکەن بێ ئەوەی خۆی لێیان داوا بکاو، بێئەوەی خۆی کەسێ بکا بە تکاکاری خۆی .

بەڵام ئەگەر هەڵەیکرد وگومڕا بوو، وای زانی کەسێ ئەبێتە تکاکاری، بێ ئەوەیکردەوەیەکی چاکی ببێ، بێ ئەوەی ئیمانوکاری چاکی ببێ، یا لە حاڵێکا ئیمانو عەمەلی ساڵحی زۆرکەمە کەسێ ئەگاتە فریای، ئەوە گومڕا بووە، ئەوە تووشی هەڵە بووە .. مەشهوورە کە پێغەمبەری خوا بە فاتیمەی کچی فەرمووە : (ئەی فاتیمە ، خۆت لە بیری دوارۆژی خۆتا بە . نەڵێی من کچی پێغەمبەرمو، ئەگەریش کردەوەی باشم نەبێ ئەو ئەگاتە فریامو شتێکم بۆ ئەکا، ئەوە بزانەو دڵنیابە کە ئەگەر خۆت شتێك بۆ خۆت نەکەی من ناتوانم هیچت بۆ بکەم). خوای گەورە ئەفەرموێ:

﴿ فَإِذا نُفِخَ في الصّورِ فَلا أَنْسابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلايَتَساءَلون ﴾.. کاتێك کە فووکرا بە شەیپورداو، فەرمان درا بە زیندووبونەوەو حازر بوونی خەڵك بۆ دادگای خوا، ئیتر لەو رۆژەدا نەسەبەکان نین لە بەیناو نین لە ئارادا، هیچ کام لە نەسەب و بنەماڵە -کە لە دونیادا بوون- نین . کەس لەکەس ناپرسێتەوە، کەس لەکەس شت داوا ناکا .. یانی لەو رۆژەدا هەرکەس خۆی تەنهایە، ناوترێ : فاتیمەی

کچی محمد .. ناوترێ فلانە کەس کوڕی فلان بەندەی صالحی خوا..
هەرکەس خۆی تەنهایە، بە ئیمانو عەمەلی سالحیخۆیەوە حازر ئەبێت، بەپێی ئیمانو عەمەلی صالحی خۆی موحاکەمەو موحاسەبەی ئەکرێ، خۆی موستەحەقی چیە، ئەوەی پێئەدرێ .. جا کاتێك جەزاو پاداشتی دیاری کرا، ئیجازە ئەدرێ بە بەندە صالحەکانی خوا کە دوعای خێری بۆ بکەن .

چۆنیەتی دوعاکردنو لە خوا پاڕانەوە

ئەوەش ئەبێ بزانین کە ئینسانی موسولمان لە دوعای خێردا نابێ زیاتر لەوە کە خوا بڕیاری داوە داوا بکا.. بۆ نموونە : ئەگەر ئینسان ئەوەندە ئیمانوعەمەلی سالحی بووکە لە پلەیەك لە پلەکانی بەهەشتا بووکەوا لە خوارەوە، لەبەرئەوە ئیمانو عەمەلی صالحی کەمە، حەقی نیە داوای ئەوە بکا کە بڕواتە پلە بەرزەکان .. هەروەها لە دونیادا ئەگەر کەسێ خۆراکی نەخوارد جایز نیە داوا بکا لە خوا، کە تێری بکات . چونکە ئەگەر خۆراك نەخواو داوا بکا لە خوا تێری بکا، مانای ئەوەیە داوا ئەکا لە خوا،کە بەرنامەی خۆی تێك بدا. خوا قەراری داوە هیچ کەس تێر نەبێ مەگەر بە خواردنی خۆراك، دەی ئەگەر ئەو داوا بکا لە خوا کە بەبێ ئەوەی خۆراکی خواردبێ تێری

بكا، مەعنای ئەوەیە داوا ئەكا لەخوا نەزمو بەرنامەیەك كە ڕێكی خستووە تێكی بدات ..

هەروەها ئەگەر ئینسان ئیمانو عەمەلی سالّحی نەبوو، داوای كرد لە خوا رەحمی پێبكا، یا كەسیتربۆی داوا كرد، ئەوە داوای كردووە خوا بەرنامەی خۆی تێك بدات . یا كەسێ شایانی شتێكی زۆرنیە ئەگەر داوا بكرێ كە ئەو شتە زۆرەی پێ بدرێ، ئەوە ناشەرعییەو نادروستە، هەركەس تەنها ئەوەندە دروستە دوعای بۆ بكرێ كە خۆی حەقیەتی و خۆی شایانیەتی، چونكە خوا خۆی دیاری كردووە هەركەس موستەحەقی چیەو چی و چەندەی دەست ئەكەوێ؟

بۆیە جائیزە موسولّمانانیش بە پێی ئەوە بۆیەكتر دوعای خێر بكەن، بپاڕێنەوەو شەفاعەت بكەن بۆ یەكتر.. دیارە لەسەرووی هەموشیانەوە پێغەمبەری خوایە (علیه الصلاة تناكبرااو)كە عەلاقەی بە هەموو بڕوادارانەوە هەیە، لەگەڵ تێكڕای پێغەمبەران،كە دوعای خێریان بۆ ئەكەن، لە خوا ئەپاڕێنەوە كە بیانگەیەنێت بەوەی وا هەولّیان بۆ داوەو سەبەبەكەیان بۆ بەكارهێناوە..

ئاخر ئەبێ ئەوە بزانین كە وەنەبێ ئەگەر ئینسان ئیمانوعەمەلی سالّحی بوو، ئیتر حەتمەن ئەبێ دلّی تەخت بێو خوای لەبیر بچێتەوەو وابزانێ تەنها ئیمانو عەمەلە صالّحەكە ئەیگەیەنێ بە خۆشبەختی . نا، نەخێر، هەروەك چۆن كەسێك خۆراك ئەخوا بەلاّم دوای ئەوە

تەوەککول ئەکا لەسەر خوا، بۆ ئەوەی کە تێربێ‌و، ئەزانێ خۆراك بەتەنیا تێری ناکا، هەروایش ئیمان‌و عەمەلی صالح سەبەبێکە ئینسان بەکاری ئەهێنێ، جا دوای ئەوە ئەبێ ئومێدی بەخوا بێت کە ئەسەر دائەنێت لەو ئیمان‌و عەمەلی سالحەدا. ئەبێ هیوای ببێ کە رەحمی پێ‌ئەکا، لە گوناهی خۆش ئەبێ، جەزای باشی ئەداتەوە .. ئیمان‌و عەمەلی سالح سەبەبێکە، ئینسان کە ئیمان‌و عەمەلی سالحی بوو، جا دوای ئەوە ئەبێ تەوەککول بکا لەسەر خوا، داوا بکا : خوایە ئەوە من ئیمان‌و عەمەلی سالحم هەیە، جا تۆش تەئسیری تێدا دابنێ تا بگەم بە خۆشبەختی‌و، لە بەدبەختی رزگار ببم .. هەروەها بەندە سالحەکانی تریش ئەو دوعایەی بۆ ئەکەن : خوایە ئەم شەخسە ئیمان‌و عەمەلی سالحی هەیە، جا تۆش رەحمی پێ بکە .. ئاوا دوعای خێرئەکرێ‌و شەفاعەت ئەکرێ ..

ئەوەش بزانین کە لە قورئاندا زۆرێك دوعا هەن کە خوای گەورە بەیانی کردوون تا بڕوادارەکان ئەو دوعایانە بکەن، هەمووشیان بەو جۆرەن کە وتمان، هەموویان باسی ئەوە ئەکەن ئەبێ سەبەبەکە رێککەوتبێ‌و بەکارهێنرابێ، جا دوای ئەوە ئینسان حەقی هەیە دوعا بکا ، بڵێ : خوایە، وامن ئەم سەبەبەم بۆ بەکارهێناوە، ئەوەم بۆ بکە یا دوعا بکا بۆ کەسێکی‌تر.

بۆئەوەش کە وتمان ئیمانو عەمەلی سالح تەنها سەبەبێکە، ئەبێ دوای ئەوە ئینسان تەوەککولی لەسەر خوابێ‌وئومێدی بەو بێت ، خوا ئەفەرموێ :

﴿ إنَّ الّذينَ آمَنوا وَالّذينَ هاجَروا وَجاهَدوا في سَبيلِ اللهِ أولئِكَ يَرْجونَ رَحْمَةَ اللهِ ﴾ واتە : ئەوانەی ئیمانیان هێنا، ئەوانەش لەبەرخاتری خوا هەموو شتێکی خۆیانیان بەجێ‌هێشت‌و کۆچیان کردو، لەرێی خوادا بە هەموو هێزو توانایانەوە هەولّیاندا، ئەوانە ئومێدیان هەیە بە رەحمەتی خوا. بەڵێ پاش ئەوە ئومێدیان هەیە بە رەحمەتی خوا، چونکە ئەو ئیمان و هیجرەتە، ئەوتێکۆشانە لەبەر خوا، خۆی سەببە (هەروەك خۆراکەکە وایە)، ئەمیش خۆی بەتەنها ئینسان ناگەیەنێت بە خۆشبەختی .. ئینسان ئەگەر پڕ بەم زەوی‌یە کردەوەی چاکی هەبێ، ئەبێ هەر ئومێدی بە خوا بێ، وا نەزانێ کردەوە چاکەکەی — بە تەنها — ئەیباتە بەهەشت .

لە ریوایەتێکا هەیەکە پێغەمبەری خوا (علیه‌الصلاة والسلام) ئەفەرموێ: هیچ کەس تەنها بەکردەوەی چاکی خۆی ناچێتە بەهەشت . لەو کاتەدا یارانی عەرزی ئەکەن: (تەنانەت تۆیش؟!) ئەفەرموێ: (بەڵێ، تەنانەت منیش، مەگەر خوا رەحمم پێ‌بکاو بم خاتە بەر رەحمەتی خۆی). بەڵێ کردەوە سەبەبێکەو ئەگەر خوا نەیەوێ ئینسان خۆشبەخت بێ، کردەوە بە تەنها خۆشبەختی ناکا..

بە کورتی ئەوەی باسمان کرد ئەوە بوو کە : ئەبێ ئینسان ئیمانی ببێ هەرخوا دروستکەری ئاسمانەکانو زەویو هەرچییەك لە بەینیاندایە، هەرخوایە ئەتوانێ هەر شتێ بکا، مەخلوقەکان هەموو سەبەبن، هەرخۆیەتی شتیان پێئەکا. هەرخوایە خاوەنەو هەموو ئیمکاناتو نیعمەتەکان رێك ئەخاو کۆسپو، موشکیلەکان لەسەر رێ لائەبات . هەرخوایە کە (ﺇِﻟﻪ) واتە فەرمانڕەواو فەریادڕەسە، غەیری ئەو فەرمانڕەواو فەریادڕەسی تر نیە . بەوجۆرە مەعنای ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِين﴾ رۆشن ئەبێتەوە، کە تیایدا ئینسان پەیمان ئەبەستێ لەگەڵ خوای خۆی کە بەندەیی بۆ ئەو بکا، هەر داوای کۆمەك لەو بکا، موخلیسانە دوای ئەوەی ئەرکی خۆی بەجێ هێنا، تەوەککول لەسەرئەوئەکاو لێی ئەپاڕێتەوە کە کۆمەکی بکات بۆ ئەوەی وائەیەوێ ئەنجامی بدا، تا بتوانێ ئەنجامی بدا. هەروەها مانای (لاإلەإلا الله) رۆشن ئەبێتەوە کە یەعنی: هیچ فەرمانڕەواو فەریادڕەسێك بێجگە لە (الله) نیە . .

ئائەمە وشەیەکە پێش لە هەموو وشەیەك بۆ ئینسانێك بیەوێ رێگای بەندەیی خوا بگرێ، ئەبێ مانای رۆشن بێ، بەبێ رۆشن بوونی مانای ئەمە، بەبێ تەسلیم بوون بە مانای ئەو وشەیە، ئینسان بەندەیی خوای پێناکرێ .. زۆر بە داخەوە ئەو کەلیمە گەورەیە ماناکەی غەریب بووەو داپۆشراوە لە زۆرێك لە موسوڵمانەکان .

بەشی چوارەم

پوختەیەك دەربارەی حیكمەتەكانی نوێژو ڕۆژو و زەكات

- پوختەیەك دەربارەی حەقیقەتی نوێژو حیكمەتەكانی
- مانای حەقیقی (الله أكبر)
- كورتەیەك لە مانای سورەتی (فاتیحە)
- مانای سورەتی (إخلاص)
- هەندێ لە حیكمەتی جوڵەو زیكرەكانی نوێژ
- كورتەیەك لە مانای (التحیات)
- حیكمەتی چەندبارەبونەوەی نوێژەكان لە شەوو ڕۆژدا
- حیكمەتی نوێژی ویتر لە شەودا
- پوختەیەك لە باسی زەكات
- پوختەیەك دەربارەی ڕۆژوو

پوختەیەك دەربارەی حەقیقەتی نوێژ و حیكمەتەكانی

ئێستا جێی ئەوەیە باسی ئەوە بكەین كە گەورەترین كردەوەیەك ئینسانی موسوڵمان ئەبێ ئەنجامی بدا (نوێژە). لە پێشا وتمان كە عیبادەتو بەندەیی مانای ئەوەیە ئینسان لە ژیانیدا بۆ ئەوەی بەرەو پێگەیشتن بڕوا، بۆ ئەوەی ئیسلاحی خۆی بكا، ئەبێ بەپێی فەرمانی خوا لە نیعمەتو ئیمكاناتێ بۆی ئامادە كردووە ئیستیفادە بكا..

وتیشمان ئینسان كاتێ كە خۆی ناسیو زانی مەخلوقێكە ئامادەیی هەیە بۆ ئەوەی ئیسلاح بێو بچێ بەرەو تەواوبوون . هەروەها زانیشی كە ئاسمانەكانو زەویوئەوەی تیایاندایە هەمووی نیعمەتو ئیمكاناتن، لەبەردەستیا دانراون، بۆ ئەوەی كەڵكیان لێ وەرگرێ بۆ ئەو كارە، واتە : خوا ئەناسێ بەوە كە (رحمن و رحـــيم)ە، میهرەبانە، هەمیشەش رەحم ئەكا بە بەندەكانی خۆی، ئەوەی كە پێویستیانە بۆیان ئامادە ئەكا، ئەوەی كۆسپوگرفتیشە لەسەر رێیان لای ئەبا.. دیارە بێهودە ئەم كارە ناكا، ئەوە كە ئینسانی دروست كردووە، بۆ ئەوەی بەرەو كەماڵ بڕوا، ئەو ئیمكاناتەشی لەبەردەستیا قەرارداوە، تەنها هەر ئەوە نیە، حەتمەن رۆژێكیشی داناوە بۆ ئەوەی لە ئینسان پرسیار بكا : كەچی كردووەو چی نەكردووە؟

كەوابوو خوای گەورە خاوەنی دوارۆژیشە، خاوەنی رۆژێكە ئینسان جەزای كردەوەی خۆی وەرئەگرێتەوە . كاتێك خوا ئاوا ناسرا كە

(رحمن) و(رحیم) و(مالك یوم الدین)ە، ئیتر دەروونی ئینسان ـ ئەو ئینسانەی ئاوا ئەیناسێ ـ پڕ ئەبێ لە (ئومێد)و لە (ترس) بەرامبەر خوای گەورە . ئەوەش هەڵی ئەنێ بۆ ئەوەی پەیمانی بەندەیی لەگەڵ خوا ببەستێ، بۆیە ئیتر ڕوودەکاتە خوای خۆی و دەڵێ: ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُد ﴾ .. دیارە لەبەرئەوەی کە ناتوانێ یەك هەنگاو بەبێ کۆمەکی ئەو هەڵگرێ، داوای کۆمەکیشی لێ ئەکا، پەنای بێئەباو هاواری لێ ئەکا، کە بێت بە هاواریەوەو کۆمەکی بکا، بۆ ئەوەی بتوانێ عیبادەتو بەندەیی بکا، بۆیە پاش ئەوە دەڵێ: ﴿ وَإِيَّاكَ نَسْتَعين ﴾.

جا لەبەرئەوەی ئینسان سەری لێ ئەشێوێ لە هاوار کردنو داوای کۆمەك کردنا، لەبەرئەوەی هەرکەس بە مەیلی خۆی ڕێگایەك بۆ خۆی هەڵئەبژێرێ، یەکێ بە هەڵسانەوە، یەکێ بە دانیشتن، یەکێ بە ڕاکردن، یەکێ بە خولان بەدەوری خۆیا، یەکێ بە مات بوون، یەکێ بە قاڵ کردن، هەرکەس بە جۆرێ دەست ئەکا بە هاوارکردنو داوای کۆمەك کردن، بۆ ئەوەی ئەوە ڕوونەدا، خوا خۆی بەڕەحمەتی خۆی،باشترین چەشنی دوعاو پاڕانەوەو هاوارکردنی بۆ ئینسان دیاریکردووە، ڕۆشنی کردۆتەوە کە چ جۆرە هاوارکردنو دوعاکردنو پاڕانەوەیەك لە گشت جۆرەکانیتر باشترە، واجبی کردووە لەسەر ئینسان کە ئاوا بپاڕێتەوە، ئەو پاڕانەوەیە لە هەرچی دوعاو پاڕانەوەی ترە باشترە، ئەوەش نوێژە.

نوێژعەرەبیەکەی (صلاة)ە . (صلاة) بە مەعنای دوعـاو پاڕانەوەیـە، داوای شتی باشکردن، لە خواکۆمـەك خواسـتن، بـۆ ئەوەی‌کۆسـپو گرفت لـەسەر ڕێ لاببا .

کاتێ ئینسان بڕیار ئەدا ڕێگای بەندەی خوا، ڕێگای ئیمانو عەمەلی صالح، بگرێتە بەر، چارەی نیە غەیری ئەوەی لە خـوا داوای کۆمـەك بکا، جا خوا خۆی فەرموویەتی بـەو جـۆرە داوای کۆمـەکم لێ بکـەن (نوێژ بکەن).

جا لـەبەرئەوەی بەندەیی‌و عیبادەت بە دوعاو پاڕانەوەیـە، لـەبەرئـەوە یەکەم کردەوەیەك کەئینسانی (مؤمن) ئەبێ ئەنجامی بـدا نوێـژە.. بۆیـە هەمیشە لە هـەموو کتێبـەکانی خـوای گـەورەدا، لـە زەمـانی هـەموو پێغەمبەرەکانی خوادا (علیهم صلوات الله وبرکاته)، نوێژ فەرزو واجب بووە لـەسەر موئمینەکان .

ئیتر لـەهەر زەمانێکا چۆن بووە؟ ئەوە گـرنگ نیـە، بـەڵام ئەوەنـدە یەقینە قورئان باسی ئەکا کە لە هەموو دەورو زەمانێکـا نوێـژ هـەبووە، هـەر بـەو بۆنەیشـەوە لەسـەرەتای ئـەو زەمانـەوە کـە قورئـان هاتـە خوارەوە- هەر لە (مەککە)دا ، لـەو ساڵانەی ئەوەڵـەوە – دەسـتوری نوێژکردنیش هاتە خوارەوەو فەرزکرا لـەسەر پێغەمبەری خـواو لەسـەر [illegible] ـانن کە نوێژ بکەن ..

ئەڵبەتە نەبەو شێوەیە کە ئێستا هەیە، ئەمە دواتر وای لیٚهاتووە .
بەڵام لە پێشا دوعاو پاڕانەوەو نوێژ بەچەند چەشنو شێوەیەك هەبووە، هەر لەسەرەتای دەعوەتو بانگ کردن بۆ ڕێگەی خواوە، پێغەمبەری خوا خەریکی نوێژو دوعاو پاڕانەوە بووە..

شتێکی زۆر روونە نوێژ ـ کە دوعایە ـ لازمەو پێویستە بەر لە هەر کردەوەو کارێکیتر ئەنجام بدرێ .. بەبێ نوێژ ئینسان ناتوانێ ڕێگای بەندەیی خوا بگرێ .

لەبەر ئەوە پێویستە لەسەر موسوڵمان دوای ئەوەی ئیمانو باوەڕی دروست بوو ـ وەك باس کرا ـ، دوای ئەوە کە ئەیەوێ دەست بکات بە ئەنجام دانی کردەوە چاکەکان، پێویستە لەسەری پێش لە هەموو شت بزانێ نوێژ چییە؟ پاشان نوێژ بکا، هەر لە ئێستایشەوە بلێین کە نوێژێك نوێژە ئینسان لێی حاڵی بێو بزانێ چی ئەکا؟ چی ئەڵێ؟ بەبێ لێحاڵی بوونو بەبێ دەرككردنی مانای نوێژ ، کەڵکی وای لێ نابێ و ئیستیفادەی وای لێ ناکا، بەداخەوە ئەو کردەوە گەورەیە، ئەو شتە گرنگە زۆربەی موسوڵمانان بەبێ ئەوەی فەهمی ماناکەی بکەن، بەبێ ئەوەی بزانن چیە؟ ئەنجامی ئەدەن. بۆیە زۆر ئیستیفادەی نەبووەو نیەتی .. کەسی وا هەیە هەشتا ساڵە نوێژ ئەکا بەڵام ئەخلاقو خورەوشتە نالەبارەکانی هەرماون، هەربەوەشەوە ئەمرێ .. کە ئەگەر

نوێژی بەدەرکو فەهمەوە بکردایە، بیزانیایە چی ئەکا، حەتمەن ئاوا نە ئەبوو.. خوا ئەفەرموێ:

﴿ إنَّ الصَّلاةَ تَنْهى عَنِ الفَحْشاءِ وَالْمُنْكَرِ ﴾ : بە دڵنیایی نوێژ ئینسان مەنع ئەکاو ئەیگێڕێتەوە لەهەرشتێ کە ناپەسەندەو مونکەرو رەدکراوەیە .

دەی کەسانێ کە زۆر زۆر نوێژ ئەکەنو دوای ئەوەیش هەر کردەوەی ناپەسەند ئەنجام ئەدەن، دیارە ئەوە نوێژەکەیان نوێژ نەبووە . پێویستە لەسەر هەر موسوڵمانێ کە ئەتوانێ، ئەم راستی‌یە رۆشن کاتەوە بۆ خەڵکی، مانای نوێژیان پێ‌بگەیەنێ، بۆیان باس بکا .

باس بکا کە (قیام)و وەستان لە حزوری خوادا بۆچی‌یە؟! (رکوع)و چەمینەوە بۆچی‌یە؟! (سجود)و کڕنووش بردن بۆچی‌یە؟! (دانیشتن) لە تەشەهوددا بۆچی‌یە؟! سورەتی فاتیحە بۆ ئەخوێنرێ؟! مانای چی‌یە؟! (تحیات) بۆ ئەخوێنرێتومانای چی‌یە؟! هەروەها هەر شتێکی‌تر کە لە نوێژدا ئەنجام ئەدرێ، چی‌یەو بۆچی‌یە؟! فەرزە لەسەر هەر موسوڵمانێکیش پێش لەهەر شتێکی‌تر هەوڵ بدا بۆ ئەوەی مانای نوێژ فێربێو بزانێ نوێژ چیە؟! بە زانینەوە نوێژ ئەنجام بدا.. ئەوانەش کە منالّیان هەیەو ئەیانەوێ منالّەکانیان فێری نوێژ بن، با ئەوە بزانن کە واجبە لەسەریان لە پێشا نوێژەکەیان پێ فێر بکەن، مانای نوێژەکە،

حەقیقەتی نوێژەکە. جا ئەو کاتە پێیان بلێن نوێـژ بکـەن، ئەگـەر دوو ساڵیش فێری مانای نوێژەکە بووە بابکەوێتە دواوە ئەوسا نوێژبکا..

خوا ئەفەرموێ: لەکاتێکا حەواستان جەم نیەو هۆشتان بە خۆتانەوە نیە، نازانن ئەگەر نوێژ بکـەن چـی ئـەلێن، حـەقتان نیـە نزیکـی نوێـژ بکەونەوە:

﴿لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ وَأَنتُمْ سُكَارَى حَتَّىَ تَعْلَمُـواْ مَـا تَقُولُـونَ﴾ .

عالمـەکان لـە تەفسـیرەکانیانا باسـیان کـردووە : ئەمـە بـۆ ئەودیـە هەرکەسێك لە حاڵەتێکا بـێ کـە هۆشـی بـەلای نوێژەکـەوەو بـەلای ئەوشتانەوە لەنوێژەکەیا ئەیانکا و ئەیانلێ نـەبێ، ئیجـازەی نیـە نزیکـی نوێژ بکەوێتەوە .. چ کەسێ کە مەستی شەراب بێ، چ کەسێکیتر کە حەواسی جەم نەبێو هۆشی لەسەرخۆی نەبێ ..

هەرچۆنێك بێ تەنها لەکاتێکا جائیزەو دروستە ئینسان نزیکی نوێـژ بکەوێتەوە، کە هۆشی بەخۆیەوە بێ، بزانـێ چـی ئـەکاو چـی ئـەلێ . دیارەکەسێ مانای نوێژەکە نەزانێ لە مەستیش خراپترە ..

جا با باس لەوە بکەین کە حەقیقەتی ئەوشـتانەی لـە نوێـژدا ئـەنجام ئەدرێن چین و چۆنن؟ ئینسان ئەبێ بە چ حاڵێکەوە خەریکی نوێژکردن بێ ؟ ..

ئەوە بەرەبەیانە، فەجر بووە، نوێژی بەیانی هاتۆتـە پێشـەوە، قـەرارە ئینسان بەوەی زانیبێت کە ڕۆژ دەستی پێکردووەو، لەخـەو خەبـەری

بووبێتەوە.. کە لەخەو خەبەری بوەوە ئەبێ بیری ئەوە بکاتەوە ئەوا ڕۆژێکی تر دەستی پێ‌کرد، ئەم ئینسانە کە بەندەی خوایە ئەبێ ئەمڕۆیش وەك ڕۆژانی تر بەندەیی بۆ خوا بکا، یا ئەگەر یەکەم ڕۆژی بەندەیی‌یە ئەبێ دەستی پێ‌بکاو خەریکی عیبادەت‌وئیتاعەت‌و فەمانبەرداریی خوا بێ.. ئانەوە یەکەم شتێکە کە ئەبێ بێت بە دڵی ئینسانا کاتێك کە خەبەری ئەبێتەوە و لەخەو هەڵدەستێ .

دیارە ئەم بەندەیی‌و ئیتاعەتە بەبێ پاڕانەوەو دوعا ناکرێ، بۆیە ئەبێ بە شوێن ئەوەدا زوو لە بیری ئەوەدا بێ کە بڕوا لە خوا بپاڕێتەوە، دوعا بکا، نوێژ بکا، کە خوا کۆمەکی بکا بۆ ئەوەی بتوانێ بەندەیی بکا..

جا هەڵئەسێ‌و ئەڕوا.. بەڵام نەك هەروا بەشل وشێواوی، بەبێ ئامادەنەکردنی دیمەنی دەرەوەی، یان ئامادەیی دەرونیی . نەخێر، ئەبێ بڕوا ئەگەر پیسیەکی پێوەیە لای ببا، خۆی پاك کاتەوەو لیباسی جوان بکاتە بەری . جێیەك کە قەرارە بەسەریەوە نوێژ بکا پاك‌وتەمیز بێ، هەروەها چۆن ئینسان ئەڕواتە مەجلیسێك، نایەوێت لەو مەجلیسەدا ناموحتەرەم بێت‌و خەڵك بەچاوی سووك تەماشای بکەن، دەستێك ئەهێنێ بەسەروو رووی خۆیاو دەم‌وچاوی ئەشواو، خۆی پاکوخاوێن ئەکا..

بۆ نوێژیش ئەبێ بڕوا دەموچاوی بشوا، دەستەکانی تا ئەنیشکی بشوا، دەستێ بکێشێ بەسەریا، سەری ئەگەر تۆزو شتی پێوەیە بەو دەست بەسەرا کێشانە پاکی بکاتەوە.. پێیەکانی تا قاپکی بشوا، دوای ئەوە بڕوا ڕووبکاتە ئەو ماڵەی خوای گەورە لە زەویدا قەرارو دەستوری داوە کە بینا بکرێ بۆی، ئەوە وەك پایتەختی خوای گەورەیە لەسەر زەوی، چونکە خوا حاکمو فەرمانڕەوای ئینسانە، ئەوەش پایتەختەکەیە، جا ئەگەر ئینسان ناتوانێ لەگەڵ خوای خۆیدا رووبەروو بێ ـ چونکە نایبینێو ئەو وەك حاکمێك لەحاکمانی بەشەری نیە ـ با روو بکاتە ئەو ماڵە، رووبکاتە ئەو پایتەختە، هەر وەك چۆن ئەوانەی وا بەندەی حاکمەکانن رووئەکەنە پایتەختەکانیانو ئەیانکەنە قیبلەی دڵی خۆیان ..

با ئینسانێ کە بەندەی خوایە رووبکاتە پایتەختی خوای گەورە ـ کە کەعبەیەو وا لە مەککەدا ـ روو بە ئەوێ بوەستێ . جا هەرکات کاتی نوێژ هاتە پێشەوەو خۆی ئامادە کرد، بەدەستو دەمو چاو شۆردنەکەی ـ بەدەست نوێژ گرتنی ـ وپاش پۆشاکی جوان وپاك کردنە بەری‌و، پاکبوونی لاشەو لیباس‌و جێی نوێژەکەی، ئەوجا رووی ئەکاتە کەعبەو ماڵەکەی خوا، بەو جۆرە هەم رووی دەرەوەی‌و هەم ناوەوەی ئامادە دەبێ بۆ ئەوەی دەست بکات بە نوێژ کردن .

مانای حەقیقی (الله أكبر)

دیارە وەك لەمەوپێش باسمان کرد، گومڕایی‌و ئینحرافی زۆرێك لە خەڵك ئەوەیە کە غەیری خوایان کردووە بە فەرمانڕەواو فەریادڕەسی خۆیان ، ئەوەش کە ئەبێ بە کۆسپ لەسەر ڕێی ئینساناو ناهێڵێ بەندەیی موخلیسانەی خوا بکا، ئەو فەرمانڕەواو دەسەڵاتدارە زاڵمانەن . هەروەها ئەوانەی وا سەر لە خەڵك ئەشێوێنن‌و، خۆیان ئەکەن بە واسیتەو وەسیلە لەبەینی خەڵك‌و خوادا، جا بۆ ئەوە کە ئینسان لەدەست ئەوانە ڕزگاری ببێ، ئەبێ بەیادی خواوە دەست پێ‌بکا، بەسکالاو دوعاو نوێژکردن. چۆن؟ سەرەتا بیری ئەوە بکاتەوە ئەم خەڵکەی واسەریان لێ شێواوە ئەچن بەندەیی بۆ ئەو تاغوت و حاکمە زاڵمانە ئەکەن، ئەوانەی سەریان لێ شێواندوون، ئەمانە کردوویانن بە فەریادڕەسی خۆیان، لەوانەی وا درۆزنن و بەناحەق خۆیان ئەکەن بە واسیتە لەبەینی خەڵك‌و خوادا. بیری ئەوە بکاتەوە خەڵکی وا ئەزانن ئەمانە دەسەڵات و گەورەیی‌یەکیان هەیە بۆیە کەوتوونەتە شوێنیان .

دەی ئەمیش کە ڕووی کردە خوا بیری ئەوە ئەکاتەوە کە خوا گەورەترە لەوانە، گەورەترە لەهەرچی حاکم‌و دەسەڵاتدارە، گەورەترە لەهەرکەسێك خەڵکی وا ئەزانن دەسەڵاتێکی هەیە ـ بە فەرزی ئەوەیش کەسێکی تر غەیری خوا دەسەڵاتی بێ ـ خۆ خوا دەسەڵاتدارترو

گەورەترە، بیری ئەمە ئەکاتەوە، ئیتر ئەوان لەبەرچاوی ئەکەون، لەبەرچاوی ون ئەبن‌و هەر خوایە کە حازرەو رووی دڵی هەر لە و ئەبێ، هەموو شتێکی جێهێشتووەو رووی کردۆتە خوا. جا ئیتر ئامادەیە بۆ ئەوەی نوێژ بکاو بپاڕێتەوە، وەك ئەفەرموێ: ﴿ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ﴾ بەیانی خۆشبەختی کەسێ ئەکا دوای ئەوە کە حەرەکەتی کردووە بەرەو کەماڵ‌و عەزمی گرتووە رێگای بەندەیی خوا بگرێ ئیمانی هێناوە، پاش ئەوە یادی خوا ئەکا، جا دەست دەکات بە دوعا کردن‌و پاڕانەوەو نوێژ کردن ، سەرەتا ئەڵێ : (الله أكبر)، بیری ئەوە ئەکاتەوە ئەبێ نوێژێك بکا (نوێژی فەرزی ئەو بەیانی‌یە وەك نموونە). ئەڵێ : (الله أكبر) خوا گەورەترە، ئەگەر حاکمێك، دەسەڵاتدارێك گەورە بێ، هەرچی بێت ، خۆ خوا گەورەترە .

کەوابوو هەر حاکم‌و دەسەڵاتدارێکی تر ئەبێ ون ببێت‌و لە دڵ دەرکرێ، چونکە وەختێ خوا گەورەترە ئەبێ ئینسان هەر رووی دڵی لەو بێت .

دوای ئەوە کە وتی: (الله أكبر) خوا گەورەترە، ئینجا دەست ئەکا بە دوعاو سکاڵا.. دیارە بۆ ئەوەی بەشێوەی باشتر دوعاو سکاڵا بکا، خوا خۆی چەند کەلیمەیەکی داناوە تا ئینسان بەوانە دوعا بکا، کە عیبارەتە لەو سورەی (فاتیحە)یەی مەشهورەو هەموو کەس خەبەری لێی هەیە، لە: ﴿ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم ﴾ تا ئەگاتە ﴿ غَيْرِ

المَغْضوبِ عَلَيْهِمْ وَلا الضّالّين ﴾. ئائەوە گەورەترین دوعایەکە خۆی لە قورئانا ناردوویەتی بۆ ئەوەی بەندەکانی بەوە دوعا بکەن‌و بپاڕێنەوە وسکالاّ بکەن .. لەوەش گەورەتر ئینسان ناتوانێ دوعا بکا..

کورتەیەك لە ماناى سورەتی (فاتیحە)

جا لەبەرئەوەی بە قورئان خوێندن دەست پێ‌ئەکا، پێش لەوە ئەبێ نوێژخوێن پەنا بە خوا ببا لەدەست هەر شەیتان‌وهەرکۆسپێك ، تا بتوانێ بە جوانی سکالاّو دوعاکەی بکا . کەسانێك کە خوێندەوارن شتی تر هەیە کە پێش لە ﴿ أعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيطانِ الرَجيم ﴾ بیلێن کە سوونەتەو ئەگەر کەسێك ئەوەش نەلێت قەیناکا، بەلاّم ئەوە واجبە کە لە دلّەوە رووی کردبێتە خوا، هەروەك کەسێك ئەڕوا بۆ سەفەرێك ئیتر هەر بیری وا بەلای سەفەرەکە وە و، لەهەموو شتێکی‌ترلەماڵ‌و لەمناڵ‌ولە هەموو کەس غافلّە، چونکە ئەڕوا بۆسەفەر، نوێژخوێنیش ئەبێ ئاوا رووی هەرلە خوابێ، لە هەمووشتێکی‌تر روو وەرئەگێڕێ .

جا دەست پێ‌ئەکاو ئەلّێ:

﴿ أعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيطانِ الرَجيم ﴾ پەنا ئەبەم بە (الله) لە شەیتانێك کە لە رەحمەتی خوا دەرکراوەو دوورخراوەتەوە . جا لێرەدا مەبەست تەنها شەیتانە گەورەکە ـ واتە (إبلیس) ـ نیە . بەلّکو هەر مەخلوقێك موزاحیمی ئینسان بێ، نەهێلّێ ئینسان بەندەیی خوا بکا، نەهێلّێ

ئینسان بە جوانی دوعاو سکالاو نوێژ بکا لەلای خوا، ئەوە شەیتانەو دوورە لە رەحمەتی خوا. جا کاتیَ ئینسان پەنا ئەبا بە خوا ئیتر نەجاتی ئەبیَ لەدەست ئەوانە..

جا یەکەیەکە ئەم کەلیمانە ئەوترێن، ئەبیَ لە مانەکەیان وردبینەوە، هەرکەسیَ کە نوێژ ئەکاو هەر کەلیمەیەك لەمانە ئەلَیَ ئەبیَ مەعناکەی بیَت بە دلَیا.. ﴿ أعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيطانِ الرَجيم ﴾ پەنا ئەبەم بە (الله) لەشەیتانیَ کە لە رەحمەتی خوا دوور خراوەتەوە.

کاتێك ئەمەی وت مەعناکەی بیَت بە دلَیا، جا ئەگەر نەیتوانی لەگەلَ وتنی کەلیمەکە مەعناکەی بیَ بە دلَیا، دوای ئەوە تۆزیَ بوێستیَو بیر لەمەعناکەی بکاتەوە. دوای ئەوە ئەلَیَ :

﴿ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم ﴾ بۆ ئەویش تۆزی ئەوەستیَ، مەعناکەی دیَت بە دلَیا، جا ئەڕوات بۆ کەلیمەی دوایی .. هەروەها تا ئەوەندەی مەعنای کەلیمەکان لە دلَیدا جیَگیر ئەبیَ .. دوای ئەوە ئیترئەتوانیَ هەرلەوکاتەداکەلیمەکە دیَت بە زمانیا، مەعناکەیش بیَت بە دلَیا .

بۆکەسیَکیش ئیمامەت بکات، باشتر ئەوەیە لە جیَی ئەوە (ئعوذ بالله) بلَیَ (نعوذ بالله) بلَیَت، واتە : هەموومان پەنا ئەبەین بە (الله) لە شەیتانی رەجم کراو و دوورخراوە لەرەحمەتی خوا..

دوای ئەوە دەست ئەکا بە خوێندنی سورەی فاتیحە . دیارە ئینسان هەرکارێك ئەکا ئەبێ بە کۆمەکی خوا بیکا، خوێندنی سورەی فاتیحەیش کارێکە، ئەبێ ئینسان بە کۆمەکی خوا بیکا، مەعلومە ئینسان نە سوودێکی دەست ئەکەوێ، نە لە زەرەرو زیانێ نەجاتی ئەبێ، ئەگەر خوا کۆمەکی نەکات..

جا کە ئەیەوێ لێرەدا سوودو نەفعێکی دەست کەوێو لەزەرەرو زیان دوورکەوێتەوە، ئەبێ لە خوا داوای کۆمەك بکا، بۆیە ئەبێ لەسەرەتاوە بڵێ :

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيم : بەناوی (الله)، میهرەبانی بە ڕەحم، دەست ئەکەم بە خوێندنی ئەم سورەتە ..

پێشتر وتمان : (رحمان) یانی ئەوەی خوا هەموو زاتی رەحمەتو میهرەبانییە .(رحیم)یش واتە : هەمیشە خەریکی رەحمەت کردن وسوودگەیاندنە بە خەڵكو زەرەرو زیان لەسەر رێگایان لا دەبا .

جا کە ئەڵێ ﴿ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيم ﴾ یادی ئەو خوایە ئەکاتەوە کە هەرچی رەحمەتە لەلای ئەوهەیە . هەرئەوە سوود ئەگەیەنێ ، هەر ئەوە زەرەر و زیان لا ئەبا .. جاکە ئەوەی وت، ئیتر ئومێد پەیدا ئەکا بەوەی لە خوێندنەوەی سورەتەکەدا ولە دوعاکردنەکەیدا سودی دەست کەوێ ولەزەرەر و زیان رزگاری ببێ ، سوودیش ئەوەیە کە

بگات بە خۆشبەختی، زەرەر و زیانیش ئەوەیە کە تووشی غەزەبی خوا بیێو بەرەو گومڕایی بڕوا.

﴿ الحَمْدُ لله رَبِّ العالَمين ﴾ : ستایش و قەدردانی بۆ خوایەك کە خاوەنی خەلّکە . بۆ ئەوە مانای (ستایش‌و قەدردانی) ڕۆشن بێ ئەبێ ئینسان هەر خوا بەوە بزانێ کە ئەتوانێ سوود بگەیەنێ‌و هەرئەویش زەرەرو زیان لائەبا، تەنها ئەو بەو زاتە بزانێ کە دەسەلاّتی هەیەو سەرەنجامی ئینسان لە دەستیایەتی، هەر ئومێدی بەو ببێت، هەر ترسی لەو ببێت، هەر فەرمانبەرداریی بۆ ئەو بکا، هەر داوای کۆمەك لەو بکا، ئا ئەمانە هەمووی بەیەکەوە ئەبێتە ستایش‌و قەدردانی . دیارە هەندێکی بە دڵە، هەندێکی بە زمانە، هەندێکیشی بە ئەعزای بەدەنە، بەکردەوەیە، کە هەموو ژیانی ئینسان ئەگرێتەوە . ستایش‌و قەدردانیی بۆ (الله) لەبەرئەوەی کە خاوەنە، لەبەرئەوەی ئەو شتانە لەدەستیایەتی ئەبێ قەدردانی لێ بکرێ‌و، ئێمەش ئاوا بیناسین، ئاوا بکەین کە لێی داوا کردووین . جا پاشان خوای گەورە خۆی ئا ئەمە ڕۆشنتر ئەکاتەوەو ئەفەرموێ :

﴿ الرّحْمنِ الرَّحيم ﴾ : میهرەبانی بەڕەحم . ئەوەی هەموو زاتی ڕەحمەتە، هەر قازانج‌و سودێك تەنها بەدەس ئەوەو ئەو ئەیگەیەنێ، هەر زیان‌و زەرەرێك لەدەس ئەودایەو، ئەوە کە لای ئەبا .

﴿ مالِكِ يَوْمِ الدِّين ﴾ : داراو خاوەنی رۆژی جەزایە . دوای ئەوە کە هەرچی سوودە ئەیگەیەنیو هەرچی زیانە لای ئەبا، دیارە رۆژێکیشی داناوە بۆ ئەوەی ئینسان زیندوو بکاتەوەو لێی بپرسیو موحاکەمەو موحاسەبەی بکا، چۆن بووە بەپێی ئەوە جەزای بداتەوە . ئەگەر ئیمانو عەمەلی صالحی بووە جەزای خێر، ئەگەرکوفروکردەوەی ناپەسەندیشی بووە ، جەزای شەڕی بداتەوە .

﴿ مالِكِ يَوْمِ الدِّين ﴾ : خاوەنی رۆژی جەزا و پاداشت .

کاتێ کە گەیشتە ئێرەو دڵی پڕ بوو لە ئومێدو لە ترس، جا روو ئەکاتە خوا. ئەوەشمان لەبیر نەچێ کە ئەبێ کاتێك ئینسان ئەم سورەتە ئەخوێنێتەوە ئیحساسی ئەوە بکات کە بەندە موخلیسەکانی تریش وان لەگەڵی، هەروەك ئەوەکە لە جەماعەتێکدا، لەگەڵ چەن نەفەری تردا ئەزانێ کە ژمارەیەك وان لە دەوری و پێکەوە خەریکی دوعاو سکاڵانو دەستە جەمعی خەریکن دوعا ئەکەن، هەروا ئەگەر خۆیشی تەنها بوو هەر لەبیری نەچێ کە بەندەی سالحی تریش هەن، ئەوانیش هەر خەریکی دوعاو پاڕانەوەن، وا هەست بکا کە وا لەگەڵ ئەوان . بۆیە لێرەیشا بەم چەشنە دوعاکە هاتووە کە ئێستا دەرئەکەوێ بۆمان، ئینسان خۆی تەنها نیە، لەگەل جەماعەتی بڕواداراندایە کە خەریکە سکاڵا ئەکاو ئەپاڕێتەوە .

﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِين ﴾ : تەنها بۆ تۆ بەندەیی‌و فەرمانبەرداریی بێ غەلوغەش ئەکەین، تەنها لە تۆش داوای کۆمەك ئەکەین . ئەوە کورتەی مانای دووکەلیمەی (عبادە) و(استعانە)ە یە کە پێشتر بە باشی روون کرانەوە .

جا دوای ئەم شتانە کە بۆی رۆشن بووەوە ئەمە رێگای راستە ، لەگەڵ ئەو بەندە موخلیسانەی تر، روو ئەکاتە خوای گەورە و، بەیەکەوە هاوار ئەکەن لە خوا کە هیدایەتیان بداو رێنومایيان بکا، بۆ ئەوەی بکەونە سەر رێگە راستەکە، یان ئەگەر وان لەسەری هیدایەتیان بدا بۆ ئەوەی هەنگاوەکانی تریشیان لەوەو دواتر هەر لەسەر رێگای راست بێ‌و لێی لانەدەن .

﴿ إهْدِنا الصِّراطَ الُمسْتَقِيم ﴾ : رێنماییمان بکە بۆ رێگە راستەکە . ئەو رێگەیەی ئینسان رەحەت پیایدا ئەچێ . چونکە خوا ئینسانی ئامادە کردووە بۆ چوون بەو رێگەیەدا، رێگەکەش سازگارو موافیقە لەگەڵ ئینسانا، (مستقیم)ە، ئینسان ئەگەیەنێ بە مەبەست ، (دواتر باسی ئەکەین کە مەبەستەکە چی‌یە؟).

﴿ صِراطَ الّذينَ أنْعَمْتَ عَلَيْهِم ﴾ : رێگای ئەوانەی خۆش بەختت کردن، نیعمەتی خۆتت رژان بەسەریاندا . لە ئایەتی تردا بەیان کراوە کە ئەوانە (پێغەمبەرانی خوا) و (راستگۆکانن)، یانی ئەوانەی هەموو گیانیان (صدق) و راستی بووە، بەراستی بەندەی خوا بوون، درۆ لە

کاریانا نەبووە، هەروەها (شەهیدەکان) یانی ئەوانەی هەموو ژیانیان شایەتی بووە بۆ ئەوەی هەر بەرنامەی خوا راستە . هەروەها (صاڵحەکان)، ئەوانەی ئەگەر چی لەدەرەجەی خوارترەوە بوون بەلام لەرێی ئیمانو عەمەلی صالحا بوون، ئەگەر جارجاریش تووشی گوناهێك بووبن گەڕاونەتەوەو پەشیمان بوونەتەوە .. ئەمانە خوای گەورە لە دونیا وئاخیرەتا خۆشبەختی کردوون ، لە دنیادا خۆشبەختی کردوون کە ژیانێکی پێداون دوور لە ترسو لە خەفەت، هەروەك لەمەوپێش بەیانمان کرد. لەبەینی مردن تا قیامەتیشا دیارە ئەو هەموو نیعمەتەی بۆ ئامادە کردوون، لە هەمووی زیاتر رەزامەندیو لێخۆشبونی خۆی .

﴿ غَيرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلا الضَالّين ﴾ : نەك رێگای ئەوانە ی وا غەزەبیان لێ گیراوە . ئەوانەی وا رێیان بۆ رۆشن کرایەوە، بەلام نەکەوتنە سەری، نەیانویست بەندەی خوابن، جا غەزەبیان لێ گیرا. غەزەبی خواش ئەوەیە کە لە دنیادا ژیان تەنگو تاڵ بێ، ئەگەر چی ئیمکانات بێ، ئەگەر چی نیعمەتی زۆر هەبن، بەلام دڵ پڕ بێ لە ترسو لە خەفەت، لە مردنیشەوە عەزابو ئاگر دەست پێ بکا، لە قیامەتیشدا جەهەنەم بەو هەموو عەزابەوە، لە هەمووی زەحمەت تر تووڕەیی و غەزەبی خوا ﴿ غَيرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ ﴾ رێگە راستەکە غەیری رێگای ئەوانەیە غەزەبیان لێ گیرا. ﴿ وَلا الضَالّين ﴾ غەیری

ڕێگای ئەوانەش کە گومڕا بوون، سەریان لێ شێوا، دوای ئەوەی بەرنامەی خوایان بۆ هات، حەقیان بۆ ڕۆشن بووەوە، لەبەر بێ موبالاتییان، لەبەرئەوەی ژیانی دنیایان ویست ، لایانداو غافڵ بوون‌و هیدایەتەکەیان لەبیر چووەوەو سەریان لێ شێوا. دیارە ئەوانەیش هەربەرەو بەدبەختی ئەڕۆن .

جا کاتێ دوعاکەیان بەو جۆرە کرد، سورەی فاتیحە یان تەواو کرد، پاشان پێکەوەئەڵێن : (آمین) کە ئەم وشەیە لە قورئاندا نیە . ماناشی ئەوەیە : خوایە ، ئەو پاڕانەوەیەمان لێ وەرگرە .

ئەمە گەورەترین دوعایە کە ئینسان ئەیکا . واجبە لەسەری لە شەو و ڕۆژێکدا لای کەم حەڤدە جار ئەگەر لەسەفەرا نەبێت، ئەگەریش لە سەفەرا بێت کەمتر لەوە (لەسەفەرا لەجیاتی چوار ڕکات دوو ڕکات ئەخوێنرێت) — واتە بە قەدەر ڕکاتی نوێژە فەرزەکان — ئەبێ ئەم دوعایە بکا .

دوای ئەوە سورەیەکی‌تر لە قورئان ئەخوێنێ ، ئەویش بەم فکرەوە : دوای ئەوە بڕیاری دا کە بەندەی خوابێ‌و داوای کرد لە خوا کۆمەکی بکا بۆ ئەوەی بتوانێ عیبادەت بکا، ئەبێ ڕووبکاتە کتێبەکەی خوا، بزانێ لەوێ ڕێگای بەندەیی چۆن بەیان کراوە . بەعزێکی لێ بخوێنێتەوە، تا شارەزا بێ لە ڕێگای بەندەیی‌وبەو ڕێگایەدا بڕوات . بۆیە سوورەیەك لە قورئان ئەخوێنێتەوە، باشتر ئەوەیە لای کەم هەر

موسوڵمانێ دوو سورەتی لەبەر بێ، وەك سورەتی (قُلْ هُوَ اللَّهُ)و سورەتی (والعصر) كە لەهەر ڕەكعەتێكا یەكێكیان بخوێنێ، ئەگەر لە دوو ركعەتیشا هەر (قُلْ هُوَ اللَّهُ) بخوێنێ هەر دروستە ، بەلاّم باشترە دوو سورەت بێ .

مانای سورەی (إخلاص)

لەبەرئەوەی زۆركەس ئەو سورەتە ئەخوێننەوە، باش ئەوەیە ئەویش ماناكەین ئەفەرموێ :

﴿ قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ ﴾ بلێ : حەقیقەتێك هەیە كە (الله) یەكتایە، هەرئەوەو لە خاوەنێتیدا كەسی ترنیە، هەر ئەوە فەرمان ڕەوایەو هەرئەوە فەریادڕەسەو، غەیری ئەوكەس ئەو دەسەلاّتەی نیە .

﴿ اللهُ الصَّمَدُ ﴾ : (الله) پڕ كەماڵە، هیچ ناتەواوی تیا نیە، بێ نیازە، فەرمانڕەواكانیتر پوچن، فەریادڕەسەكانی ترلە حەقیقەتدا فەریادڕەس نین . خوا لە هەموو صیفەتەكانیدا كەماڵی هەیە، هیچ جۆرە ناتەواوی وكەمیی تێدا نیە .

﴿ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴾ : نە منالّی لێ بووە، نەخۆی روڵەی كەسێكەو لەكەسی تر بووە . نەك وەك فەرمانڕەوا نارەواكان، نەك وەك ئەو نافەریادڕەسانەی كە بە گومانی خەڵكی فەریادڕەسن، هەموویان هەم منالّیان ئەبێت، هەم خۆیشیان منالّی كەسیترن و

لەکەسیتر بوون، کەواتە نیازمەندن، چونکە لەوەوپێش نەبوون و لە دواییشدا لەبەین ئەچن و نامێنن ، مەگەر ڕۆڵەکانیان ڕێگایان درێژە پێبدەن.

﴿ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أحَدٌ ﴾ : هیچ کەسێك هاوتای ئەونەبوو، هیچ فەرمانڕەوایەك و هیچ فەریادرەسێك نیەکە هاوشانو هاوتای ئەوبێت .

هەندێ لە حیکمەتی جوڵەو زیکرەکانی نوێژ

دوای ئەوەکە نوێژخوێن سورەتێك یا چەند ئایەتێك لە قورئانی خوێندو، بەو جۆرە لە خزمەتی خوادا وەستا و، ئەوبەشە لە بەندەیی جێبەجێ کرد، بیر لەوە ئەکاتەوە کە ئەم ڕادەیە بەس نیە، خوا لەوەش گەورەترەو زیاتر لەوە ئەبێ بەندەیی بۆ بکرێ، بۆیە ئەڵێ : (الله أكبر) خوا لەوە گەورەترە، بۆیە زیاتر بەندەیی ئەکات، ئەچێتە ڕکوع ، دەس ئەنێتە سەر ئەژنۆ، سەری بەڕێزهێنانەوە دائەنەوێنێ بۆخوا . جائەبێ بیری بێ لە کاتێکا بە پێوەیە ئەوە لە خزمەتی خوادا ڕاوەستاوە، ئێستایش ئەبێ ئەوە لە بیری بێ کە بۆڕێزلێنانی ئەو خەریکە سەری دائەنەوێنێ، جا لە وێشدا ئەڵێ :

(سبحان ربي العظيم): خاوەنەکەم دوورە و پاکە لەوەی هەر جۆرە ناتەواوییەکی ببێ . دیارە بۆ کەسانێك کە خوێندەوارن شتی تریش

هەن ئەتوانن بيانخوێنن‌و، شتی زياتر بلّێن و، لە ڕكوعا خێری زياتريان دەس ئەكەوێ .

دوای ئەوە ئەم كارەشی كردو سەری دانەواند بۆ خوا، كاتی ئەوەيە تۆزێ ئيسراحەت بكا، دوای ئەوە بڕوا زياترئيحترامی خوا بگرێ ، بۆيە هەڵئەسێتەوەو ئەڵێ :

(سمع الله لمن حمده): خوا قوبوڵی بكا، خواگوێڕاگرێ بۆئەوانەی حەمدی ئەكەن، ئەوانەی قەدردانی‌لێ ئەكەن وستايشی ئەكەن .(ربنا ولك الحمد): ئەی خاوەنەكەمان، حەمدوقەدردانيش تەنها بۆ تۆيە،– هەروەك بەيانمان كرد– چونكە تۆ دووری لە هەر عەيب‌و ناتەواوييەك . جا ئەگەرئەوكەسە خوێندەوار بێ لێرەشدا شتی تريش هەيە كەبيڵێ .

دوای ئەوە كاتی ئەوەيە بيری ئەوە بكاتەوە ئەمەش بەس نيە . خوا گەورەترە لەوەش، ئەميش ئەتوانێ لەوە زياتر تەعزيمی بكاو بەندەيی بۆ بكا، بۆيە ئەڵێ :(الله أكبر) خوا گەورەترە لەمە، جا خۆی ئەخاتە زەوی، دەم‌و چاوی ئەنێتە سەر خاك ، هەروەك چۆن ئەوانەی كە بەندەی غەيری خوان، خۆيان ئەخەن بەسەر پێی خاوەن و ئاغاكانيانداو پێيان وخاكی بەر پێيان ماچ ئەكەن ، نوێژ خوێنيش ئاوا حاڵەتێكی ئەوێ كە خۆی بخاتە سەر زەوی و، دەم‌و چاوی–كە بە قيمەتترين ئەعزای بەدەنيەتی – بنێتە سەر خاك، تا خوا بەزەيی بێتەوە پێيدا، ڕەحمی پێ بكاوئەوەی وا ئەنجامی داوە لێی قبوڵ بكا .

دوای ئەوە بیری ئەوە ئەکاتەوە ئەگەر ناتوانێ زیاتر بەندەیی بکا، خۆ ئەوە ئەتوانێ کە لە سەر ئەم بەندەییەی‌کە پێی گەیشتوە پایەدار بێ‌و بمێنێتەوەو درێژەی پێ بدا. بۆیە ئەڵێ : (الله أكبر) خوا گەورەترە لەوەی‌کە ئینسان هەر جارێك ئائەوە بکا و لەسەری نەڕوا.. بۆیە جارێکی‌تر سەر ئەنێتەوە سەر زەوی، هەروەك جاری پێشوو، ئەم جارە کە لەوەش بووە وە دوبارە ئەڵێ : خوا لەوە گەورەترە، تەنانەت لەوەش گەورەترە کە ئینسان پایەداری بێ‌و هەرچی لە هێزو توانایدایە بیکا، هەر خواش لەوە گەورەترە، وا نەزانێ حەقی بەندەیی بۆخوا ئەدا کردووە . بۆیە هەڵئەسێتەوە ورِەکعەتێکی تریش هەر بەو جۆرە ئەنجام دەدا .. دوای ئەوە رِەکعەتی دووەمی ئەنجام دا، دائەنیشێ لە حزوری خوادا، جا سوپاس ئەکا لە خوا، هەروەها لە چەند کەسێکی‌تر کەبوون بەهۆی ئەوەی بگاتە حزوری خواو ئائەم دوعاو سکالآیە بکا، سوپاس ئەکاو پاشان دوایەمین قسەو رِازو نیازی خۆی ئەکا و ئەچێتەوە بۆ لای خەڵکی‌و نوێژەکەی تەواو ئەکا .

کورتەیەك لە مانای (التحیات)

(التحیات لله) : هەموو ڕێزلێنانەکان، هەموو ئیحترام گرتنەکان، بۆ خوان .

(والصلوات) : هەموو نوێژو سکالاَو دوعاکان، ئەوانیش هەر بۆ خوان، ئەبێ هەر بۆ خوا بکرێن .

(والطیبات) : هەموو کردەوە پاكو خالیصەکان بۆ خوان، هەر ئەبێ بۆ ئەو ئەنجام بدرێن .

جا ئەوەی کە ئەوترێ (التحیات لله) هەموو ڕێزلێنانو ئیحترامەکان، هەموو (تەعزیمەکان) بۆ خوان، ئەوانەن کە لە پێشا ئەنجام دراون، وەك(بە پێوە و بە حالـەتی بەندەیی وەستان)، (ڕکوع بردن)، (سجود بردن)، (وتنی ئەو کەلیمانەی کە وتراون). هەروەها هەر جۆرە قەدردانییەکیترکە ئینسان ئەتوانێ بیکا، جا ڕوونی ئەکاتەوە هەموو ئەوانە بۆخوان،کەسیتر نیە ئینسان ئەو تەعزیمانەی بۆ بکا جگە لە خوای گەورە .

بە جۆرێکی تریش ئەکرێ ئەو تەحیاتە بخوێنرێتەوە : (التحیات المبارکات، والصلوات الطیبات لله)،کە زۆر لەگەڵ ئەوی ترفەرقی نیە، هەر کامیان بێ دروستە .

بەم جۆرە قەدردانی لە خوای (متعال) ئەکا، کە تەوفیقی داوە بۆئەوەی بگاتە ئەم پلەیە . پاشان بیری ئەوە ئەکاتەوە ئەگەر پێغەمبەری

خوا (محەمەدی کوڕی عبدالله) (علیه الصلاة والبرکات) نەبوایە -کە بەرنامەی هیدایەتی لەلایەن خواوە وەرگرتو هێنای - خۆ ئەم ڕێی نە ئەکەوت لەم نیعمەتە گەورەیە . بۆیە سوپاسی زۆری ئەویش ئەکاو دوعای خێری بۆ ئەکا .

جا لەدڵی خۆیدا حازری ئەکا بۆئەوەی بەکوڵ دوعاکەی بۆبکا، وەك چۆن کەسێك باسی پیاوێکی ساڵح ئەکا ، جا لەناکاو ئەڵێ : ئەی خوا دەرەجەت بەرز کاتەوە، ئەی خوا ڕەحمەت پێ بکا، ئەی خوا بتبەخشێت .. لێرەدا یادی پێغەمبەری خوا ئەکاتەوە، بۆیە وەك لە بەرامبەریەوە بێ پێی ئەڵێ :

(السلام علیك أیها النبي ورحمة الله وبرکاته) : ئەی پێغەمبەری خوا، خوا سەلامەتت کا، خوا ڕزگارت کا لە هەر دەردو ئافاتێك کە دێتە ڕێی ئینسان ، لە بەرزەخا، لە بەینی مردن تا قیامەتا، هەروەها لەڕۆژی قیامەتدا، ئەی خوا بتپارێزێ لە هەر ئافاتێك، خوا بەزەیی بێتەوە پیاتا و، ئەوەی خێرە بۆتی بکا، یاخوا خوا بەرەکەت و خێرە بەردەوامەکانی خۆی بڕژێنێ بەسەرتا .

دوای ئەوە بیری ئەوە ئەکاتەوە کە بەندە ساڵحەکانی خوایش چ ئەوانەی لەمەوپێش بوون و ڕێیان بۆ ڕۆشن کردۆتەوە، چ ئەوانەی ئێستا هەنو هاوکاری لەگەڵ ئەکەن بۆ بەندەیی، ئەوانیش حەقیان

بەسەریەوە هەیە، ئەبێ دوعای خێر بۆ ئەوانیش بکا لەگەڵ خۆی، بۆیە خۆیو ئەوانی تریش کە خەریکن نوێژ ئەکەن ئەڵێن :

(السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین) : خوا ئێمەیشو بەندە ساڵحەکانیش سالم بکاو بمانپارێزێ لە هەر شتێ کە ئافاتەو زەرەرو زیانە لە دونیاو لە قیامەتیشدا.کاتێ ئەڵێ : (السلام علینا) خوا ئێمە سالم و ڕزگار کا، خۆیوئەوانەی ئێستا هەن لەسەر زەویدا ئەگرێتەوە، چ ئەوانەی لەبەرچاون، چ مەخلوقی تری وەك مەلائیکەو غەیری ئەوانیش .کاتێ ئەڵێ : (و علی عباد الله الصالحین) کەسانیترکە لەمەو پێش بوون و ڕێیان ڕۆشن کردۆتەوە ئەگرێتەوە . ئەوە سوپاس کردن لەو کەسانەی حەقیان بەسەریەوە هەیە .

جا دوای ئەوە باسی ئەو نیعمەتە گەورەیەو ئەو پلەوپایە بەرزە ئەکا کە پێی گەیشتوە و ئەڵێ: (أشهد أن لاإله إلا الله) : مانای ئەوەیە دوای ئەوە خۆم بۆم ڕۆشن بۆتەوەو هیچ گومانو دوو دڵیم نەماوە، ئێستا بۆ خەڵکیش ڕوون ئەکەمەوە کە بزانن : (لا إله إلا الله) بزانن هیچ فەرمانڕەواو فەریاد ڕەسێك نیە بێجگە لە (الله).

(وأشهد أن محمدا رسول الله) : هەروەها شایەتی ئەدەمو ئەوەیشم لێ ڕۆشن بۆتەوەو ئیقراری پێ ئەکەم کە (محمد) فرستادە و نێرراوی خوایە .

جا باشتر ئەوەیە کە بڵـێین : (وأشهد ان محمدا ﷺ عبده ورسوله): شایەتی ئەدەم کە ـ محەمەد ـ بەندەو فرستادەی خوایە .. بەندەی خوایە، دیارە لەوپەڕی پلەی بەندەییدا بووە، لە هەموومان زیـاتر بەنـدەیی بـۆ خوا کردووە، هەروەها ڕەسـول و فرسـتادەی خوایـە، ئـەو ناردویـەتی بۆئەوەی ڕێگای بەندەیی بۆ ئێمە ڕۆشن کاتەوە .

تائێرە سوپاسگوزاریی کردووە لەوانەی حـەقیان بەسـەریەوە هەیـە، باسی ئەوەی کردووە کە گەیشتۆتە چ پلەیەکی بەرز.

ئێستا کاتی ئەوەیە دوا قسەی خۆی بکاودوای ئەوە بڕاوەتـەوە بـۆ لای خەڵك، جا ئاوا دەست پیێ دەکات:

(اللهمَّ صَلْ على محمد وعلى آل محمد، كما صَلَّيْتَ على إبـراهيمَ وعلى آلِ إبراهيم) يا (اللهم صلِّ على محمد وعلى آل محمد كما صليت على آل إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد). یـانی : خوایـە ڕەحمەت، هاوڕێ لەگەڵ ئیحـتیرامو ڕێزلێنـان بڕژێنـە بەسـەر محمـددا، هەروەها بەسەر لایەنگرانو پەیڕەوانی محمددا، ئەوانەیهەر وەك ئـەوان ڕێـان ڕۆشـن کردۆتـەوەو بەرنامـەی بەنـدەییان گەیاندۆتـە خـەڵك، مەردومیان هێناوەتە سەر ڕێگای بەندەیی خوا، هەروەك ڕەحمـەتو ڕێـز لێنانت ڕژاند بەسەر ئیبراهیم و پەیڕەوو دۆستانی ئیبراهیم دا، بە ڕاستی تـۆ (حمیـد)ی، شایسـتەی ئـەوەی قـەدردانیت لێ بکـرێ، هـەروەها (مجید)ی، خێرو بەرەکەتت زۆر زۆرەو گەورەی .

(وبارِكْ علی محمد وعلی آل محمد كما بارَكْتَ علی إبرهيمَ ی‌ــلەعو آل ابراهيمَ إنك حميد مجيد) :

بەرەكـەت برِژێنـە بەسـەر محمـدو لایـەنگرانی محمـددا، هـەروەك بەرەكەتت رِژانـد بەسـەر ئیبراهیمو لایـەنگرانی ئیـبراهیم دا، چـونكە بەرِاسـتی تـۆ شایسـتەی ئـەوەی قـەدردانیت لیٚ بكـریٚ، تـۆ خیٚـرو بەرەكەتو گەورەیی زۆرت هەیە..

جاكە ئەمەی ووت، هەم دوعای خیٚری كردووە بۆ پیٚغەمبەری خوا، هەم بۆ ئەوانەی هاورِیٚی ئەو بوون تا قیامـەت ، ئەوانـەی رِیٚگایـان بـۆ خەلّك رِۆشن كردۆتەوە..

دوای ئەوە ئەگەر زانی دوعای تـریش بكـا، ئـەوە خـۆ زۆر باشـە، دوعا بكا بـۆ خـۆیو هـەموو موسـولّمانانیتر، ئەگـەر هـەر نـەیتوانی لەبەرئـەوەی كـە نەخویٚنـدەوارە ، یـەكیٚك لـەو دوعایانـەی كەلـە حەدیسەكاندا بەیان كراون بكا، ئـەتوانیٚ كەلیمەیـەك یـا دوو كەلیمـە لای كەمەكەی لەبەر بكاو چەندجاریٚك بیانلیٚتەوە، وەك ئەوەی بلیٚت:

(اللهمَّ اغْفِرْ لَنا وارْحَمْنا) : خوایە لە گوناهەكانمان چاوپۆشی بكـەو رِەحمان پیٚ بكە .

دوای ئەوە كە ئاخرین قسە و رِازو نیازی خۆی كرد، ئـیتر ئـەركی خۆی تەواو بووەو، كاتی ئەوەیە بگەرِیٚتـەوە بـۆ نـاو خـەلّك .. بۆیـە دوای ئەوە ئەبیٚ لابكاتەوە بەملاو بەولادا، جا لە كاتیٚكدا لادەكاتەوەو

لــە حــزوری خــوادا ئەگەڕێتــەوە ـ وەك ئــەوەی کەلــە ســەفەرێك ئەگەڕێتەوە ـ ئەبینیّ خەڵکی لەملاو لــەولاوە هــەن، ئەگــەریش کــەس نــەبوو خــۆ مەلائیکــە هــەن، خۆموســوڵمانیتر لــە جیهــانیتر هــەن.. سەلامیان لیّ ئەکاو ئەحواڵیان ئەپرسیّ ، ئەڵیّ:

(السلام علیکم ورحمه الله .. الســلام علــیکم ورحمــه الله) : خــوا سەلامەتتان کات، خوا بتان پارێزیّ لە هەرچی ئافاتو دەردو بەڵایە .. خوا ڕەحمتان پیّ بکاوئەوەی خێرە بۆتانی بکات، (لەســەفەر هاتۆتــەوەو ئەبیّ سەلامیان لیّ بکا)..

دیارە عادەتەن کەسێك کە ئــەڕوا بــۆ ســەفەر بۆلای گەورەیــەك ، کاتیّ هاتەوە خەڵکی چاوەڕوانی ئــەوەن شــتێکیان بــۆ بهێنــیّ، ئــەمیش ئەمەی بۆ هێناونەتەوە،(دوعای خێروسەلامەتیوڕەحمەتیخوایی).

حیکمەتی چەند بارەبونەوەی نوێژەکان لە شەو و ڕۆژدا

بەو جۆرە دوعاو سکاڵاو پاڕانەوە بەباشترین شێوە ئــەنجام ئــەداو، ئامادەیی پەیدا ئەکا بۆئــەوەی دەســت بکــا بــە جێبــەجێکردنی ئــەرکو بەندەیی لەدوای نوێژی بەیانی تا ئەگاتە نیوەڕۆ، بەڵام لەو بەینەدا لەبەر ئەوەی ڕەنگە غەفڵەت هاتبیّ بەسەریا، یا گرفتو دەردیسەری بۆ پەیدا بوویبیّ ، لەبەر ئەوەی هەمیشە ئینسان نیازی هەیە بەوەی خوا کۆمەکی

بکا، تارِادەیەکیش ناتەواوی و لاوازی ڕووی تیّکردووە ، لەبەر ئەوە واجبە لە نیوەڕۆیشا نویّژیّکی تر بکاو دوعاو سکالاّیەکی تر بکا - ئەمجارە زیاتر لە ڕەکعەتەکانی بەیانی ئەکا، چوار ڕەکعەت ئەکا، لە ڕەکعەتی دووەممدا کاتیّك کە تەحیاتەکەی گەیاندە ئەو جیّگایەی هەموو ئەزانن، هەڵەسیّتەوەوئەڵیّ: (الله أکبر) خوا گەورەترە لەوەی کە ئەمە بەس بیّ بۆی، هەروا بڕۆمو بەجیّی بهیّلّم، بۆیە دوو ڕەکعەتی تر ئەکا، پاشان تەواوی ئەکا، لا ئەکاتەوەو سەلام ئەکا لەملاولای خۆی .

هەروەها دوای ئەوە ماوەیەکی تری پیّ چوو نیازی ئەبیّ بەوە نویّژیّکی تر بکا، لە بەشی دوایی ڕۆژدا، بۆئەوەی کارو چالاکی ئەو ڕۆژەی بە دوعاو سکالاّ دوایی پیّ بیّنیّ، هەروەها لە سەرەتای شەویشدا نویّژی مەغریب ئەکا، پاشان لەکاتی خەوتنیشا نویّژی عیشا

بەو جۆرە کە ژیانی بە نویّژو دوعاو سکالاّ دەستی پیّکرد، هەرواش بەدوعاو سکالاّو نویّژ دوایی پیّ بیّنیّ .

حیکمەتی نوێژی ویتر لەشەودا

جا دوای ئەم پێنج نوێژە کە فەرزن‌و بەبێ ئائەمانە ئینسان ناتوانێ بەندەی خوابێ، پاش نوێژی خەوتنان نوێژێکی تریش هەیە کە ئەکرێ ڕەکعەتێك بێ، ئەکرێ سێ ڕەکعەت بێ، ئەکرێ پێنج ڕەکعەت بێ، تا یانزە بێ بەشێوەی تاك، واتە : پێنج، حەوت، نۆ، یانزە..

ئەگەر ئەو نوێژەش بکات ئەوە زۆر باشترە ، پێی ئەوترێ نوێژی (وتر) یانی (تاك) چونکە ڕەکعەتەکانی تاکن، یا یەکە، یا سێیە، یا زیاترە لەوە، جا ئەکرێ پێش لە خەوتن بیکا، ئەکرێ لە نیوە شەودا خەبەری بێتەوەو بیکا، ئەکرێ لە ئاخری شەویشەوە یا لە پارشێوا بیکا، چونکە نوێژێکی گەورەیەو باش ئەوەیە ئەگەر ئینسان نوێژە سوننەتەکانی تر نەکا، بەلایەنی کەمەوە ئەم نوێژە بکا ..

ئاوا ڕۆشن بووەوە کە نوێژ سکالاو دوعایە، گەورەترین‌وکاملترین شێوەیە بۆ سکالاو دوعاو پاڕانەوە لە خزمەت‌وحزوری خوای گەورەدا.

جا ئەگەرئینسان ئەو پێنج نوێژە فەرزەی بەئاگایی و دەرك‌و فەهمەوە کرد، ئەوە خوای (متعال) قەولی پێ داوەکە هیدایەتی بداو تەوفیقی بدا کە بە ڕێگای بەندەییدا بڕوا، ئەگەر ئەو نوێژانەی ئاوا کرد، ئیتر هەمیشە دڵی لای خوایە ولە خوا غافڵ نابێ، ئەگەریش جارجار غەفڵەتێك بێت بەسەریا زۆرکەم ئەبێت‌و زوونەکەوێتەوە بیری خواو

خۆی نەجات ئەدا و ئەگەڕێتەوە بۆلای خوا. کاتی وایش هەیە زیاتر لەم نوێژانە ئینسان لە هەندێ کاتا مەجبور ئەبێ دوعایەك بکا ئەوەش هەر دروستە .. کاتی وا هەیە ئینسان توشی بەڵایەك ئەبێ، تووشی خەتەرێك ئەبێ، هەرچەندکاتی نوێژیش نیە، دیارە ئەگەر بڕوا لەوکاتەدا بۆی بکرێ دوو ڕەکعەت نوێژ بکاو لەو نوێژەدا بپاڕێتەوە، ئەوە زۆر باشترە .. پێغەمبەر (علیه الصلوات والبرکات) هەر کاتێ تووشی گرفتو دەردەسەرییەك ببوایە لە نوێژدا دوعاو پاڕانەوەی ئەکرد لە لای خوا، ئەگەریش بۆی ڕێك نەکەوتایە نوێژ بکا، دەستی ئەکرد بە دوعا کردنو پاڕانەوە لەلای خوا، بەڵام ئەبێ بزانین کە نوێژگەورەترین دوعایە کە سودی زۆری لێ ئەکەین .

پوختەیەك لە باسی (زەکات)

دووەمین کردەوەیەك کە ئینسانی موسوڵمان ئەبێ ئەنجامی بدات، زەکات دانە . لە زۆرێك ئایەتی قورئاندا ئەم باسە کراوە کە دووکردەوەی گەورە هەن حەتمەن ئەبێ ئینسان دوای ئیمان هێنان ئەنجامیان بدات ، یەکێکیان نوێژە بەو جۆرەی باسمان کرد، دووەمیان زەکاتە ..

زەکات بە مانای ئەوەیە ئینسان لەو سەروەتو ماڵەی هەیەتی، ئەوەی زیادە لە پێویستی خۆی، بیدا بەوانەی ئیحتیاجیان پێیەتی . ئاوا

کردەوەیەك ئەبێ بەهۆی ئەوەی بڕوا بەرەو کەماڵ و زیاد بکا، هەروەك چۆن گیایەك یا دارێك مەوادی غەزایی پێ درا زیاد ئەکاو بەرەو کەماڵ ئەڕوا.

مەعنای زەکات لە ئەصلاً یانی زیادکردن و چوون بەرەو کەماڵ جا لەبەرئەوە کە بەخشینی ماڵ ئەبێ بەهۆی گەشەکردنیئینسان، ناوی نراوە (زەکات). دیارە ئەوکارە بەستراوە بە ئیمانی ئینسان ولە خوا ترسانییەوە، چونکە ئینسان خۆی دەزانێ چ شتێکی لێ زیادە لەنیازی خۆی ، تا بیدا بەوانەی کە نیازیان پێیەتی . چونکە نابێ ئینسان خۆی دەست بکات بە خۆشگوزەرانی و ڕابواردن و بڵێ ئیتر هیچم لە خۆم زیاد نیە تا بیدەم بە خەڵکی .. ئەبێ ژیانەکەی خۆی دوور بێت لە خۆشگوزەرانی و ڕابواردن، جا لەوکاتەدا شتی زۆری ئەبێ کە لە خۆی زیادئەبێ و، ئەبێ بیداتە ئەم و ئەو.

پوختەیەك دەربارەی ڕۆژوو

لێرەدا ئیشارەیەکی کورتیش بکەین بە ڕۆژوو. حەقیقەتی ڕۆژوویش پێویستە ئینسانی موسوڵمان بیزانێت ئەویش ئەوەیە کە ئینسان لە ڕێگای بەندەیی‌دا ئەبێ ئەوەی خوا پێی خۆشە، ئەوە بکات، ئەوەی خوا پێی ناخۆشە نەیکات و لێی بەدوور بێت . جائەوە زۆر زەحمەتە ئینسان وای لێ بێ خوا چی پێ خۆشە ئەوە بکا و چی پێ ناخۆشە ئەوە

نەکا، واتە (تەقوا)ی ببێت، لەبەرئەوە خوای گەورە دەورەی داناوە بۆ ئینسان لەو دەورەیەدا بەشداری ئەکات و، لە فەجرەوە تاخۆر ئاوا بوون خۆی دوور ئەگرێ لەو شتانەی زۆر دڵی پێوەیەتی و ئیشتیهایەتی ، لەو شتانە دووری ئەکا ، تا فێری تەقوا ببێت، لەمانگەکانی تر و ڕۆژەکانی تردا لە خوا بترسێ، لەکاتێکدا خۆراکی هەیە ، خواردنەوەی هەیە ، ئەتوانێ لەگەڵ هاوسەریا نزیکی بکا، بەلام لەبەر خاتری خوا، لەتەواوی ڕۆژدا خۆی دوور ئەگرێ لەوانە ، بەهەوەس و ئارەزوی خۆی کار ناکات .. جا کە مانگێك لەو دەورەیەدا کاری‌کرد فێری ئەوە ئەبێت لە مانگەکانی تریشدا لەوەی خوا مەنعی ئەکا دووری بکاو، ئەوەی کەخوا ئەمری پێ ئەکا ئەنجامی بدا. بەو جۆرە (متقی) بەرەو خۆشبەختی و سەعادەتی هەمیشەیی ئەڕوا..

جا ئەو دەورە یەك مانگییە بەشی یەك ساڵی ئەکا، دوایی کە ئەندازەیەك لاوازی ڕووی تێ کردەوە، دەورەکە دوبارە ئەبێتەوەو مانگێکی‌تر دێتە پێشەوە و ئەچێتەوە ناو دەورە و خۆی بەهێزئەکات بۆ یانزە مانگی‌تر.

بەشی پێنجەم

کورتە باسێك دەربارەی پایەکانی ئیمان

- کورتەباسێك دەربارەی فریشتەکان
- کورتەباسێك دەربارەی کتێبە ئاسمانیەکان
- کورتەباسێك دەربارەی پێغەمبەران (علیهم السلام)
- هەندێ لە صیفەتەکانی خوای پەروەردگار
- دەربارەی قەزاو قەدەر

کورتە باسێك دەربارەی فریشتەکان

پێشتر وتمان خوای گەورە هەروەك خالق و دروستکەری ئەم جیهانەیە، هەرخۆی فەرمانڕەواشیەتی، خۆی دروستی کردوە، خۆیشی فەرمان ڕەوایی ئەکات. لەزۆرێك ئایەتی قورئاندا هاتووە کەئاسمانەکان و زەی وئەوەی لەبەینیاندایە لەشەش ڕۆژگارا دروستی کردوون، پاشان تەختی فەرمان ڕەوایی گرتە دەست و دەستی کرد بە ئیدارەکردنی کاروباری ئەم جیهانە .

جا هەروەك فەرمانڕەوا خۆی لە مەرکەزێکدایە و بەملاوبەولادا ناچیٚ، بۆ ئەوەی گەورەیی و فەرمانڕەواییەکەی بپارێزیٚ ، بۆ ئەوەی فەرمانەکانی بگەیەنیٚ بە هەموو لایەکدا، کەسانێك هەن بەدەوروبەریا، ئەو فەرمان دەرئەکا، ئەوانیش ئەیگەیەنن بەهەموو لایەکی وڵاتەکەیدا ، هەروا خوای گەورەش ـ وَلَهُ المَثَلُ الأَعْلى ـ جۆرێك مەخلوقی دروست کردووە بەناوی (مەلائیکە)، فەرمانەکانی ئەسپێریٚ بەوان و ئەوانیش ئەیگەیەنن بە هەمولایەکدا. بەوجۆرە فەرمان ڕەواییەکەی تەحقیق ئەبیٚ و فەرمانەکانی لە هەموو لایەکدا حازر ئەبن .

کەلیمەی مەلائیکە خۆی بەمانای (پەیامبەران)دێت ، یانی ئەوانەی پەیام لەلایەك وەرئەگرن و ئەیبەن بۆ لایەکی تر. (ملائکە) بەهەمویان ئەوتریٚ ، بەیەکێکیان ئەوتریٚ (مەلەك). مەلەك یانی کەسیٚ پەیام لەلایەك ئەبات بۆ لایەکی تر. لە ئایەتدا باس کراوە کە خوا مەلائیکەی

کردوون بە فرستادە ،کەلیمەی (رسل) یانی فرستادە (نێرراو). باسی کردووە هەر کاتێ بیەوێ فەرمان و ئەمرێ دەرکا بۆلایەك لەم جیهانەدا، ئەیسپێرێ بەیەکێك یا چەند نەفەرێك لەوفریشتانە ، ئەوانیش ئەیبەن و ئەیگەیەننە جێگای خۆی . بەو جۆرە فەرمان ڕەواییەکەی سەرئەگرێ و، جیهان بەو جۆرە ئیدارە ئەکا.

ئەو مەلائیکانە هەندێ سیفاتیان هەیە کەقورئان باسیان ئەکا ، ئەبێ ئینسان بیان زانێ و باوەڕی پێیان بێ ، بۆ نمونە : ئەوە کە لە فەرمانی خوا دەرناچن . هەرچییەك ئەو ئەفەرموێ ئەوە ئەکەن ، غەیری ئەوە هیچی تر ناکەن . هەر پەیامێکیان پێ درا بێت ئەیگەیەنن . بەندەی بەڕێز و ڕێزلێنراوی خوای گەورەن ، کاریان هەمیشە بەندەیی و عیبادەت و طاعەت وفەرمان بەرداری‌یە لەفەرمانی خوا. لەکاتێکەوە خوا ئینسانی دروست کرد، دەستوری دا بەوان کە لەخزمەتی ئینساندا بن، ئەو شتانەی کە پێویستیەتی بۆی ئامادە بکەن ، یارمەتی بدەن تا بتوانێ عیبادەت و بەندەیی خوا بکا، ئاسانکاریی بۆ ئینسان بکەن تا بیانوی نەمێنێ ، بۆ هیچ شتێك دانەمێنێ، نەڵێ ئیمکانیات لەبەر دەستمدا نەبوو، نەمتوانی بەندەیی بکەم .

ئەوانیش هەر لەو سەرەتایەوە قبوڵیان کرد، ئیتاعەتیان کرد، لەوکاتەوە وان لەخزمەتی ئینساندا، هەرشتێك پێویست بێت بۆ ئینسان ئامادەی ئەکەن ، یەکێك لەو شتانەی ملائیکە ئەیکا بۆ ئینسان ئەوەیە

کە هەردووکەسیان مەئموری یەك ئینسانن ، لەلای ڕاست و چەپی‌یەوە هاونیشنن، هەرشتیێ کە ئەیکا ئەینوسن و یاداشتی ئەکەن، بۆئەوەی لەدواییدا بەپێی ئەوە موحاسەبەو موحاکەمەی بکرێ لەدادگای خوادا..

هەروەها یەکێکی ترلە ئەرك وکاری مەلائیکە ئەوەیە ئەگەر ئینسان ڕێی ئیمان و عەمەلی صالّحی گرت، ئەوان کۆمەکی ئەکەن، بەئیزنی خواتەئیدی ئەکەن . ئەگەر ئیمانی زۆر زۆر بەهێز بوو، ئەوان زۆرتر پشتی ئەگرن ، تاڕادەیەك کە لەکاتی شەڕکردن لەگەلّ کافرەکاندا دێن بۆ پشتیوانی لێ‌کردنی، ئەوانیش دەست ئەوەشێنن، شەڕئەکەن، لە دوژمن ئەکوژن . هەروەك لە قورئاندا باس ئەکا لە غەزای (بەدر)دا کاتێ بڕوادارەکان لە پلەیەکی بەرزی ئیماندا بوون، (هەزار نەفەر) لەمەلائیکە بە دەستوری خوای گەورە هاتن و، کۆمەکی‌یان کردن، دەستیان کرد بەلێدانی دوژمن .

هەروەها ئەگەر کەسێکیش ڕێی‌کوفرو ئەنجامدانی‌کردەوەی خراپ بگرێتە بەر، خوای (متعال) شەیتانێ ئەکا بە مەئموری کە لەگەلّیابێ بۆ ئەوەی زیاتر بیبا بەرێی گومراییدا..

لە قیامەتیشدا ئەو مەلائیکە بەڕێزانە کە بەندەی بەڕێزی خوان، مەئمورن و، وەزیفەو مەسئولیەتیان هەیە ، خەلّکەکە کۆئەکەنەوە وحازریان ئەکەن لە دادگای خوادا . پاشان ئەوان ئامادەن بۆئەوەی

ڕەئیسی دادگا، قازی دادگـا ـ کـە خـوای گەورەیـە ـ هەرفـەرمانێك دەرئەکا ئەوان جێبەجێی بکەن .

بۆ نمونە : کاتێك ئـەمر دەرئـەکا بۆئـەوەی موئمینـەکان بـبرێن بـۆ بەهەشت و، کافرەکان ببرێن بۆ جەهەننەم، ئەوانن ئەیاندەنە پێش خۆیان و هەرکامێکیان دەبەن بۆ جێگـای خـۆی، چـەند نەفـەرێکیش لـەوان مەئموری ئازاردانی کافرەکـانن لــە جەهەننەمـدا، هەنـدێکی تریشـیان مەئموری میوانداریی و پەزیرایی‌کردنن لە موئمینەکان لە بەهەشتدا.

کورتە باسێك دەربارەی کتێبە ئاسمانیەکان

پێویستە موسوڵمان بڕوای بـە کتێبـەکانی خـوا هـەبێت ، هـەروەك پێشتر بەکورتی ئیشارەیان بۆ کرا. نەبێ ئیمانی بەوە بێت کـە بـۆ هـەر ئوممەتێك خوای (متعال) بەرنامەی هیدایەت و ڕێنمایی ناردووە، لەهـەر جێ و زەمانێکا کە پێویست بووە، بۆئـەوەی خـەڵکی عەقیـدەیان بـەو جۆرە بێ کە خوای گەورە ئەیەوێ . بۆ ئەوەی ڕێ و ڕەوشتی ژیانیـان وابێ کە خوا ئەیەوێ ، بۆئەوەی ڕێگـای عەمـەلی صـاڵح بگـرن، ئـەو کتێبانەی ناردووە، کە هەموشیان یەك بەرنامـە بـوون، ئـەویش ئەوەیـە ئینسان بەندەی خوا بێت . هەروەك لەوەو پێش باسمان کرد.. فـەرقێك کە بوویانە ئەوە بووە کە یەکێکی بەعـەرەبی نـاردووە ، یـەکێ تـر بـە

عیبری ، یا بەکوردی، یا بەتورکی، یا بەفارسی، بەغیری ئەوانەش،[1] بۆ هەر ئوممەتێك بەزمانی خۆیان کتێبی ناردووە ، تا ئـەو خەڵکـە بکەونـە سەر ڕێی هیدایەت ، بۆیە ئوممەت نەبوە کە پێغەمبەری بۆ نەنێرریٚ

کورتە باسێك دەربارەی پێغەمبەران (علیهم السلام)

هەروەها ئەبێ بڕوادارئیمانی ببیٚ بە پێغەمبەران، بە(ماسـیبذأ)، یـانی : ئەوانـەی خەبـەری وەحـی و بەرنامـەی هیدایـەتیان لەلایـەن خـواوە بۆهاتووە . هەروەها بـە (مرسلین) یـا (لمـسر) واتـە : ئەوانـەی خـوا ناردونی بۆئەوەی بەرنامەی هیدایەت بگەیەنن بەخەڵك و ڕێی بەندەییان بۆ ڕۆشن بکەنەوە . ئیمان هێنـان بـەوانیش ئەوەیـە بـاوەڕی ببـیٚ کـە پێغەمبەری خوا بوون، فرستادەی ئەو بوون ، ئەوەی وەریانگرتوە حەق بووە ، بەرنامەی هیدایەت بووە لەلایـەن خـواوە . شـتێك نـەبووە لـە لایەن شەیتانەوە بێت، یاخەیاڵی خۆیان بیٚ . ئەوانیش توشـی کـەمترین خەتاو هەڵە نەبوون، بەتایبەتی‌لەومەجالەدا کەئەو شـتەیان وەرگرتـوە ، یانی ئەو بەرنامەی هیدایەتە .

---

[1] مامۆستا ناصر بەڕەحمەت بیٚ بەپشت بەستن بـەدوو ئایـەتی ﴿وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ و ئایەتی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ﴾ بڕوای تـەواوی هـەبوو بـەوە کـە هـەموو نەتـەوە ڕەسەنەکان بەزمانی خۆیان پەیامی ئاسمانیان بۆ هاتووە و پێغەمبەریان بووە.(دەزگای بەرهەم).

هەروەها ئەبێ باوەڕ و یەقینی ببێ کە هەرچییەك پێیان دراوە بێ ئەوەی لێی زیاد و کەم کەن گەیاندویانە و تەبلیغیان کردووە . هەروەها لە گەیاندنەکەشدا هیچ کەمتەرخەمییان نەکردوە .

جگە لەوەش ئەبێ باوەڕی بەوە ببێ کە ئەوان ئیمام و پێشەوا و سەرمەشق بوون بۆئەو خەڵکەی لە زەمانی خۆیانا بوون، هەروەها بۆ هەر بەندەیەك بیەوێ ڕێگای بەندەیی خوا بگرێ تا ڕۆژی قیامەت . ئەوان کە بەرنامەی هیدایەتیان لەخوا وەرگرتوە وگەیاندویانە بەخەڵك، موکەللەف بوون خۆیان یەکەم کەسێك بن عەمەلی پێ بکەن ، واجب بووە لەسەریان بن بەپێشەواو بۆ خەڵکی ڕۆشن کەنەوە کەئەبێ چۆن ئیمان بێنن بەکتێبەکانی خوا و ئەبێ چی بکەنو چی نەکەن؟ جالەسەر مەشق و پێشەوایی‌یەکەیاندا بەباشترین شێوە پێشەوایی‌یان کردوە و ئەرکی بەندەیی خۆیانیان بەجێ هێناوە ، بەڵام لەبەر ئەوەی کە بەشەر بوون جارجار توشی هەڵە بوون، بەڵام عەمدی نەبووە، بە قەصد نەبووە، دوای ئەویش کە تووشی بوون خوا وەحی بۆ ناردونو بەیانی کردووە کە ئەوە هەڵەبووە، ئەبوایە ئاوا بوایەو وا نەبوایە، ڕۆشنی کردۆتەوە کەحەق کامەیە ، ئەوەی دروستە کامەیە، ئەوانیش زوو لە هەڵەی خۆیان دەستیان کێشاوە و هاتونەتەوە سەر ئەو شتەی خوا بەیانی کردوە .. هەڵبەتە هەڵەکانیش زۆر کەم بوون ، ئەوەش پێچەوانەی ئەوە نیە کە ئەوان پێغەمبەر بوون و ئەو دەرەجە بەرزانەیان

هەبووە .. یانی وا نەزانرێ کە نابێ کەسێك پێغەمبەر بێت لە شتێکا هەڵە بکا، چونکە هەرچییەك بێت بەشەرە ، حیکمەتیشی تیابووە کە خوا بەو جۆرە بەخەڵکی نیشان داوە تا بزانرێ ئەوانیش بەشەرن، بۆئەوەی خەڵکی نەیانکەن بەفەریادرەسی خۆیان و توشی شەریك قەرارداان بۆ خوا نەبن ..

لەلایەکی تریشەوە ئەم حاڵەتە خەتەری تیا نەبووە، چونکە دوای ئەوە کە توشی هەڵە و(اشتباه) بوون خوا وەحی بۆ ناردون، ڕۆشنی کردۆتەوە کە ئەوەی دروستە شتی ترە و ئەوە نیە .. بۆ نمونە: مەسەلەیەك کە لە غەزوەی (بەدر)دا ڕووی دا، کاتێ پێغەمبەری خوا بە مەشوەرەتی هەندێ لەیارانی ڕەئی لەسەر ئەوە بوو ئەو کافرانەی وا ئەسیر کرابوون، نەکوژرێن و، لە بەرانبەری فیدیە ئازادیان کەن، کە ئازادیان کردن هەندێ ئایەتی قورئان نازڵ بوون، هەڕەشەی زۆر توندیان تیا بوو، بەیانی ئەوە کرا کە نە دەبوو ئەو کارە بکرێ ، حەق نەبوو وا بکەن، بەلای خواوە کارەکە زۆرکارێکی گەورە و نابەجێ بووە، بەڵام ئێستا خوا لێیان ئەبوورێ و عەزابیان نادا، لەبەرئەوەی ئیجتیهادیان کردووە و، بەعەمدی نافەرمانی خوایان نەکردوە، لەڕووی هەڵەوە توشی ئەوکارە بوون، نەئەوەی بیانەوێ نافەرمانی خوا بکەن .

ئەفەرموێ : ئەوا ئێستا چاوپۆشی ئەکەم ، عەفووتان ئەکەم ، بەلاّم جارێکیتر ئاوا کارێك نەکەن[1] ..

جالێرەدا شتێك زۆر پێویستە گرنگی پێ بدرێ و دیققەتی تیا بکرێ، ئەویش ئەوەیە کە ئیمان بە مەلائیکە و کتێبەکان و پێغەمبەران (علیهم الصلاة والبرکات) ئەوە نیە تەنها ئینسان بزانێ مەلائیکە هەن بەو جۆرە کە وتمان، کتێبەکان هەن، یا پێغەمبەران نێرراون ، بەوجۆرەی باس کرا، ئەوە تەنها زانستێکە و ئیمانی پێ تەواو نابێ . بۆ نمونە : ئیمان بە مەلائیکە ئەوەیە ئینسان بزانێ خوا فەرمانڕەوای ئەم جیهانەیە، فەرمانەکانی بەهۆی مەلائیکەوە ئەگەیەنێ بەهەموو لایەکی جیهاندا. هەروەها مەلائیکە خەریکن کردەوەکانی ئینسان تۆمار ئەکەن .. لە قیامەتیشدا مەئموری خوان بۆ ئامادەکردنی خەڵك لەدادگای خوادا. لە بەهەشت و جەهەنەمیشدا هەرکام مەئموریەتێکیان هەیە . جا ئەبێ ئینسان ئائەوانە بزانێ و تەسلیمی ئەوانە بێ، پاشان زیاتر ئیحساسی مەسئولیەت بکا لەبەرانبەری خواوە کەئەو هەموو نەزم و تەشکیلاتەی ڕێك خستوە بۆئەوەی ئینسان بەندەیی بکا.

[1] - مەبەستی مامۆستا ناصر ئەوەنیە کە دەبوایە ئەو دیل و ئەسیرانە بکوژرانایە، چونکە ئایەتەکانی ٦٦-٧١ الأنفال ئەوە ناگەیەنن.. گومانی زۆر بۆ ئەوە دەچێ کە بۆ هیچ پێغەمبەرێك نیە دیل بگرێ تا تواناو دەسەلاتێکی نەبێ و پێگەو هێزی مەیدانی نەبێ. ئایەتی ﴿ما کانَ لِنبيٍّ أن يكُونَ لَهُ أسْرى حَتّى يُثْخِنَ في الأَرْضِ﴾ ئەم واتایە هەڵدەگرێ . (دەزگای بەرهەم).

هەروەها ئیمان بە کتێبەکان ئەوە نیە ئینسان بزانێ ئەوانە کتێبی خوان . بەڵکو ئیمان ئەوەیە ئینسان تەسلیمیان بێ ، چی لەکتێبەکانیدا هەیە دوای ئەوە کە ئەیزانێ عەمەلی پێ بکا ، بەپێی ئەوانە بژی، ئەگەر نا زۆر باشیش بزانێ کەلەو کتێبانەدا چیهەیەو بزانێ کتێبی خوان ، بەڵام عەمەلیان پێ نەکا، ئەوە ئەو زانینە تەنیایە هیچ بەکەڵکی نایەت .

هەروەها ئیمان بەپێغەمبەرانی خوا (علیهم صلوات الله وبرکاته) ئەوەنیە ئینسان بزانێ ئەوانە پێغەمبەربوون ، یا تەنانەت ئەوەش نیە بڵێ: خۆشم ئەوێن و ئیحترامیان ئەگرم ، قەدەمیان ئەنێمە سەرچاوم و ئەو جۆرە شتانە .. نەخێر؟ ئیمان بەپێغەمبەران ئەوەیە دوای ئەوە ئینسان زانی ئەوان بەرنامەیان لەلایەن خواوە وەرگرتوە و هێناویانە و خۆیان بوون بەسەرمەشق و، ڕێیان ڕۆشن کردۆتەوە بۆ خەڵك، دوای ئەوە تەسلیمیئەوە ببێ، لە ژیانیدا پەیڕەوی ئەوان بێ، تەنها شوێن ئەوان کەوێ ، پێشەواو ڕابەری ترغەیری پێغەمبەران قبوڵ نەکا، تەنانەت ئەگەر زانایەکی موئمین و لەخوا ترس ئەکا بەپێشەوا و ڕابەری خۆی، ئەبێ لەبەر ئەوە بێ کە بەشوێن پێغەمبەرانی خوادا ئەڕوا، لەبەرئەوەی شوێن کەوتووی ئەوانە ئەم شوێنی ئەکەوێ ، چونکە لە حەقیقەتدا تەنها لەوحاڵەتەدا شوێنی ئەوان کەوتووە..

کەوابوو ئیتر ناتوانێ شوێن قانون و بەرنامەی تر بکەوێ، ناتوانێ ئیتاعەت لەوحاکمانە بکات کە بە قانونی خۆیان و هەواو هەوەسی خۆیان حوکم ئەکەن. ئەگەر کەسێ ئیتاعەت و فەرمانداریی لەوحاکمانە

کرد و،کەوتە شوێن ئەو قانون و بەرنامانەی کە هەوەس و هەوای ئـەو حاکمانەن، ئەوە نـاتوانێ بلّـێ کـە مـن ئیمـانم هەیـە بـە پێغەمبـەران. ئەگەریش پێغەمبەرانی خۆش بوێ و بزانـێ کـە پێغەمبـەرن ، یـا بزانـێ ئەوکتێبانە کتێبی خوان بەکەڵکی نایەت و، خوای (متعـال) لیّـی قبـولّ ناکا .

هەندێ لە صیفاتەکانی خوای پەروەردگار

شتێکی زۆرگرنگ هەیە بەبێ ئەوە ئینسان ناتوانێ بەندەی خـوابێ و عیبادەتی بکات، ئەوەش ئەبێ ڕۆشن بێ و، ئینسان بەتەواوی تەسلیمی بێت، تابتوانێت ڕێگای بەندەیی خوا بگرێت.. ئەویش ئەوەیە بزانێ کـە خوای (متعـال) لـە هـەموو شـتێ خەبـەرداره، هـەموو شـتێ ئـەزانێ، قودرەت و توانای هەیە بۆ ئەوە هەر شتێ بیەوێ بیکـا و ئـەنجامی بـدا، هەرکارێ بیکا بەجێگەیەو دروستە، کاری نابەجێ و بێ هـوودە ناکـا. بۆیە لەسـەر ئـەو ئەساسـە پـێش ئـەوەی ئـەم جیهانـە دروسـت بکـا، نەخشـەیەکی ڕژانـدوە بـۆ دروسـت کردنـی، هـەروەك چـۆن ئەگـەر لەجێگایـەکا بیانـەوێ نەخۆشـخانەیەك دروسـت کـەن، لـە پێشـدا موهەندیسێ نەخشەو گەلاڵەی ئەرێژێ و دیاری ئەکا، دوایی میعمـارو وەستا وکرێکار دێنە سەری و بەوجۆرە کە نەخشەی بۆ ڕژاوە دروستی ئەکەن و نەخشەکە پیادە ئەکەن.. هەروەها خوای گـەورەش – وَلِلّـهِ

الْمَثَلُ الأَعْلَىَ- پێش ئەوە ئەم جیهانە دروست بکا، نەخشەی بۆ ڕژاند، دیاری کردکە چەند نەوع مەخلوقات دروست بکـا ، لەهەرنـەوعێك چەند فەرد بەدی بێنیٚ و چەند شتیش خەلق بکا، هەروەها دیاری کـرد چەند ڕوداوئەبیٚ ڕووبدات، چی ببیٚ، چی نەبیٚ؟ هەموونەوەی کە ئەبیٚ دیاری کرد، ڕۆشنی کردەوە کە چی دێتە دی ، چـیناﻳەتە دی ، چـی ئەبیٚ، چی نـابیٚ ؟ جـادوای ئـەوە دەسـتی کـرد بـە پیـادەکردنی ئـەو نەخشەیە ..

خوای گەورە لە پێشا ئاوی بەدی هێنـا، دوای ئـەوە ئاوەکـەیکرد بە دووکـەڵ ، جـا لــە دوکەڵەکـە ئاسمانـەکان و زەوی و ئـەوەی لـە بەینیاندایــە دروســـت کـــرد.. ئاسمـــان و زەوی لـــەدوو مەرحەلـــە و ڕۆژگاردا، ئەو شتانەش کەوان لە زەویدا- لە گیا و دارو درەخـت و خێرات و بەرەکاتیٚ تیایدا هەن وکەژو کێوەکـان - ئەمانـەش لەچـوار مەرحەلەی تردا، لەچوار ڕۆژگاری تردا، هەمووی بووە شـەش ڕۆژ ، شەش ڕۆژی خوا کە هەر ڕۆژێکی زەمانێکی زۆر دوور و درێژە .

دەربارەی قەزاو قەدەر

جـا هـەر لـەو نەخشـەو گەڵاڵەیـەدا ئـەوەی دیـاری کـردوە کـە مەخلوقێك دروست بکا، هـەم (عـیلم و زانسـت)ی ببـیٚ و، خێـرو شەڕو، دروستو نادروست لەیـەك جیـا بکاتـەوە، واز لـەوی تریـان

بهێنیّ، ئەو مەخلوقەش ئینسانە . بەڵام هەروەك لەپێشا وتمان خوای گەورە باسی کردووە کە هەر خۆیەتی هەرشتێك ئەکا ، کارێك بکرێ هەر خوا ئەیکا، ئینسانیش هەروەك ئاگر و بەرد و دار و هەرشتێکی تر، سەبەبێکە لە سەبەبەکانی خوا، خوا بەهۆی ئەوەوە هەندێ لە کارەکانی ئەنجام ئەدا. بەڵام مانای ئەمەش ئەوە نیە ئینسان ئیرادەی نیە، یا هەروەکو ئاگر وایە و بێ ئیرادەیە، یا سەبەبێکەو خوا شتی پێ ئەکا بە بێ ئەوەی کەخۆی ئیرادەی ببێ .. نەخێر لەعەینی ئەوە دا کەئینسان سەبەبێکە لەسەبەبەکانی خوا، دارای (ئیرادە)شە، ئەتوانێ لە دوو ڕێگا یەکێکیان هەڵبژێرێ و لەوی تریان دەست بەردار بێ، بوی هەیە ڕێگای خۆشبەختی یا بەدبەختی بۆخۆی هەڵبژێرێ. وانیە کە خوا زۆری لێ بکا ، بەزۆر بەڕێگایەك لەو ڕێگایانەدا بیبا..

جا بۆئەوەی ئەمە ڕۆشن ببێتەوە، با یەك دوو نمونە بێنینەوە و ڕوونی کەینەوە کە چۆن ئینسان هەم سەبەبە بۆ کارەکانی خوا، هەم ئیختیارو ئیرادەشی هەیە و بە ئیرادەی خۆیەتی‌کە ڕێگایەك هەڵئەبژێرێ : فەرز ئەکەین ڕۆژی قیامەتە ، خوای گەورە خەڵکی بانگ کردۆتە دادگا ، یەك نەفەر کەکابرایەکی بە تفەنگ کوشتووە ڕاگرتوە ، خەریکە مەحکەمەی ئەکا و پرسیاری لێ‌ئەکا کە بۆچی ئەو کابرایەت کوشت؟ ئەویش جواب ئەداتەوە کە من خۆم شتێکم نەکردوە، مەگەر من سەبەبی کارەکانی تۆ نیم؟ منیش وەك هەر شتێکی تر مەگەر

سەبەب نیم؟ تۆ - واتە خوای گەورە - کارت کردووە و من سەبەبی تۆبووم، ئیتر من چ گوناهێکم هەیە؟ خوای گەورەش ئەفەرموێ : باشە تۆ سەبەبی کاری منی، بەڵام شتێکی ترهەیە : خۆمن لەسەر ئەوە مەحکەمەت ناکەم کە کابرایەك کوژراوە، ئەوەتا کەسێکی تریش لەولاوەیە نەفەرێکی کوشتوە، بەڵام لەبەرئەوە کە قەسدو(تەصمیمی) نەبووە بیکوژێ مەحکەمەی ناکەم ، چونکە لە دەستی دەرچووە کەکوشتویەتی، بۆیە تۆلەسەرئەسڵی کوشتنەکە موحاکەمە ناکەم، لەسەر شتێکیتر موحاکەمەت ئەکەم، تۆ لەکاتێکدا پەنجەت نابووە سەر ماشەی تفەنگەکە ، خەریك بوو بیتەقێنی و بیدەی لەسەر دڵی کابرا و بیکوژی، ئالەوکاتەدا ئەتزانی من چیم بڕیار داوە ؟ چیم تەقدیرکردووە کە تۆ بیکەی؟ ئەتزانی کە من نوسیومە ئەبێ تۆ ئەم شەخسە بکوژی؟ دیارە کابرا عەرز ئەکا : نەخێر، لەوکاتەدا ئیحتیمالی ئەوە هەبووە کەتۆ (مقدر)ت کردبێ من ئەو شەخسە بکوژم، ئیحتیمالی ئەوەش هەبوو کە (مقدر)ت نەکردبێ و قەرار وابێ کە من نەیکوژم . واتە پەنجا لە سەد ئیحتیمالی کوشتن بووە، پەنجا لە سەد ئیحتیمالی نەکوشتن، لەوکاتەدا من نەمئەزانی کەچی بڕیار دراوە . جا خواش ئەفەرموێ : ئەی کەی بۆت ڕوون بوەوە؟ کابرا ئەڵێ : من تفەنگم تەقاند،کابرا کەوت و چوومە سەری ، تەماشام کرد سارد بۆتەوە، ئەو

کاتە من زانیم کە(مقدر) بووە و بڕیار بووە کە من ببم بەسەبەب بۆ کوشتنی ئەم شەخسە..

جا خوای (متعال) ئەفەرمویٚ : کەوابوو لە کاتێکدا وا تۆ خەریك بووی ئەو بکوژی، لەلات ڕۆشن نەبووە چی بڕیار دراوە و لە دواییدا مەعلوم بووە کە قەرار بووە تۆ بیکوژی، تازە تۆ کاری خۆتت کردبوو، تۆئەوەی وا لەدەستت هاتبوو ئەنجامت دابوو، ئیتر شتێك نەمابوو بۆ تۆکە بیکەیت؟ دەی من لەسەر ئائەوە موحاکەمەی تۆ ئەکەم ،کە لەوکاتەدا وا نەتئەزانی کە کوشتنو نەکوشتن کامیان بڕیار دراوە، کەچی تۆ کوشتنت هەڵبژارد بۆ خۆت، من ئەڵێم : بۆ لە دوو ئیحتیمال ، لەو خێر و شەڕە، تۆ شەڕەکەیانت بۆ خۆت هەڵبژارد؟ خۆ شەریعەت و بەرنامەو کتێبەکەی من حازر بوو، لەوکاتەدا بەرنامەی هیدایەت پێی ووتی کە : مەکوژە، لە جیاتی ئەوە کە کوشتنەکە هەڵبژێری، نەکوشتن هەڵبژێرە. پێشتر وترابوو: مەکوژە، دروست نیە .. تۆ بۆچی لە بەینی کوشتن و نەکوشتندا، کوشتنەکەت هەڵبژارد؟ من لەبەر ئەو هەڵبژاردنە تۆ موحاکەمە ئەکەم و تۆڵەت لیٚ ئەکەمەوە، تەنانەت ئەگەر دوای ئەوە کە تۆکوشتنت هەڵبژارد و تفەنگت تەقاند، نەشی کوشتایە، ئێستا هەر موحاکەمەم ئەکردی، چونکە تۆ ئەو نیەت وعەزمە و ئەو هەڵبژاردنەت لەدەست هات و ئەوەت ئەنجامدا..

بەم جۆرە ڕۆشن ئەبێتەوە کە ئینسان لـە ڕێگـای بەنـدەیی خـوادا ئەوەی لەدەستی بێت ئەوەیە (تەصمیم) بگرێ کاری بـاش بکـات، لــە خراپە دوور بێت ، لەوکاتەدا کە نیەت دێنی ڕۆشن نیە کـە خـوا چـی دیاری کردوە .

کەوابوو ئینسان بۆخۆی موختارە و بەمەیلی خۆیەتی‌کە یەکێك لەو دوولایە هەڵئەبژێرێ . دوایی کە هەڵیبـژارد ئەوکاتـە ڕۆشـن ئەبێتـەوە خوا چی کردوە، ئەم تەکلیفی خۆی و مەسئولیەتی خۆی ئـەنجام داوە، لەسەر ئەو تـەکلیف و مەسـئولیەتە خـوا موحاکەمـەی ئـەکا، جـەزاو پاداشت یا سزای ئەداتەوە..

پاشان ئەبێ ئـەوەش بـزانین مـادام ئینسـان بـۆ بەنـدەیی دروسـت کراوە، ئەبێ هەمیشە بیری لای ئەوە بێت تەکلیفی چیە ، ئەبێ چی بکا و چی نەکا؟ چی خوا ئەفەرموێ بیکە ، ئەوە بکا . ئەوە مەکە، نـەیکا . مانای ئەوەیە ئەوەی خێرە (تصمیم) بگرێ بۆی و هەڵیبژێرێ، ئـەوەش کە شەڕە لێی دوور کەوێتەوە، ئەوەی‌لەدەستی ئەم بێت تەنها (تصمیم) گرتنەکەیـە، بـەڵام بەئـەنجام گەیشـتنی خێرەکـە یـا شـەڕەکە، ئـەوە لەقودرەتی ئەما نیە و خوای گەورە ڕێکی دەخا.. دەی کاتێ وابوو ئیتر ئینسانی موسوڵمان نابێ بیری بەلای ئەوانەوە بێ کە چی ئـەبێ و چـی نابێ ، چی ڕوودەداو وچی ڕوونادا؟ ئەوە بسـپێرێ بـەخوای (متعـال). ئەوهەر بیری بەلای ئەوەوە بێت کە ئەبێ چی بکا و چی‌نەکا؟ کەسێك

کـەڕێگای بەنـدەیی خـوا ئەگرێتـە بـەر، زۆرێـك لـەوگیروگرفت و دەردەسەری‌یە ـ لەوانەی کـە دەردی سـەر و گیروگرفتـی زاهیریـن ـ دێنە ڕێگای ..

ئەبێ ئینسانی موسوڵمان هەر بیری لای ئەوە بێت کە خوا تەکلیفی لێ کردووە ئیمان و عەمەلی صالحی ببێت، بەڕێی خێرا بڕوا، لە کوفرو کردەوەی ناپەسەند، لە کـاری شـەڕ، دووریـی بکـا . ئـەو خـەریکی ئەرکی خۆی ئەبێ، جا ئیتر چی ئەبێ و چی نابێ، ئەوە بەدەست خوایـە .. ئەگەر خوا قەراری دابوو خێری تووش بێت، نیعمـەت و ئیمکانـاتی دۆنیای دەست کەوێت، ئەوە دەسـتی ئەکـەوێت، ئەگـەر هەزارهـەزار دوژمنـی هـەبێت . ئەگـەر قەراریشـی دابـوو توشـی دەردەسـەری و چەرمەسەری و گیروگرفت ببێت، حەتمەن دێتە ڕێگەی، ئەگـەر هـەزار پشتیوانیشی هەبێت لە دونیادا. ئەگەر قەراری دابـوو لەسـەر دەسـتی دەستەڵاتدارێك بکوژرێ، حەتمەن ئەکوژرێ ئەگەر هـەزار نۆکەریشـی بۆ بکات . ئەگەر خوا قەراری دابوو بەدەستی کەس نەکوژرێ، هـەزار دوژمنیشی ببێ و بکەونە هەوڵ بۆ ئەوەی لە بەینی ببەن، حەتمەن ناتوانن زیانو زەرەری پێ بگەیـەنن‌و نـاکوژرێ .. عـومرو ڕزق‌و، خۆشـی‌و، ناخۆشی‌و، ئیسراحەت‌و، دەردی‌سەرو، گیروگرفت‌و، خێرونیعمەت‌و، نەبوونی نیعمەت، ئەمانە هەموو لەدەست خوادان .. ئینسان ئەبێ هـەر بیری لای ئەوە بێت چی‌بکا و چی نەکا؟ ئـەوەی کەچـی ئـەبێ و چـی

نابیّ؟ خۆشی ئەبیّ یا ناخۆشی؟ مردن ئەبیّ یان نا؟ لە دەست دەرچونی مالّ و سەروەت ئەبیّ یان نا؟ هەرچییەك ئەبیّ و هەرچییەك نابیّ، ئەوانـە هەمووی عەلاقەی لەگەلّیا نیە، حەق نیـە بیریـان لیّ بکاتـەوە . ئەوانـە بەدەست خوان، خوا بڕیاری دابیّ ببن، حەتمەن ئـەبن ، بڕیـاری دابـیّ نەبن، نابن ئینسان ئەبیّ دلّی ڕەحەت بیّ، دلّی ئارام بگریّ ، ئەگەر ڕێگای بەندەیی خوا بگریّ، خەریکی ئـەدای وەزیفـەی بەنـدەیی بـیّ ، ئەوەی بۆی دیاری کـراوە حەتمـەن پێـی ئـەگا، ئـەوەش بـۆی دیـاری نەکراوە، بۆی قەرار نـەدراوە ، هـەزار جـاریش لـە ڕێگـای بەنـدەیی لابدات دەستی ناکەوێت . ئەگەر شتێکت دەسـت کـەوت ئـەوە هـی خۆت بووە، خوا هەر لـە ئەوەلّـەوە بڕیـاری داوە و حەتمـەن دەسـتت ئەکەوێت .. ئەگەر شتێکیش لەدەستت دەرچوو، ئەوە بزانە هەر قەرار نەبووە هی تۆ بیّ، بۆیە لەدەستت دەرئەچیّ، چونکە ئەگەر هی تۆ بوایە حەتمەن هی تۆ ئەبوو، ئەبوو بەنسیبت .. جا کەوایە ئیتر ئینسانی موئمین ئەبیّ لەوپـەڕی دلّئـارامی وهێمنیـدا خـەریکی ئـەدای مەسـئولیەت و بەندەیی بیّ ، بیری بەلای ئەوەوە نەبیّ چی ئـەبیّ و چـی نـابیّ و چـۆن ئەبیّ و چۆن نابیّ، ئەوانە بسپێریّ بەخوا، تەوەککول بکا لەسەر خـوا.. هەمیشە خەریکی ئەوە بێت کە ئیمانی زیـاتر و زیـاتر بکـا ،کـردەوەی چاك ئەنجام بدات ـ کە ئەمانـە سـەبەبی خـۆش بـەختین ـ دوای ئـەوە، خوای گەورەش خێری دونیاو ئاخرەتی بۆ فەراهەم ئەکا.

ئەمە ئەوەیە پێی ئەوترێ (قەزاو قەدەر)، پێویستە ئینسانی موسوڵمان ئیمانی پێی بێ، بەبێ ئائەمە ناتوانێ بەندەیی خوابکا . ئەگەر بیری بەلای ئەمەوە نەبێت و تەسلیم نەبووبێت لە دڵیا، سەری لێ ئەشێوێت، لە جێی ئەوەی وەزیفەی بەندەیی بکا، لە جێی ئەوە عیبادەت بۆ خوا بکا، هەر لەبیری ئەوەدا ئەبێ چی ئەبێ و چی نابێ، عیبادەت و بەندەییەکەی لەدەست دەرئەچێ ، سەبەبی خۆشبەختی لەدەست ئەدا، هیچێکیش ناتوانێ بگۆڕێ ، چونکە خوای (متعال) هەر بڕیارێکی داوە هەر ئەوە ئەبێ وغەیری ئەوە نابێت ، جا لە ئاواکاتێکدایە کە ئیتر ئینسان لە هیچ دەستەلاّتدارێك ترسی نابێت ، ئەزانێ کە غەیری خوا کەسی تر ناتوانێ کەمترین زیان و زەرەرێکی پێ بگەێنێ ، هەروەها دڵنیا ئەبێ کە هیچ خێر و چاکەیەك لە دەستی کەسی تردا نیە، هەمووی هەر لە دەستی خوادایە ، هەر ئومێدی بەوە، ترسی هەر لەوە و ترسی لەغەیری ئەو نیە ، خەفەت و ناخۆشی ڕوو ناکاتە دڵی ئینسان ، بەدڵێکی ئارام و پڕ لە هێمنیەوە خەریکی جێبەجێکردنی ئەرکی بەندەیی ئەبێ ، ڕێی بەندەیی ئەگرێ ، ئەڕوا بەرەو خۆشبەختی و بەختیاری هەمیشەیی

بەشی شەشەم

هەندێ لە ئەرکە ڕەوشتیەکانی سەرشانی موسڵمان

- ئەو ڕەوشتە ناپەسەندانەی لە سورەتی (القلم) باسکراون: •سوێند خواردنی زۆر •سوکی و نزمی •شکاندنی کەسایەتی خەڵکی •قسە هێنان و بردن •ڕێگرتن لە خێرو چاکە •دەست درێژی •بەدڕەفتاری •توند تەبیعەتی •نامۆیی لە خەڵکی •سەرکەشی و لە خۆبایی بوون.
- ئەو ڕەوشتانەی لە سورەتی (المعارج) باس کراون: •ڕاڕایی ئینسان •بەردەوامی لەنوێژ •بەخشینی ماڵ و دارایی •بڕوا بە دوارۆژ •لە سزای خوا ترسان •داوێن پاکی •دەست پاکی و سپاردە پارێزی •شایەتی دانی هەق.

- هەندێکی‌تر لە ڕەوشتە باشەکان:

•چاکە لەگەڵ دایك و باوك •بەخشینی مافی خزم و هەژار و لێ‌قەوماو •ماڵ بەفیڕۆ نەدان و میانڕەوی لە سەرفی ماڵ •بڕوا بە ڕۆزیدەری خوا •دوور کەوتنەوە لە داوێن پیسی •نزیك نەکەوتنەوە لە کوشتنی‌ناهەق •نزیك نەکەوتنەوە لە ماڵی هەتیوان •بەڵێن پارێزی و وەفاداری •دادخوازی لە کێشانەو پێوانەدا •دڵنیا بوون لە زانیاری •فیزنەکردن.

- ئامۆژگاریەکانی لوقمان بۆ کوڕەکەی:

•نوێژ •فەرمان بەچاکەو قەدەغەی خراپە •خۆڕاگری •لەخۆبایی نەبوون •خاکی بوون •دەنگ نزمی.

- بەشێ لە تەفسیری سورەی (الفرقان):

•یەواش بەزەویدا چوون •مامەڵەی چاك لەگەڵ نەفامان •شەوبێداری •ترس لەسزای دوارۆژ •گەواهی نەدانی ناهەق •گوێ نەدان بەنەفامان •تێڕامان لە ئایەتەکانی خوا •دوعای خۆشویستنی هاوسەرو نەوە •دوعای بونە سەرمەشق.

- بەشیێ لە تەفسیری سورەتی(الحجرات):

• فەرمانبەرداری خواو پێغەمبەری خوا (ﷺ) • ڕێزگرتن لە پێغەمبەرانی • بڕوانەکردن بە فاسقان • گاڵتە نەکردن بەیەکتر • ناووناتۆرە نەوتن • خۆلادان لە زۆریێ لە گومان • سیخوڕی نەکردن • غەیبەت نەکردن.

- پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (العصر)
- پوختەیەك لە ئەحکامی سورەتی(الاحزاب):

• هاوسەرانی ڕابەران و چۆنیەتی ڕەفتاریان • ئەحکامی ژنی بڕوادار لە هەڵس وکەوت و پۆشتەییدا.

- هەندیێ لە ئەحکامی سورەتی(النور)
- گرنگی دوبارەکردنەوە لە پەروەردەکردندا

هەندێ لە ئەركە ڕەوشتیەكانی سەرشانی موسڵمان

دوای ئەوەی ئیمان و باوەڕی ئینسان بەم جۆرەی باسكرا دامەزرا و ئیمان لە دڵیا جێگیر بوو، ئیمان بەخوا، بە مەلائیكە، بەكتێبەكانی خوا، بەپێغەمبەران، بەڕۆژی قیامەت، دوای ئەوە عەزمی كردكە ڕێگای بەندەیی خوا و ئیمان و عەمەلی ساڵح بگرێتە بەر لەژیانـدا، بڕیاری دا هەر لەو ئیتاعەت بكا، بەندەیی و عیبادەت هەر بۆ ئەو بكـات ، داوای كۆمەكیشی لێ كرد ، بەتایبەت نوێژی كرد، لە خـوا پاڕایەوەكۆمـەكی بكا، بۆئەوەی بتوانێ ئەو پەیمانەی بباتە سـەر... دوای ئەوانـە زۆرێـك لەتەكلیف ومەسـئولیەتەكان ڕوونەكەنـە ئینسـانی موسـوڵمان، كەلـە قورئـان و، لـە حەدیسـەكانی پێغەمبـەری خواوكردەوەكانیـدا (علیـه الصلوات والبركات) دیاری‌كراون و ڕۆشن كراونەتەوە،ئەبێ یەك لـە دوای یەك ئەوانە بزانێ وئەنجامیان بدا، لەژیاندا بەڵێن بدا لەگەڵ ئەوانە بژی .

ئەبێ ئەوەش بزانین كە ئەو ئەرك و تەكلیفانە هەموو ژیـانی ئینسـان ئەگرنەوە ، مەسئەلەیەك، یا حاڵەتێك لەژیانی ئینساندا نیە كە لە لایـەن خواوە بەرنامەو قانونی بۆ نەهاتبێ ، شتێك نیە ئینسان بتوانێ لەوشـتەدا لەغەیری خوا بەرنامە و یاسا وەرگرێ وئیطاعەت لە غەیری خوا بكا .

بۆیە پێویستە لێرەدا باسی چەند دەستورو حوكمێك بكەین كـە لـە قورئانا باس كراون . ئەو دەستورانەی زۆر پێویستن موسوڵمان بیانزانێ

وعەمەلیان پیێ بکا، چونکە تەنها بەکارکردن بەوانەو شوێنکەوتنی فرمانی خوا لەوانەدا، ئینسان ئەبێتە بەندەی خوا و ڕێگەی ئیمان و عەمەلی صالح ئەگرێتەبەر. بەبێ ڕیعایەتی ئەوانە و، بێ کارکردن بەوانە، ناکرێ پێی بوترێ بەندەی خوا.

ئەوەش بزانین کە دینی خواو دەستور و فەرمانەکانی یەك دینە و یەك بەرنامەیە، ناکرێ ئینسان هەندێکی قبولْ بکا وهەندێکی قبولْ نەکا . ئەوانەی وا هەندێ لەفەرمان و دەستورەکانی خوا قبولْ ئەکەن و هەندێکی تری قبولْ ناکەن ، یا موبالاتی پیێ ناکەن، خوا لێیان قبولْ ناکات . ئەوانە بەندەی خوانین ، نابێ دلْ خۆشکەن بەوەی ئەگەن بەخۆشبەختی و بەختیاریی لە دونیا وئاخیرەتدا.

جا لە زۆرێك لە ئایەتەکانی قورئاندا ئەو دەستورور و فەرمانانە بەیان کراون . چەند دانەیەکیان لە چەندین ئایەتی قورئاندا باس کراون کە ئێمە باسیان ئەکەین تا بزانرێ ئەبێ چی بکرێ و ئەبێ چی نەکرێ ..

ئەو ڕەوشتە ناپەسەندانەی لە سورەتی (القلم)دا باس کراون

لەسورەی (ـلقلمـ) دا خـوای گـەورە دوای ئـەوەی ڕێنمـایی پێغەمبەرەکەی ئەکا بۆئـەوەی هـەر لەسـەر ڕێـی بەنـدەیی و تـەبلیغ و گەیاندنی بەرنامەی خوا بمێنێتەوە، گوێ نـەدا بەقسـەی ئـەم وئـەو لـە دوژمنانی خوا دڵی خۆش ئەکا و پێی ئەفـەرموێ :(وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُـقٍ عَظِيمٍ): بە ڕاستی تـۆ خـوو ڕەوشـتێکی زۆرگـەورەت هەیـە، لەسـەر خووڕەوشـتێکی زۆر بـەرزو دامـەزراوی . دوای ئـەوە بـەیانی ئـەو خووڕەوشـتە ناپەسـەندانە ئـەکا کـە دوژمنـەکانی ئەوهەیانـە ، لـەو ڕەوشتانەی‌کە ئینسانی موسوڵمان ئەبێ هەوڵ بـدا لێیـان دوور بێـت ، خۆ ئەگەر شتێ لەوانەی تێدا بێ ئەبێ بە زووتـرین کـات تـێ کۆشـێ بۆئەوەی خۆی لێیان دوورخاتەوە..ئەفەرموێ:

(وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ. هَمَّازٍ مَّشَّاء بِنَمِيمٍ. مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْـرِ مُعْتَـدٍ أَثِيمٍ. عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ . أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ. إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَـا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ):

* یەکێك لەوانە(زۆرسـوێندخواردن)ە، خـوای گـەورە وشـەی ﴿حـــلاّف﴾ی بـەکارهێناوە واتـە ئەوکەسـەی زۆرسـوێندئەخوا.. زۆرسوێندخواردن نیشانەی ئەوەیە ئەو ئینسانە شەخسیەتی نیە، خۆشـی بە خۆی ئەزانێ کە دارای شەخسیەت نیە ، دارای نرخ و ئیعتیبار نیە . لەبەرئەوە کە خۆی بڕوا بەخۆی ناکا، وائەزانێ خەڵکی تـریش بـڕوای

پیّ ناکەن، هەرقسەیەك کە لە دەمی دەردیّت لەگەلّ سویّندیّکا لەدەمی دەردیّت ..

جا کاتیّك ئەوە لای خەلّك دەرکەوت‌و خەلّك وای ناسی، هەروا کەخۆی هەیە ، ئەوەی هەروا لیّی ئەترسا هەر ئاوا دەرئەکەویّ ، تووشی ئەوە ئەبیّت کە خەلّکی تریش ئەیزانن .

ئینسانیّ شەخسیەتی هەبیّ، قەدرو قیمەتی هەبیّ، لە قسەکردنیا دەرئەکەویّ، پیّش لە هەموو کەس خۆی بە خۆی بڕوا ئەکا، خۆی بە خۆی ئیعتیمادی هەیە، هەر ئەو بڕواو ئیعتیمادەی کە خۆی بەخۆی هەیەتی لای خەلّکیش مەقبولّ ئەبیّ ، خەلّکیش بڕوای پیّ ئەکەن، ئیعتیمادی پیّ ئەکەن، قبولّ ئەکەن کە دارای شەخسیەتیّکە، ئیتر نیازی نابیّ بەوەی لەگەلّ هەر قسەیەکدا سویّند بخوا.. بەلّیّ جارجار زۆرکەم ئینسان نیازی ئەبیّ بەوەی بۆ ڕۆشنکردنەوەی شتیّك سویّندیّ بخوا، بەلاّم ئینسانی موسلّمان زۆرکەم ئەوکارە ئەکا .

* یەکیّکی ترلەو خووڕەوشتە پیسانە کە هەر لەپالّ ئەوەدایە، (زیللەت وسوکی و نزمی)یە . نە بە مەعنای (تواضع) چونکە ئەوە صیفەتیّکی باشە .

زیللەت ئەوەیە ئینسان لەبیری ئەوەدا نەبیّت کە ئەگەر لەگەلّ خوادا بیّ و پەیوەندی لەگەلّ ئەوبیّ، سەربەرز و سەرفرازە . لەبەرئەوە کە دلّی خالّی‌یە لە ئیمان، هەمیشە حازرە بۆ ئەم و ئەو سەردانەویّنیّ،

گەردنی زیللەتیان بۆ شۆڕکا ، نۆکەریی بۆئەم و ئەوبکا، تا وای لێ دێت شەخسیەتی بۆ نامێنێ، شەخسیەتی لە ژێر پێی ئەموئەودا لەدەسەلاّتداران و زۆرداران ورد دەکرێ، هەروەك ئەبینین زۆرێك هەن لەوپەڕی زیللەت و سەر شۆڕیدان، بەجۆرێك هەر دەستەلاّتدار و زۆردارێك ئەوەی بیەوێت پێیان ئەکات بەبێ ئەوەی کەمترین هەست بکەن بە شەخسیەت و نرخ وقەدرو قیمەت بۆ خۆیان، ئائەوە لەخووڕەوشتی ئینسانی موسوڵمان دوورە، موسوڵمان لە عەینی ئەوەداکە تەوازوعی هەیە، لەعەینی ئەوەدا کە (تکبر) ناکا و خۆی هەڵناکێشێ بەسەر ئەم و ئەودا، لەعەینیئەوەدا ئیحساسی سەربەزری و عیزەت ئەکا– چونکە ئیمانی لە دڵایە، وائەزانێ کەسێك عەلاقەی بەخواوە ببێ و لەگەڵ خوادا بێ، سەربەرز و سەرفرازە، حازر نابێ بۆ غەیری خوا سەر دانەوێنێ – (تواضع) یشی هەر بۆ بڕوادارو برایانی ئیمانیی خۆیەتی .

بەلاّم نیسبەت بە کافرانی دوژمن، بەتایبەت نیسبەت بە حاکمانی زاڵم، هەرگیز قبوڵ ناکا سەری زیللەت و شۆڕی دانەوێنێ . حازر نابێ کەمترین زیللەت و سەرشۆڕی لە خۆیدا نیشان بدا، بەڵکو زۆر زۆر بەعیزەت و زۆر زۆر بەسەرفرازییەوە لەگەڵیان مامەڵە ئەکا ، خۆی لەوان بسەرزتر ئەگرێ ، هەرگیز ئیجازە بەخۆی نادا بۆ لەحزەیەکیش خۆی لەوان نزم تر بگرێ ..

* یەکێکی ترلەوخوورەوشتە خراپانە ئەوەیە هەمیشە کاری ئـەوەبێ شەخسیەتی خەڵکی ورد بکا، واتە ﴿هَمَّازٍ﴾ە ، بەهـەر جۆرێـك بـۆی ڕێك کەوێ هەوڵبدا بۆئەوەی شەخسیەتی خەڵکی بـێ ئیعتیبـار و بـێ نرخ و بێ قەدر و قیمەت بکات، لەبەر ئەوەی خۆی شەخسـیەتی نیـە، لەبەرئەوەی شەخسیەتی خۆی وورد بـووە، حـەز ناکـا کەسـی تـریش ببینێ کە دارای شەخسیەتێك بێت . ئەو کەسە بە جۆرەها فێڵ وحیلـە ونەخشەو پیلان هەوڵ ئەدا بۆئـەوەی شەخسـیەتی کەسـانێ کـە دارای شەخسیەتن ورد بکاو لە بەینیان ببات .

* دوای ئـەوە قورئـان خوورەوشـتی ناپەسـەندی (قسـە هێنـان وقسەبردن) باس ئەکا.﴿مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ﴾ واتە : هەمیشە بەرنامەی ئەوەیـە قسەی ئەم ئەبات بۆئەو و، قسەی ئەو دێنێت بۆ ئەم ، بۆئەوەی کە لـە بەینیان بدات، فەسـاد بخاتـە بـەینی خەڵکـەوە ، کۆمـەڵ تێـك بـدات، بەجۆرێك کەس بڕوا و ئیعتیمادی بەکەسی تر نەمێنێ ..

* یەکێکی تر لـەو خوورەوشتە پیسانە ئەوەیە کە ئەفەرموێ : ﴿مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ﴾، هەمیشە کاری ئەوەیە مەنع ئەکا لـەوەی خێـر بگـا بەوانـەی نیازیان پێیەتی، نیعمەت و ئیمکانات بگاتە دەست ئەوانەی موحتـاجن . ئەگەر سەروەتی هەیە مەنعی ئەکا، دریغی ئـەکا ، نایـدا بـەم وبـەو لـە نیازمەندان، ئەگەرکەسی تریش سەروەتی هەیە پێی ئـەڵێ و داوا ئـەکا

کە نەیدا بەم و بەو، بەخشش نەکا، ئینفاق نەکا ، زەکات نەدا، هەروەك خۆی کە شتێ نادا بەکەس .

* یەکێکی ترلەو ڕەوشتە پیسانە ئەوەیە کە ئەفەرموێ ﴿مُعْتَدٍ﴾، واتە : تەجاوزکارە (لادەرە)، لە مەرزەکانی بەندەیی و مەسئولیەت هەمیشە تێ ئەپەڕێ، حازر نیە لە هیچ کاتێکدا لە سنوری بەندەیی و عیبادەتی خوادا بمێنێتەوە، هەمیشە لە فکری ئەوەدایە لە ژێر باری مەسئولیەت دەرچێ..

* یەکێتریش لەو خووڕەوشتانە ئەوەیە کە ﴿أَثِيمٍ﴾ە . هەمیشە خەریکی ئەنجام دانی ئەوکارە ناپەسەندانەیە کە ئینسان لە چوون بەرەوکەماڵ و چوون بەرە و سەعادەت و خۆشبەختی، ئەگێڕنەوە و ئەیخەنە دواوە وناهێڵن بەرەو پێش بڕوا..

* ﴿عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ﴾ ئەمەش یەکێکی ترە لەو خوو ڕەوشتە ناپەسەندانە . بەد ئەخلاق وتوند تەبیعەتە . کاری ئەوەیە هەرشتێك بەرە وخۆی بکێشێ ، فکری بەلای کەسێکی ترەوە نیە ، هەر شتێك ببێت تەنها بۆخۆی ئەیبات ، هەر خۆی لەبەر چاوە ..

* یەکێ تر لە و خوو ڕەوشتە ناپەسەندانە، ئەوەیە کە ئەفەرموێت : ﴿زَنِيمٍ﴾ە. یانی بەناحەق خۆی لکاندووە بەخەڵکەوە و لە خەڵك نیە .. وەك حاکمە زاڵمەکان ، ئەوانە هەموو (زَنیم)ن، لەخەڵك نین، نە

لەگەڵ دەردو گرفتی خەڵکدا بەشدارن، نە لەگەڵ خواست وئارەزووەکانی خەڵکیدان . نە لە خۆشیی خەڵکدا شەریکن ، نە لە ناخۆشیدا . نەهەوڵیان ئەوەیە خەڵکی بگەن بە خۆشبەختی، نە خۆماندووئەکەن بۆئەوەی خەڵك لەدەردی سەر وگیروگرفت دوورخەنەوە .. خەڵکیتر وان بەدەم یەکەوە، کۆمەك وهاوکاریی یەکتر ئەکەن لەسەر خێر ، هەوڵئەدەن بۆئەوەی شەڕ لەیەکتری دوور خەنەوە، بەزەیی و ڕەحمیان هەیە بۆ یەکتر، لە حدودی توانایی و قودرە تیانا هەوڵ ئەدەن بۆئەوەی چی باشە بیکەن بۆ یەکتر، چی خراپە دووری خەنەوە لەیەکتر ، بەلاّم ئەو حاکمە زاڵم و پیسانەو ، ئەوانەش کە وەك ئەوانن ، هیچ عەلاقەو ڕەبتیان بەخەڵکەوە نیە، بەناحەق خۆیان لکاندوە بەخەڵکەوە - هەروەك چۆن جارجار بەگەرووی بزن و شتەوە گۆشتێکی زیاد دەردێت ، کەلە ئەعزای ئەو بزنە نیە، ئەو گۆشتە زیادە کەشۆڕ ئەبێتەوە بەقەدیا و خۆی چەسپاندوە پێیەوە - (ئەوە مانای حەقیقی وشەی (زنیم) ە). هەروا ئەو حاکمە زاڵمانەش لە خەڵك نین ، بێگانەن ، بە ناحەق خۆیان سەپاندوە بەسەر خەڵکدا .. ئەوەش یەکێکە لە خووڕەشتە ناپەسەندەکان کەلە موسوڵمان دورە .. بەڕاستی ئینسانی موسوڵمان لەگەڵ ئینسانەکانە ، بەتەواوی هێزوتوانایەوە هەوڵ ئەدا بۆئەوەی چی خێرە و ئەوەی لە دەستی بێت لە خێر، بیگەیەنێت بە خەڵکی، ئەوگیروگرفت وکۆسپانەی کە دێنە

ڕێگای خەڵك، لە سنوری تواناو قودرەتیدا، لە خەڵکی دووریان خاتەوە و لە خەڵکیان لادا.

* دوای ئەوانە ئەفەرموێ : ﴿أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ . إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾: لەبەرئەوەی دارای دارایی و ماڵە ، خاوەنی منداڵو دارودەستەیە، لەبەرئەوەی قودرەتی هەیە ، قودرەت لە ئیختیاریایەتی، سەرکەش بووە، نافەرمان بووە، کەوتۆتە (تناسیغط) و یاخی بوون . لەجێی ئەوە کە شوکری ئەوشتانەی بکردایە ، ئەو نیعمەت وئیمکانات و قودرەتانەی لە ڕێگای بەندەیی خوادا بەکاربهێنایە، وای لێهاتوە کە کاتێ ئایەتەکانی ئێمەی بەسەردا دێت و لەشوێنێك ئەخوێنرێنەوە بە سەریدا ، بۆئەوەی عەقیدە و بیر و بڕوای بۆ ڕۆشن بکرێتەوە و حەقی بۆ دەرکەوێ ، لە جێی ئەوەی بڕوایان پێبکا و تەسلیم بێت، ئەڵێ : ئەمانە ئەفسانەکانی پێشینانن، ئەیان گێڕایەوە ، حەقیقەتیان نیە ، بەو جۆرە مامەڵە ئەکات لەگەڵ بەرنامەی هیدایەتی ئێمە ..

ئەو ڕەوشتانەی لە سورەتی (المعارج) باسکراون

خوای گەورە لە سورەتی (المعارج)یشدا چەند خووڕەوشتێکی چاك و باشی موسڵمان بەرامبەر ئەو ڕەوشتە چەوتانە باس ئەکات . ئەفەرموێت :

﴿إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعاً، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعاً، وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعاً﴾: بەڕاستی ئینسان (بەگشتی)ئاوا دروست کراوە کە دەوامی لەسەر حاڵەتێك نیە، شەخسیەتی دامەزراوی نیە، هەرساتێ بەلایەکدایە، بە جۆرێ کاتێك توشی شەڕ وگیرگرفتێك بوو صەبروتاقەتی لەدەست ئەدا، دەست ئەکات بەهاوار و فریاد، بە ناشکوریکردن ، بەبێ تاقەتی کردن . کاتێك تووشی خێرێکیش ئەبێت ، نیعمەت و ئیمکاناتێك ئەکەوێتە دەستی، مەنع ئەکا لەوەی بگا بەوانەی کە موستەحەقن ، ئەیگێڕێتەوە، ناهێڵێ کەسی لێ بەشدار بێ وکەس کەڵکی لێ وەرگرێ ..

شەخسیەتێکە ئیستیقامەتی تیا نیە، لەسەر یەك حاڵەت نیە، هەر جارە بەلایەکدائەکەوێ، هەرساتێ بەجۆرێکە . هەر لەبەرئەوەشە ناتوانێ موسوڵمان بێت، چونکە کەسێ ئەتوانێ بڕوادار و موسوڵمان بێت کە شەخسیەتێکی دامەزراوی هەبێ ، لەسەر یەك حاڵ بمێنێتەوە، چونکە ئیمان هێنان گیروگرفتی زۆری بەشوێنا دێت لەلایەنی دوژمنانی دینەوە

ئەگەر شەخسیەتێکی ئارام و لەسەر خۆی نەبێ، ناتوانێ ڕێگای ئیمان ببڕێ و بڕواتە ئاخرین پلەی ڕێی ئیمان و عەمەلی صالح...

دوای ئەوە ئەفەرموێ : ﴿إِلَّا الْمُصَلِّينَ﴾ بێجگە نوێژ خوێنان، ئەوانەی وا بەڕاستی نوێژ ئەکەن ، ئەوانە ئا لەو خووڕەوشتە بەدوورن، ئەوان ئەوەیان نیە .. شتێکی تریان هەیە، خوڕەوشت و سیفەتێکی تریان هەیە، لەبەرئەوەیە ئەوخووڕەوشتە ناپەسەندانەیان نیە ، ئەتوانن(موئمین) بن و بگەن بەخۆشبەختی .

*﴿الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾ : جا ئەو چەند خووڕەوشتە باشە بە نوێژ دەست پێکراوە ، بەنوێژیش دوایی هاتووە . ئەوەش بەیانی ئەوەیە کە سەرەتاو کۆتایی کاری بڕوادار نوێژە، ئەگەر نوێژەکەی دروست بوو، ڕێکوپێك بوو، هەروەك لەسەرەتاوە بەیانمان کرد، ئەوە هەموو کارەکانی تریشی ڕێکوپێك ئەبن، ئەگەر نوێژەکەی نوێژ نەبوو، هیچی تری ڕێکوپێك نابێ و بەکەڵك نایەت ..

ئەوانەی هەمیشە خەریکی نوێژ کردنن ، بەردەوامن لەسەری ، ناهێڵن لە دەستیان دەرچێ، چونکە ئەزانن بەبێ نوێژ و سکاڵاو دوعا و پاڕانەوەی لای خوا هیچێکیان پێ ناکرێ ..

* ﴿وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ : ئەوانەی لەدارایی‌و ماڵەکانیان حەق و بەشێکی زانراو و دیاری کراو هەیە، هەم بۆئەوکەسەی ڕووی هەیە داوا بکا، بۆ گەدا و هەژارێك ڕووی

هەیە سوالّ بکا و لێیان داوا بکا .. هەم بۆ ئەوکەسەی لەگەڵ هەژاری و نەداریشا ڕووی نیە داوا بکاو مەحروم و بێبەش ئەمێنێتەوە ئەمان هەوڵ ئەدەن ئەوانیش بدۆزنەوە و بەشی ئەوانیش بدەن، زەکاتیان پێ بدەن، ئەوەی کە خۆیان نیازیان پێی نیە لەماڵەکانیان ـ هەروەك لەپێشا ووتمان ـ ئەوەیان پێ ئەدەن .

* ﴿وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ﴾ : ئەوانەی ئەزانن ڕۆژی پاداشت هەیە، باوەڕی پێ ئەکەن ، تەصدیقی ئەکەن، تەسلیمی ئەبن، هەست بە مەسئولیەت ئەکەن، بینا لەسەر ئەوەیە ڕێگای ئیمان و عەمەلی صالح ئەگرنە بەرو، ئەوکارانەی باس کران جێبەجێ ئەکەن، وەك : نوێژ و زەکات وشتانی تریش کە لە دواییدا بەیان ئەکرێن.

* ﴿وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ . إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ﴾ : ئەوانەی لە ئەشکەنجە و عەزابێك -کەلە تەرەفی خاوەنەکەیانەوەیە – هەمیشە وان لە ترسا، ئەهمیەتی پێ ئەدەن و لێی ئەترسن . ئاخر چونکە عەزابی خاوەنەکەیان شتێك نیە ئینسان لێی ئەمین بێت و لێی نەترسێ و، ئیحساسی مەسئولیەت نەکا ، بیری بەلایەوە نەبێت ، بێ موبالات بێ ، ئەنجامی وەزیفەی بەندەیی نەکا . چونکە ئەگەر ئینسان ڕێگای بەندەیی خوا نەگرێ ـ دوای ئەوە کە حەقی بۆ ڕۆشن بۆوە ـ حەتمەن گرفتاری عەزابی خوائەبێ .. جائەوان

لەبەر ئەوەی گرفتاری ئەو عەزابە نەبن ، بەوجۆرە ئەهلی ئەنجام دانی کردەوە چاکەکانن .

* ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ. إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ﴾ : ئەوانەی حەیای خۆیان ئەپارێزن، نزیکی هیچ ژنێك ناکەونەوە . هەروەها ئەو ژنانەی نزیکی هیچ پیاوێك ناکەونەوە، پەیوەندییان لەگەڵ هیچ کەس نابێت مەگەر لەگەڵ هاوسەرەکانی خۆیان . یا پیاوەکان لەگەڵ کەنیزەکەکانی خۆیان، (زەمانێك بووکەنیزەك هەبوون، ئەوانیش حوکمی ژنیان بووە بەهەندێ مەرجەوە)، تەنها لەگەڵ ئەوان عەلاقەیان هەیە، تەنها نزیکی لەگەڵ ئەوان ئەکەن، ئیتر خۆیان ئەپارێزن لەوەی لەگەڵ کەسێکی‌تر نزیکییان ببێت .. هاوسەریش هەمومان ئەزانین کامەیەو چۆنە؟ ئەوەیە بەپێی شەریعەتی خوا حەڵاڵ بووبێ، غەیری ئەوئیتر ئینسانێك ئیمانی بە خوا بێت و، ڕێگای بەندەیی خاوەنی بەر نەدا، ناتوانێ لەگەڵ هیچ ژنێکی‌تر پەیوەندی ببێ، یا ژن لەگەڵ پیاوێکی‌تر.. بۆ نمونە ئینسانێك کە موسوڵمان بێت، ناتوانێ بۆ ماوەیەکی کەم لەگەڵ ژنێك بێت، وەك (صیغە کردن) یا وەك بەرنامەیەکی ناپەسەند کە لەناو ئەهلی سوننەتا هەیە کە ژنێك سێ تەڵاقی ئەکەوێ بەڵام بەدزیەوە بۆ شەوێك مارەی ئەبڕنو بۆ یەك شەو بەلای پیاوێکەوە ئەبیو دوایی دەستی لێ بەرئەدا،

ئەوەش ناشەرعی‌یە، ئەگەر ئینسانێك لە خوا بترسێ حەقی نیە شتی وابکا .

﴿فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ﴾ جا خوا ئەفەرموێ : ئەوانەی تەنها لەگەڵ هاوسەرەکانی خۆیان پەیوەندی‌یان هەیە ئەوانە هیچ سەرزەنشت ولۆمەیەکیان ناکرێ، حەقی خۆیانە .

﴿فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاء ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ﴾ : جا کاتێ ڕوون بۆوە ئینسان لەو مەجالەدا ئەبێ پەیوەندی لەگەڵ کێ بێ ، ئیتر هەرکەس هەوڵی ئەوە بدا لەوە تێپەڕێ، ئەوە لە سنور دەرچوە و بە تاوانبار ئەژمێررێ .

* ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ﴾ : ئەوانەی هەمیشە ریعایەتی ئەمانەتەکان ئەکەن کە پێیان سپێرراوە، هەروەها ریعایەتی عەهدو پەیمانەکان ئەکەن کە لە گەڵیان بەسراوە . لە گەورەترین ئەمانەتەوە کە ئەمانەتی بەندەیی‌و مەسئولیەتێکە خوا بە ئینسانی سپاردووە، (کە پێی سپاردووە لە ژیانا تەنها گوێڕایەڵی فەرمانی ئەو بێ‌و تەنها ئەو بکا بە پشتیوان‌و فریادڕەس‌و کۆمەکی خۆی)، تا بچوکترین ئەمانەت لەو ئەمانەتانەی هی خەڵکەو لەلایانە ئەیپارێزن‌و ریعایەتی ئەکەن.. هەروەها لە گەورەترین عەهدو پەیمان کە عەهدو پەیمانی‌بەندەیی‌یە وەك ئەفەرموێ : ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ﴾ .

*﴿وَالَّذِينَ هُم بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ﴾ : ئەوانەی بە هەموو هێزو توانایانەوە ئەو شایەتیانەی لەسەریانە ئەیدەن‌و ریعایەتیان ئەکەن، بەجۆرێك کە خوای گەورە لێیان داوا ئەکا ، ئەرکی خۆیان بەجێ دێنن، لەگەورەترین شایەتیدان تا بچوکترینیان، گەورەترینیان شایەتی دانی عەبدە بەوەی غەیری خوا فەرمانڕەواو فریادڕەسێك نیە : (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله). بەپێی ئەو شایەتیدانەو دوای ئەوە، موسوڵمان ئەبێ لە ژیانیا تەنها فەرمانبەرداری فەرمانی خوا بێ‌و لە فەرمانی کەسی‌تر پەیڕەوی نەکا، ئەگەر جارێکیش توشی خەتاو کەچڕەوی بوو، نافەرمانیەکی کرد، زوو بگەڕێتەوەوتەوبە بکاو بێتەوە سەر رێگەی هەق . شایەتیدان بە پێغەمبەر بوونی محمدیش (صلوات الله وبركاته عليه)ئەوەیە : ئینسان لە ژیانیا پەیڕەوی ئەوبێ . ئەو چۆن بەندەیی بۆ خواکردووە ئاوا بەندەیی بکا.. هەروەها هەر شایەتیدانێکی تریش کە لەسەر شانی ئینسان بێت ، واجبە لەسەری بەتەواوی وەزیفەی خۆی تیادا جێبەجێ بکا، لە شتێکا ئەزانێ‌وئەبێ شایەتی لەسەر بدا ، خیانەت نەکا .

* ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ﴾ : ئەوانەی بەردەوامن لەسەر نوێژەکانیان، پارێزگارییان لێ ئەکەن، نایەڵن لە هیچ لایەکەوە نوێژەکانیان توشی کەچوکوڕی‌و ناتەواوی بن . هەم ریعایەتی رووی

دەرەوەی نوێژەکەیان ، هەم ناوەوەی نوێژەکەیان ئەکەن، هەرچیەك کە پێویستە لە نوێژەکانیاندا، لە دوعاو سکالاکانیاندا، ڕیعایەتی ئەکەنو ئەنجامی ئەدەن ، بەجۆرێ کە نوێژەکانیش ئەبن بە ڕێگر لەوەی ئەوان توشی ئەنجامی کرداری ناپەسەند بن، هەروەك ئەفەرموێ :

﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ﴾.

جا لەبەیانی پاداشتی ئەوانەدا ئەفەرموێ :﴿أُوْلَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ﴾ : ئەوانە وان لەناو باخانێکدا کە لەوێ ڕێزیان لێ ئەگیرێت یا ئەفەرموێ : ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾: ئەوانەی لەناو نوێژو دوعاو سکالاکانیاندا کزوگەردنکەچو بە (خشوع)ن بۆ خوای گەورە، ئەزانن هەموو بوونیان نیازمەندیە بە خوای خۆیان، ئەگەر ئەو سودو قازانجێکیان پێنەگەیەنێ، لە هیچ لایەك دەستیان ناکەوێ . ئەگەر ئەو زیانو زەرەرێکیان لێ دوور نەخاتەوە، هیچ شتێکیتر و هیچ کەسێکیتر ناتوانێ لێیان دوربخاتەوە . بۆیە کاتێ ئەپاڕێنەوەو سکالا ئەکەن هەموو گیانیان خۆ نزم گرتنە لە حزوری خوای خۆیاندا . ئەبێ ئینسان لە نوێژدا ئاوابێ .

هەندێکی تر لە ڕەوشتە باشەکان

لـە جێـی تـریش چـەند وانـەی تـر ، لـەو خووڕەوشـتانەی ئـەبێ موسوڵمان بیبێ باس کراون، کە بە یەکتاپەرستی‌و (تەوحیـد) دەسـت پێ‌ئەکـەن (بـەوەش تـەواو نـەبن). لەئایـەتی (٢٣-٣٩) لـە سـورەتی (الأسراء)دا (١٥) ڕەوشت باس ئەکات ئەفەرموێ :

* (وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ) : خوای گەورە بەیان ئـەکا کـە بڕیاری داوەو واجبی کردووە ئینسان لە ژیانیـا تـەنها فەرمانبـەرداری خوا بێ و بەندەیی و ئیتاعەت بۆ ئەو بکا.

دوای ئەوە گەورەترین حەقێك کـە بەسـەریەوە هەیـە دوای هـەقی خوای گەورە هەقی دایك‌و باوکە، بۆیە ئەفەرموێ :

* ﴿وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً﴾ : فـەرمانی داوە ئینسـان لەگـەڵ بـاوك‌و دایکی بەباشی بجولێتەوەو بە باشی رەفتاریـان لەگـەڵ بکـا، بەتایبـەت لەکاتێکا زۆر نیازیان هەیە بەو، ئەفەرموێ:

﴿إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَـا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيماً ، وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَـةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيراً﴾ : ئەگـەر هـاتوو یـەکێکیان یـا هەردوویان ئەوەندە مانەوە کە پیربوون، لای تۆ بوون‌و نیازیـان بـە تـۆ بوو، لای تۆ ژیانیان بەسەر ئـەبرد، ئـەوە هەرچـەند زەحمـەتیان ببێـت‌و

چاودێری لێکردنیانو بەخێوکردنیان زەحمەت بیٚو نارەحەتیت بۆ پێش بێنیٚ، بیرت بیٚ یەکجاریش نەڵێی :(ئاه.. هـ..)، نەڵێی:(ئۆف ..) قسەی توندوتیژیان لەگەڵ نەکەی، قسەیەك کە لە گەڵیان ئەکەی با پڕلە ڕێزوئیحتیرام بیٚ و باش بیٚ، باڵی ڕەحمەتو بەزەییو میهرەبانی و خۆ زەلیلگرتن ڕاخە بۆیان . چونکە نیازیان بەو ڕەحمەتو بەزەییو میهربانی‌یە هەیە . هەروەها دوعای خێریان بۆ بکە، لە خوا بپاڕێرەوە کە بەزەیی بێتەوە پیایانداو ڕەحمیان پیٚبکا . بڵیٚ: خوایە ، ڕەحم بکە بەوانو بەزەییت بێتەوە پیایاندا، هەروەك ئەوان کاتێك من مناڵ بووم ، بەخێویان کردم، لەپاداشتی ئەو پەروەردەیەی من ، تۆ ڕەحمیان پیٚ بکەو، جەزایان لەباتی من بدەرەوە .

﴿رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِن تَكُونُواْ صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُوراً﴾ : خاوەنەکەتان زانایە بەوەی وا لە دەرونتانداىە، لە هەموکەس زیاتر ئەزانیٚ چی لە دەرونتانایە، ئەگەر نیەتی باشتان هەبیٚ، ئەو لە هەموکەس باشتر پێی ئەزانیٚ، جەزاو پاداشت بە پێی ئەوە ئەداتەوە . ئەگەر ساڵح بن . ئەگەرئەهلی‌کرداری چاكو شیاو و باش بن ئەوە دڵنیا بن جەزاو پاداشتان نافەوتیٚ، چونکە ئەوانەی هەمیشە ڕوو لە خوان، هەرکاتیٚ توشی لادانیٚ لەڕێگەی خوا ئەبن، بە زووترین کات ئەگەڕێنەوە، ئەوە خوا دەرهەقیان (غەفور)ە، هەرکاتیٚ

ئینسان تووشی لادانو نافەرمانییەك بوو، بە شەرتێك بگەڕێتەوە، لە گوناهی چاوپۆشی ئەکا وئەیبەخشێ .

* ﴿وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيراً، إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُواْ إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُوراً ﴾:

دوای ئەوە واجب ئەکا لەسەر ئینسان کە لەگەڵ هەندێکی ترلە بەندەکانی خوا، ئەوانەی زۆر نیازیان هەیە بەوەی لەگەڵیان چاکەکاریی بکرێ، لەگەڵیان چاك بێ‌وکاری باشیان لەگەڵ بکا، ئەفەرموێ : ئەوانەی خزمن، هەقیان هەیە بەسەرتەوە، هەقەکەیان بدە، ئیتر چ حەقی ئیحتیرامو ڕێزلێنان بێ، چ حەقی ماددی بێ، وەك ئەوەی نیازیان بەشتێك لە ماڵو سەروەتت بێت کە ئەبێت پێیان بدەی . هەروەها هەژاران هەقیان بەسەرتەوە هەیە، هەقەکەیان بدە . هەروەها ئەوانەی لەماڵو ماوای خۆیان دوورکەوتوونەتەوەو، شتێکیان بەدەستەوە نەماوە، ئەوانەی غەریب کەوتوون، ئەوانیش هەقیان بەسەرتەوە هەیە، هەقەکەیان بدە، بەلاَم هۆشت بێ لە هەق ئەداکردنولە بەخشینا حەددێك هەیە، ئەبێ هەروەك لە بەخیلیو هەقی خەڵك نەدان دووریی بکەی، هەروایش لەماڵو نیعمەت پژاندنو زایەکردنی ماڵو نیعمەت ، خۆت دوور بگری . هەمیشە حەدی ناوەڕاست بگرە، نە بە بەخیلی، بە درێغی کردنو نەدانی هەقی

خەڵك، نە بە زایەکردنی ماڵو بەپژاندنیو بەفیڕۆدانی، هیچ کام لەوانە نەکەی، ئەوەی ناوەڕاستە بیگرە، خوا ئەوەی خۆش ئەوێ، نەك ئەوەی ماڵو نیعمەتێ خوا پێی داوی ، بێئەوەی جێی خۆی بێ صەرفی بکەیو بیپژێنی، ئەوانەی وا ئەوە بەرنامەو خووڕەوشتیانە، برای شەیتانەکانن، دیارە شەیتان زۆر زۆر کافرە نیسبەت بە خاوەنەکەی خۆی، ئەگەر تۆش ئاوا بکەی وەك ئەوت لێ دێت .

* ﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاء رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلاً مَّيْسُوراً﴾ : ئەگەر هاتوو جارێ یەکێ لەوانەی هەقی بەسەرتەوە هەیە، داوای هەقەکەی کردو نەت بوو، ڕووت لێ هەڵکرد، لەبەرئەوەی ئێستا شتێکت نیە بیدەیتێ و، بەتەمای ئەوەی خاوەنەکەت ڕەحمێکت لەگەڵ بکاو، نیعمەتێکت پێ بدا، ئەوا تاکاتێ ئەو ڕەحمەتەت دەست نەکەوێ، تا هەقی ئەو هەقدارە بدەی، قسەیەکی باشوخۆشو ڕەحەتی لەگەڵ بکە، بە قسەی خۆش قانعی بکە تاکاتێ ئەو نیعمەتەت ئەکەوێتە دەست .

* ﴿وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَّحْسُوراً﴾، ئەم ئایەتە مەنعی ئینسانی موسوڵمان ئەکا لەوەی کە بەخیل بێ، هەروەها مەنعی ئەکا لەوەی هەرچییەکی هەیە بەجارێ صەرفی بکاو بیبەخشێ . ئەفەرموێ : وەك کەسێ مەبە دەستی

بەکۆت‌و زنجیر بەستراوە بە ملیەوەو ناتوانێ هیچ بکا، دەستی بەستراوە لەوەی خێرێك بکا . وەك کەسێکیش مەبە بە تەواویی دەستی درێژکردۆتەوەو دەستی بڵاوکردۆتەوە، بەجۆرێ هەموو سەروەت‌و ماڵەکەت لە ماوەیەکی کەمدا لەدەس بدەی‌و هەمووی خەرج بکەیت، لە دواییدا داکەوی‌و سەرزەنشت بکرێی بەجۆرێ هەموو هێزو توانایی خۆتت لەدەست دابێ‌و هیچێکت نەمابێ .

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً﴾، بەخیل نەبی ،کە (إنفاق) نەکەی و وابزانی ئەگەر هات‌و ئەوەت بەخشی ئیتر هیچت دەست ناکەوێتەوە، چونکە بەراستی خاوەنەکەت ئەگەر ویستی رزق‌و رۆزیی زۆر بەهەرکەس بدا، پێی ئەدا.. ویستیشی لەهەرکەسی بگرێتەوە ئەیگێرێتەوە . هەروەها هەموو سەروەت‌و ماڵەکەشت بەجارێ خەرج نەکەی‌و نەیدەی بەم‌وبەو، وابزانی ئەگەر بێت‌و تۆ زیادە لەحەد (إنفاق) نەکەی‌و ماڵ خەرج نەکەی خەڵکی لە بەین ئەچن، چونکە خاوەنەکەت چاوی لە خەڵکی‌یە، خەبەری لێیانەو ئاگادارە، ئەزانێ کێ نیازی بەچیەو کێ چ رزق‌و رۆزییەکی ئەوێ ،کەی پێی بدرێ پێی ئەدا، تۆ حەدی ناوەراست ریعایەت بکە، ئەملاوئەولا مەکە . دوایی ئەفەرموێ :

* ﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُم إنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْءاً كَبِيراً﴾ : منالّەکانتان لە ترسی ئەوەی نەکو نەدار بکەونو مالّوداراییتان نەبێ خەرجی کەن بۆیان، مەکوژن . چونکە ئێمە ڕۆزیی ئەوان ئەدەین، هەروەها ڕۆزیی ئێوەیش ئەدەین، ئێوە ئیجازەی ئەوەتان نیە بیانکوژن، ڕزقو ڕۆزییەکیشمان بۆ ئەوان داناوە . بەراستی کوشتنیان لادانێکی گەورەیە لەرێگەی بەندەیی .. ئەلّبەتە لەم زەمانەدا، ئائەمە ئەنجام نادرێ، بەلاّم شتێکی نزیك بەمە ئەنجام ئەدرێ ئەویش ئەوەیە خەلّکی لەبەرئەوەی منالّەکانیان بە حسابی خۆیان داهاتوویەکی ڕۆشنیان بێ، وەسیلەی ژیانیان دەسکەوێ، دەستیان لێ بەرئەدەن، لەتەربیەتو بەخێوکردنیاندا بەجۆرێ ئیسلام دەستور ئەدا هیچ هەولێکیان لەگەلّ نادەنو کەمتەرخەمی ئەکەن، لەجیاتی ئەوە هیدایەتیان بدەنو بیانخەنە سەر ڕێگای بەندەیی، تەنها هەولّیان ئەوەیە بەرەو ئەوە بیانبەن مەعاشێکیان دەست کەوێ، بەرەو ئەوە بیانبەن وەسیلەی ژیانیان دەسکەوێ، هەر ئابەوە کارێکیان لێ ئەکەن وەك ئەوەیکوژرابن وایان لێ دێت . ئەگەر ئینسان بیەوێ خوا لێی ڕازی بێ، واجبە لەسەری منالّی بەجۆرێ پەروەردە بکا، ڕێگەی بەندەیی خوابگرێ . ئەلّبەتە ئەمە بە مەعنای ئەوەش نیە موسولّمان کارناکاتو هەولّ نادا، تەنها مانای ئەوەیە ئینسان لەسەریەتی بەندایەتیو عیبادەت بۆ خوای گەورە بکا . جا هەر لە جێبەجێکردنی ئەو ئەرکەدا وەسیلەیەکیش بۆ

ژیانو رزقو رۆزی بەکاردێنێ، ئیتر حەتمی‌یە ئەوەی خوا کردویەتی بە رزقی پێی دەگات و لێی بەشدار ئەبێ .

* ﴿وَلاَ تَقْرَبُواْ الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً﴾: لە زینا نزیك مەکەونەوە، چونکە ئەوکردارە کردارێکی زۆر سوكو ناپەسەندە، رێگای ئەنجامدانی ئەوکردارە زۆر رێگایەکی پیسەو پێیدا مەڕۆن .

* ﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إِلاَّ بِالحَقِّ﴾ : کەسێك خوا کوشتنی حەرام کردووە مەیکوژن، مەگەر ئەوەی هەقێ بەسەریەوە بێ . کەسێکیش هەقی بەسەرەوەیەو مۆڵەتی کوشتنی هەیە ،کە کەسێکی تری بە ناهەق کوشتبێ، یا فەساد بخاتە رێ لەسەر زەویدا..(ئەوەش بەپێی بڕیار و لە دەزگای خۆیەوە جێبەجێ دەکرێ) .

لەلایەکی‌ترەوە قورئان خۆی باسی کردووە ئەو فەسادە چیە، رۆشنی کردۆتەوە تەنها لەو دوو حاڵەتەدا ئەکرێ ئینسان بکوژرێ، لە غەیری ئەوانەدا – واتە غەیری ئەوەی فەسادێکی کردبێ، هەروەك قورئان باسی ئەکا، یا قەتڵێکی کردبێ – جایز نیە بکوژرێ، ئەگەر چی کافریش بێ .

﴿وَمَن قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَاناً فَلاَ يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُوراً﴾: بۆ ئەوەی بەرنامەیەك بێ بۆ تۆڵە سەندنەوە، لە کاتێکا

کەسێ کەسێکی ئەکوژرێ، خوای گەورە باس ئەکا فەرمانی تایبەتیمان دەرکردووە بۆ تۆڵەسەندنەوە . ئەفەرموێ : لەکاتێکا کەسێکتان ئەکوژرێ ریعایەتی ئەوە بکەن‌و لەوە لامەدەن ، ئەگەر ریعایەتی ئەوە بکەن تۆڵەی خۆتان ئەسێننەوەو داخی دڵتان دەرئەچێ، هەقتان نیە زیادەڕەوی بکەن‌و، لەوە زیاتر برۆن، هەرکەس بە ناهەق‌ومەزڵومانە کوژرا، ئەوە بۆ ساحیب خوێنەکەی، بۆ سەرپەرشتەکەی، دەستەڵاتێکمان داناوە، هەقی ئەوەمان پێ‌داوە قاتڵەکە بکوژێتەوە، جا با هەرئەوە بکاو زیادەڕەوی نەکا ،کەسی‌تر غەیری قاتڵەکە نەکوژێتەوە.. خۆ ئەگەر زیادەڕەوی نەکا، ئەگەر گوێ بەفەرمانی خوا بدا ، خوایش کۆمەکی ئەکا بۆ ئەوەی هەقی خۆی بسێنێتەوە (دیارە ئەوەش لە رێی قەزاوە ئەکرێ، نەك هەرکەس بۆ خۆی).

* ﴿وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ﴾ :
نزیکی ماڵی هەتیو مەکەونەوە، مەگەر بەشێوەیەك کە باشترین شێوە بێ . شێوەیەك لەوە شێوەی باشتر نەبێ بۆ نزیك کەوتنەوە لە ماڵی بێباوك . شێوەیەك کە زۆرترین مەسڵەحەتی تیابێ بۆ ئەو. تا کاتێ ئەگاتە سنورێك بەتەواوی خۆی ئەگرێ، ئەبێتە پیاوێ یا ژنێکی کامڵ‌و وای لێ دێت خۆی ئەتوانێت دیفاع لەحەقی خۆی بکا، لە حاڵەتی هەتیوبون‌و لاوازی دەردەچێت .

* ﴿وَأَوْفُواْ بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً﴾ :هەروەها وەفا بکەن بە عەهدو پەیمان، ئەگەر پەیمان و عەهدێکتان لەگەڵ ئەبەسترێت ، تا سەر ببەن ، چونکە پەیمانێك کە لەگەڵ ئینسان ئەبەسترێ حەتمەن لەدواییدا لەو ئینسانە پرسیار ئەکرێ لەسەری، ئایا وەفای پێ کردووەو بردوویەتیە سەر، یان نا؟ ئەگەر نەیبردبووەتە سەر، حەتمەن تووشی سزایەك ئەبێ، مەگەر تۆبەی کردبێ :

* ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذا كِلْتُمْ وَزِنُواْ بِالقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً ﴾ : لەکاتێکدا شتێك بە کاسەمەنو شتیوا ئەپێون، بەتەواوی ریعایەتی ئەو پێوانە کردنە بکەن . ئەگەر بۆ خۆتان شتێ وەرئەگرن زیاترلە ئەندازە وەرمەگرن . ئەگەر حەقی کەسیتر لاتانە، کاتێ ئەیدەنەوە کەمتر نەبێ لەوەی ئەبێ بیدەن .. کاتێك شتێ ئەکێشنو وەزنی ئەکەن، ئەویش با بە میزانێ بێ رێكوپێك بێ، کەم و زیادی تیا نەبێ . ئائەوە باشترە، ئەوە سەرەنجامی چاکترە بۆتان .

* ﴿وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولـئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً﴾: مەکەونە شوێن ئەوەی پێی نازانن و ئاگادار نین لێی . خوای (متعال) بۆیە هێزی بیستنی پێداون، بۆیە هێزی بینینی پێداون، بۆیە دڵی پێداون، کە بەکاریان بێنن بۆ زانینو شتیان پێبزانن، دوای ئەوە شتێکتان زانی، شوێنیکەونو ئەنجامی

بدەن .. لەسەر هەرکام لەوانـە لـە دوارۆژدا پرسـیارتان لیٚ ئـەکریٚ ، پرسیار ئەکریٚ چۆن سوودتان بینی لە گویٚتانو هیٚزی بیستنتان؟ چـۆن سوودتان بینی لە دلٚتانو کەلٚکتان لیٚ وەرگرت؟ ئەگەر بەو جۆرە خوا داواتان لیٚ ئەکا کەلٚکتان لیٚ وەرنەگرتبنو، بەکارتان نەهیٚنابن بۆ ئەوەی کە شت بزانن جا عەمەلی پیٚ بکـەن، ئـەوە مـەحکومنو خـوا سـزاتان ئەدا، تەنها لـە کاتیٚکا لـە ئەشکەنجەو ئەزیەتو ئازار رزگار ئـەبن ، ئـەو شتانەتان بەکارهیٚنابیٚ،کە خـواپیٚی داون ، بۆئـەوەی عـیلمو زانسـتتان دەست کەویٚ، تا بە زانستەوە بجولیٚنو ژیانتان بەسەر بەرن .

کەوابوو پیٚویستە لەسەر ئینسان (بیسـتن)و(بیـنین)و (هیٚـزی دلٚ)ی بەکاربیٚنیٚ بۆ ئەوەی خوا بناسـیٚ، چـاکوخراپ لەیـەك جیـا بکاتـەوە، دروستو نادروست و خیٚرو شـەڕ بناسـیٚ .. پاشـان ئـەوەی خیٚـرە ، بیگریٚ . ئەوەی شەڕە ، وازی لیٚ بیٚنیٚو دەستی لیٚ بەردا.

* ﴿وَلاَ تَمْشِ فِي الأَرْضِ مَرَحاً إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الأَرْضَ وَلَـن تَبْلُـغَ الْجِبَالَ طُولاً﴾ : بە جۆریٚ مەچۆ بەسەر زەویدا کە دلٚ بە خۆت خۆش بکەیو وابزانی شتیٚکی.. بە تەکەببور و خۆ بـە شـت زانینـەوە مەچـۆ بەسەر زەویدا، چونکە خۆ هەرچـییەك بـی ناگەیتـە ئاسـتیٚ کـە زەوی بدڕی، یا وەك کەژوکیٚوەکان قامەتت بەرزبیٚو بگەیتە بـەرزایی ئـەوان! تۆ چیت؟ تەماشای خۆت بکە، بزانە چیت؟ خـۆت بناسـەو خـۆت بـە شتیٚك زیاتر لـەوە کە هەیت، مەزانە !!

﴿كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهاً﴾ : هەموونەوانەی باس کران، ئەوەیان کە خراپە لای خاوەنەکەت ناپەسەندە، ئەو بەباشی نازانیّ، دیارە هەرکەسیّکیش بەندەی خوابیّ ئەبیّ ریعایەتی ئەوە ئەکا کە لەوخراپانە دووریی بکا .(ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلاَ تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُوماً مَّدْحُوراً) : ئەوانەی باس کران لەو حیکمەتەیە کە خاوەنەکەت بۆتی ناردووە، بەرنامەیەکە ئەگەر ریعایەتی بکەی ئەتوانی بەندەیی خوا بە جۆریّ بکەی نە تووشی لادان بەرەو لای زیادەڕەوی‌و (إفراط) ببی، نە تووشی لادان بەرەوکەمتەرخەمی‌و کەمکاری‌و (تفریط) ببی .. بۆ ئاخر جار پیّت ئەلیّینەوە لەگەڵ خوادا فەرمانڕەواو فەریادڕەسی تر قەرار مەدە، لە ژیانتا پەیڕەوی لە فەرمانڕەوای‌تر مەکە، تەوەککول مەکە سەر کەسی‌تر غەیری خوا، داوای کۆمەك لە غەیری ئەو مەکە، تۆ کە خوات هەیە، تۆ کە (الله) فەرمانڕەواو فەریادڕەستە ، ئیتر کەسی‌تر بە فەرمانڕەواو فەریادڕەسی حۆت دامەنیّ، تا بە سەرزەنشکراوی‌و دەرکراوی لە رەحمەتی خوا نەخریّتە دۆزەخ .

(بەم جۆرە ئەم چەند ڕەوشتەش بەیەکتاپەرستی دەستیان پیّکراو بەوەش کۆتایی هات).

ئامۆژگارییەکانی لوقمان بۆ کوڕەکەی :

*لە سورەی لوقماندا هاتووە، لوقمان -کە یەکێ لەبەندە سالحەکانی خوایە- نەسیحەتی کوڕەکەی خۆی ئەکرد، نەسیحەتەکەی وا دەست پێکرد کە مەنعی کوڕەکەی کرد لەوەی شەریك بۆ خوا قەراربدا، کەسی تر غەیری خوا بە فەرمانڕەوای خۆی یا فەریادڕەسی خۆی بزانێ . بەیانی ئەوە ئەکا کە هاوەڵ بۆ خوا قەراردان چەندە گەورەیە .

*دوای ئەوە خوای (متعال) خۆی بەیانی ئەوە دەکات : بە شوێن حەقی خوادا، حەقی دایكو باوکیش بەسەر ئینسانەوەیە . ئەبێ ریعایەتیان بکا، بەتایبەت دایك کە رەنجو زەحمەتی زۆری کێشاوە، لە (٣٠) مانگدا لەگەڵ منداڵ، لای کەم (٦) مانگ بارداریی، (٢) ساڵیش شیر پێدانو بەخێوکردن . خوا ئەفەرموێ : تەنانەت ئەگەر دایكو باوك فرمانیان بەتۆ دا کە شەریکی بۆ قەرار بدەیو لەرێی بەندەیی دەربچی، لەو حاڵەیشدا ئەبێ هەر لەگەڵیان بەشێوەی پەسەند رەفتار بکەی، بە گوێیان مەکە، فەرمانبەردارییان لێ مەکە، لە کاتێکا فەرمانێ ئەدەن کە نافەرمانی خوای تیایەو گوناهە، بەباشیو پەسەندی لەگەڵیان رەفتار بکە، ئەوە کە دەستور ئەدەن شەریك بۆ خوا قەرار

بدەی‌و لەرێی بەنـدەیی دەربچـی، ئـەوە نابێتـە بەهانـە کـە لەگـەڵیان بەدرەفتاریی بکەی .

*دوای ئەوە رۆژی قیامەت‌و مەسئولیەت‌و پرسینەوە ئەخاتەوە بـیر، تا هەست بە مەسئولیەت بکا.

*پاشـان فـەرمانی گـەورەترین کـردەوەی چـاك دەدا کـە نوێـژە، ئەفەرموێ: ﴿يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ﴾، کورەکـەم! نوێـژ بەجێبێنـە . نوێـژ بکە . بەڵام کردنێ کە بە هیچ لایەکا کـورتی‌و ناتـەواویی نـەبێ، هـەم رووی دەرەوەی، هـەم نـاوەوەی . نوێـژێ (خشـوع)و خـۆکزکردن لەبـەردەم خـوای تێـدابێ . نوێـژێ کاتـێ ئەیکـەی هۆشـت بەلای‌کردەوەکانیەوە بێ، بەلای ئەو کەلیمانەوە بێ‌کە تیایدا هەیەو، بـە زبان ئەیلێی . نوێژێ ئەو شتانەی فەرزو واجبە ریعایەتت کردبێ . ئـەو شتانەی شەرتن‌و ئەبێ بـن وەك دەسـتنوێژو غـەیری ئەوانـە، ئەوانـەت ریعایـەت کردبـێ، هـەموو لایـەکی نوێژەکـەت نوێـژ بـێ، سـکاڵاو پاڕانەوەی راستەقینەی لای خوابێ .(ئەمە مانای ئیقامەی نوێژە) .

دوای‌ئەوەکـە ئەودەسـتورەی پێـئەدا، دوای ئـەوە کـە کورەکـەی عەقیدەی پاك‌و دروسـت ئـەبێ‌و، ئـەبێ بـە ئـەهلی نوێـژکردن، بـەو جۆرەی باس کرا، دەستوری پێ‌ئەدا کە (ئەمر بە مەعروف‌و نـەهی لـە مونکەر)بکا، ئەفەرموێ :

* ﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ﴾ : ئەگەر دیت کەسێ کردەوەیەکی پەسەندی تەرك کردووەو ئەنجامی نادا، ئەمری پێ بکە کە ئەنجامی بدا. ئەگەر دیت کەسێ شتێکی ناپەسەند ئەنجام ئەدا نەهی لێ بکەو قەدەغەی بکە لە ئەنجام دانی . دیارە لەم مەیدانەدا گرفتاریی زۆرو دەردی سەریو ئەزیەتو ئازارت تووش ئەبێ، لەبەرئەوە ئەفەرموێ :

* ﴿وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ﴾ : صەبر بکە لەسەر ئەو شتەی تووشت ئەبێ . هەرشتێ کە تووشت ئەبێ لە مەیدانی (ئەمر بە مەعروفو نەهی لە مونکەر)و، بەیان کردنی ڕێگەی هەقا، سەبری لەسەر بکە، شکست مەخۆو مەگەڕێ دواوە. ﴿إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾: بەراستی ئەوە کە ئینسان صەبر بکا لەسەر ئەوانە، ئەوە لەو شتانەیە کە زۆر گرنگن، ئەبێ ئینسان عەزمی ببێ لەسەریان .

* ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحاً﴾ : وانەبی لەگەڵ خەڵکی کە بەکەمیان بزانیو خۆت بە گەورەتر لەوان بگری، بە جۆرێ لەکاتی دیدار لەگەڵیانو پێگەیشتنیانو قسە لەگەڵ کردنیان، ملت لارکەیتەوە لێیانو، خۆت لێیان لادەی بەلای تردا، فیزت نەهێنێت کە تەماشایان بکەیو، لەگەڵیان ڕووبەڕووبی ..

هەروەها کاتێ ئەچی بەسەر زەویدا بە فیزو خۆبەشت زانینو دڵ بە خۆخۆشکردنەوە مەڕۆ. ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ : چونکە خوا خۆشی لە هیچ کەسێ نایەت کە خۆی بە شت ئەزانێ و فەخر ئەفرۆشێو ناز ئەکا بەسەر خەڵکا .

﴿وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ : لە ڕێکردنتا، حەدی ناوەڕاست بگرە، نەپەلەو بەڕاکردن بڕۆ، نە هەر تەواویش لەسەرخۆ. ئەوەی کە ناوەراستە بیگرە، خوا خۆشی دێت لە ناوەڕاست گری، نە کەمکاریو نەزیادەڕەویی .

﴿وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ﴾ : لەدەنگت کەم بکەرەوە، ئەگەر نیاز نییە بەوەی دەنگت بەرزکەیتەوە، بەرزی مەکەوە. چەندە نیاز هەیە بە دەنگ بەرزکردنەوە هەرئەوەندە بەرزی بکەوە، چونکە : ﴿إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾: ناخۆشترین دەنگەکان دەنگی گوێدرێژەکانە ،کە زۆر بەرزی دەکەنەوە، لەبەرئەو زۆربەرزکردنەوەیە زۆر زۆر ناخۆش ئەبێ، جا تۆ دەنگ بەرز مەکەرەوە تا ئەو ناخۆشی‌یە بۆ دەنگت پەیدا نەبێ .

بەشێ لە تەفسیری سورەی (الفرقان)

لە سورەتی (فرقان)یشدا هەندێ شتی تر بەیان ئەکا، ئەوانەیان تا ئێستا باس نەکراون ئەمانەن: ئەفەرموێ :

* ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْناً﴾: بەندە ڕاستەقینەکانی خوای رەحمان، ئەو کەسانەن کاتێ ئەڕۆن بەسەر زەویدا بە تەوازوعەوە ئەڕۆن، خۆیان زل ناگرن، خۆیان گەورەتر لە خەڵکی ترناگرن . ئەڵبەتە ئەمە بەمەعنای خۆ زەلیل گرتن لەبەردەست ناموسڵمانانو دەسەڵاتدارااندا نیە، موسوڵمان عیززەتی هەیە، سەربەرزە، خۆی بۆکەس کز ناکا، سەری خۆی بۆ کەس دانانەوێنێ، بۆ غەیری خوا کزی نانوێنێ، بەڵام کاتێ هاتوچۆ ئەکاو ئەڕوا بەملاولاداو ڕووبەڕوو ئەبێتەوە لەگەڵ خەڵکی، ئیهانەتیان پێ‌ناکا، بەکەمیان نازانێ، خۆی لەوان زیاتر ناگرێ ..

* ﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَاماً﴾ : ئەوانەشن کاتێ نەزانەکان قسەیان لەگەڵ ئەکەن بە نەزانینەوە ، ئەیانەوێ تووشی پێکداداانو شەڕو هەرایان بکەن، سەلامیان لێ ئەکەن، دوعای سەلامەتیو خێریان بۆ ئەکەن، خۆیان لە دەستیان ڕزگار ئەکەن و، جەنگیان لەگەڵ ناکەن .

* ﴿وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّداً وَقِيَاماً﴾ : هەروەها بەندەکانی خوا ئەوانەن کەلە شەودا بۆ خاوەنەکەیان (بۆخوای گەورە) کڕنوش ئەبەن،

سەری بەندەیی لەسەر زەوی دەنێن . لەکاتی بەندەیی کردن بۆ خـوا و سکالاّ و ڕاز و نیازدا هەڵدەسن و(قیام) ئەکەن . لەشەودا نوێژ ئەکـەن، لەنوێژەکانیانا لەخزمەتی خوای خۆیانا ڕائەوەسـتن . هـەروەها سـەری بەندەیی ئەنێنە سەر خاك . جا لای کەمی شەو هەستان نوێژی مـەغریب وعیشایە، لای تەواویشـی (نوێـژی ویـتر)ە،کەئـەویش لای زۆرەکـەی (١١) ڕەکعەتەو لای کەمی ڕەکعەتێکە و ئەگەر سێیش بێت باشترە .

* ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَـانَ غَرَاماً. إِنَّهَا سَاءتْ مُسْتَقَرّاً وَمُقَامـاً﴾ : ئـەو بەندانـەی خـوا لەگـەڵ ئەوەی کەئەو هەموو ئەرکانە جێبەجێ ئەکـەن، وانـازانن ئـەو کـردەوە چـاکانە حەتمـەن ڕزگاریـان ئەکـەن لەعـەزاب، چـونکە ئەوانـە تـەنها سەبەبێکن ، ئەگەر خوا نەیەوێ ئەو سەبەبانە خۆیان هـیچ ناکـەن، جـا لەبەرئەوە ڕوو ئەکەنە خاوەنەکەی خۆیان و هـاوار ئەکـەن کـە: ئـەی خاوەنەکەمان، عەزابی جەهەنـەممان لێ لادە . وا ئەکەوێتـە دڵیـان وەك ئـەوەی عـەزابی جەهەنـەم خەریکـە بـەرەو ڕوویـان دێ، مەگـەر خاوەنەکەیان ـ خوای گەورە ـ لێیان لادا..

جەهەنەم جێگایەکە زۆر ناخۆشە، جێگای قـەرارگرتنی نـاخۆش و، جێ مانەوەیەکی ناخۆشە. قەرارگەیەکە ئینسـان بەڕاسـتی قـەراری تیـا ناگرێ و تیایا دانامەزرێ..

* دوای ئەوە باسی ئەوە ئەکا کە لەمەوپێش ڕۆشن کرایەوە، ئینسان لەخەرجکردنی ماڵ و لەئینفاقا ئەبێ حەدی ناوەڕاست بگرێ ، نە زیادەڕەویی، نەکەمکاریی، بەشوێن ئەوانەدا چەند شتیتر ئەفەرموێ : یەکێکیان شەریك بۆ خوا قەرار دانە، یەکێکیان کوشتنی ناهەقە، یەکێکیان زینایە ، جا ئەفەرموێ : ئەگەر کەسێ ئەمانە بکا حەتمەن بۆ هەمیشە لەئاگری جەهەنەمدا ئەمێنێتەوە، مەگەرتەوبەی کردبێ و بەزوویی گەڕابێتەوە و ئیمان و عەمەلی ساڵحی کردبێت بەکارو پیشەی خۆی .

* ﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ﴾ : ئەوانەی شایەتی درۆ نادەن، لەگەورەترین شت تا بچوکترین شت، شایەتی نادەن بەوەی کە کەسیتر غەیری خوا ئەکرێ فەرمانڕەوا یا فەریادڕەس بێ .. هەروەها هیچ شایەتییەکی درۆ نادەن .

* ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامـاً﴾ هەروەها کە ئەڕۆن بەلای شتێکی بێهودەدا بەشێوەی ئەوانەی کە بەڕێزن بەو شێوەیە خۆیانی لێ لائەدەن و ناچن بەدەم ئەو شتە بێ هودانەوە و خۆیان خەریك ناکەن پێیانەوە ..

* ﴿وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمّاً وَعُمْيَاناً﴾ : وەسفێکی تری بەندەکانی خوا ئەوەیە کاتێك ئایەت و نیشانە و

دەلیلەکانی خاوەنەکەیان بیریان خرایەوە ، هەروا کەڕوکوێر خۆ ناخەن بەملیانا و دیققەتیان تیا ئەدەن ، سەرنجیان ئەدەن ، بیریان لێ ئەکەنەوە تا زیاتر و زیاتر خوایان پێ بناسێنن ، تا زیاتر هەست بەمەسئولیەت بکەن و وەزیفەی بەندەیی خۆیان بناسن .

* ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ﴾ : هەروەها ئەوانە دوای ئەوەی خۆیان ئیصلاح کرد وئەوکارە باشانەیان ئەنجام داو لەوکارە خراپانە دووری‌یان گرت، نۆبەی ئەوەیە خەریکی ئیصلاحی ژن و منالّیان بن . جا هەرچی هەولّی خۆیانە ئەیدەن، پاشان لەبەرئەوەی ئەوان تەنها ڕێنمایی‌کردنیان لەسەرەو ئەزانن هیدایەت بەدەست خوایە، هاوار ئەکەنە لای خوای‌خاوەنیان و ئەلّێن : ئەی خاوەنەکەمان، لە ژن و منالّەکانمان چی‌ئەبێ بەمایەی فێنکی چاومانو خۆشی دلّمان، ئەوەمان بۆ قەرار بدە . خوایە ژن و منالّەکانمان تەوفیق بدە کەئیصلاح بن‌و، ڕێگای بەندەیی بگرن، تا ئێمەش دلّمان خۆش بێ و چاومان فێنك بێتەوە ..

*دوای ئەوەی هەولّی خۆیان دا بۆ ئیصلاحی منالّەکانیان، جا نۆرەی ئەوەیە بکەونە فکری ڕێنمایی کردن‌و هیدایەتی خەلّکی‌تر، ئەوانەی ئامادەییان هەیە بۆئەوەی لە خوا بترسن و تەقوایان هەبێ، عەرزی خوا ئەکەن ﴿وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ : خوایە ، بمانکە

بەپێشەواو ئیمام بۆئەوانەی تەقواو لەخوا ترسانیان هەیە، تا ئێمەش بـبین بەرێ ڕوونکەرەوە و سەرمەشق بۆیان .

﴿أُوْلَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَاماً. خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرّاً وَمُقَاماً﴾ : ئەوانـەی کـە ئـاوان، جـەزا و پاداشتیان پێ ئەدرێتەوە، لەبەهەشتا ژووری باڵە خانەی چەند نهۆمیـان پێ‌ئەدرێ، لەبەرئەوەی صەبریان گرت وتەحەمولی گیروگرفت و ڕەنـج و زەحمەتیان کرد ، تا ئەو خووڕەوشتە باشانەیان بـۆ خۆیـان بەدەسـت هێنا و، لەو خووڕەوشتە خراپانە دووریان گرت و، دامـەزران لەسـەر ئەوە .. ئەوانە کاتێ ئەڕۆنـە بەهەشـت بـە ڕێـزو تەعزیمـەوە مامەڵـەیان لەگەڵ ئەکرێ ، دوعای خێریان بۆ ئەکرێ و سەلامەتیان پـێ ئـەدرێ ، کەبۆ هەمیشـە لـەناو ئـەوەدا ئەمێننـەوە ، لەجێگایەکـدا کـە باشـترین جێگایە بۆ دامەزران و مانەوە و نیشتەجێ بوون .

بەشێك لە تەفسیری سورەتی (الحجرات)

لە سورەی (الحجرات)یشدا چەند شتێکی تر- لەوانەی ئەبێ ئینسانی موئمین ڕیعایەتیان بکاو هۆشی پێیانە وەبێ - بەیان کراون ، بەم تەرتیبە :

لەپێشا ئەوانەی ئیمانیان هێناوە پێیان ئەفەرموێ : هۆشتان بەخۆتانەوە بێ، نەکەونە پێش خواو پێغەمبەرەکەی . پێشکەوتن ئەوەیە ئینسان شتێ ئەنجام بدا پێش لەوەی بزانێ فەرمانی خوا لەو بارەیەوە چی ئەبێ، پێش لەوەی بزانێ خوا فەرمویەتی چۆنی ئەنجام بدا . ئینسانێ بیەوێ بەندەیی خوا بکا، هەرگیز کاری وا ناکا، هەمیشە ماتڵ ئەبێ و چاوەڕوان ئەبێ خوا و پێغەمبەری خوا پێشکەون و ڕێگە ڕۆشن کەنەوە، ئەنجا بەشوێن ئەواندا ئەڕوا، یانی هەمیشە ماتڵی ئەوەئەبێ دستورو فەرمان لەلایەن خواوە بێت و ڕێگای بۆ ڕۆشن بکاتەوە ، جادوای ئەوە ئەکەوێتە حەرەکەت و ئەو شتە کە ئەیەوێ ئەنجامی ئەدا.

* بەشوێن ئەوەدا ڕێنمایی موسوڵمانان ئەکا بۆئەوەی ئیحترامی پێغەمبەری خوا بگرن، ئەو پێغەمبەرەی خەبەری هیدایەت و دینی خوای بۆ هێناون و، ڕێی بەندەیی بۆیان ڕۆشن کردۆتەوە ، ئەبێ لەگەڵ ئەودا بە ئیحترام و ڕێزەوە هەڵس وکەوتیان هەبێ، دەنگیان لەدەنگی ئەو

بەرزترنەکەنەوە، هەروەك بە دەنگی بەرز لەگەڵ خەڵکی تر قسە ئەکەن لەگەڵ ئەو قسە نەکەن .. ئەوە ئەبێتە سەبەبی ئەوەی کردارە باشەکانیان زایە بن و لەبەین بچن .. جا وەسف و سەنای ئەوانە ئەکا کە دەنگیان نزم ئەکەنەوە و بەدەنگی هێواش لە حزووری ئەودا قسە ئەکەن، ئەوانـە ئەهلی تەقواو لە خوا ترسـانن، بۆیـە وەعـدی ئـەوەیان پـێ ئـەدا کـە لەگوناهـەکانیان خـۆش بـێ، ئـەجرو پاداشـتی گـەورەیان بداتـەوە، سەرزەنشی ئەوانەش ئەکا کە ڕیعایەتی ئەو ئەدەبـو ئیحترامـە ناکـەن . کاتێ پێغەمبەری خوا لە یەکێ لە ژوورەکانی خۆیدایە، هەر لـەدەرەوە بانگی ئەکەن ، ئەزیەتی ئەکەن ، نایەڵن بەرنامەیەك کـە خـۆی دایناوە بۆکارو چالاکی خۆی ، ڕیعایەتی بکا ـ حەتمەن پێغەمبەری خوا بێکارو بێ بەرنامە لەو ژورانەیماڵی خۆیدا نامێنێتەوە ، هەرکاتێ کـە لـەوێ ئیش و کاری نەما خۆی دێتە دەرەوە ـ جـا خـوا ئەفـەرموێ : ئەگـەر صەبریان بکردایە تا بهاتایەتە دەرەوە، ئەوە باشتربوو..

جا پێویستە ئەوە بزانین ئەمە تایبەتی پێغەمبـەری خـوا نیـە، بـەڵکو لەهەر زەمانێکدا هەرکەسێ ڕێبـەر و ڕێنیشـاندەری خـەڵکی بـێ بـۆ ڕێگای بەندەیی خواو بە ڕاستی ڕێبەرو سەرمەشق بێت ، ئـەبێ ئاوەهـا ئیحتیرام و ئەدەبێك لەگەڵی ڕیعایەت بکرێ .

* دوای ئەوە بە موسوڵمانەکان ئەفـەرموێ کـە : ئـەبێ پەیوەنـدی وعەلاقەتان لەگەڵ ناموسەڵمان بەم جۆرە بێت : ئەگەر(فاسق)ێك هـاتو

خەبەرێکی گرنگی بۆ هێنان ، بێ تەحقیق لێی قـەبولْ نەکـەن، چـونکە ئەگەر بێ تەحقیق لێی وەرگرن، لەبەرئەوەی کـە(فاسـق)ەو لەسـنوری بەندەیی خـوا دەرچـووە، ئـەوە ڕەنگـە درۆی کردبـێ، ئەگـەر ئێـوە خەبەرەکەی لێ قبولْ کەن و ئیشـێك بکـەن ، بـەهۆی ئـەو خەبـەرەوە ڕەنگە تووشی گوناهێك ببن ، زەرەرێ بە تایەفەیەك و گەلێك بگەیەنن، پاشان لەدواییدا پەشیمان ببنەوە کە نـەزانکاریتان کـردوە و ئیشـێکتان کردوە نەئەبوایە بتانکردایە .

*دوای ئەوە چەند ئایەتیتر هەن .. بەشوێنیانا باس لـەوە ئـەکا کـە بڕواداران لەناو خۆیانا ئەبێ ڕەفتاریان چۆن بێت، لەگـەلْ یـەکا چـۆن هەلْسن ودانیشن . بە تایبەتی کاتێ وان بەیەکەوە، ئەفەرموێ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْراً مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِّن نِّسَاء عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْراً مِّنْهُنَّ﴾ : بـانگ ئەکاتـە ئەوانەی ئیمانیان هێناوە، ئەفەرموێ :

هیچ قەومێکتان گالْتە بەقەومێکی تـر نـەکات و، خـۆی لـەوی تـر زیاتر نەگرێ، وا نەبێ کە لەبەرئەوەی خۆی بەزیاتر ئـەگرێ ، گەمـە و گالْتە بەوی تر بکـا، چـونکە ڕەنگـە ئـەوان باشـتر بـن لـەلای خـوا.
هەروەها هیچ کام لەژنەکان گالْتە بـەهیچ کـامیتر لـەخۆیان نەکـەن، چونکە ڕەنگە ئەمان لەوان باشتر بن لەلای خوا.

* ﴿وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ﴾ : هەروەها بەزبان دڵی یەکتر بریندار مەکەن . قسەی ناخۆش بەیەکتر مەڵێن،کە دڵی یەکتری پێ زامدار بکەن .

* ﴿وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾ : هەروەها لەقەب و ناوی ناخۆش بەیەکترەوە مەنێن، بەجۆرێ کەیەکتر بکەن بە شوهرەو لەناو خەڵکدا بەناو و ناتۆرەی ناخۆش مەشهوری بکەن .

* ﴿بِئْسَ الاِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾: چونکە زۆرناخۆشە ئینسان دوای ئەوە ئیمان بوو بە ناو بۆیو ناوی نرا ئەهلی ئیمانو بڕوادار، دوای ئەوە (فاسق بوون) ببێتە نازناوی . (فسوق) واتە : دەرچوون لە سنوری بەندەیی خوا. زۆر ناخۆشە ئینسان لەپێشا پێی بڵێن (مؤمـە) دوایی پێی بڵێن (فاسق).

﴿وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ : ئەوانەی تەوبە نەکەنو لەم شتانە دەستبەردار نەبن، ئەوە ستەمکارن، ئەگەر توشی عەزابو ئەشکەنجە هاتن خۆیان ستەمیان لەخۆیان کردوە، خوا زوڵمی لێ نەکردوون. ئەمە مانای ئەوەیە کە ئەوسێ شتە : (گاڵتە کردن بە خەڵك لەبەرئەوەی ئینسان خۆی بەزیاتر بگرێو ئەوان بەژێردەستی خۆی بزانێ . هەروەها بەزبان بریندارکردنی دڵی خەڵك و قسەی خراپ لەگەڵ خەڵك کردنو ئەزیەت کردنی خەڵك بەقسەی

ناخۆش . پاشان لەقەبی خراپ بەخەڵکەوە نان)، ئەم سێ شتە گوناهی گەورەن، ئەگەر ئینسان لەسەریان بڕواو دەستبەرداریان نەبێت لێیان ، ئەوە لەسنوری بەندەیی خوا دەرچووەو حەتمەن تووشی عەزابی خوا نەبێ و پێی ئەفەرموێ : ئیتر دوای ئەوە کەخوا بەیانی کردوەو ڕێگای ڕۆشن کردۆتەوە ، هیچ جێگای گلەیی نیە، ئەو شەخسە خۆی زوڵم و ناهەقی بەخۆی ئەکا .

* دوای ئەوە چەند فەرمانێك دەرئەکات بۆ موسوڵمانان تا ڕیعایەتی بکەن . لەکاتێکدا کە لەلای یەکدا نین، لەپشتی سەری یەکتر شتێك کە لایەقی موسوڵمان نیە نەیلێن . ئەفەرموێ :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضاً أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتاً فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾. بانگ ئەکاتە ئەوانەی ئیمانیان هێناوە، ئەفەرموێ : لەگومان بردن ، زۆر دوریی بگرن . لە(وائەزانم و وائەزانم) واز بێنن، بەبێ ئەوەی شتێکتان لێ ڕۆشن بێ، چونکە هەندێ لەگومانەکان گوناهن و ئینسان لە چوون بەرەو خۆشبەختی دوائەخەن . کەوابوو زۆر خۆتان دوور بخەنەوە لەوگومانانە، نەکو لەوانە بن کە لە چوون بەرەو خۆشبەختی وسەعادەت دواتان بخات .

* هەروەها (تجسس) مەکەن . ئەگەر هاتووگومانێکتان کەوتە دڵ نیسبەت بە موسوڵمانێ مەگەڕێن بە شوێنیدا، بۆئەوەی کە بزانن چیە و چی نیە . خۆ ئەگەر هاتوو زانیتان بە عەیبێکی برایەکی دینیتان ، یان ئەگەرکەمتەرخەمی و نافەرمانیتان کرد و (تجسس) تان کرد و تەحقیقتان کرد، یا بەهەر ڕێگەیەك بوو خەبەردار بوون لەوەی کە برایەکی دینیتان عەیبێکی هەیە، ئەوە باهەر خۆتان پێی بزانن و لە پشتی سەر ناوی لای کەسی تر مەبەن ، با کەسی تر پێی نەزانێ . چونکە جاسوسی کردن و گەڕان بەشوێن عەیبی موسەڵمانانداندا ، هەروەها ناوی موسڵمان بەخراپ بردن لای ئەم و ئەو، وەك ئەوەیە یەکێ گۆشتی برای مردووی خۆی بخوات، دەی ئایا پێی خۆشە کەسێ لەئێوە گۆشتی براکەی -لەکاتێکا مردووە- بخوا؟ دیارە پێی خۆش نیە .. کەواتە دەی ئەویشتان پێ ناخۆش بێت ، ئەوانەی پێتان وترا مەیانکەن، لێیان دووری بکەن .﴿ اتَّقُوا اللَّهَ ﴾ : خۆتان لەناڕازیکردنی خوا بپارێزن . شتێ مەکەن گرفتاری دەستی خوا وعەزابی خوابن .﴿ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾ : ئەوە بزانن خوا زۆر تۆبە قبولْ ئەکات ، زۆر بەڕەحم و میهرەبانە ، ئەگەر بگەڕێنەوە بۆلای و دەست بکێشن لەوکارانە، حەتمەن گەڕانەوەتان لێ قبولْ ئەکا ، ڕەحمتان پێ ئەکا، ئەو کارە باشانەی لە دوای ئەو تەوبەیە ئەیکەن لێتان وەرئەگرێ و جەزای باشی ئەوانەتان ئەداتەوە .

* دوایئەوەش باسی ئەوە ئەکات کە خەڵکی – چ ژنان، چ پیاوان ، لە هەر تایفەیەك ، یا هەر قەبیلەیەك، یا هەرگەل و هۆزێك بن– تەنها بەیەك شت لای خوا نرخ و ئیحترامتان هەیە ، ئەویش تەقوا و لە خوا ترسانە .. هەر کەس تەقواو لە خوا ترسانی بوو، لای خوا بەرێز و موحتەرەمە . هەر کەسێ نەیبوو، لای خوا رێزی نیە ، ئەوانەی تەقوایان هەیە هەرکامێکیان زۆرتری بوو ئەوەیان بەرێزو موحتەرەم ترە لای خوا، ئیتر هیچێکی تر، غەیری تەقوا و لەخوا ترسان لایخوا رێز و ئیحترام و نرخ بە ئینسان نادا.

پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (العصر)

لەدوای ئەمانە بەجێیە سورەی (عصر) – کە سورەتێکی کورتە ، بەڵام سورەتێکی زۆر گەورەیە– بخوێنینەوەو ماناکەی باس بکەین ، کە ئەگەر ئینسان تەنها ڕیعایەتی ئەم سورەتە بکات – هەروەك ئیمامی شافعی ئەفەرموێ – بەسیەتی بۆ ژیانی، بۆئەوەی بیگەیەنێ بە خۆشبەختی . ئەفەرموێ :

﴿وَالْعَصْرِ. إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴾ .

واتــە : قەســەم بەزەمانــە، (ئــەو زەمانەی کــە وەك ئاوێنەیەکــە ، خۆشبەختی و بەدبەختی و سەرەنجامی خۆشیو سەرەنجامی ناخۆشی تێدا دەردەکەوێ . هەروا کە ئەزانین زەمانەو تەئریخ خۆی دەری ئەخا کــێ گەیشت بەخۆشبەختی وکێ گەیشت بە بەدبەختی)، قەسەم بەو زەمانە، هــەر ئینســانێ وا لــەزیانکاری و زەرەرمەندیــدا، (نــە تــەنها ســودێکی دەست نەکەوتوە، بگرە سەرمایەشی لە دەست داوە) بێجگە ئەوانــەی حەقیان ناسی و تەسلیمی بوون ، ئەوانەی کردەوە چــاکەکانیان ئــەنجام دا، ئەوانەی بەیەکتر (توصیە)وئامۆژگــاری و سفارشــیان کردکــە ڕێــی حەق بگرن وصەبریشی لەسەر بکەن[1].

---

[1] – لە کۆتایی ئەم بەرهەمەیدا مامۆستا ناصر جارێکی تر سورەتی العصر واتا ئەکات. سەیری دوابەش بکە (دەزگای بەرهەم).

پوختەیەك لە ئەحكامی سورەتی (الأحزاب)

هەندێكی تر لە خوورەوشت وكرداره باش و خراپەكان لە چەند ئایەتێكی‌تروچەند سورەتێكی تری قورئاندا، ناویان براوه، پێویستە ئەوانیش باس بكرێن .

لەسورەی ئەحزابدا فەرمانیێ ئەدرێ بە پێغەمبەری خوا كە پێوستە موسڵمانان بیزانن، بەتایبەتی ئەو كەسەی خەریكی دەعوەت كردنە بۆ ڕێگەی خوا، ئەبێ بیزانێ .. چونكە لە قۆناغێكی دەعوەتەكەیدا ئەگا بەوشتە، ئەویش هاوسەری كەسێكە كە كاری دەعوەت كردنە لە ڕێی خوادا، خەڵكی تریش هەر باشە بیزانن، تا تێ بگەن كە مەسئولیەتی ئەوكەسانەی خەریكی دەعوەتكردن و بانگ كردنن بۆ ڕێگای خوا چیە ، مەسئولیەتی خێزان و خانەوادەی ئەوان چۆنە . ئەفەرموێ :

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً. وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْراً عَظِيماً﴾ .

هەموو ئەزانن لەكاتێكدا پێغەمبەری خوا دەستی كرد بە بانگ كردن بۆ ڕێگای خوا، دەستەڵاتدارو حاكمە زاڵم و ، تاغوتەكان و داروودەستەیان، دژی وەستان ودەستیان كرد بە دوژمنایەتی لەگەڵی و، هەرچیەك لە دەستیان هات دریغیان نەكرد، هەوڵیان دا بۆئەوەی نەهێڵن ئەو دەعوەتە سەركەوێ .. لە ئەنجامدا چارەیەك نەبوو غەیری

ئەوەی پێغەمبەری خوا لەگەڵ یارانی کۆچ بکەن و، شاری مەککە بەجێ بهێڵن و، بڕۆن بۆ جێگەیەکی تر، تا لەوێ بتوانن مەسئولیەت و وەزیفەی بەندەیی خۆیان جێبەجێ بکەن و، ئەوەی لەسەریانە ئەنجامی بدەن .. بۆیەکۆچیان کرد بۆ مەدینە ،کافرەکانیش هەر وازیان نەهێنا ، چەندین جار لەشکریان کێشا، هوجومیان بردە سەر موسوڵمانەکان، شەڕیان لەگەڵ کردن، بەڵکو بتوانن ئەو دەعوەتە، ئەو بانگ کردنە بۆ ڕێگای خوا، لەبەین بەرن و خۆیان ڕزگارکەن لەدەستی.. جا هەرجارە دەستەیەك لەکافرەکان ئەچون بۆ شەڕ کردن، حزب حزب و دەستە دەستە ، تا دوای ئەوەی چەند جار شکستیان خوارد و نەگەیشتن بە ئامانج و ئارەزوی خۆیان و، بۆیان دەرکەوت ئەگەر حزب حزب و دەستە دەستە بڕۆن هیچیان پێ ناکرێ، کەوابوو با هەموو حزبەکان و هەموو دەستە و گرۆهەکان بەیەکەوە بڕۆنە شەڕی موسوڵمانەکان، تا لەبەینیان بەرن .. ئەوەبوو جەنگی (ئەحزاب) (گەلەکۆمەی هەموو حزبەکان) ڕوی دا کە هەموو حیزبو گرۆهەکان بوون بەیەك بۆلێدانی موسوڵمانەکان . جا لەبەرئەوەی خوای(متعال) هەرگیز ئیزن نادات بەکافرەکان کە کارێ بکەن بەندەیی و عیبادەتی خوا لەسەر زەوی هەڵبگیرێ و، زەمینە نەمێنێ بۆ ئەنجامدانی، موسوڵمانەکانیش دەسەڵاتێکی وایان نەبووکە دیفاع بکەن لەخۆیان و ، لەگەڵ ئەو هەموو دوژمنانە بە شەڕ بێن ، بۆیە خوای (متعال) ڕاستەوخۆ یارمەتی

دان وكۆمەكی كردن ونەجاتی دان ، بە لەشكرێك كە موسوڵمانەكانیش نەیاندی، بە لەشكرێك كە خوێ ئەزانێ ئەفرادی چەند بوو، حیزبەكان وگرۆكافرەكانی شكست دا، ئەو شكست دانە بوو بەهۆی ئەوە جارێكی تركافرەكان لەبیری ئەوەدا نەبن لە رێگای جەنگ كردن لەگەڵ موسوڵمانەكانەوە بڕۆن بەگژی ئیسلامدا .. دوای ئەوە وتیان ئیتر جارێكی تر بۆئەوە ناشێ بەشەربیێن لەگەڵ موسوڵمانەكان ، باشتر ئەوەیە لەرێگایەكی ترەوە بڕۆین ، شتێكی تر بكەین بۆ لەبەین بردنی ئیسلام . ئەوەبوو دەستیان دایە هوجوم كردنە سەر موسوڵمانان، لە مەیدانی ئەخلاق و خووڕەوشتا، پیلان و نەخشەیان كێشا بۆئەوەی كار بكەنە سەر خێزانە موسوڵمانەكان، كارێ بكەن موسوڵمانان لەرێی خوڕەوشتی جوان و ئەخلاقی ئیسلامی لابەن ، گومڕایان بكەن، لەو رێگایەوە دەستی خۆیان بوەشێنن و، ئیسلام لەبەین ببەن . جالەبەر ئەوە بوو لە دوای ئەو غەزوەیە (دوای جەنگی ئەحزاب) خوای گەورە ئەم سورەتەی ناردكە تیایدا موسوڵمانان ئاگادار ئەكاتەوە لەوەی خەتەرێكی زۆرگەورە رووی تێ كردوون، كە ئەگەر سەنگەری خۆیان مەحكەم نەكەنەوە، ئەگەر لە خوڕەوشتە خراپەكان بەتەواوی خۆیان بەدوور نەگرن ، ئەوەی خوڕەوشتی باش و جوانە مەحكەم نەیگرن ، بەتەواوی نەبن بەئەهلی ئەخلاقی ئیسلامی و خوڕەوشتی جوانی پەسەند كراوی لای

دەرەوەی نوێژەکەیان ، هەم ناوەوەی نوێژەکەیان ئەکەن، هەرچیەك کە پێویستە لە نوێژەکانیاندا، لە دوعاو سکاڵاکانیاندا، ریعایـەتی ئەکـەنو ئەنجامی ئەدەن ، بەجۆرێ کە نوێژەکانیش ئەبن بە رێگر لـەوەی ئـەوان توشی ئەنجامی کرداری ناپەسەند بن، هەروەك ئەفەرموێ :
﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ﴾.
جا لەبـەیانی پاداشـتی ئەوانـەدا ئەفـەرموێ :﴿أُوْلَئِـكَ فِـي جَنَّـاتٍ مُّكْرَمُونَ﴾ : ئەوانە وان لەناو باخانێکدا کە لەوێ رێزیان لێ ئـەگیرێت یا ئەفەرموێ : ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾: ئەوانەی لەناو نوێژو دوعاو سکاڵاکانیاندا کزوگەردنکەچو بە (خشوع)ن بۆ خوای گەورە، ئەزانن هەموو بوونیان نیازمەندیە بە خوای خۆیان، ئەگەر ئەو سـودو قازانجێکیان پێنەگەیەنێ، لە هیچ لایەك دەستیان ناکەوێ . ئەگـەر ئـەو زیـانو زەرەرێکیـان لێ دوور نەخاتـەوە، هـیچ شـتێکیتر و هـیچ کەسێکیتر ناتوانێ لێیان دوربخاتەوە . بۆیـە کاتـێ ئەپاڕێنـەوەو سـکاڵا ئەکەن هەموو گیانیان خۆ نزم گرتنە لە حزوری خوای خۆیاندا . ئـەبێ ئینسان لە نوێژدا ئاوابێ .

هەندێکی تر لە ڕەوشتە باشەکان

لە جێی تریش چەند وانەی تر ، لەو خوورەوشتانەی ئەبێ موسوڵمان ببیێ باس کراون، کە بە یەکتاپەرستیو (تەوحید) دەست پێئەکەن (بەوەش تەواو ئەبن). لەئایەتی (٢٣-٣٩) لە سورەتی (الأسراء)دا (١٥) ڕەوشت باس ئەکات ئەفەرموێ :

* (وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ) : خوای گەورە بەیان ئەکا کە بڕیاری داوەو واجبی کردووە ئینسان لە ژیانیا تەنها فەرمانبەرداری خوا بێ و بەندەیی و ئیتاعەت بۆ ئەو بکا.

دوای ئەوە گەورەترین حەقێك کە بەسەریەوە هەیە دوای هەقی خوای گەورە هەقی دایكو باوکە، بۆیە ئەفەرموێ :

* ﴿وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً﴾ : فەرمانی داوە ئینسان لەگەڵ باوكو دایکی بەباشی بجوڵێتەوەو بە باشی ڕەفتاریان لەگەڵ بکا، بەتایبەت لەکاتێکا زۆر نیازیان هەیە بەو، ئەفەرموێ:

﴿إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَآ أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيماً ، وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيراً﴾ : ئەگەر هاتوو یەکێکیان یا هەردوویان ئەوەندە مانەوە کە پیربوون، لای تۆ بوونو نیازیان بە تۆ بوو، لای تۆ ژیانیان بەسەر ئەبرد، ئەوە هەرچەند زەحمەتیان ببێتو

چاودێری لێکردنیانو بەخێوکردنیان زەحمەت بیۆ نارەحەتیت بۆ پێش بێنێ، بیرت بێ یەکجاریش نەڵێی :(ئاه.. هـ..)، نەڵێی:(ئۆف ..) قسەی توندوتیژیان لەگەڵ نەکەی، قسەیەك کە لە گەڵیان ئەکەی با پڕلە ڕێزوئیحتیرام بێ و باش بێ، باڵی رەحمەتو بەزەییو میهرەبانی و خۆ زەلیلگرتن ڕاخە بۆیان . چونکە نیازیان بەو رەحمەتو بەزەییو میهرەبانی‌یە هەیە . هەروەها دوعای خێریان بۆ بکە، لە خوا بپاڕێرەوە کە بەزەیی بێتەوە پیایانداو رەحمیان پێ‌بکا . بڵێ: خوایە ، رەحم بکە بەوانو بەزەییت بێتەوە پیایاندا، هەروەك ئەوان کاتێك من منداڵ بووم ، بەخێویان کردم، لەپاداشتی ئەو پەروەردەیەی من ، تۆ رەحمیان پێ بکەو، جەزایان لەباتی من بدەرەوە .

﴿رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِن تَكُونُواْ صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غَفُوراً﴾ : خاوەنەکەتان زانایە بەوەی وا لە دەرونتاندایە، لە هەمووکەس زیاتر ئەزانێ چی لە دەرونتانایە، ئەگەر نیەتی باشتان هەبێ، ئەو لە هەمووکەس باشتر پێی ئەزانێ، جەزاو پاداشت بە پێی ئەوە ئەداتەوە . ئەگەر سالح بن . ئەگەرئەهلی‌کرداری چاكو شیاو و باش بن ئەوە دڵنیا بن جەزاو پاداشتان نافەوتێ، چونکە ئەوانەی هەمیشە ڕوو لە خوان، هەرکاتێ توشی لادانێ لەڕێگەی خوا ئەبن، بە زووترین کات ئەگەڕێنەوە، ئەوە خوا دەرهەقیان (غەفور)ە، هەرکاتێ

ئینسان تووشی لادانو نافەرمانییەك بوو، بـە شـەرتێك بگەڕێتـەوە، لـە گوناهی چاوپۆشی ئەكا وئەیبەخشێ .

* ﴿وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْـذِيراً، إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُواْ إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُوراً﴾:

دوای ئەوە واجب ئەكا لەسەر ئینسان كە لەگەڵ هەنـدێكی ترلـە بەنـدەكانی خـوا، ئەوانـەی زۆر نیازیـان هەیـە بـەوەی لەگـەڵیان چاكەكاریی بكرێ، لەگەڵیان چـاك بێوكـاری باشـیان لەگـەڵ بكـا، ئەفەرموێ : ئەوانەی خزمن، هەقیان هەیە بەسەرتەوە، هەقەكـەیان بـدە، ئیتر چ حەقی ئیحتیرامو ریزلێنان بێ، چ حەقی ماددی بێ، وەك ئەوەی نیازیان بەشتێك لە ماڵو سەروەتت ببێـت كـە ئـەبێت پێیـان بـدەی . هەروەها هەژاران هەقیان بەسەرتەوە هەیە، هەقەكەیان بـدە . هـەروەها ئەوانـەی لـەماڵو مـاوای خۆیـان دووركەوتوونەتـەوەو، شـتێكیان بەدەسـتەوە نـەماوە، ئەوانـەی غـەریب كـەوتوون، ئـەوانیش هـەقیان بەسـەرتەوە هەیـە، هەقەكـەیان بـدە، بـەڵام هۆشـت بـێ لــە هـەق ئەداكردنولە بەخشینا حەددێك هەیە، ئەبێ هەروەك لە بەخیلیو هەقی خەڵك نەدان دووریی بكـەی، هـەروایش لـەماڵو نیعمـەت پژانـدنو زایەكردنی مـاڵو نیعمـەت ، خـۆت دوور بگـری . هەمیشـە حـەدی ناوەڕاست بگرە، نە بـە بـەخیلی، بـە درێغـی كـردنو نـەدانی هـەقی

خەڵك، نە بە زایەكردنی ماڵو بەپژاندنیو بەفیڕۆدانی، هیچ كام لەوانە نەكەی، ئەوەی ناوەڕاستە بیگرە، خوا ئەوەی خۆش ئەوێ، نەك ئەوەی ماڵو نیعمەتێ خوا پێی داوی ، بێ ئەوەی جێی خۆی بێ صەرفی بكەیو بیپژێنی، ئەوانەی وا ئەوە بەرنامەو خووڕەوشتیانە، برای شەیتانەكانن، دیارە شەیتان زۆر زۆر كافرە نیسبەت بە خاوەنەكەی خۆی، ئەگەر تۆش ئاوا بكەی وەك ئەوت لێ دێت .

* ﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاء رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلاً مَّيْسُوراً﴾ : ئەگەر هاتوو جارێ یەكێ لەوانەی هەقی بەسەرتەوە هەیە، داوای هەقەكەی كردو نەت بوو، رووت لێ هەڵكرد، لەبەرئەوەی ئێستا شتێكت نیە بیدەیتێ و، بەتەمای ئەوەی خاوەنەكەت رەحمێكت لەگەڵ بكاو، نیعمەتێكت پێ بدا، ئەوا تاكاتێ ئەو رەحمەتەت دەست ئەكەوێ، تا هەقی ئەو هەقدارە بدەی، قسەیەكی باشوخۆشو رەحەتی لەگەڵ بكە، بە قسەی خۆش قانعی بكە تاكاتێ ئەو نیعمەتەت ئەكەوێتە دەست .

* ﴿وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَّحْسُوراً﴾، ئەم ئایەتە مەنعی ئینسانی موسوڵمان ئەكا لەوەی كە بەخیل بێ، هەروەها مەنعی ئەكا لەوەی هەرچییەكی هەیە بەجارێ صەرفی بكاو بیبەخشێ . ئەفەرموێ : وەك كەسێ مەبە دەستی

بەکۆت‌و زنجیر بەستراوە بە ملیەوەو ناتوانێ هیچ بکا، دەستی بەسراوە لەوەی خێرێك بکا . وەك کەسێکیش مەبە بە تەواویی دەستی درێژکردۆتەوەو دەستی بلاوکردۆتەوە، بەجۆرێ هەموو سەروەت‌و ماڵەکەت لە ماوەیەکی کەمدا لەدەس بدەی‌و هەمووی خەرج بکەیت، لە دواییدا داکەوی‌و سەرزەنشت بکرێی بەجۆرێ هەموو هێزو توانایی خۆتت لەدەست دابێ‌و هیچێکت نەمابێ .

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً﴾، بەخیل نەبی ،کە (إنفاق) نەکەی و وابزانی ئەگەر هات‌و ئەوەت بەخشی ئیتر هیچت دەست ناکەوێتەوە، چونکە بەراستی خاوەنەکەت ئەگەر ویستی رزق‌و رۆزیی زۆر بەهەرکەس بدا، پێی ئەدا.. ویستیشی لەهەرکەسی بگرێتەوە ئەیگێڕێتەوە . هەروەها هەموو سەروەت‌و ماڵەکەشت بەجارێ خەرج نەکەی‌و نەیدەی بەم‌وبەو، وابزانی ئەگەر بێت‌و تۆ زیادە لەحەد (إنفاق) نەکەی‌و ماڵ خەرج نەکەی خەلکی لە بەین ئەچن، چونکە خاوەنەکەت چاوی لە خەلکی‌یە، خەبەری لێیانەو ئاگادارە، ئەزانێ کێ نیازی بەچیەو کێ چ رزق‌و رۆزییەکی ئەوێ ،کەی پێی بدرێ پێی ئەدا، تۆ حەدی ناوەراست ریعایەت بکە، ئەملاوئەولا مەکە . دوایی ئەفەرموێ :

* ﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُم إنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْءاً كَبِيراً﴾ : منالەکانتان لە ترسی ئەوەی نەکو نەدار بکەونو ماڵوداراییتان نەبێ خەرجی کەن بۆیان، مەکوژن . چونکە ئێمە ڕۆزیی ئەوان ئەدەین، هەروەها رۆزیی ئێوەیش ئەدەین، ئێوە ئیجازەی ئەوەتان نیە بیانکوژن، رزقو رۆزییەکیشمان بۆ ئەوان داناوە . بەراستی کوشتنیان لادانێکی گەورەیە لەرێگەی بەندەیی .. ئەڵبەتە لەم زەمانەدا، ئائەمە ئەنجام نادرێ، بەڵام شتێکی نزیك بەمە ئەنجام ئەدرێ ئەویش ئەوەیە خەڵکی لەبەرئەوەی منالەکانیان بە حسابی خۆیان داهاتوویەکی رۆشنیان ببێ، وەسیلەی ژیانیان دەسکەوێ، دەستیان لێ بەرئەدەن، لەتەربیەتو بەخێوکردنیاندا بەجۆرێ ئیسلام دەستور ئەدا هیچ هەولێکیان لەگەڵ نادەنو کەمتەرخەمی ئەکەن، لەجیاتی ئەوە هیدایەتیان بدەنو بیانخەنە سەر رێگای بەندەیی، تەنها هەوڵیان ئەوەیە بەرەو ئەوە بیانبەن مەعاشێکیان دەست کەوێ، بەرەو ئەوە بیانبەن وەسیلەی ژیانیان دەسکەوێ، هەر ئابەوە کارێکیان لێ ئەکەن وەك ئەوەی کوژرابن وایان لێ دێت . ئەگەر ئینسان بیەوێ خوا لێی رازی بێ، واجبە لەسەری منالی بەجۆرێ پەروەردە بکا، رێگەی بەندەیی خوابگرێ . ئەڵبەتە ئەمە بە مەعنای ئەوەش نیە موسوڵمان کارناکاتو هەوڵ نادا، تەنها مانای ئەوەیە ئینسان لەسەریەتی بەندایەتیو عیبادەت بۆ خوای گەورە بکا . جا هەر لە جێبەجێکردنی ئەو ئەرکەدا وەسیلەیەکیش بۆ

ژیانو رزقو رۆزی بەکاردێنێ، ئیتر حەتمی‌یە ئەوەی خوا کردویەتی بە رزقی پێی دەگات و لێی بەشدار ئەبێ .

* ﴿وَلاَ تَقْرَبُواْ الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً﴾: لە زینا نزیك مەکەونەوە، چونکە ئەوکردارە کردارێکی زۆر سوكو ناپەسەندە، رێگای ئەنجامدانی ئەوکردارە زۆر رێگایەکی پیسەو پێیدا مەڕۆن .

* ﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إِلاَّ بِالحَقِّ﴾ : کەسێك خوا کوشتنی حەرام کردووە مەیکوژن، مەگەر ئەوەی هەقێ بەسەریەوە بێ . کەسێکیش هەقی بەسەرەوەیەو مۆڵەتی کوشتنی هەیە ،کە کەسێکی تری بە ناهەق کوشتبێ، یا فەساد بخاتە رێ لەسەر زەویدا..(ئەوەش بەپێی بڕیار و لە دەزگای خۆیەوە جێبەجێ دەکرێ) .

لەلایەکی‌ترەوە قورئان خۆی باسی کردووە ئەو فەسادە چیە، رۆشنی کردۆتەوە تەنها لەو دوو حاڵەتەدا ئەکرێ ئینسان بکوژرێ، لە غەیری ئەوانەدا – واتە غەیری ئەوەی فەسادێکی کردبێ، هەروەك قورئان باسی ئەکا، یا قەتلێکی کردبێ – جایز نیە بکوژرێ، ئەگەر چی کافریش بێ .

﴿وَمَن قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَاناً فَلاَ يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنصُوراً﴾: بۆ ئەوەی بەرنامەیەك بێ بۆ تۆڵە سەندنەوە، لە کاتێکا

کەسێ کەسێکی ئەکوژرێ، خوای گەورە باس ئەکا فەرمانی تایبەتیمان دەرکردووە بۆ تۆڵەسەندنەوە . ئەفەرموێ : لەکاتێکا کەسێکتان ئەکوژرێ ریعایەتی ئەوە بکەنو لەوە لامەدەن ، ئەگەر ریعایەتی ئەوە بکەن تۆڵەی خۆتان ئەسێننەوەو داخی دڵتان دەرئەچێ، هەقتان نیە زیادەڕەوی بکەنو، لەوە زیاتر بڕۆن، هەرکەس بە ناهەقومەزڵومانە کوژرا، ئەوە بۆ ساحیب خوێنەکەی، بۆ سەرپەرشتەکەی، دەستەڵاتێکمان داناوە، هەقی ئەوەمان پێداوە قاتڵەکە بکوژێتەوە، جا با هەرئەوە بکاو زیادەڕەوی نەکا ،کەسیتر غەیری قاتڵەکە نەکوژێتەوە.. خۆ ئەگەر زیادەڕەوی نەکا، ئەگەر گوێ بەفەرمانی خوا بدا ، خوایش کۆمەکی ئەکا بۆ ئەوەی هەقی خۆی بسێنێتەوە (دیارە ئەوەش لە ڕێی قەزاوە ئەکرێ، نەك هەرکەس بۆ خۆی).

* ﴿وَلاَ تَقْرَبُواْ مَالَ الْيَتِيمِ إِلاَّ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ﴾ :

نزیکیماڵی هەتیو مەکەونەوە، مەگەر بەشێوەیەك کە باشترین شێوە بێ . شێوەیەك لەوە شێوەی باشتر نەبێ بۆ نزیك کەوتنەوە لە ماڵی بێباوك . شێوەیەك کە زۆرترین مەسڵەحەتی تیابێ بۆ ئەو. تا کاتێ ئەگاتە سنورێك بەتەواوی خۆی ئەگرێ، ئەبێتە پیاوێ یا ژنێکی کاملو وای لێ دێت خۆی ئەتوانێت دیفاع لەحەقی خۆی بکا، لە حاڵەتی هەتیوبونو لاوازی دەردەچێت .

* ﴿وَأَوْفُواْ بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُولاً﴾ :هەروەها وەفا بکەن بە عەهدو پەیمان، ئەگەر پەیمان و عەهدێکتان لەگەڵ ئەبەسترێت ، تا سەر ببەن ، چونکە پەیمانێك کە لەگەڵ ئینسان ئەبەسترێ حەتمەن لەدواییدا لەو ئینسانە پرسیار ئەکرێ لەسەری، ئایا وەفای پێ کردووەو بردوویەتیە سەر، یان نا؟ ئەگەر نەیبردبووەتە سەر، حەتمەن تووشی سزایەك ئەبێ، مەگەر تۆبەی کردبێ ؛

* ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذا كِلْتُمْ وَزِنُواْ بِالقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً ﴾ : لەکاتێکدا شتێك بە کاسەمەنو شتیوا ئەپێون، بەتەواوی ریعایەتی ئەو پێوانە کردنە بکەن . ئەگەر بۆ خۆتان شتێ وەرئەگرن زیاترلە ئەندازە وەرمەگرن . ئەگەر حەقی‌کەسی‌تر لاتانە، کاتێ ئەیدەنەوە کەمتر نەبێ لەوەی ئەبێ بیدەن .. کاتێك شتێ ئەکێشن‌و وەزنی ئەکەن، ئەویش با بە میزانێ بێ رێك‌وپێك بێ، کەم و زیادی تیا نەبێ . ئائەوە باشترە، ئەوە سەرەنجامی چاکترە بۆتان .

* ﴿وَلاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولـئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً﴾: مەکەونە شوێن ئەوەی پێی نازانن‌و ئاگادار نین لێی . خوای (متعال) بۆیە هێزی بیستنی پێ‌داون، بۆیە هێزی بینینی پێ‌داون، بۆیە دڵی پێ‌داون، کە بەکاریان بێنن بۆ زانین‌و شتیان پێ‌بزانن، دوای ئەوە شتێکتان زانی، شوێنی‌کەون‌و ئەنجامی

بدەن .. لەسەر هەرکام لەوانە لە دوارۆژدا پرسیارتان لێ ئەکرێ ، پرسیار ئەکرێ چۆن سوودتان بینی لە گوێتانو هێزی بیستنتان؟ چۆن سوودتان بینی لە دڵتانو کەڵکتان لێ وەرگرت؟ ئەگەر بەو جۆرە خوا داواتان لێ ئەکا کەڵکتان لێ وەرنەگرتبێ‌و، بەکارتان نەهێنابێ بۆ ئەوەی کە شت بزانن جا عەمەلی پێ بکەن، ئەوە مەحکومن‌و خوا سزاتان ئەدا، تەنها لە کاتێکا لە ئەشکەنجەو ئەزیەت‌و ئازار رزگار ئەبن ، ئەو شتانەتان بەکارهێنابێ،کە خواپێی داون ، بۆئەوەی عیلم‌و زانستتان دەست کەوێ، تا بە زانستەوە بجوڵێن‌و ژیانتان بەسەر بەرن .

کەوابوو پێویستە لەسەر ئینسان (بیستن)و(بینین)و (هێزی دڵ)ی بەکاربێنێ بۆ ئەوەی خوا بناسێ، چاك‌وخراپ لەیەك جیا بکاتەوە، دروست‌و نادروست و خێرو شەڕ بناسێ .. پاشان ئەوەی خێرە ، بیگرێ . ئەوەی شەڕە ، وازی لێ بێنێ‌و دەستی لێ بەردا.

* ﴿وَلاَ تَمْشِ فِي الأَرْضِ مَرَحاً إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولاً﴾ : بە جۆرێ مەچۆ بەسەر زەویدا کە دڵ بە خۆت خۆش بکەی‌و وابزانی شتێکی.. بە تەکەببور و خۆ بە شت زانینەوە مەچۆ بەسەر زەویدا، چونکە خۆ هەرچییەك بی ناگەیتە ئاستێ کە زەوی بدڕی، یا وەك کەژوکێوەکان قامەتت بەرزبێ‌و بگەیتە بەرزایی ئەوان! تۆ چیت؟ تەماشای خۆت بکە، بزانە چیت؟ خۆت بناسەو خۆت بە شتێك زیاتر لەوە کە هەیت، مەزانە !!

﴿كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهــاً﴾ : هەموونەوانــەی بــاس کران، ئەوەیان کە خراپــە لای خاوەنەکــەت ناپەســەندە، ئــەو بەباشــی نازانیٚ، دیارە هەرکەسێکیش بەندەی خوابێ ئەبێ ریعایــەتی ئــەوە ئــەکا کە لەوخراپانە دووریی بکا .(ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَــةِ وَلاَ تَجْعَلْ مَعَ اللّهِ إِلَهاً آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُوماً مَّدْحُوراً) : ئەوانــەی باس کران لەو حیکمەتەیە کە خاوەنەکەت بۆتی ناردووە، بەرنامەیەکــە ئەگەر ریعایەتی بکەی ئەتوانی بەندەیی خوا بە جۆرێ بکەی نە تووشــی لادان بــەرەو لای زیــادەڕەوی‌و (إفــــراط) ببــی، نــە تووشــی لادان بەرەوکەمتەرخەمی‌و کەمکاری‌و (تفریط) ببــی .. بــۆ ئــاخر جــار پێــت ئەلێینەوە لــەگەڵ خوادا فەرمانڕەواو فەریادڕەسی تــر قــەرار مــەدە، لــە ژیانتا پەیڕەوی لــە فەرمانڕەوای‌تر مەکە، تەوەککول مەکە سەر کەسی‌تر غەیری خوا، داوای کۆمەك لە غەیری ئەو مەکە، تۆ کە خــوات هەیــە، تۆ کە (الله) فەرمانڕەواو فەریادڕەستە ، ئیتر کەســی‌تر بــە فــەرمانڕەواو فەریادڕەسی خۆت دامەنیٚ، تــا بــە سەرزەنشــکراوی‌و دەرکــراوی لــە رەحمەتی خوا نەخرێیتە دۆزەخ .

(بەم جۆرە ئەم چــەند ڕەوشــتەش بەیەکتاپەرســتی دەســتیان پێکــراو بەوەش کۆتایی هات).

ئامۆژگارییەکانی لوقمان بۆ کوڕەکەی :

*لــە ســورەی لوقمانــدا هــاتووە، لوقمــان -کــە یــەکێ لەبەنــدە ساڵحەکانی خوایە- نەسیحەتی کوڕەکەی خۆی ئەکرد، نەسیحەتەکەی وا دەست پێکرد کە مەنعی کوڕەکەی کرد لەوەی شــەریك بــۆ خــوا قەراربدا، کەسی تر غەیری خوا بە فەرمانڕەوای خۆی یــا فەریادڕەســی خۆی بزانێ . بەیانی ئەوە ئەکا کە هــاوەڵ بــۆ خــوا قــەراردان چــەندە گەورەیە .

*دوای ئەوە خوای (متعال) خۆی بەیانی ئەوە دەکــات : بــە شــوێن حــەقی خــوادا، حــەقی دایــكو بــاوکیش بەســەر ئینســانەوەیە . ئــەبێ ریعایەتیان بکا، بەتایبەت دایك کە رەنجو زەحمەتی زۆری کێشــاوە، لــە (٣٠) مانگــدا لەگــەڵ منــاڵ، لای کــەم (٦) مــانگ بــارداریی، (٢) ساڵیش شیر پێدانو بەخێوکردن . خــوا ئەفــەرموێ : تەنانــەت ئەگــەر دایكو باوك فرمانیان بەتۆ دا کە شــەریکی بــۆ قــەرار بــدەیو لــەڕێی بەندەیی دەربچی، لەو حاڵەیشدا ئەبێ هەر لەگەڵیان بەشێوەی پەســەند رەفتار بکەی، بە گوێیان مەکە، فەرمانبەرداری‌یان لێ مەکە، لــە کاتێکــا فەرمانێ ئەدەن کە نافەرمانی خوای تیایەو گوناهە، بەباشــیو پەســەندی لەگەڵیان رەفتار بکە، ئەوە کە دەستور ئەدەن شەریك بــۆ خــوا قــەرار

بدەی‌و لەرێی بەندەیی دەربچی، ئەوە نابێتە بەهانە کە لەگەڵیان بەدرەفتاریی بکەی .

*دوای ئەوە رۆژی قیامەت‌و مەسئولیەت‌و پرسینەوە ئەخاتەوە بیر، تا هەست بە مەسئولیەت بکا.

*پاشان فەرمانی گەورەترین کردەوەی چاك دەدا کە نوێژە، ئەفەرموێ: ﴿يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ﴾، کورەکەم! نوێژ بەجێبێنە . نوێژ بکە . بەڵام کردنێ کە بە هیچ لایەکا کورتی‌و ناتەواویی نەبێ، هەم رووی دەرەوەی، هەم ناوەوەی . نوێژێ (خشوع)و خۆکزکردن لەبەردەم خوای تێدابێ . نوێژێ کاتێ ئەیکەی هۆشت بەلای کردەوەکانیەوە بێ، بەلای ئەو کەلیمانەوە بێ‌کە تیایدا هەیەو، بە زبان ئەیڵێی . نوێژێ ئەو شتانەی فەرزو واجبە ریعایەتت کردبێ . ئەو شتانەی شەرتن‌و ئەبێ ببن وەك دەستنوێژو غەیری ئەوانە، ئەوانەت ریعایەت کردبێ، هەموو لایەکی نوێژەکەت نوێژ بێ، سکاڵاو پاڕانەوەی راستەقینەی لای خوابێ .(ئەمە مانای ئیقامەی نوێژە) .

دوای‌ئەوەکە ئەودەستورەی پێ‌ئەدا، دوای ئەوە کە کورەکەی عەقیدەی پاك‌و دروست ئەبێ‌و، ئەبێ بە ئەهلی نوێژکردن، بەو جۆرەی باس کرا، دەستوری پێ‌ئەدا کە (ئەمر بە مەعروف‌و نەهی لە مونکەر)بکا، ئەفەرموێ :

* ﴿وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ﴾ : ئەگەر دیت کەسێ کردەوەیەکی پەسەندی تەرك کردووەو ئەنجامی نادا، ئەمری پێ بکە کە ئەنجامی بدا. ئەگەر دیت کەسێ شتێکی ناپەسەند ئەنجام ئەدا نەهی لێ بکەو قەدەغەی بکە لە ئەنجام دانی . دیارە لەم مەیدانەدا گرفتاریی زۆرو دەردی سەریو ئەزیەتو ئازارت تووش ئەبێ، لەبەرئەوە ئەفەرموێ :

* ﴿وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ﴾ : صەبر بکە لەسەر ئەو شتەی تووشت ئەبێ . هەرشتێ کە تووشت ئەبێ لە مەیدانی (ئەمر بە مەعروفو نەهی لە مونکەر)و، بەیان کردنی رێگەی هەقا، سەبری لەسەر بکە، شکست مەخۆو مەگەڕێ دواوە. ﴿إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾: بەراستی ئەوە کە ئینسان صەبر بکا لەسەر ئەوانە، ئەوە لەو شتانەیە کە زۆر گرنگن، ئەبێ ئینسان عەزمی ببێ لەسەریان .

* ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحاً﴾ : وانەبی لەگەڵ خەڵکی کە بەکەمیان بزانیو خۆت بە گەورەتر لەوان بگری، بە جۆرێ لەکاتی دیدار لەگەڵیانو پێگەیشتنیانو قسە لەگەڵ کردنیان، ملت لارکەیتەوە لێیانو، خۆت لێیان لادەی بەلای تردا، فیزت نەهێنێت کە تەماشایان بکەیو، لەگەڵیان ڕووبەڕووبی ..

هەروەها کاتێ ئەچی بەسەر زەویدا بە فیزو خۆبەشت زانینو دڵ بە خۆخۆشکردنەوە مەڕۆ. ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ : چونکە خوا خۆشی لە هیچ کەسێ نایەت کە خۆی بە شت ئەزانێ و فەخر ئەفرۆشێو ناز ئەکا بەسەر خەڵکا .

﴿وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ : لە ڕێکردنتا، حەدی ناوەڕاست بگرە، نەپەلەو بەڕاکردن بڕۆ، نە هەر تەواویش لەسەرخۆ. ئەوەی کە ناوەراستە بیگرە، خوا خۆشی دێت لە ناوەڕاست گری، نە کەمکاریو نەزیادەڕەویی .

﴿وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ﴾ : لەدەنگت کەم بکەرەوە، ئەگەر نیاز نی‌یە بەوەی دەنگت بەرزکەیتەوە، بەرزی مەکەوە. چەندە نیاز هەیە بە دەنگ بەرزکردنەوە هەرئەوەندە بەرزی بکەوە، چونکە : ﴿إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾: ناخۆشترین دەنگەکان دەنگی گوێدرێژەکانە ،کە زۆر بەرزی دەکەنەوە، لەبەرئەو زۆربەرزکردنەوەیە زۆر زۆر ناخۆش ئەبێ، جا تۆ دەنگ بەرز مەکەرەوە تا ئەو ناخۆشی‌یە بۆ دەنگت پەیدا نەبێ .

بەشێ لە تەفسیری سورەی (الفرقان)

لە سورەتی (فرقان)یشدا هەندێ شتی تر بەیان ئەکا، ئەوانەیان تا ئێستا باس نەکراون ئەمانەن: ئەفەرموێ :

* ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْناً﴾: بەندە ڕاستەقینەکانی خوای رەحمان، ئەو کەسانەن کاتێ ئەڕۆن بەسەر زەویدا بە تەوازوعەوە ئەڕۆن، خۆیان زل ناگرن، خۆیان گەورەتر لە خەڵکی تر ناگرن . ئەڵبەتە ئەمە بەمەعنای خۆ زەلیل گرتن لەبەردەست ناموسڵمانانو دەسەڵاتداراندا نیە، موسوڵمان عیززەتی هەیە، سەربەرزە، خۆی بۆکەس کز ناکا، سەری خۆی بۆ کەس دانانەوێنێ، بۆ غەیری خوا کزی نانوێنێ، بەڵام کاتێ هاتوچۆ ئەکاو ئەڕوا بەملاولاداو ڕووبەڕوو ئەبێتەوە لەگەڵ خەڵکی، ئیهانەتیان پێناکا، بەکەمیان نازانێ، خۆی لەوان زیاتر ناگرێ ..

* ﴿وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَاماً﴾ : ئەوانەشن کاتێ نەزانەکان قسەیان لەگەڵ ئەکەن بە نەزانینەوە ، ئەیانەوێ تووشی پێکدادانو شەڕ و هەرایان بکەن، سەلامیان لێ ئەکەن، دوعای سەلامەتیو خێریان بۆ ئەکەن، خۆیان لە دەستیان ڕزگار ئەکەن و، جەنگیان لەگەڵ ناکەن .

* ﴿وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّداً وَقِيَاماً﴾ : هەروەها بەندەکانی خوا ئەوانەن کەلە شەودا بۆ خاوەنەکەیان (بۆخوای گەورە) کڕنوش ئەبەن،

سەری بەندەیی لەسەر زەوی دەنێن . لەکاتی بەندەیی کردن بۆ خـوا و سکالاّ و ڕاز و نیازدا هەڵدەسن و(قیام) ئەکەن . لەشەودا نوێژ ئەکـەن، لەنوێژەکانیانا لەخزمەتی خوای خۆیانا ڕائەوەسـتن . هـەروەها سـەری بەندەیی ئەنێنە سەر خاك . جا لای کەمی شەو هەستان نوێژی مـەغریب وعیشایە، لای تەواویشـی (نوێـژی ویـتر)ە،کەئـەویش لای زۆرەکـەی (١١) ڕەکعەتەو لای کەمی ڕەکعەتێکە و ئەگەر سێیش بێت باشترە .

* ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَـانَ غَرَاماً. إِنَّهَا سَاءتْ مُسْتَقَرّاً وَمُقَامـاً ﴾ : ئـەو بەندانـەی خـوا لـەگـەڵ ئەوەی کەئەو هەموو ئەرکانە جێبەجێ ئەکـەن، وانـازانن ئـەو کـردەوە چـاکانە حەتمـەن ڕزگاریـان ئەکـەن لەعـەزاب، چـونکە ئەوانـە تـەنها سەبەبێکن ، ئەگەر خوا نەیەوێ ئەو سەبەبانە خۆیان هـیچ ناکـەن، جـا لەبەرئەوە ڕوو ئەکەنە خاوەنەکەی خۆیان و هـاوار ئەکـەن کـە: ئـەی خاوەنەکەمان، عەزابی جەهەنـەممان لێ لادە . وا ئەکەوێتـە دڵیـان وەك ئـەوەی عـەزابی جەهەنـەم خەریکـە بـەرەو ڕوویـان دێ، مەگـەر خاوەنەکەیان ـ خوای گەورە ـ لێیان لادا..

جەهەننەم جێگایەکە زۆر ناخۆشە، جێگای قـەرارگرتنی نـاخۆش و، جێ مانەوەیەکی ناخۆشە. قەرارگەیەکە نینسـان بەڕاسـتی قـەراری تیـا ناگرێو تیایا دانامەزرێ..

* دوای ئەوە باسی ئـەوە ئـەکا کـە لەمـەوپێش ڕۆشـن کرایـەوە، ئینسان لەخەرجکردنی ماڵ و لەئینفاقا ئەبێ حەدی ناوەڕاست بگـرێ ، نە زیادەڕەویی، نەکەمکاریی، بەشوێن ئەوانەدا چەند شتیتر ئەفەرموێ : یەکێکیان شەریك بۆ خـوا قـەرار دانـە، یـەکێکیان کوشـتنی ناهەقـە، یەکێکیان زینایە ، جا ئەفەرموێ : ئەگەر کەسێ ئەمانە بکا حەتمـەن بـۆ هەمیشـە لـەئاگری جەهەنەمـدا ئەمێنێتـەوە، مەگەرتەوبـەی کردبێ و بەزوویی گەڕابێتەوە و ئیمان و عەمەلی سالْحی کردبێت بەکارو پیشەی خۆی .

* ﴿وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ﴾ : ئەوانـەی شـایەتی درۆ نـادەن، لەگەورەترین شت تـا بچـوکترین شـت، شـایەتی نـادەن بـەوەی کـە کەسیتر غەیری خوا ئەکرێ فەرمانڕەوا یا فەریادڕەس بـێ .. هـەروەها هیچ شایەتییەکی درۆ نادەن .

* ﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامـــاً﴾ هـەروەها کـە ئـەڕۆن بـەلای شتێکی بێهودەدا بەشێوەی ئەوانەی کە بەڕێزن بەو شێوەیە خۆیـانی لێ لائەدەن و ناچن بەدەم ئەو شتە بێ هودانەوە و خۆیان خـەریك ناکـەن پێیانەوە ..

* ﴿وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمّاً وَعُمْيَاناً﴾ : وەسـفێکی تـری بەنـدەکانی خـوا ئەوەیـە کاتێـك ئایـەت و نیشـانە و

دەلیلەکانی خاوەنەکەیان بیریان خرایەوە ، هەروا کەڕوکوێر خۆ ناخەن بەملیانا و دیققەتیان تیا ئەدەن ، سەرنجیان ئەدەن ، بیریان لێ ئەکەنەوە تا زیاتر و زیاتر خوایان پێ بناسێنن ، تا زیاتر هەست بەمەسئولیەت بکەن و وەزیفەی بەندەیی خۆیان بناسن .

* ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ﴾ : هەروەها ئەوانە دوای ئەوەی خۆیان ئیصلاح کرد وئەوکارە باشانەیان ئەنجام داو لەوکارە خراپانە دووری‌یان گرت، نۆبەی ئەوەیە خەریکی ئیصلاحی ژن و منالّیان بن . جا هەرچی هەولّی خۆیانە ئەیدەن، پاشان لەبەرئەوەی ئەوان تەنها ڕێنمایی‌کردنیان لەسەرەو ئەزانن هیدایەت بەدەست خوایە، هاوار ئەکەنە لای خوای‌خاوەنیا ن و ئەلّێن : ئەی خاوەنەکەمان، لە ژن و منالّەکانمان چی‌ئەبێ بەمایەی فێنکی چاومانو خۆشی دلّمان، ئەوەمان بۆ قەرار بدە . خوایە ژن و منالّەکانمان تەوفیق بدە کەئیصلاح بن‌و، ڕێگای بەندەیی بگرن، تا ئێمەش دلّمان خۆش بێ و چاومان فێنك بێتەوە ..

*دوای ئەوەی هەولّی خۆیان دا بۆ ئیصلاّحی منالّەکانیان، جا نۆرەی ئەوەیە بکەونە فکری ڕێنمایی کردنو هیدایەتی خەلّکی‌تر، ئەوانەی ئامادەییان هەیە بۆئەوەی لە خوا بترسن و تەقوایان هەبێ، عەرزی خوا ئەکەن ﴿وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَاماً﴾ : خوایە ، بمانکە

بەپێشەواو ئیمام بۆئەوانەی تەقواو لەخوا ترسانیان هەیە، تا ئێمەش ببین بەرێ ڕوونکەرەوە و سەرمەشق بۆیان .

﴿أُوْلَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَاماً. خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرّاً وَمُقَاماً﴾ : ئەوانەی کە ئاوان، جەزا و پاداشتیان پێ ئەدرێتەوە، لەبەهەشتا ژووری باڵە خانەی چەند نهۆمیان پێ‌ئەدرێ، لەبەرئەوەی صەبریان گرت وتەحەمولی گیروگرفت و ڕەنج و زەحمەتیان کرد ، تا ئەو خووڕەوشتە باشانەیان بۆ خۆیان بەدەست هێنا و، لەو خووڕەوشتە خراپانە دووریان گرت و، دامەزران لەسەر ئەوە .. ئەوانە کاتێ ئەڕۆنە بەهەشت بە ڕێزو تەعزیمەوە مامەڵەیان لەگەڵ ئەکرێ ، دوعای خێریان بۆ ئەکرێ و سەلامەتیان پێ ئەدرێ ، کەبۆ همیشە لەناو ئەوەدا ئەمێننەوە ، لەجێگایەکدا کە باشترین جێگایە بۆ دامەزران و مانەوە و نیشتەجێ بوون .

بەشێك لە تەفسیری سورەتی (الحجرات)

لە سورەی (الحجرات)یشدا چەند شتێکی‌تر- لەوانەی ئەبێ ئینسانی موئمین ڕیعایەتیان بکاو هۆشی پێیانە وەبێ - بەیان کراون ، بەم تەرتیبە :

لەپێشا ئەوانەی ئیمانیان هێناوە پێیان ئەفەرموێ : هۆشتان بەخۆتانەوە بێ، نەکەونە پێش خواو پێغەمبەرەکەی . پێشکەوتن ئەوەیە ئینسان شتێ ئەنجام بدا پێش لەوەی بزانێ فەرمانی خوا لەو بارەیەوە چی ئەبێ، پێش لەوەی بزانێ خوا فەرمویەتی چۆنی ئەنجام بدا . ئینسانێ بیەوێ بەندەیی خوا بکا، هەرگیز کاری وا ناکا، هەمیشە ماتڵ ئەبێ و چاوەڕوان ئەبێ خوا و پێغەمبەری خوا پێشکەون و ڕێگە ڕۆشن کەنەوە، ئەنجا بەشوێن ئەواندا ئەڕوا، یانی هەمیشە ماتڵی ئەوەئەبێ دستورو فەرمان لەلایەن خواوە بێت و ڕێگای بۆ ڕۆشن بکاتەوە ، جادوای ئەوە ئەکەوێتە حەرەکەت و ئەو شتە کە ئەیەوێ ئەنجامی ئەدا.

* بەشوێن ئەوەدا ڕێنمایی موسوڵمانان ئەکا بۆئەوەی ئیحترامی پێغەمبەری خوا بگرن، ئەو پێغەمبەرەی خەبەری هیدایەت و دینی خوای بۆ هێناون و، ڕێی بەندەیی بۆیان ڕۆشن کردۆتەوە ، ئەبێ لەگەڵ ئەودا بە ئیحترام و ڕێزەوە هەڵس وکەوتیان هەبێ، دەنگیان لەدەنگی ئەو

بەرزترنەکەنەوە، هەرووەك بە دەنگی بەرز لەگەڵ خەڵکی تر قسە ئەکەن لەگەڵ ئەو قسە نەکەن .. ئەوە ئەبێتە سەبەبی ئەوەی کردارە باشەکانیان زایە بن و لەبەین بچن .. جا وەسف و سەنای ئەوانە ئەکا کە دەنگیان نزم ئەکەنەوە و بەدەنگی هێواش لە حزووری ئەودا قسە ئەکەن، ئەوانە ئەهلی تەقواو لە خوا ترسانن، بۆیە وەعدی ئەوەیان پێ ئەدا کە لەگوناهەکانیان خۆش بێ، ئەجرو پاداشتی گەورەیان بداتەوە، سەرزەنشی ئەوانەش ئەکا کە ڕیعایەتی ئەو ئەدەبو ئیحترامە ناکەن . کاتێ پێغەمبەری خوا لە یەکێ لە ژوورەکانی خۆیدایە، هەر لەدەرەوە بانگی ئەکەن ، ئەزیەتی ئەکەن ، نایەڵن بەرنامەیەك کە خۆی داینـاوە بۆکارو چالاکی خۆی ، ڕیعایەتی بکا ـ حەتمەن پێغەمبەری خوا بێ‌کارو بێ بەرنامە لەو ژورانەی ماڵی خۆیدا نامێنێتەوە ، هەرکاتێ کە لەوێ ئیش و کاری نەما خۆی دێتە دەرەوە ـ جا خوا ئەفەرموێ : ئەگەر صەبریان بکردایە تا بهاتایەتە دەرەوە، ئەوە باشتربوو..

جا پێویستە ئەوە بزانین ئەمە تایبەتی پێغەمبەری خوا نیە، بەڵکو لەهەر زەمانێکدا هەرکەسێ ڕێبەر و ڕێنیشاندەری خەڵکی بێ بۆ ڕێگای بەندەیی خواو بە ڕاستی ڕێبەرو سەرمەشق بێت ، ئەبێ ئاوەها ئیحتیرام و ئەدەبێك لەگەڵی ڕیعایەت بکرێ .

* دوای ئەوە بە موسوڵمانەکان ئەفەرموێ کە : ئەبێ پەیوەندی وعەلاقەتان لەگەڵ ناموسەڵمان بەم جۆرە بێت : ئەگەر(فاسق)ێك هـاتو

خەبەرێکی گرنگی بۆ هێنان ، بێ تەحقیق لێی قـەبوڵ نەکـەن، چـونکە ئەگەر بێ تەحقیق لێی وەرگرن، لەبەرئەوەی کـە(فاسـق)ەو لەسـنوری بەندەیی خـوا دەرچـووە، ئـەوە ڕەنگـە درۆی کردبـێ، ئەگـەر ئێـوە خەبەرەکەی لێ قبوڵ کەن و ئیشـێك بکـەن ، بـەهۆی ئـەو خەبـەرەوە ڕەنگە تووشی گوناهێك ببن ، زەرەرێ بە تایەفەیەك و گەلێك بگەیەنن، پاشان لەدواییدا پەشیمان ببنەوە کە نـەزانکاریتان کـردوە و ئیشـێکتان کردوە نەئەبوایە بتانکردایە .

*دوای ئەوە چەند ئایەتیتر هەن .. بەشوێنیانا باس لـەوە ئـەکا کـە بڕواداران لەناو خۆیانا ئەبێ ڕەفتاریان چۆن بێت، لەگـەڵ یـەکا چـۆن هەڵسن ودانیشن . بە تایبەتی کاتێ وان بەیەکەوە، ئەفەرموێ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَن يَكُونُوا خَيْـراً مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِّن نِّسَاء عَسَى أَن يَكُنَّ خَيْراً مِّنْهُنَّ﴾ : بـانگ ئەکاتـە ئەوانەی ئیمانیان هێناوە، ئەفەرموێ :

هیچ قەومێکتان گاڵتە بەقەومێکی تـر نـەکات و، خـۆی لـەوی تـر زیاتر نەگرێ، وا نەبێ کە لەبەرئەوەی خۆی بەزیاتر ئـەگرێ ، گەمـە و گاڵتە بەوی تر بکـا، چـونکە ڕەنگـە ئـەوان باشـتر بـن لـەلای خـوا. هەروەها هیچ کام لەژنەکان گاڵتە بـەهیچ کـامیتر لـەخۆیان نەکـەن، چونکە ڕەنگە ئەمان لەوان باشتر بن لەلای خوا.

* ﴿وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ﴾ : هەروەها بەزبان دڵی یەکتر بریندار مەکەن . قسەی ناخۆش بەیەکتر مەڵێن، کە دڵی یەکتری پێ زامدار بکەن .

* ﴿وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾ : هەروەها لەقەب و ناوی ناخۆش بەیەکترەوە مەنێن، بەجۆرێ کەیەکتر بکەن بە شوهرەو لەناو خەڵکدا بەناو و ناتۆرەی ناخۆش مەشهوری بکەن .

* ﴿بِئْسَ الاِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾: چونکە زۆرناخۆشە ئینسان دوای ئەوە ئیمان بوو بە ناو بۆیو ناوی نرا ئەهلی ئیمانو بڕوادار، دوای ئەوە (فاسق بوون) ببێتە نازناوی . (فسوق) واتە : دەرچوون لە سنوری بەندەیی خوا. زۆر ناخۆشە ئینسان لەپێشا پێی بڵێن (مؤمن) دوایی پێی بڵێن (فاسق).

﴿وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ : ئەوانەی تەوبە نەکەنو لەم شتانە دەستبەردار نەبن، ئەوە ستەمکارن، ئەگەر توشی عەزابو ئەشکەنجە هاتن خۆیان ستەمیان لەخۆیان کردوە، خوا زوڵمی لێ نەکردوون. ئەمە مانای ئەوەیە کە ئەوسێ شتە : (گاڵتە کردن بە خەڵك لەبەرئەوەی ئینسان خۆی بەزیاتر بگریو ئەوان بەژێردەستی خۆی بزانێ . هەروەها بەزبان بریندارکردنی دڵی خەڵك و قسەی خراپ لەگەڵ خەڵك کردنو ئەزیەت کردنی خەڵك بەقسەی

ناخۆش . پاشان لەقەبی خراپ بەخەلکەوە نان)، ئەم سێ شتە گوناهی گەورەن، ئەگەر ئینسان لەسەریان بڕواو دەستبەرداریان نەبێت لێیان ، ئەوە لەسنوری بەندەیی خوا دەرچووەو حەتمەن تووشی عەزابی خوا ئەبێ‌و پێی ئەفەرموێ : ئیتر دوای ئەوە کەخوا بەیانی کردوەو ڕێگای ڕۆشن کردۆتەوە ، هیچ جێگای گلەیی نیە، ئەو شەخسە خۆی زولمو ناهەقی بەخۆی ئەکا .

* دوای ئەوە چەند فەرمانێك دەرئەکات بۆ موسولمانان تا ڕیعایەتی بکەن . لەکاتێکدا کە لەلای یەکدا نین، لەپشتی سەری یەکتر شتێك کە لایەقی موسولمان نیە نەیلێن . ئەفەرموێ :

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيراً مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضاً أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتاً فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾. بانگ ئەکاتە ئەوانەی ئیمانیان هێناوە، ئەفەرموێ : لەگومان بردن ، زۆر دوریی بگرن . لە(وائەزانمو وائەزانم) واز بێنن، بەبێ ئەوەی شتێکتان لێ ڕۆشن بێ، چونکە هەندێ لەگومانەکان گوناهن و ئینسان لە چوون بەرەو خۆشبەختی دوائەخەن . کەوابوو زۆر خۆتان دوور بخەنەوە لەوگومانانە، نەکو لەوانە بن کە لە چوون بەرەو خۆشبەختی وسەعادەت دواتان بخات .

* هەروەها (تجسس) مەکەن . ئەگـەر هاتووگومانێکتـان کەوتـە دڵ نیسبەت بە موسوڵمانێ مەگەڕێن بە شوێنیدا، بۆئەوەی کە بزانن چیە و چی نیە . خۆ ئەگەر هاتوو زانیتان بە عەیبێکی برایـەکی دینیتـان ، یـان ئەگەرکەمتەرخـەمی و نافـەرمانیتان کـرد و (تجسـس) تـان کـرد و تەحقیقتان کرد، یا بەهەر ڕێگەیەك بـوو خەبـەردار بـوون لـەوەی کـە برایەکی دینیتان عەیبێکی هەیە، ئەوە باهەر خۆتان پێی بزانن و لـە پشتی سەر ناوی لای کەسی تر مەبەن ، با کەسی تـر پێـی نـەزانێ . چـونکە جاسوسی کردن و گـەڕان بەشـوێن عـەیبی موسـەڵمانانـدا ، هـەروەها ناوی موسڵمان بـەخراپ بـردن لای ئـەم و ئـەو، وەك ئەوەیـە یـەکێ گۆشتی برای مردووی خـۆی بخـوات، دەی ئایـا پێـی خۆشـە کەسـێ لەئێوە گۆشتی براکەی -لەکاتێکا مردووە- بخـوا؟ دیـارە پێـی خـۆش نیە .. کەواتە دەی ئەویشتان پێ نـاخۆش بێـت ، ئەوانـەی پێتـان وتـرا مەیانکـەن، لێیـان دووری بکـەن .﴿ اتَّقُـوا اللَّـهَ ﴾ : خۆتـان لەناڕازیکردنی خـوا بپـارێزن . شـتێ مەکـەن گرفتـاری دەسـتی خـوا وعەزابی خوابن .﴿ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ﴾ : ئەوە بزانن خوا زۆر تۆبـە قبوڵ ئەکات ، زۆر بەڕەحم و میهرەبانە ، ئەگـەر بگەڕێنـەوە بـۆلای و دەست بکێشن لەوکارانە، حەتمەن گەڕانەوەتان لێ قبوڵ ئەکا ، ڕەحمتان پێ ئەکا، ئـەو کـارە باشـانەی لـە دوای ئـەو تەوبەیـە ئەیکـەن لێتـان وەرئەگرێ و جەزای باشی ئەوانەتان ئەداتەوە .

* دوایئەوەش باسی ئەوە ئەکات کە خەڵکی - چ ژنان، چ پیاوان ، لە هەر تایفەیەك ، یا هەر قەبیلەیەك، یا هەرگەل و هۆزێك بن- تەنها بەیەك شت لای خوا نرخ و ئیحترامتان هەیە ، ئەویش تەقوا و لە خوا ترسانە .. هەر کەس تەقواو لە خوا ترسانی بوو، لای خوا بەرێز و موحتەرەمە . هەر کەسێ نەیبوو، لای خوا رێزی نیە ، ئەوانەی تەقوایان هەیە هەرکامێکیان زۆرتری بوو ئەوەیان بەرێزو موحتەرەم ترە لای خوا، ئیتر هیچێکی تر، غەیری تەقوا و لەخوا ترسان لایخوا رێز و ئیحترام و نرخ بە ئینسان نادا.

پوختەیەك لە تەفسیری سورەتی (العصر)

لەدوای ئەمانە بەجێیە سورەی (عصر) - کە سورەتێکی کورتە ، بەڵام سورەتێکی زۆر گەورەیە- بخوێنینەوەو ماناکەی باس بکەین ، کە ئەگەر ئینسان تەنها ڕیعایەتی ئەم سورەتە بکات - هەروەك ئیمامی شافعی ئەفەرموێ - بەسیەتی بۆ ژیانی، بۆئەوەی بیگەیەنێ بە خۆشبەختی . ئەفەرموێ :

﴿وَالْعَصْرِ. إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ. إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴾ .

واتــە : قەســەم بەزەمانــە، (ئــەو زەمانەی‌کــە وەك ئاوێنەیەکــە ، خۆشبەختی و بەدبەختی و سەرەنجامی خۆشی‌و سەرەنجامی ناخۆشی تێدا دەردەکەوێ . هەروا کە ئەزانین زەمانەو تەئریخ خۆی دەری ئەخا کــێ گەیشت بەخۆشبەختی وکێ گەیشت بە بەدبەختی)، قەسەم بەو زەمانە، هــەر ئینســانێ وا لــەزیانکاری و زەرەرمەندیــدا، (نــە تــەنها ســودێکی دەست نەکەوتوە، بگرە سەرمایەشی لە دەست داوە) بێجگە ئەوانــەی حەقیان ناسی و تەسلیمی بوون ، ئەوانەی کردەوە چــاکەکانیان ئــەنجام دا، ئەوانەی بەیەکتر (توصیە)وئامۆژگــاری و سفارشــیان کردکــە ڕێــی حەق بگرن وصەبریشی لەسەر بکەن[1] .

[1] - لە کۆتایی ئەم بەرهەمەیدا مامۆستا ناصر جارێکی تر سورەتی العصر واتا ئەکات. سەیری دوابەش بکە (دەزگای بەرهەم).

پوختەیەك لە ئەحكامی سورەتی (الأحزاب)

هەندێکی تر لە خوورەوشت وکردارە باش و خراپەکان لە چەند ئایەتێکی‌تروچەند سورەتێکی تری قورئاندا، ناویان براوە، پێویستە ئەوانیش باس بکرێن .

لەسورەی ئەحزابدا فەرمانێ ئەدرێ بە پێغەمبەری خوا کە پێوستە موسلّمانان بیزانن، بەتایبەتی ئەو کەسەی خەریکی دەعوەت کردنە بۆ ڕێگەی خوا، ئەبێ بیزانێ .. چونکە لە قۆناغێکی دەعوەتەکەیدا ئەگا بەوشتە، ئەویش هاوسەری کەسێکە کە کاری دەعوەت کردنە لە ڕێی خوادا، خەلّکی تریش هەر باشە بیزانن، تا تێ بگەن کە مەسئولیەتی ئەوکەسانەی خەریکی دەعوەتکردن و بانگ کردنن بۆ ڕێگای خوا چیە ، مەسئولیەتی خێزان و خانەوادەی ئەوان چۆنە . ئەفەرموێ :

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً. وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْراً عَظِيماً﴾ .

هەموو ئەزانن لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا دەستی کرد بە بانگ کردن بۆ ڕێگای خوا، دەستەلاّتدارو حاکمە زالّم و ، تاغوتەکان و داورودەستەیان، دژی وەستان ودەستیان کرد بە دوژمنایەتی لەگەلّی و، هەرچیەك لە دەستیان هات درێغیان نەکرد، هەولّیان دا بۆئەوەی نەهێلّن ئەو دەعوەتە سەرکەوێ .. لە ئەنجامدا چارەیەك نەبوو غەیری

ئەوەی پێغەمبەری خوا لەگەڵ یارانی کۆچ بکەن و، شاری مەککە بەجێ بهێڵن و، بڕۆن بۆ جێگەیەکی تر، تا لەوێ بتوانن مەسئولیەت و وەزیفەی بەندەیی خۆیان جێبەجێ بکەن و، ئەوەی لەسەریانە ئەنجامی بدەن .. بۆیەکۆچیان کرد بۆ مەدینە ،کافرەکانیش هەر وازیان نەهێنا ، چەندین جار لەشکریان کێشا، هوجومیان بردە سەر موسوڵمانەکان، شەڕیان لەگەڵ کردن، بەڵکو بتوانن ئەو دەعوەتە، ئەو بانگ کردنە بۆ ڕێگای خوا، لەبەین بەرن و خۆیان ڕزگارکەن لەدەستی.. جا هەرجارە دەستەیەك لەکافرەکان ئەچون بۆ شەڕ کردن، حزب حزب و دەستە دەستە ، تا دوای ئەوەی چەند جار شکستیان خوارد و نەگەیشتن بە ئامانج و ئارەزوی خۆیان و، بۆیان دەرکەوت ئەگەر حزب حزب و دەستە دەستە بڕۆن هیچیان پێ ناکرێ، کەوابوو با هەموو حزبەکان و هەموو دەستە و گرۆهەکان بەیەکەوە بڕۆنە شەڕی موسوڵمانەکان، تا لەبەینیان بەرن .. ئەوەبوو جەنگی (ئەحزاب) (گەلەکۆمەی هەموو حزبەکان) ڕوی دا کە هەموو حیزبو گرۆهەکان بوون بەیەك بۆلێدانی موسوڵمانەکان . جا لەبەرئەوەی خوای(متعال) هەرگیز ئیزن نادات بەکافرەکان کە کارێ بکەن بەندەیی و عیبادەتی خوا لەسەر زەوی هەڵبگیرێ و، زەمینە نەمێنێ بۆ ئەنجامدانی، موسوڵمانەکانیش دەسەلاتێکی وایان نەبوو کە دیفاع بکەن لەخۆیان و ، لەگەڵ ئەو هەموو دوژمنانە بە شەڕ بێن ، بۆیە خوای (متعال) ڕاستەوخۆ یارمەتی

دان وكۆمەكی كردن ونەجاتی دان ، بە لەشكرێك كە موسوڵمانەكانیش نەیاندی، بە لەشكرێك كە خوی ئەزانیٚ ئەفرادی چەند بوو، حیزبەكان وگرۆكافرەكانی شكست دا، ئەو شكست دانە بوو بەهۆی ئەوە جارێكی تركافرەكان لەبیری ئەوەدا نەبن لە ڕێگای جەنگ كردن لەگەڵ موسوڵمانەكانەوە بڕۆن بەگژی ئیسلامدا .. دوای ئەوە وتیان ئیتر جارێكی تر بۆئەوە ناشیٚ بەشەڕبێین لەگەڵ موسوڵمانەكان ، باشتر ئەوەیە لەڕێگایەكی ترەوە بڕۆین ، شتێكی تر بكەین بۆ لەبەین بردنی ئیسلام . ئەوەبوو دەستیان دایە هوجوم كردنە سەر موسوڵمانان، لە مەیدانی ئەخلاق و خووڕەوشتا، پیلان و نەخشەیان كێشا بۆئەوەی كار بكەنە سەر خێزانە موسوڵمانەكان، كاریٚ بكەن موسوڵمانان لەڕێی خوڕەوشتی جوان و ئەخلاقی ئیسلامی لابیەن ، گومڕایان بكەن، لەو ڕێگایەوە دەستی خۆیان بوەشێنن و، ئیسلام لەبەین ببەن . جالەبەر ئەوە بوو لە دوای ئەو غەزوەیە (دوای جەنگی ئەحزاب) خوای گەورە ئەم سورەتەی ناردكە تیایدا موسوڵمانان ئاگادار ئەكاتەوە لەوەی خەتەرێكی زۆرگەورە ڕووی تیٚ كردوون، كە ئەگەر سەنگەری خۆیان مەحكەم نەكەنەوە، ئەگەر لە خوڕەوشتە خراپەكان بەتەواوی خۆیان بەدوور نەگرن ، ئەوەی خوڕەوشتی باش و جوانە مەحكەم نەیگرن ، بەتەواوی نەبن بەئەهلی ئەخلاقی ئیسلامی و خوڕەوشتی جوانی پەسەند كراوی لای

خوا، حەتمەن لەم شەڕەدا شکست ئەخۆن و، کافرەکان ئەگەن بەئاوات‌و ئارەزوی خۆیان ..

جا لەبەرئەوەیە لەم سورەتەدا زۆرێك لەوفەرمان و دەستورانەی پێویستن بۆئەوەی موسوڵمانان بەرِیعایەت کردن و بەکارهێنانیان، رِێگای ئیمان وعەمەلی صالح باشتر و زیاتر بگرنە بەر، زۆرێك لەو دەستورانە هاتوون ، کە بەم جۆرە دەست پیٚ دەکا:

* سەرەتا لەبەرئەوەی خانەوادەو خێزانی رِەهبەرو پێشەوا زۆرتر لەخەتەردایە ، ئەگەر هوجومێك ببرێتە سەرئەو و دەستێك بوەشێنرێت لەو، ئیتر هوجوم بردنە سەر کۆمەڵی موسوڵمانان و زیان گەیاندن بەوان، زۆر ئاسان ئەبێت، لەوێوە دەست پیٚ ئەکات . ئەفەرمووێ :

ئەی پێغەمبەر، ئەی ئەوکەسەی خەبەری هیدایەت و رِێنومایی بۆ رِێگای بەندەییت لەخوا وەرگرتووە، بڵێ بە هاوسەرەکانت، ئەوانەی قەرارە هاوسەری تۆ بن، شایەنی و لیاقەتی ئەوەیان ببێت کە لەلای تۆ بن ، پێیان بڵێ : ئەگەر ژیانی دونیا – ئەو ژیانەی زوو دێت ، بەلاَم هەروا کە زوو دێت زووش ئەرِوات و لەبەین ئەچیٚ – ئەگەر ژیانی دونیا و زینەت وئارایشتی دونیاتان ئەویٚ، وەرن تا هەندیٚ لەو ماڵو مەتاعەی کە هەمە، پێتانی بدەم و، دەستتان لیٚ بەردەم و، بەشێوەیەکی جوان دەست بەردارتان ببم ، ئێوەش برِۆن ولە هەرکویٚ ئەوەی ئەتانەویٚ و دەستتان ئەکەویٚ، برِۆن بۆ ئەویٚ . چونکە خوا منی بۆ

ئەوە دروست نەکردوە خەریکی ئامادەکردنی زینەت ومال و مەتاع بۆ چەند ژنێك بم، مەسئولیەتی من و ئەرك و واجبی من زۆرگەورەترە لەوەی عومرم هەرلەوەدا سەرف بکەم، ئەگەر ئەوەتان ئەوێ، ئەوە لای من دەست ناکەوێ، وەرن تا بەو شێوەیە لەیەك جیا ببنەوە .. خۆ ئەگەر خواو پێغەمبەرەکەی و مالی ئەو دونیاشتان ئەوێ، ئەگەر قیامەت و بەهەشتتان ئەوێ، ئەوە مەسئولیەت و وەزیفەتان لەسەر شان دائەنرێ، داواتان لێ ئەکرێ کە کارە چاکەکان بە پێی تواناییتان ئەنجام بدەن، چونکە ئەگەر لەوانە بن کە ئەهلی ئەنجامدانی کارە باشەکانن، ئەوە خوای میهرەبان ئەجر و پاداشتێکی زۆرگەورەی بۆ ئامادە کردوون ..

کاتێ ئەم دوو ئایەتە نازل بوون ، پێغەمبەری خوا هاوسەرەکانی کۆکردەوەو ئەم شتەی باس کرد لەگەلیان، ئەوانیش وتیان : ئێمە خواو پێغەمبەری خواو مالی دوایی و قیامەتمان ئەوێ . ژیانی دونیا و زینەت و ئارایشت و زێوەری دنیامان ناوێ .. بەو جۆرە ڕۆشنیان کردەوە و سەلماندیان کە لیاقەت و شایستەیی ئەوەیان هەیە کە هاوسەری ئەو بن .

* دوای ئەوە هاوسەرانی پێغەمبەر (صلوات اللە وبرکاتە علیە)ئەمەیان دەرخست ولەو تاقیکردنەوەیەدا ناجح بوون ، دوای

ئەوە چەند دەستورو فەرمانێکی تر لای خوای گەورەوە هاتن ، لەو فەرمانانەدا ئەفەرموێ : ئێستا کە ئێوە دامەزراون لەسەر ئائەمەو، سەلماندتان کەلیاقەتو شایستەیی ئەوەتان هەیە ژنی پێغەمبەربن، چەند شتێك هەیە ئەبێ ریعایەتیان بکەن . هەندێ خوورەوشتی ناپەسەند هەن، ئەبێ خۆ دوور بگرن لێیان، هەندێ خوورەوشتی جوانیش هەن، حەتمەن ئەبێ ئەوانەتان تێدا بێ .

﴿يَا نِسَاء النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيراً﴾ .

با پێش ئەوەی مانای ئەم ئایەتە بەیان بکەم، ئەوە بلێم کە هەروەك لە پێشدا ئیشارەمان کرد، هەرکەسێکی تریش کاری دەعوەت کردن بکا بۆ رێگای خوا، ئەگەر زەمانێك وەك ئەو زەمانەی وا جەنگی ئەحزاب رووی دا، بێتە پێشەوە، واجب ئەبێ لەسەری کە لەگەڵ هاوسەری، یا هاوسەرانی، ئەم شتە باس بکا، بە جدییەتیشەوە لێیان داوا بکا، تا مەوقیفی خۆیان روون بکەنەوە، روونی بکەنەوە کە چیان ئەوێ و چیان ناوێ . ئەگەر دنیایان ویست دەستیان لێ بەردا بەو شێوەیە کە بەیان کرا، ئەگەر خواو پێغەمبەرو قیامەتیشیان ویست ، ئەوە ئەبێ خۆ حازرکەن بۆ ئەوەی ئەو فەرمانو دەستورانەی کە دوایی بۆیان باس ئەکرێن رِیعایەت بکەن و هۆشیان بەوانەوە بێت ،

ئەوەی خوا ئەفەرموێ کە بیکەن، بیکەن . ئەوەش کە ئەفەرموێ خـۆی لێ دوور بگرن، لێی دوورکەونەوە .

ئەفـەرموێ : ئـەی ژنـانی پێغەمبـەر، هـەرکام لـە ئێـوەکردارێکی ناپەسەند-کە دیاربێت و ئەنجامدانی نیشانەی ئەوە بێـت ئەوئەنجامـدەرە ئینسانێك نیە ئەهلی عیبادەتو بەندەیی خـوا بـێ- هـەرکام لـە ئێـوە کردارێکی وای ئەنجامداو، خەڵکی پێیان زانی و بۆیان دەرکەوت ئەوە ئینسانێکی صالح نیـە، کەسـێکە ئـەهلی ئەنجامـدانیکاری نزمـە، ئـەوە ئەشـــکەنجەیەك کـــە بـــۆی قـــەرار دەدرێ، دوو بەرابـــەری عـــەزاب وئەشکەنجەیەکە بـۆ ژنـانی تـر ئـەنجام ئـەدرێ، لەبەرئـەوەی کـرداری ناپەسەندی ئەو، هەم گوناهێکە بۆخۆی، هەم ئەبێتە هۆی ئەوەی ژنانی تـریش چـەندان کـرداری ناپەسـەند ئـەنجام بـدەن، چـونکە ئەبێتـە سەرمەشقێکی خراپ بۆ ژنانیتر، ئەوان بیانووئـەگرنو ئـەڵێن : کـاتێ خێزانی پێغەمبەری خواو هاوسەرانی ڕەهبەر ئـاوابن، ئـیتر ئێمـە بۆچـی خۆمان ئەخەینە زەحمەت . لەبـەر ئـەوە حـەقی خۆیـەتی ئەگـەر یـەکێ لەئێوە شتێکی ئاوای کرد، دوو بەرابەر عەزابو ئە شکەنجەی بـدرێ، ئەوە زۆرئاسانە بۆ خوا. ئەوەش کە ئێوە ژنـی پێغەمبـەری ئـەون نابێتـە ڕێگر، وەك دەڵێن روو دەربایسییەك نیە، نافـەرموێ لەبەرئـەوەی ژنـی پێغەمبەرنو هاوسەری رەهبەرن ، قـەیناکا چاوپۆشـی ئەکـەم . نـەخێر،

بەڵکو لەبەرئەوەی ژنـی پێغەمبـەرنو هاوسـەری رەهبـەرن، ئـەبێ لـە هەموو ژنێکی تر پاکتر بن ، شێوەی ژیانیان جوانتربێ لەهەر ژنێکیتر.

بەکورتی لەجێی ئەوەی بەپێی ئەو بەرنامەیەی خوا کـە بـۆ جـەزاو سزای ژنەکانی تر هەیە، سزایان بدات – واتـە هـەر بەقـەد گوناهەکـە جەزاو سزا بداتەوە– دوو بەرابەر جەزاو سزا ئەداتەوە .

﴿وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحاً نُّؤْتِهَا أَجْرَهَا مَـرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَـا رِزْقـاً كَرِيمـاً﴾ : هـەرکام لـەئێوە بـەردەوام و بـە دڵ فەرمانبەرداری خواو پێغەمبەری خوا بێ وکردەوەی چـاك ئـەنجام بـدا، ئەوە دووجار پاداشتی دەدەینـەوە، یەکـەم : لەبـەر ئـەوەی کـردەوەی چاکی ئەنجام داوەو ئیتاعـەتو فەرمانبـەرداریی کـردووە . دووەمـیش لەبەرئەوەی بووە بە سەرمەشقی باش بۆ ژنانی تـر. هەرکـەس ئاوابـێ، رزقو رۆزییەکی زۆر باشمان بۆ ئامادە کردووە لە قیامەتدا.

﴿يَا نِسَاء النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاء إِنِ اتَّقَيْـتُنَّ﴾ : ئـەی ژنـانی پێغەمبەر! ئەی ژنانی ئـەو کەسـەی خەبـەری هیدایـەت و رێنمـایی بـۆ رێگای بەندەیی هێناوە بۆ خەڵك و، رێنمایی خەڵك دەکـات بۆئـەوەی بەندەیی و عیبادەت بۆ خوا بکەن! ئەگەر لەخوا بترسن و تەقواتان ببێ، وەك هیچ ژنێکی تر لە ژنان نین، چونکە ئەگەر ژنێکیتر لەخوا بترسـێ تەنها بۆ خۆیەتی، بەڵام ئەگەر ئێوە لە خوا بترسن ئەبن بە سەرمەشق بۆ ژنانی تر، بۆ خانەوادەکانیتر، ئەبن بەسەبەبی ئەوەی زۆرێك خانەوادەو

زۆرێـك لـە ژنـان لـە خانەوادەکانـدا بکەونـە سـەر ڕێـی بەندەیی ..کەوابوو:

﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلاً مَّعْرُوفاً﴾ . واتە : لە کاتێکدا کە قسە دەکەن بەنەرمی و بەنازەوە قسە مەکەن، تا ئەوکەسەی نەخۆشی لارو چەوتی ڕەوشتی هەیە، ئـەوەی وا نەخۆشی ئەخلاق لە دڵیایەتی، خەتەرەو تەماعی خراپ نەکەوێتە دڵی . بۆیە با قسەیەك کە ئەیکەن قسەی پەسەند بـێ، شـێوەی قسـەکردنەکە باوابێ لە نەرمیو، لە بەنازەوە قسـەکردن دوور بـێ . بـا قسـەکەیش مانایەکی پەسەندی بێ، شتێکی تیا نەبێت کەسێ بەرەو لای گـومڕایی و لەڕێی خوا دەرچوون بکێشێ .

﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ : لە ماڵەکانتاندا دامەزرێن، با سـەنگین بـنو ویقارتان بێ، با سەنگینیتان بکەوێتە ناو ماڵەکانتان، چونکە قەرار وایە ژن جێگای ئەسڵی فەعالیەتو کـارو کۆشـشو هەوڵـدانی خانـەوادە بێـت، ناومـاڵ بێـت . چـوونە دەری لـەناوماڵ تـەنها ئـەبێ لـەکاتی زەرورەتا بێ، بەئەندازەی پێویستی زیاتر نەبێ .

﴿وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ : کـاتێکیش لەبـەر پێویسـتیو زەرورەتێك چوونە دەرەوە، خۆتان مەڕازێننەوە ، خۆتان وەك بورجێك، وەك قەسرێك یا کۆشکێك دەرمەخەن، وەك چۆن بورجو قەسرێك لـە دوورەوە دیـارە و خـەڵك سـەرنجی ئـەدەن، وا مەکـەن ئـاوا خۆتـان

برازێننەوەو خەڵکی بۆتان بڕوانن . وەك چۆن ئەوانەی لـە جاهیلیـەتی پێشوودا ئەچوونە دەرەوە، خۆیان ئەڕازاندەوە، ئەوانە لەرێگای بەندەیی خوا دوور بوون و غافڵ بوون ، لایان دابوو.. بەشێوەی ئەوان خۆتـان مەڕازێننەوە . جا دووایش بـەیان ئـەکرێت کـە ئـەبێ ژنـی موسـڵمان لەکاتێکا کەئەچێتە دەرەوە، یالەکاتێکا کە نامـەحرەمێك لـەماڵیا بـێ، ئەبێ چۆن بێ (لەبەشی ئەحکامی پۆشتەییدا باسی ئەکەین).

﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ﴾ : نوێـژەکانتان بـە ڕێـكو پێکـی ئـەنجام بـدەن . سکالاو دوعاتان بەڕێكو پێکی بکەن، تا خواکۆمەکتان بکا بۆ ئـەوەی ڕێگەی بەندەیی بگرن .

﴿وَآتِينَ الزَّكَاةَ﴾ : هەروەها لەسەروەتو دارایی‌یـەك کـە هەتانـە ، ئەوەی وا زیاترە لە پێویستی و نیازی خۆتان، ببەخشن، تا ببێتە مایـەی گەشەکردنتان و، چوونتان بەرەو کەماڵ .

﴿وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ : هەروەها فەرمانبەرداری و ئیتاعەت بکەن لە خواو پێغەمبەرەکەی .

پاشان دەفەرموێ: وا مەزانن ئەم دەسـتورانەی ئەیـدەین بـە ئێـوە ، سوودو نەفعێ بە ئێمە دەگەیەنێ. نەخێر، هەمووی هەربۆخۆتانە :

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْـلَ الْبَيْـتِ وَيُطَهِّـرَكُمْ تَطْهِيراً﴾: خوا کە ئەو دەستورانە بە ئێوە دەدات، تەنها ئەیـەوێ پیسـی جاهیلیەت لەسەر ئێوە لا باو، دووری خاتەوە لێتان، ئەی ئەهلی ماڵی

پێغەمبەر! ئەی ژنانی پێغەمبەری خوا! نابێ ئێوە ئەو پیسی جاهیلیەتتانە پێوە بێ . خوا ئەیەوێ بەڕاستی پاکتان کاتەوە، لەهەرچی خووڕەوشتی جاهیلی و ناپەسەندە . وەك ئەوەی بەنازەوە قسە بکەن . وەك ئەوەی ویقارو سەنگینیتان نەبێو لە ماڵەکانتانا دانەمەزرێنو هەمیشە لەملاولەولا بن . وەك ئەوەی کاتێ ئەڕۆنە دەرەوە خۆتان بڕازێننەوەو، غەیری ئەوانە لە خووڕەوشتی ناپەسەندیتر.

*﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ﴾ : با ئەوەی لەماڵەکانتانا یەك لە شوێن یەك ئەخوێنرێنەوە بۆ هیدایەتو ڕێنماییتان، لەئایەتەکانی خوای (متعال)و نیشانە و دەلیلەکان، هەمیشە لە یادتان بێت، ئەو ئایەتانەی ڕێگای بەندەیی ڕۆشن ئەکەنەوەو ، دەری دەخەن هەر خوایە فەرمانڕەواو فەریادڕەس، هەروەها ڕۆشنی ئەکەنەوە کە دوارِۆژێك هەیە و ئینسان تیایدا موحاسەبە و موحاکەمەی ئەکرێ . دەری دەخەن بۆ ئینسان کە مەسئولەو بەندەی خوایە، ئەبێ ڕێگای بەندەیی بگرێ . ئەو ڕێ و ڕەوشەی دامەزراوە بۆ ئەوەی کە بەندەیی خوا بکەن، بێ ئەوەی بەرەوکەمکاری (تقصیر)و طیرفة)، یابەرەو زیادەڕەویی (إفراط) و لەحەد دەرچوون بڕۆن .. ئائەوانە یادبکەنەوەو هەمیشە لەبیریاندا بن .

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفاً خَبِيراً﴾ : ئەوەش ئەبێ بزانرێت گومان لـەوەدا نیە کە خوای گـەورە (لطیـف) واتـە : ناسـك بینـە، ئـەوەی زۆر زۆر پەنهان و پۆشراو بێ ئـەو پێـی ئـەزانێ . هـەروەها (خـبیر)ە، هەمیشـە گوزارشت و خەبەری پێ‌ئـەدرێ ، لـەو ڕێگایەشـەوە خەبـەردار ئـەبێ لەهەرچی‌یەك کە ڕوونەدا، لەهـەرکردارێك لەلایـەن ئێـوەوە دەبێـت، واتە خۆی (لطیف)ە، ئاگای لە هەموو شت هەیە، (خبیر)یشـە، واتـە : هەمیشە خۆی خەبەری هەیە (خەبەرداره).

* ﴿ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ ، وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ، وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ ، وَالصَّـادِقِينَ وَالصَّـادِقَاتِ ، وَالصَّـابِرِينَ وَالصَّـابِرَاتِ ، وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ ، وَالْمُتَصَـدِّقِينَ وَالْمُتَصَـدِّقَاتِ، وَالصَّـائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ ،وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ،وَالذَّاكِرِينَ اللَّـهَ كَـثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ ،أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾ :

ئەو پیاو و ژنانەی ئەهلی ئەو ڕەوشـتانە بـن ، ئەوانـەیان کردبێـت بەکاروپیشـەو بەرنامـەیان ، خـوا ئەفـەرموێ : ئـەوە پاداشـتێکی زۆر گەورەمان بۆ ئامادەکردوون، لـە کەم‌وکورتی‌وگوناهـەکانیان ئـەبورین وچاوپۆشی ئەکەین، بۆکردەوە باشەکانیشیان ئەجر و پاداشـتێ گـەورە قەرار ئەدەین . ئەوانەش ئەوکەسانەن کە :

یەکەم : خۆیان ڕزگار ئەکەن و خۆ ئەپارێزن لە بەندایـەتی غـەیری خوا. هەوڵ ئەدەن تەنها ڕوویـان لـە خوابـێ . خـۆ لائـەدەن لـەوەی

غەیری خوا بکەن بە خـاوەنی خۆیـان ، بـە فـەرمانڕەواو فەریادڕەسـی خۆیان، نافەرمانیو سەرپێچی لە فەرمانی خوا ناکەن .

دووەم : ئەو کەسانە هەوڵ ئەدەن ئەوحەقەی ناسـیویانە (بەرنامـەی هیدایەتو ڕێنمایی خوای گەورە) بەتەواویی تەسـلیمی بـنو بەڕاسـتی بزانن و لەسەری دامەزرێن .

سێیەم : هەمیشە و بەردەوام – نـەك ڕۆژە نـا ڕۆژێ ، یـا سـاتە نـا سـاتێ– بـەردەوام و بـەدڵ –نـە بەمـەجبوری – لـە هەوڵـدان کـە فەرمانبەرداروو گوێڕایەڵی فەرمانی خوابن .

چوارەم : هەوڵ ئەدەن ڕاستگۆ بـن لـەوەدا کـە دەیڵـێن، بەنـدەی خوابنو موسوڵمان بن، ڕاست بکەن لەوەداو بە کردەوە بیسەلمێنن کە ڕاستە موسوڵمانن . پاشان هەوڵ ئـەدەن ئـەهلی صـەبر بـن، چـونکە بەندەیی گیروگرفتو دەردیسەر دێنـێ بـۆ ئینسـان .. بـڕواداران کـە لەگەڵ گیروگرفـتو دەردی سـەردا ڕووبـەڕوو دەبـن، ئـەبێ صـەبر بکەن، لەڕێگای بەندەیی دەرنەچن ولا نەدەن .

پێنجەم : پاشان (خشوع) و خۆکزگرتن و خۆنزمگرتن لەبەرابـەری خواوەو، بەتەواوی تەسلیم بوون بـە خـوا، صـیفەتێکی تریانـە . ئـەبێ کەمترین سەرپێچی و نافەرمانی لێیان ڕوو نەدات .

شەشەم : هەروەها ئەبێ لەماڵو سەروەتو دارایییەك کە هەیانـە ، ئەوەندەی لەڕێی خوادا خەرج کـەن تـا بیسـەلمێنن ڕاسـتیان کـردووە

لەوەدا کە لافی ئیمانیان لێ داوە و وتویانە ئێمە بڕوادارین . ئەبێ سەدەقە بدەن، صەدەقە یەعنی ئەوەی موسولّمان بیسەلمێنێ ئەهلی ڕاستبێژیو صیدقە، ڕاست ئەکا کە ئەڵێ من موسڵمانم، چونکە ئەگەر ئینسان سەدەقەی نەبێ، ئەگەر ماڵ و سەروەتی خۆی ـ ئەوەی کە زیاترە لە پێویستی خۆیەتی ـ لەڕێی خوا خەرجی نەکا، ئەوە دەردەکەوێ درۆی کردووە لەوەدا کە وتویەتی من (مؤمن)م .. تەنها لە کاتێکدا دەرئەکەوێ کە ڕاستی وتووە و ئەهلی (صدق)و ڕاستی‌یە ئەوەی وا ئەبێ خەرجی بکا لەڕێی خوادا خەرجی بکاو سەرفی کا .

حەوتەم : دوای ئەوە ئەبێ ئەوکەسانە ئەهلی ڕۆژووگرتن بن، هەروەك لە پێشا ئیشارەمان کرد.. ئەو دەورەیەی خوای (متعال) دایناوە بۆ پەروەدەکردنی بەندە، بڕۆنە ناوی، ڕۆژوو بگرن، تەمرین بکەن بۆ ئەوەی هەرچیەك خوا پێی خۆشە هەرئەوەیان پێ خۆش بێ، هەرچی‌یەکیش خوا پێی ناخۆشە ئەوانیش ئەوەیان پێ‌ناخۆش بێو لێی دووربکەونەوە .

هەشتەم : دوای ئەوە ئەبێ پیاوان خۆیان لە غەیری ژنان وهاوسەرەکانیان، هەروەها ژنانیش خۆیان لە غەیری شووەکانیان بپارێزن، تەنها پەیوەندییان لەگەڵ هاوسەرەکانی خۆیان بێو بەس، خۆیان لە حەرام دوور خەنەوە .

نۆیەم : پاشان ئەبێ هەمیشە لە یادی خوادا بن . زۆر زۆر لە بیری خوادا بن، بەو جۆرە کە هەمیشە خەریکی جێبەجێکردنی ئەرکی بەندەیی بن، بەدڵ دوای ئەوە بە زمان، پاشان بە کردەوە، زیکرو یادی خوا بکەنو بیسەلمێنن خوایان لە بیردایە و لە بیریان نەچۆتەوە.

پوختەیەك لە ئەحکامی پۆشتەیی ئافرەت

*یەکێکی ترلەوفەرمانو دەستورانەی لە سورەتی ئەحزابدا هاتووە بەشێکە لە حوکمەکانی پۆشتەیی، کە دەفەرموێ :

﴿ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلاَبِيبِهِنَّ، ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلاَ يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ .

دوای ئەو تەصمیمەی‌کافران گرتبوویان و، مونافیقەکان بڵاوەیان کردبوو بەناو شاری مەدینەداو، لەسەر هەموو کوچەو کۆڵانێکا ڕائەوەستان بۆ ئەزیەت دانی ژنانی بڕوادار، خەتەرێکی زۆر گەورە خەریك بوو ڕووی کردبووە خانەوادە و ژنە موسوڵمانەکان، لەبەرئەوە خوای (متعال) ئەم فەرمان و دەستورە ئەنێرێ بۆ ژنانی موسڵمان تا ریعایەتی بکەن . تا مونافیقەکان ئەزیەتیان نەکەن، چونکە ئەگەر ئەمان ریعایەتی ئەم فەرمانە بکەن کە لێرەدا باس کراوە

مونافیقەکان ئەیان ناسن، ئەزانن ئەمانە ئەهلی ئیمانن، ئیتر زاتیان نیە و ناوێرن لێیان نزیك کەونەوە، جورئەتی ئەوە ناکەن ئەزیەتیان بکەن . بەو جۆرە ڕزگار ئەبن لە ئەزیەتو ئازاری ئەو مونافیقانە .

ئەفەرموێ : ئەی پێغەمبەر! بلێ بە هاوسەرەکانت پێش لە هەموو کەس، (چونکە ئەبێ لەوێوە، لەماڵی ڕەهبەرەوە دەست پێبکرێ)، بلێ بە کچەکانت،(چونکە لە پێشا هاوسەرەکە واجب دەبێ لەسەری کە ریعایەتی ئەو شتانە بکات، دوایی کچەکان گەورە دەبنو، تەکلیفو واجبو مەسئولیەت ڕوودەکاتە ئەوان)، دوای ئەوە بە ژنانی موسوڵمانان، پێیان بلێ : کاتێ لەماڵ دەڕۆنە دەرەوە کراسە شۆڕەکانیان بکەنە بەرو شۆڕیان بکەنەوە بەقەد خۆیانا، تا لاشەیان داپۆشێ، چونکە ئەوە دەبێ بەهۆی ئەوەی بناسرێن، ئەوە باشترین ڕێگایە بۆ ئەوەی بناسرێنو، لە دەرەوە بزانرێ ئەمانە بڕوادارنو ئەهلی ئەو جۆرە کارانە نین، ئیتر ئەزیەتیان نەکرێ لەلایەن مونافیقانەوە، جا دەفەرموێ: خوا (غفور) و (رحیم)ە ، ئەگەر لەوەو پێش ئەمەیان نەکردووەو تووشی ئەو کردارە ناپەسەندە بوون، خوا لێیان ئەبورێ، لە گوناهیان چاوپۆشی ئەکا . هەروەها ڕەحیمە، ئەگەر لەمەولا ئەم دەستورو فەرمانە بەکار بێننو عەمەلی پێبکەن، لێیان وەرئەگرێو بەبەزەیی خۆی پاداشتو جەزای باشیان دەداتەوە. لێرەدا واجب کراوە لەسەر ژنی موسوڵمان لەکاتێکا لەماڵ دەڕواتە دەرەوە، یا

ئەگەر لەماڵا بوو بەڵام نامەحرەمێك لەوێ بوو، كراسی شۆڕ بكاتە بەری ، لە ملی تا سەر ئەنگوستی پێكانی داپۆشێ، بەجۆرێ هیچ كوێی بەدەرەوە نەبێ، بێجگە لەدەستەكانی ، هەروەك چۆن لە نوێژا خۆی دادەپۆشێ .(جا بەشی سەروملی با بمێنێتەوە بۆ دوایی چونكە لە ئایەتێكی تردا بەیان كراوە) . دەبێ كراسێك لەبەربكا ئەوەندە شۆڕ بێت هەموو بەدەنی داپۆشێت .

هەروەها كراسێكی وایش نەبێ زۆر پڕ لە زرق و برق و ڕەنگی جوان بێت، ببێتە هۆی ئەوەی خەڵكی سەرنجی بدەن، وەك ئەوەی كراسی لەبەرا نەبێت، كراسێك بێ وەك ئەوترێ ماقوڵانە بێت، بەجۆرێك داپپۆشێ، دەریخا ئەم ژنە ژنێكی موحتەرەمە . ژنێك نیە ئەهلی ئەو جۆرە كارانە بێ كە تەماعی تێ بكرێ و ئەزیەتی بكرێ .

كەوابوو تا ئێرەی واجب كراوە لەسەر ژنێك كە ئیمانی هەبێ كراسێك ئابەو جۆرە كە وتمان بكاتە بەری، هەر ئەم كراسە كوردیە بەشێوەیەك كەلەمەو پێش باوبووە، نەك ئەوكراسەی ئێستا لە هەندێ لە شارەكانی كوردستاندا ئەدورێت ،كە زۆر نالەبارە . دەبێ جۆرێ نەبێ حەجمی بەدەن دەرخا.

هەروەها كراسەكە نابێ تەنك بێ ، چونكە ئەگەر كراس یا هەر جلو لیباسێكی تر تەنك بوو، بەجۆرێ حەجمی بەدەنی دەردەخست، ئەوە هەروەك نەبوونی پۆشاك وایە . دەبێ كراسەكە وابێ حەجمی

بەدەنی دەرنەخا . خۆ ئەگەر بەشێوەیەك بوو - بۆ نموونە - لەسەر سنگیا حەجمی بەدەنی دەردەخست، ئەوە چارەی ئەوەیە سەرپۆشەکەی ئەوەنە گەورە بێ سەرسنگی داپۆشێ و ئەو بەشەش بە دەرەوە نەبێ ، وا نەبێ سەرنجی نامەحرەم رابکێشێ .

جا بۆ ئەوەی باسی پۆشتەیی تەواو بێ ، دوو ئایەتی تریش لە سورەتی (نور)داهەن، دەفەرموێ: ﴿ قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ،وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ،ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ ، إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴾ . بە پێغەمبەری خوا - هەروەها هەرکەسێك کە خەریکی دەعوەت کردنە بۆ رێگای خوا - دەفەرموێ :

بلێ بە پیاوە ئیماندارەکان لە تەماشاکردنەکانیان کەم کەنەوە . هەمیشە خەریکی سەیرکردنی ئەمونەونەبن . سەیرکردنێ لەبەر شوێنکەوتنی هەواو هەوەس بێ . پێیان بلێ: با لەوکارە دووریی بکەن، هۆشیان بەخۆیانەوە بێت لەو جۆرە سەیرکردنانەیان نەبێ، تەنها لەکاتێکا ئیجازەیان هەیە بڕوانن کە زەرورەتێك یا سەبەبێك هەبێت بۆ ئەو ڕوانینە، وەك ئەوەی ئینسانێکی موسوڵمان خەریکە شتێك لە دین فێری ژنی موسوڵمان ئەکا، بۆ ئەوەی باش تێی بگەیەنێ، جارجار بڕوانێ بۆی، تا ئەو هۆشی بەلایەوە بێ، بزانێ چی بۆ ئەڵێ . چونکە ئەگەر جارجارێ بۆی نەڕوانێ ئەوی‌تر تێ ناگا، دیارە لەو ڕوانینەشیا دەبێ پاکدامەن بێت، دوور بێ لەهەرجۆرە خەیاڵو مەبەستێك کە

ناخۆشە وحەق نیە لە دڵی موسوڵماندا بێت . یا وەك ئەوەی کە پزیشك لەکاتی چارەسەردا ناچارە بڕوانێ بۆ ژنی نامەحرەم ، هەروەها شتانێکی تر لەو بابەتە .

هەروەها دەفەرموێ : پێیان بڵێ شەرمگا و حەیایان بپارێزن . لە ڕێگای ناشەرعی‌یەوە تووشی ئەوە نەبن کە خوا پێی ناخۆشە . دیارە ئەوە زیاتر دەبێ بەسەبەبی ئەوەی بەرەو کامڵ بوون بڕۆن و زیاد بکەن . بیشزانن حەتمەن خوا ئاگادارە لەوەی ئەنجامی ئەدەن، خەبەری هەیە چی دەکەن و چی ناکەن . جا با هۆشیان بەخۆیانەوە بێ ، بزانن خوا لەسەر ئەوەی ئەنجامی دەدەن، موحاسەبەو موحاکەمەیان دەکا .

﴿ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ ،وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ ﴾ : هەروەها بڵێ بە ژنە بە ئیمانەکان، ئەوانەی بەڕاستی ئیمانیان دامەزراوە و ڕاست ئەکەن کە موسوڵمانن، پێیان بڵێ: ئەوانیش هەروەك پیاوانی بە ئیمان لە دیدو ڕوانینەکانیان کەم بکەنەوە . هەر بەوجۆرە بۆ پیاوان وترا ئەمانیش شەرمگا و حەیایان بپارێزن . خۆیان بپارێزن لەوەی لەو ڕێگایەوە تووشی ناشەرعی ببن .. دیارە تەنها لەکاتێکا ئەو پاراستنە دەبێت کە لە ڕوانینەکانیانا هۆشیان بەخۆیانەوە بێ‌و سەیری ئەم‌و ئەو نەکەن، چونکە ئەوە دەبێتە هۆی ئەوەی نزیك کەونەوە لەکاری حەرام‌و تووشی کاری زۆر ناپەسەند ببن .

﴿ وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلاَّ مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ : بـا زینەتـەکانیان، خشـڵو ئارایشـەکانیان دەرنەخـەن، مەگـەر ئـەوەی خـۆی دەرکـەوێ . لـە ئایەتەکەی ترا فەرمووی: کاتێك کە ئەڕۆنە دەرەوە خۆیان نەڕازێننەوە، لێرە دەفەرموێ : زینەتو ئارایشتەکانیان دەرنەخـەن، مەگـەر ئـەوەی خۆی لەخۆیەوە دەرکەوتبێ ..

دیارە ئەو زینـەتو ئارایشـەی بەقـەد ژنـەوە دەبێـت دوو جـۆرە : بەشێکی وایە بێئەوەی ژنەکە خۆی بخاتـە زەحمـەت، بێئـەوەی هـەوڵ بدات بۆ دەرخسـتنی، دەردەکـەوێت، وەك ئەنگوسـتیلەیەك لەدەسـتا بێت، وەك ڕەنگێك بەقەد دەستیەوە بێت، وەك کلەیەك کە لـە چـاودا بێت، وەك هەر زینەتێکیترکە بەقەد دەموچاوەوە بێت، ئەوە لەخۆیـەوە دەردەکەوێت، ئەگەر ژنی موسوڵمان خۆیشـی بـۆ نەخاتـە زەحمـەت و هەوڵی بۆ نەدا، هەردەردەکەوێ . بـەڵام زینـەت و ئارایشـێ کـە لـە غەیری ئەو دوو جێگایەدا بێت بەجۆرێکە ڕەحەت دائەپۆشرێ . ئەگەر ژن خۆی قەسدی نەبێ دەری بخا، دەرناکەوێ . کەوابوو لەسـەر ژنـی موسـوڵمان واجبـە کـە لای نامەحرەمـدا بـەوجۆرە بـێ، تـەنها ئـەو زینەتوئارایشەی لەخۆیەوە، بێئەوەی خۆی قەسدی بێ دەردەکەوێ، تەنها ئەوە دەرخاو غەیری ئەوە جائیز نییە دەری خا . جا لەو ڕەنگو شتەش کە بەقەد دەسـتو دەمو چـاوەوەیە هەنـدێکی هـەر جـایز نیـە دەرکەوێ . بۆ نمونە : ژنێ دەیەوێ بەیانی بڕوا بـۆ بـازاڕ، زەرورەتـەو

ئەبێ بڕوا، یا لەماڵ بڕواتە دەر بۆ جێگایەك، ئەوە ئیتر جایز نیە ئەو شەوە لەو ڕەنگو شتە بدا لە خۆی و خۆی برازێنێتەوە، چونکە ئەزانێ بۆ بەیانی بەجوانی ئەمێنێتەوە و خەڵك سەرنجیان ڕا ئەکێشرێ بۆی، بەڵام ئەگەر پێش لەوە قەسدی چوون بۆ بازار بکا، شتێ لەوانەی دابێ لەخۆیو، زۆرێکی لەبەین چووبێ هەر ئەسەرو نیشانەیەکی مابێ، دووایش ناچار بێ بڕواتە دەرەوە، ئەوە قەی ناکاو، پێویست نیە خۆی بۆ بخاتە زەحمەت ..

بە کورتی ، ئەوەی خۆی قەسدی بێ لە دەرخستنیا و خۆی بیەوێ دەرکەوێ، بە خۆ ڕازاندنەوە دەری بخا، ئەوە لەگەڵ ئیمان جۆر دەرنایەتو، ژنێك بڕوای بێت بەخوا، ناتوانێ شتی ئاوا بکا .

﴿ وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ ﴾ : با سەرپۆشەکانیان وابدەن بەسەریانا کە سەرو ملیان داپۆشێ و یەخەکانیشیان بگرێتەوە . لە ئایەتەکەی تردا ـ لە سورەتی ئەحزابدا ـ بەیانی کرد دەبێ ژنی موسوڵمان لەکاتێکا لەماڵ دەچێتە دەرەوە، یا کاتێك لای نامەحرەمێکە ، دەبێ کراسێکی شۆڕ بکاتە بەری، لێرەیش باسی ئەوە دەکا واجبە لەسەر ژنانی موسوڵمان کە سەرپۆش وابدەن بەسەریاندا کە سەروملیان هەموو داپۆشێ . کەوابوو تەنها دەمێنێتەوە دەموچاو و دەست تا مەچەکی دەست، تەنها ئەو دووانە دەمێننەوە کە بەدەرەوە بن، هەروەك لە نوێژدا ژنی موسوڵمان دەوەستێ . یەکێك لە

حیكمەتەكانی ئەوەی كە ژنی موسوڵمان لە نوێژدا ئاوا لـە حـزوری خوا دەبێت ئەوەیە كە فێر ببێ كە دوایی لەناو كۆمەڵیشدا هـەروابێ . بۆ ئەوەیە فێربێ لەهەركاتێكی تریشدا كە نامەحرەم هەیە هـەر ئاوابێ، تـەنها دەسـتەكان و دەموچـاوی بـەدەرەوە دەبـن و ئەنـدامانیتری داپۆشـراون، سـەر داپۆشـراوە، مـل داپۆشـراوە، بـەدەن هـەمووی داپۆشراوە، قاچی داپۆشراوە، هەتا دەبێ گۆرەویشی لە پێدا بێـت تا پێی بەدەرەوە نەبن، گۆرەویەكانیش دەبێ تەنك نەبن كە ڕەنگی پێستی لەژێر گۆرەویەكانەوە دیار بن .

﴿ وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلاَّ لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَـاءِ بُعُـولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الإِرْبَةِ مِنْ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ ﴾ :

لەم بەشە لـە ئایەتەكانـدا كەسـانێك نـاو دەبـرێن كـە مـەحرەمن، دەفەرموێ : قەیناكا ئەگەر ئافرەتی موسوڵمان زینەتوئارایشتەكەی بۆ ئەوانـە دەرخـا، ئـەو بەشـەی وا لــە پێشـا فـەرمووی لەخۆیـەوە دەردەكەوێ، ئەوە بۆ هەمووكەس دروستە دەربكەوێ، بەڵام ئەوەی وا فەرمووی حەق نیە دەری خەن، دەفەرموێ بـۆ هەنـدێ كـەس قـەیناكا زینەت وئارایشەكەیان دەرخەن ، بۆ ئەم چەند كەسە : بۆ مێردەكانیان، بۆ باوكەكانیان، بۆ باوكی مێردەكانیان (خەزوریان)، بـۆ كوڕەكانیـان،

بۆ کوڕی مێردەکانیان ئەگەر لە ژنی تر بێ ـ واتە کۆڵەبەسیان ـ، بۆ براکانیان، بۆ برازاکانیان، بۆ خوشکەزاکانیان، بۆ ژنەکانیان، (واتە : ژنانی موسوڵمان لەگەڵ هەندێ لە ژنەکان پەیوەندی و عیلاقەی تایبەتیان هەیە، زۆر بەیەکەوە دەبن، لەگەڵ ژنانی تر، بەوجۆرە نین، هەر ژنێ چەند ژنێ هەن کە زۆر لەگەڵی دەبنو هاتوچۆو هەڵسوکەوتیان بەیەکەوە زۆر دەبێ، یەکتر دەناسن، بڕواو ئیعتیمادیان بەیەکتر هەیە، ناترسن لەیەکتر، ناترسن لەوەی ئەمیان قسەی ئەویان لای کەسێك بکا کە نامەحرەمە بۆی، ئەوی تر قسەی ئەم لای کەسێك بکا کە نامەحرەمە بۆی . ئەو ژنانە کە زۆر لەگەڵ یەك هەنو یەکتر دەناسنو بڕوایان بەیەك هەیە، ئەوە قەیناکا ئەگەر زینەتو ئارایشیان بۆ یەکتر دەرخەن، بەڵام غەیری ئەوانە ژنانیتر، چ ژنانێ کە نا موسوڵمانن، چ ژنانێ کە نایانناسن، نازانن چۆنن و ئەخلاق و رەوشتیان چۆنە، ئەوە دروست نیە لای ئەوانیش خۆیان دەرخەن، ئەو ژنانە هەروەك پیاو نامەحرەمن، دروست نیە غەیری دەموچاو و دەستەکانی هیچ کوێی تری بۆ دەرخا، ئەمە دەستورێکە زۆر غەریب و نەناسراوە لەناو موسوڵمانانداا)..

پاشان ئەوە بەیان ئەکا لە زەمەنێکا کە عەبدو کەنیزەك هەن، بۆ ئەوانیش قەیناکا، چونکە زۆر نزیکن و زۆر عیلاقەیان هەیە بەیەکەوە، (ئێستا ئەوانە نین و زۆر لەسەری ناڕۆین).

دوای ئەوە دەفەرموێ : ئەو پیاوانەی وا تابیعی ئەهلی ئەو ماڵەن، وەك خزمەتكاروكارگەرو مزور لەوماڵەدا، لەبەرئەوەی كە تابعن، لەبەرئەوەی بوون بە پەیڕەوی ئەهلی ئەو ماڵە، تەماع ناكەنە ئەو ژنانەی كە لەو ماڵەدا هەن، ئیجازە بەخۆیان نادەن بە چاوی خیانەتەوە بۆیان بڕوانن. دیارە ئەوانەش دەبێ گەیشتبنە حەددێك نیاز بە ژن لە دڵیانا نەمابێ. تەماعی ئەوەیان نەبێ، وەك دەوترێ: دڵیان مردبێ، بیریان بەلای ژنەوە نەبێ ، ئەوانەش قەیناكا زینەت‌و ئارایشی ژنە موسوڵمانەكان لەلایانا دەركەوێ، هەروەك چۆن لای باوك‌و براكانیان دەردەكەوێ.

پاشان دەفەرموێ : ئەو منالانەش هێشتا منالن‌و ئاگاییان پەیدا نەكردووە بەسەر ئەو شتانەی ژن هەیانەو نابێ نامەحرەم ئاگایی بەسەریانا پەیدا بكا، هێشتا وایان لێ نەهاتووە خەبەرداربن لەو جۆرە مەسەلانە، هێشتا وایان لێ نەهاتووە سەرنجی ئەو شتانە بدەن كە دروست نیە ژن بۆ نامەحرەم دەریان خا، واتە : ئاوەزی ئەوەیان نەكرتووە كە بیرلەو شتانە بكەنەوە ، وەك منالی شەش حەوت ساڵ‌و هەشت ساڵ، ئەوانەش قەیناكا ژنان زینەت‌و ئارایشیان لە لایان دەربكەوێ . بەلام ئەگەر گەورەتربوون، وایان لێ هات كەوتنە فیكری ئەو جۆرە شتانە، خەبەریان پەیداكرد لەو جۆرە شتانە، ئەوە ئیتر وەك پیاوی گەورە نامەحرەم دەبن ..

جا بۆ ئەوانە فەرموویەتی قەیناکا زینەتو ئارایشیان بۆ دەرخرێ .
مانای ئەوەیە – بۆ نمونە –کچ قەیناکا لای باوکیا بەتەواوی سەرپۆشەکەی نەدا بەسەریا، یا لای برایدا قەیناکا با دەستی بەتەواوی دانەپۆشێ، یاکەمێ لە مەچەکی بەدەرەوە بێ، جێی بازنو شت بەدەرەوەبێ، یا قەیناکا با گۆرەوی لە پێیدا نەبێ وکەمێ لە قاچی بە دەرەوە بێ ، یا ملی میقدارێ بەدەرەوە بێ، یاکەمێ لە سینگی بەدەرەوە بێ .. ئاوا لەو سنورەو لەو جێیانەدا کە زینەتو ئارایشیان تێدایە ، قەینا بەدەرەوە بن ، بەلام ئەگەر لای باوكو برایا بەتەواوی سەر ڕووت کا، یا سینگ ڕووت کا، یا قاچو قولی ڕووت کا، ئەوە ئەگەر بۆ باوکەکە ، یا بۆ براکە، یا بۆ کەسێتر لەوانەی باس کران، نەبێتە هۆی ئەوە خۆی سەرنجیان ڕاکێشێ و، شتێك نیسبەت بەو لە دڵیانا پەیدا نەبێ، خۆ هیچ نەبێ ئەیخاتە فیکری ژنانیتر، بەتایبەت برایەك کە گەنجە، یا برازاو خوشکەزایەك کە گەنجو جوانن، ئەوانە لە کاتێکا خزمەکەی خۆیان، مەحرەمەکەی بەو جۆرە دەبینن، هیچ نەبێ ئەکەونە فیکری ژنی بێگانە، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوە بەرەو گومڕایی و لادان بڕۆن. بۆیە لای ئەو مەحرەمانەش نابێ لە دەرخستنی زینەت و جوانیدا زیادەڕەویی بکرێ .

ئەڵبەتە ئەوەیش بڵێین کە بۆ مێردەکانیان زیاتر لەمەش جائیزە، بۆ مێرد هیچ مەنعێك نیە، هەرجۆرکە مێرد داوا بکا لە ژنەکەی کە خۆی بۆ دەرخا، دەبێ خۆی بۆ دەرخا، هیچ مەنعێك لەوکارەدا نیە .

﴿ وَلاَ يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ ﴾ : هەروەها با ژنان پێیان نەدەن بە زەویدا کە ئەگەر خرخاڵێ، شتێ، لە پێیاندا بوو زرنگەی بێ‌و خەڵك بزانێ شتێك لە پێیاندایە . ئاخر قەرارە هەروەك وتمان کراسەکە ئەوەندە شۆڕ بێ پێیانی داپۆشیبێ، ئەوەیشی بەدەرەوەیە گۆرەوی داپۆشیبێ، پێی هەر بەدەرەوە نەبێ، جا ئەگەر شتێك لە خشڵ لە پێیاندا بوو حەق نیە وەختێ ئەڕۆن بە ڕێدا توند پێ بکوتن بەزەویدا، یان لەقە بدەن لە شتێ زرنگەی بێ‌و ئەو شتەی دایانپۆشیوە خەڵك پێی بزانن، چونکە وەك ئەوەیە دەریان خستبێ . جا ئەو پێڵاوە پاژنە بەرزانەی ئێستا هەن شتێکی لەو بابەتەن، کاتێ ئەڕۆن بە ڕێدا و تەقەیان دێت، سەرنجی پیاو بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن، ژنێك موسوڵمان بێت حەق نیە لەوانە بکاتە پێی، یا حاڵەتی وای لێ دەرکەوێ .

﴿ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ : دیارە هیچ بڕوادارێك بێ‌بەش نەبووە لەوانەی ئێستا بەیان کراون، لەوانەی مەنعیان لێ کراوە .. هەرکەسێك کەم یا زۆر تووشی ئەو شتانە بووە، بۆیە خوا دەفەرموێ : ئەی ئیماندارەکان! هەمووتان بە گشتی

بگەڕێنەوە بۆلای خوا، تەوبە بکەن، تا ئەوە ببێ بەهۆی ئەوەی بەرەو رزگاریو خۆشبەختی بڕۆن، ئەگەر نا، ئەگەر وانەبن خۆشبەختیو رزگاریتان دەست ناکەوێو، گرفتاری سزای خوا دەبن ..

* یەکێ تر لەو کردەوە نا شەرعیانەی لێرەدا دەبێ باسی بکرێ - کە ناشەرعی‌ترو مەترسیدارترە لە سەیرکردنی نامەحرەم - خەڵوەت کردنە لەگەڵ نامەحرەم، ئەوەی کە ژنێك لەگەڵ پیاوێکی نامەحرەم لە جێگایەك بێ کە کەسی تر لەوێ نەبێ، کەسێك کە جێی بڕواو متمانە بێ، وەك مەحرەمی خۆی، وەك برای ، وەك مێردی، وەك باوکی، وەك ژنێك دارای ئیحترام بێ، بەتایبەت خەڵوەت کردن لەگەڵ خزمی مێرد، وەك خەڵوەت کردن لەگەڵ هێوەر، یا لەگەڵ ئەوانەی لەو بابەتەن، ئەوە خەتەری زۆر زۆرترە، بۆیە پێغەمبەری خوا کاتێ لێی دەپرسن : مەگەر لەگەڵ ئەوانیش هەر جائیز نیە خەڵوەت بکرێ ؟ دەفەرموێ : ئەوە ئیتر مەرگە . زۆر خەتەری زیاترە لە حاڵەتەکانی‌تر.

* چەند فەرمانی‌تر لەوانەی پێویستە ئینسانی موسوڵمان لەناو خێزانوکۆمەڵدا لەبەرچاوی بنو، ریعایەتیان بکاو، عەمەلیان پێبکا، ئەمانەن :

هەرلە سورەی (نور)دا فەرمانێ هاتووە بۆ ئەوەی ئینسان بە بێ ئیزنو مۆڵەت نەچێتە ماڵی کەس . ماڵێ خەڵکی تیا بێ تەنها لە

کاتێکا ئەبێ بچێ کە ئیزنیان لێ وەرگرێ، نەتەنها ئەوە بەڵکو دەبێ بشزانێ ئایا پێیان ناخۆش نیە کە ئەچێ؟ ئایا نابێ بەسەبەبی نارەحەتی‌یان؟ ئایا ئامادەن بۆ ئەوەی میوانداریی‌و پێشوازی لێ بکەن؟ کاتێکیش ئەچێ دەبێ بەسەلامەوە بڕواتە ماڵەکە، سەلامیان لێ بکا.. سەلام دوعای خێرکردنە . کاتێ ئینسان دەڵێ : (السلام علیکم) یانی خوا بتان پارێزێ لەهەرچییەك کە ناخۆشەو، لەهەر ئافەت‌و بەڵایەك . ئەم سەلام کردنە مانای ئەوەی تیایە ئێوە دڵتان ڕەحەت بێ، لەلایەن منەوە تووشی هیچ ئافەت‌و دەردو بەڵاو ناخۆشییەك نابن . من قەسدی ئەوەم نیە هیچ زیانێکتان پێ بگەیەنم، چونکە ئەگەر قەسدی ئەوەم بووایە دوعای خێرم بۆ نەدەکردن‌و نەم دەوت : (السلام علیکم).

دەفەرموێ : ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا، ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾ : بانگ دەکاتە ئەوانەی ئیمانیان هێناوە و دەفەرموێ: مەچنە ماڵانی‌تر، ماڵانی غەیری خۆتان، هەر ماڵێکی‌ترکەکەسی تری تیایە، (تەنانەت ئەگەر ماڵەکە هی خۆی بێ بەڵام دابێتی بە کرێ و کرێنشینی تیابێ، ئەوەیش هەر ئیجازە نیە هەروا بڕواتە ناوی) ، ماڵێ کەسی تری تیایە مەچنە ناوی، تا کاتێك ئیزن وەرگرن لە ساحێب ماڵەکەو بزانن پێیان خۆشە . جا تەنها ئیجازە وەرگرتنەکە بەس نیە، ئەبێ بشزانن ئایا ئەگەر بڕۆن ئامادەن بۆ ئەوەی میوانداریی و پێشوازیتان لێ بکەن، نارەحەت

نابن بەچوونی ئێوە، پێیان ناخۆش نیە بڕۆن؟! ئەو کاتە بـڕۆن .. پاشـان لەکاتێکا دەڕۆنە ماڵەکە سەلامیان لێ بکەن، بەسـەلام کـردن دوعـای خێریان بۆ بکەن، تا دەرکەوێ چوونی ئێوە بۆ ئەوێ ئەوەی تیا نیە کـە کەمترین زەرەرو زیانیان پێ بگات، ئائەوە باشترە بۆتـان لـەوەی بـەبێ ئیزن، یـا بـە ئیـزن وەرگرتنێـك هـەر ڕواڵـەتیو زاهـیری بـێ و، لـە حەقیقەتدا ئیزن وەرگرتن نەبێو ساحێب ماڵەکە پێی ناخۆش بێ و حەز نەکا بڕۆن . یا بڕۆن ،بەلام سەلام نەکەنو، ئەو دوعـای خێرەیـان بـۆ نەکەن .. پاشان خوا دەفەرموێ : ئـەوەتان بـۆ بـەیان دەکـەین بـەڵکو بیربکەنەوە، بزانن ئەمە باشە، ئەمە جوانـە، ئەگـەر وانەکـەن ناخۆشـە، خووڕەوشتێکی خراپە، حەق نیە ئاوا خووڕەوشتێ لـەناو موسـوڵمانان وکۆمەڵی ئیسلامیدا بێ ..

کەواتە لەسەر هەر موسوڵمانێك واجبە کاتێ دەیەوێ بڕوا بۆمـاڵی کەسێك ، بزانێ تەرەفەکە پێـی خۆشـە، ئیجـازە دەدا، ئامادەیـە، حـەز دەکا بۆ ئەوەی بڕواتە لای؟ کاتێکیش چوو سەلامیان لێ بکا . جا ئـیتر ئەوە بەشێوەی جۆرجۆر دەکرێ ئینسان پێـی بزانـێ، ئـەکرێ ئینسـان بڕواتە بەر دەرگاکەو بدا لە دەرگاو ئیـزن وەرگـرێ، جـا لەکاتێکـدا ئیجازەی دەدەن دەتوانێ سەیر بکا بزانێ لەبەر ڕوودەربایسیو شـەرمو حەیا ئیجازەیان داوە، یا بەدڵ ئیجازەیان داوە و پێیان خۆشە کـە بـڕوا؟ ئەگەر زانی ڕوویان نیە جوابی بکەن ، یا پێیـان خـۆش نیـە لەوکاتـەدا

بڕوا، ئەوە دروست نیە بڕوا، دەبێ حەتمەن بگەڕێتەوە، بەلام ئەگەر زانی پێیان خۆشە، ئامادەن بۆ ئەوەی بڕواتە مالەوە، ئەوە بڕواو سەلام بکاو دانیشێ ..

بەجۆرێکی تریش دەبێ، وەك ئەمڕۆکە تەلەفون هەیە، ئەوە باشترین ڕێگەیە ئەگەر دەست کەوێ بۆ ئینسان، لە پێشدا بە تەلەفونی خەبەریان پێ بدا کە ئایا ئامادەن بۆ ئەوەی لە فلان سەعاتدا بڕوا بۆ مالیان؟ یا ئەگەرلەو سەعاتەدا ئامادەنین، لە چ سەعاتێکی تردا گونجاوە؟ وەختیان لێ وەرگرێ ، دیاری بکا لە چ وەختێکا دەڕوا. دوای ئەوە لەو کاتەدا بڕوا.. دیارە دەبێ بە ئەندازەیەك دانیشێ کە نابێت بەهۆی نارەحەتییان .

پاشان دەفەرموێ: ﴿ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلاَ تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ ﴾:

ئەگەر کەستان دەست نەکەوت لەو مالانەدا، یا کەس لەوێ نەبوو، یا هەبوو بەلام وەلامی نەدایەوە، یا ئێوە کەستان نەدی لەوێ، لەو حالانەدا ئەوە مەچنە ناو مالەکان، حەقتتان نیە لەخۆتانەوە بڕۆنە مالەوە، تاکاتێ کە ئیزنتان پێ بدرێ، وەك ئەوەی کەسێك خۆی لەبازارە، یا لە دوکانە، یا لە باخدایە، لە جێگایەکدایە، کاتێ میوان دەڕوا بۆ مالەکەی، خەبەر دەزانێ کە میوانێ چاوەڕێیە، کەس دەنێرێ پێی دەلێ : بڕۆ بە میوانەکە بلێ : بڕواتە مالەوە، تا خۆم دێمەوە ..

ئەوە جائیزەو دروستە، بەڵام ئەگەر کەسی نەدی لەماڵەوە، کەسی دەست نەکەوت و ئیجازەشی نەدرابوو بڕواتە ماڵەوە، ئەوە حەقی نیە کە بڕواو دەبێ بگەڕێتەوە .

﴿ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا ﴾ : ئەگەر پێتان وترا بگەڕێنەوە، ئێستا کات نیەو ئامادەنین بۆ ئەوەی میوانداری بکەین، یا ئیش وکاری ترمان هەیە، یا بە هەرجۆرێکی تر پێتان وترا بگەڕێنەوە، ئەوە بگەڕێنەوە . ﴿ هُوَ أَزْكَى لَكُمْ ﴾: چونکە ئەوە ـ ئەو گەڕانەوەیە ـ کردارێکە زیاتر خێرو بەرەکەتی تیایە بۆ ئێوە. ﴿ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴾ : هەرچییەك ئێوە ئەنجامی دەدەن، خوا بەوە زانایە. دەزانێ چی ئەکەن و چاوی لێتانەو چاودێریتان ئەکا . ئەگەر پێچەوانەی فەرمانی ئەو بجوڵێنەوە، دیارە لە دەست سزای ئەو دەرناچن . هەروەك ئەگەر فەرمانبەرداریتان لەوکرد، حەتمەن جەزای خێرتان دەست دەکەوێ .. ئەمە بە نیسبەت ماڵێکەوە کە دانیشتووی تیا بێت، بەڵام هەندێ بیناو ساختمان هەن کە عمومین‌و کەسی تایبەتیان تێدا نیە، وەك : هوتێل، یا قوتابخانەو مەدرەسە، یا کاروان سەرا، یا سینەما ، یا هەر بیناو ساختمانێکی تری لەو بابەتە، ئەوانە دەستورێکی تریان بۆهەیە، دەفەرموێ :

﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًاغَيْرَمَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ ﴾ : نابێ بە گوناح بەسەرتانەوەو لادان لەڕێگە نیە، کە بڕۆنە

ناوئەو ماڵانەی جێی تایبەتی کەس نین، بە شەرتێ کارێکتان بێ لەوێو شتێکتان پێویست بێ .. ئەگەر کەسێك کاری بە موسافرخانەوهوتێلێك، یا مەدرەسەیەك، یا کاروانسەرایەك، یا نەخۆشخانەیەك، یاهەر شوێنێکی تری لەوبابەتە هەبوو، دەتوانێ بێ پرس بڕوا، ئەڵبەتە ئەو شوێنانەش ئەگەر ئیزنی نەدەن دیارە دەبێ ریعایەت بکا، (وەك ئەو شوێنانەی (استعلامات) وپرسگەی تێدایە).

بەڵام ئەوەش بزانن لێرەشدا هەر دەبێ خواتان لە بیردا بێ، چونکە ڕەنگە کەسانێ ئیمانیان دانەمەزراوە ئەوە بکەن بە بەهانەو بڕۆنە ئەو ماڵە (عمومی)یانە، بەبەهانەی ئەوەکە شتێکیان لەوێیە، بەڵام ئەگەر لەکاتێکا بڕۆن مەسەلەن نامەحرەمێك لەوێیە بۆ ئەوەی بگەن بەو نامەحرەمەو شتێکی ناشەرعی تووش بن، ئەوە دەفەرموێ:

﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴾ : خوا دەزانێ چ شتێ دەرئەخەنو چ شتێ دەشارنەوە . ئەگەر هاتوو کەسێکتان وای دەرخست لەبەر ئیشو کارێ دەڕواتە ئەو شوێنە، بەڵام لە دڵیدا ئەوە هەبووکە لەوێ لەگەڵ نامەحرەمێك ڕووبەڕوو بێو تووشی نامەحرەمێك بێ، ئەوە خوا بەوە دەزانێ و لەسەر ئەوە سزاو موحاکەمەی هەیە، چونکە خوا دەزانێ ئەو کەسە شتێ دەشارێتەوەو شتێکیتر دەردەخا. ئەڵبەتە ئەگەر لە میوانخانەدا کەسێ ژوورێکی بۆخۆی گرت، ئیتر تا کاتێ وەختەکەی تەواو دەبێ ئەو ژوورە هی

ئەوە، مەسکەن‌ومەئوای ئەوەو کەسی تر بـەبێ ئیجـازە ناتوانـێ بڕواتـە ماڵەوە.. بۆیە ئەوەی وتمان جـائیزە بڕواتـە موسـافیرخانەوە، بەشـێوەی گشتی بوو، بۆ ناو ئەسڵی موسافیر خانەکە بـوو، نـەك ئـەوەی بڕواتـە ژوورەکانی ئەمو ئەو.

* ئێستا حوکمێکی‌ترو فەرمانو دەستورێکی تـر لـە لایـەن خـواوە باس دەکـرێ، کـە بەداخـەوە هـەر تـەواو غەریبـە و ڕەنگـە زۆربـەی موسوڵمانان هەر نەشـیان بیسـتبێ، ئـەویش ئەمەیـە کەلـەناو خێـزانو خانەوادەدا هاتوچۆی منالآن بۆ ژوورو هۆدەی دایكو باوك ، هـەروا بێ بەرنامەو بێ‌دەستور نابێ، دەبێ ریعایەتی نەزمو بەرنامـەو تـەرتیبێك بکرێ ، کەبەم جۆرە دەبێ :

منالێ کەوا هێشتا نەگەیشتوەتە حەددێك بتوانێ خـۆی سـەربەخۆو بەتەنهایی و بێ‌یاریدانی دایكو باوك خـۆراك بخـوا، یـا بڕواتـە دەسـت بەئاوو خۆی پاك بکاتەوە، منالێك تا حدودی پێنج ساڵ و شەش سـاڵ بێ، ئەوە دیارە هەمیشە لای باوكو دایکییەتی‌و نیـازی هەیـە بـەوان و، شەوو رۆژ لای ئەوانەو، خۆراك لای ئەوان دەخوا، شەویش لای ئەوان دەبێت ، بەڵام منالێك گەیشتە ئەو حەددەی بتوانێ بـۆ خـۆی خـۆراك بخواو بۆخۆی خۆی پاك بکاتەوە، بتوانـێ بڕواتـە دەسـت بـەئاو، ئـەو شتانەی پێویستن ئەنجامیان بدا بۆخۆی ، سەربەخۆ بیانکا، نیازی نـەمابێ

هەمیشە دایكو باوكی بەدەمیەوە بن، وەك منالی حەوت سالو زیاترلەوە تا دەگاتە حدودی ١٢ سالو ١٣ سال، بۆ ئەوانە خوا دەفەرموێ : ئیجازەی نیە، دروست نیەوحەق نیە هەمیشە لە ژووری تایبەتی دایكو باوكا بێ . بۆیە سێ‌كاتی دیاری كردووە كە لەو سێ كاتەدا دەبێ ئەو منالانە لە ژووری تردا بن، غەیری ژووری دایكو باوكیان، لە ژووری خۆیاندا بن ، ئەگەر پێویستیو نیازیان هەبوو بەوەی بڕۆنە لای دایكو باوكیان دەبێ ئیزن وەرگرن جا بڕۆنە ژوورەكەیان، دەبێ لەدەرگا بدەن و ئیجازەیان بدرێ، جا دەرگا بكەنەوە و بڕۆن، ئەگەر شتێكیان ئەوێ هەلّی‌گرن و بڕۆنە دەرەوە، ئەمە بۆ ئەومنالانە كە سەربەخۆ بوون و، هەمیشە ئیحتیاجیان نیە بە باوكو دایك، تا سنوری ١٢و ١٣ سال، تاكاتێ هێشتا كوڕن و ئارەزوی ئەوەیان بۆ پەیدا نەبووە فیكری ژنو ئەو شتانەی كە پەیوەندی بە ژنانەوە هەیە، بكەن. هێشتا ئەوە نەكەوتۆتە دلّیان كە مەیل پەیدا بكەن بەرەو لای ژنان . یا كچنو، هێشتا نەگەیشتونەتە حالّەتێك دلّیان حەز بكا بەوەی لەگەلّ كوڕان سەروكاریان ببێت و لەگەلّیان بن .. لەوەولایش، لەكاتێكەوە ئاوەزیان بۆ پەیدا بوو، لەكاتێكەوە وایان لیّ هات حەز بكەن لە جینسەكەی تر، كوڕان حەز بكەن لە كچان، كچانیش حەز بكەن لە كوڕان، لەو كاتە بەولاوە ئیز دەبێ

هەروەك پیاوی گەورەو وەك ژنی گەورە رەفتار بكەن، دەبێ هەمیشە بە ئیجازەوە بڕۆنە ژووری دایكو باوك .

بۆ زیاتر ڕوون بوونەوە پێویستە بڵێین : ژن و پیاوێك لەماڵێكدان، مناڵێكیان هەیە یەك ساڵە، یا دوو ساڵە، یا سێ ساڵو چوار ساڵە، یان پێنجو شەشە، ئەوە هەمیشە دیارە بەلایانەوەیە، واجب نیە لە ژووری تردا بێ، بەڵكو لەكاتێكدا كە زۆر مندالە هەر دەبێ لەو ژوورەدا بێ كە خۆیان هەنو دەبێ هەمیشە بەلایانەوە بێ و بەدەمیەوە بن .. بەلام ژنو پیاوێك كە مناڵێكیان هەیە بووە بە حەوت ساڵ، یا هەشتو نۆ تا دوانزە ساڵ ، ئەوە لەو سێ وەختەدا كە ئێستا باسیان ئەكەین ئەبێ لە ژووزی تردا بێ ، ئەبێ بە بێ ئیجازە نەیەتە ژووری دایكو باوكی .

كاتی یەكەم : لەكاتی پشووی نیوەڕۆدا ، كاتێ دایكو باوك بەپێی قاعیدە و عورف لەحاڵەتی ئیسراحەتدان، جل و بەرگیان لابردووە . عادەتەن دەبێ حاڵەتێكیان ببێت وەك حاڵەتی كەسێك كە دەخەوێت، ئەوەش حەقی هەر ئینسانێكە، هەر موسوڵمانێك دەبێ ئەوەی لە بیر بێ، ریعایەتی حەقی خەڵك بكا، لەوجۆرە وەختانەدا موزاحیمی كەس نەبێ، چونكە قەرارە لەكاتی نیوەڕۆدا، لەبەینی نیوەڕۆو عەسرا، ئینسان ئیستراحەت بكا . ئیتر ئەوە بەپێی عورفو عادەت و بەرنامەی ئەو كۆمەڵگەیە، یا سەعاتێ یا سەعات و نیوێ، یا دوو سەعات ، یا تا چەندێك كە عادەتو عورفی ئەو كۆمەڵە وایە، قەرار وایە ئەو دایكو

باوکە لەحاڵەتی ئیسراحەتدا بن، ئەو جلو لیباسەی لە دەرەوە دەیکەنە بەریان لەبەریانا نەبێ، ئامادەیی ئەوەیان نەبێ کەسێك وا ئاوەزی هەیە بۆیان بڕوانێ. دەی لەوکاتەدا مناڵەکانیان ئەوانەی حەوت ساڵ و بەرەو ژوورن ، حەق نیە بەبێ ئیجازە بڕۆنە ماڵەوە، ئەگەر پێویست بوو بڕۆن دەبێ بدەن لە دەرگا، کاتێ باوكو دایك ئیجازەیان دا، بڕۆنو ئەگەر شتێکیان هەیە هەڵی گرن و زوو بڕۆنە دەرەوە بۆ ژوورو ئۆتاقی تایبەتی خۆیان .. ئەوە یەکێك لە وەختەکان .

وەختێکی تریان ـ کاتی دووەم ـ دوای نوێژی عیشایە تا کاتی خەوتن . کە نوێژی عیشا کرا، ئیتر دەبێ ئەومناڵانە بڕۆنە ژووری تایبەتی خۆیان، حەقیان نیە بڕۆنە ئەو ژوورەی دایكو باوکیان لەوێیە، ئەگەر شتێکیان دەویست دەبێ ئیجازە بگرن، تەقە بدەن لەدەرگا، بە ئیجازەوە بڕۆنوئەو شتەی دەیانەوێ هەڵی بگرنو زوو بچنە دەرەوە . دیارە دەبێ لەو ژوورەی خۆشیاندا بخەون، ئیجازەیان نیە لای دایكو باوکیان بخەون ، مەگەر لەکاتێکا کە زەرورەت هەبێ، لەسەفەردا یا لە جێیەکا دوو ژوور دەست نەکەوێ، لەکاتێکدا وەزعیەتێکی ئاوا بێتە پێشەوە، ڕێك نەکەوێ لە ژووری ترا بن ، ئەوە بۆ ماوەیەکی کەم، بۆ زەرورەت، قەی ناکا، بەڵام قاعیدەو بەرنامەی ئەسڵی ئاوایە کە لە ژوورو ئۆتاقی جیادابنو لەوێ بخەون .

کاتی سێیەم : لە هەڵسانی دوای خەوە لە بەیانیاندا، تا کاتێ نوێژی بەیانی دەکرێ، تا کاتێ دایكو باوك نوێژی بەیانی دەکەن، ئەو منالاّنە ئیجازەیان نیە بڕۆنە ژووری دایكو باوك ، ئەگەر شتێکیان دەویست دەبێ بدەن لەدەرگاو ئیجازە وەربگرن، کاتێ ئیجازەیان دان، بڕۆنە ماڵەوەو ئەو شتەی دەیانەوێ هەڵی گرنو بێنە دەرەوە .

کەوابوو لەکاتی ئستراحەتی نێوەڕۆدا، لەدوای نوێژی عیشا تا خەوتن، هەروەها لەخەوتنیشا تا دەگاتە بەیانیو تاکاتێ نوێژی بەیانی دەکرێ، لەکاتێکەوە کە مەسەلەی جنسی و بیر لە ژن کردنو بیر لە پیاوکردن ئەکەوێتە دڵیان، لەوکاتەوە هەروەك وتمان ئەوانە وەك ژن و پیاوی گەورەن و دەبێ بە ئیجازەوە بڕۆنە ژووری دایكو باوك، دەبێ ژووری تایبەتی خۆیانیان هەبێ، جا ئەگەر بۆ شتێك ئیحتیاجیان هەبوو، چ لەو سێ کاتەدا، چ لە هەرکاتێکی تردا، وەك بێگانەیەك دەبێ بدەن لە دەرگا، ئیجازە بگرن ، بڕۆنە ماڵەوە .. دیارە کاتێ دەچنە ماڵەوە دەبێ سەلامیش بکەن . ئەوەشیان دەبێ فێر بکەن .

ئەم بەرنامەیە هەروا کە ڕۆشنە داوای ئەوە دەکا ئینسانی موسوڵمان دەبێ زیاتر لەیەك هۆدە و ژووری بێ، ناکرێ کە موسڵمانێ تەنها یەك ژووری بێ، مەگەر لەکاتێکدا زەرورەتێك بێتو بۆی نەکرێ و ڕێك نەکەوێ، ئەگەر نا ئەسڵ ئەوەیە کە حەتمەن زیاتر لە ژوورێکی بێ .. لەبەرئەوە زۆرجار ئینسان بێ میوان نابێ،

بۆیە موسوڵمان نابێ لە سێ ژوور و ئۆتاق کەمتری بێ، ئەڵبەتە ئەگەر منالّی حەوت ساڵ بەرەو ژووری نەبوو دەکرێ دوو ژووری بێ، ئەگەر کاتێ میوانێ هات لە ژوورەکەی تردا بێ، بەڵام ئەگەر منالّی لە حەوت ساڵ بەرەو ژووری هەبوو، ئەوە حەتمەن دەبێ ژوورێك بۆ خۆی و ژنەکەی هەبێ، ژوورێ بۆ منالّەکانی، ژوورێکیشی بۆ میوان . تازە ئەگەر منالّەکانی تەنها کوڕ نەبوون یا تەنها کچ نەبوون، بەڵکو کوڕو کچ بوون، ئەویش هەر داوای ئەوە دەکا ژووری زیاتری ببێت، تا کوڕان لە ژوورێکدا بخەون، کچانیش لە ژوورێکی تردا، چونکە ئەوەش زۆر نابەجێ‌وخەتەرە کە براو خوشك لەو عومرەدا بەیەکەوە بخەون، لەیەك ژووردا بن، چونکە ئەگەر براوخوشك نیسبەت بەیەکتر شتێك نەکەوێتە دڵیان، ئەو بەیەکەوە بوونە هەڵیان دەنێ زیاتر بیر بکەنەوە لە نامەحرەم‌و بێگانەکان، هەر ئەوە کەم کەم ئەیانکێشێ بۆ ئەوەی تووشی لادان لە ڕێگەو گومڕایی ببن .. کەوابوو ئەگەر ئینسانی موسڵمان دەسەڵاتی هەبوو لای کەم حەقی ئەوەیە چوار ژوور یا سێ ژووری هەبێت، ژوورێ بۆ خۆی، ژوورێ بۆ منالّەکانی لە حەوت ساڵ بەرەو ژوور، بۆ کوڕان بەجیا، بۆ کچان بەجیا، ژوورێکیش بۆ میوان .. دیارە وەختی واش دەبێت کە میوانیش ژن‌و پیاو دەبن، ئەوە لەوکاتەدا بە ناچاریی ڕەنگە منالّەکانیان شەوێ دوو شەولای خۆیان

بخەوێنن، تا میوانەکان لەوێن . ئەوە حاڵەتی زەرورەتەو ناچارییە و قەیناکا، بەڵام ئەسڵ ئەوەیە بەوجۆرە بێ کە باسمان کرد..

بەداخەوە ئەم دەستورە هەروەك وتمان نەناسراوە و غەریبە ، ڕەنگە لای زۆرێ لە موسڵمانان هەر نەبیسرابێ ، بۆیە زۆرێك لە موسوڵمانان بێ موبالات بوون بەمە، لە کاتێکیشدا ماڵ دروست کردن زۆر سادە بوو، کۆمەڵی ئیسلامیی ئەگەر چی زۆر شتی تریان هەروا بە تەقلید و شوێنکەوتنی پێشینان ریعایەت کردووە، بەڵام خەبەریان لەمە نەبووە، لەکاتێکدا توانیویانە زیاترلەیەك ژوور دروست بکەن، وەك ئەمڕۆ نەبووە کە خەرجی زۆر بێو زۆری تێ بچێ، چونکە بۆیان بەیان نەکراوە . ئەوەتا خەڵکی بەو جۆرە هاتوون کە ئێستاش لە دێهاتا کاتی وا هەیە ژنو پیاو وکوڕوکچو میوان هەموی بەیەکەوە لەیەك ژووردا دەخەوەن، کە ئەمە زۆر زۆر نا شەرعیەو شتێکی حەرامە بۆ ئینسانی موسوڵمان دورست نیە .. ئەم بەرنامەیە دەبێ ئەوانەی موسڵمانن‌و ئیمانیان دامەزراوە بەو شتانەی لەمەو پێش وتومانن ، ریعایەتی بکەن، بیکەن بەباووعادەت ، بیکەن بە رەسمو یاسا لەنێو کۆمەڵدا ،کە ئەو وەزعیەت‌و حاڵەتە نالەبارەی کە هەیە ، بەتایبەت لەدێهاتەکانا لەبەین بچێ، خەڵك زیاتر ئاشنا بن‌و نزیك بکەونەوە خوو بگرن بە ئاداب‌و رسومی دینییەوە..

جا با ڕاستەوخۆ بچینە خزمەت ئایەتەکان :

دەفەرموێ : ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ بانگ دەکاتە ئەوانەی ئیمانیان هێناوە، ئەگەر ئیمانتان هێناوە، ئەگەر ئیمانەکەتان راستە ، دەبێ ئائەمە بکەن : ﴿ لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ﴾ .. لێرەدا باسی عەبدو کەنیزەکیش کراوە کە لە قەدیمدا هەبوون، ئەوانیش حوکمیان هەروەك حوکمیئەومنالآنەیە لەبەینی حەوت تا دوازدە سالّیدان، دەفەرموێ : ئەوانەی لە لاتانن لەو عەبدوکەنیزەکانە ، هەروەها ئەو منالآنەتان کە هێشتا نەگەیشتوونەتە حالّەتێك حەز بکەن بە جنسی تر، یانی کچان حەز بکەن بە کوڕان، یان کوڕان حەز بکەن لەکچان، هێشتا نەگەیشتوونەتە ئەوحالّەتەی دلّیان بەیەکترەوە بێتو حەز بکەن لەوجۆرە شتانە، بۆ نمونە نەگەیشتوونەتە ١٣ سالّو ١٤ سالّ ، ئەوانە با سێ جار لەشەوو رۆژدا ئەگەر ویستیان بێنە ژوورەکەتان، با بەئیجازە بێن :

١ -﴿ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ ﴾ : پێش نوێژی بەیانی .

٢- ﴿وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ﴾ : کاتێ لیباسەکانتان لا دەبەن و ئیسراحەت دەکەن لەکاتی نیوەڕۆدا.

٣-﴿ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ﴾ : هەروەها دوای نوێژی عیشا .

﴿ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ﴾ : ئەو سێ کاتە ، دەبێ خەلّك تیایاندا نەیەن بەسەرتاندا، چونکە ئێوە ئامادەی ئەوە نین و حالّەتێکتان هەیە دەبێ لە خەلّك شاراوە و پۆشیدە بن .. بەلاّم دوای ئەو سێ وەختە

دەفەرموێ : ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلاَ عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ، طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ، بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ ﴾: غەیری ئەو سێ کاتە ئیتر قەیدی نیە وگوناح نیە ، لادان لەڕێ نیە ئەگەر بەبێ ئیجازەش ئەو منالآنە بێنە ناوتان. ئەوانە هاتوچۆتان دەکەن و تێکەڵی یەکترن .

﴿ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ : بەوجۆرە خوا ئایەت و فەرمانەکانی، بۆ ئێوە بەیان دەکاو ڕۆشنیان دەکاتەوە . خوا زانایەو هەرکارێ دەیکا بەجێ دەیکاو دەزانێ هەر ئەوە مەسلەحەتە، هەر ئەوە بەجێیە، لەبەرئەوەیە ئەو قانون و بەرنامەیەی ناردووە کە بەجێیەوغەیری ئەوە نابەجێیەو، ئینسان بەرەو ناخۆشی و بەرەو فەسادو لەبەین چوون دەکێشێ، لەبەین چوونی مەعنەویەت و روحو ئەخلاق و خوڕەوشتی جوان .

﴿ وَإِذَا بَلَغَ الأَطْفَالُ مِنكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ﴾: کاتێ منالەکانتان گەیشتنە حالەتێك حەز بکەن لە جنسی‌تر، کوڕ حەز بکا لە کچ وکچ حەز بکا لە کوڕ، لە دەوری١٣و ١٤ ساڵ بەولاوە، باهەروەك ئەوانەی پێش ئەوان بوون، وەك پیاوی گەورە و ژنی گەورە، هەمیشە ئیجازە بگرنو بە ئیزنەوە بێنە ژوورەکانتانەوە، ﴿ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ : خوا بەو جۆرە ئایەتەکانو فەرمانە ڕێ ڕۆشنکەرەوەکانی بۆ ئێوە دەردەخا، ئەو زانا و کار بەجێیە .

* پاش ئەمانە حوکمێکی تر بـەیان دەکـا، فـەرمانێکیتر دەردەکـاو دەفەرموێ : لەوەوپێش وتوومانە ژنان چـۆن خۆیـان داپۆشـن، چـۆن کراس بکەنە بەر، چۆن سەرپۆش و ڕووسەری بدەن بەسـەرو ملیانـدا، ئێستا لێرەدا دەفەرموێ : ئەگەر ژن زۆر پیر بـوو، گەیشـتە حالـەتێك ئیتر بەتەمای شووکردن نەبوو، نیشتەجێی ماڵ بوو بوو، وای لێهـاتبوو نیتر لەهاتوچۆ و کارو فەعالیەت کەوتبوو، ئەوە قەیناکا، پێویست ناکا وەك ژنەکانی تر خۆی داپۆشـێ . قـەیناکا وەك ئـەوان سەرپۆشـەکەی نەدا بەسەروملیا، قەیناکا وەك ئەوان کراسی شـۆڕ ــ بـەوجۆرەی لـە پێشدا بەیان کراـ نەکاتە بـەری، ئـەکرێ تـۆزێ کـەمتر لـەوان خـۆی داپۆشێ . هەڵبەتـە نەبـەو مانایـە زیـادە ڕەوی بکـا ، بـەڵام واجـب و پێویست نیە، وەك ئەوانی تر بەتەواوی خۆی داپۆشێ . جا دەفەرموێ : دەتوانێ وانەکا، بەڵام ئەگەر ئەویش جوان خۆی داپۆشێ وەك ژنەکانی تر، ئەوە خۆ باشترە بۆی :

﴿ وَالْقَوَاعِدُ مِنْ النِّسَاءِ اللاَتِي لاَ يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَـــةٍ ﴾ : ئـەو ژنانـەی نیشـتەجێن، ئەوانەی لەماڵدا ماونەتەوەو بەتـەمای شـووکردن نـین، ئـەوە قـەیناکا، لادان لەرێو گوناح نیە بۆیان کـە وەك ژنـانی ترخۆیـان دانەپۆشـن ، بەشەرتێ خۆیان نەرازێننەوەو، خۆیـان ئـارایش نەکـەن، بـەجۆرێ کـە خەڵك بۆیان بڕوانن . ﴿ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ ﴾: خۆ ئەگەر خۆیان

داپۆشنو وەك ژنەكانی تر بكەن ئەوە باشترە بۆیـان . ﴿ وَاللَّهُ سَـمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ : خوا بیسەر و زانایە، ئەبیسێ كە هەركەس چی دەڵێ، بـەپێی ئەوەش كە دەیڵێ موحاكەمە دەكاو سـزای دەدا. دەشـزانێ هەركـەس نیەت و ڕەفتاری چیە ..

* دوای ئەوە فەرمانێكیتر دەرئەكا، ئەویش ئەوەیە هەنـدێ كـەس هەن لەناو كۆمەڵـدا پێیـان نـاكرێ خۆیـان وەسـیلەی ژیـانی خۆیـان كەسب بكەن، توانایی ئەوەیان نیە كار بكەن، ئەوانە بۆ ئـەوەی بتـوانن بژینو ژیانیان ببەنە سەر، حەقیان بەسەر هەموو كەسەوە هەیـە، ئەوانـە دەتوانن بە ئیزنو ئیجازەوە بڕۆنە ماڵی ئەمو ئەوو، لـە خۆراكێـك كـە هەیە لەو ماڵانەدا بخۆن، ئەسڵ و قاعیدە و قانون بۆ ئەوان ئەوەیە كە لە ماڵی هـەموو كـەس ـ ئەڵبەتـە غـەیری مـاڵی هـەتیو ـ بخـۆن ، بـڕۆن بەشداربن، چونكە ئەگەر وانەبێ لەبەین دەچن، خۆیـان نـاتوانن ژیـانی خۆیان تەئمین بكەنو وەسیلەی ژیانی خۆیان بەدەست بێنن . جاكەسێ بە ئاشكرا ئەوانە مەنع بكاو بڵێ من ئیجازەم نیە لەشتی من بخۆن، ئەوە لەوكاتەدا دەبێ خۆ دوور بگرنو نەڕۆن، مەگەر زەرور بێت ، واتـە : ئەگەر لەو شـتە نـەخۆن تووشـی زیـان بـبن، لەوكاتـەدا ئەگـەر چـی مەنعیشیان بكرێت هەر حەقیان هەیەو دەتوانن بیخۆن .

ئەوانە ئەم چەند کەسەن : ئەوەی نابینا بێ، ئەوەی شەل بێ، ئـەوەی نەخۆش بێ، ئەمانە زۆربەیان ناتوانن کەسبو کاربکەن . ئەمانـە دەبـێ لەکاتێکدا بڕۆن بۆ مالآن کە بزانن خاوەنەکانیان پێیان ناخۆش نیە، جا کە چوون حەقیان هەیە خۆراك بخۆن .

* هەروەها بـۆ ئـەوەی پەیوەنـدی و ڕابیتـەی نـاو خزمـان لەگـەڵ یەکتردا مەحکەم تربێت و زیاتر بەیەکەوە بنو زیاتر نزیك بـن لەیـەك، خوای گەورە قانونێکی دامەزراندووە ، چـەند کەسـی نـاو بـردوونو دەفەرموێ : ئینسان دەتوانێ بڕواتە ئەو مالآنەو لەو مالآنە خۆراك بخوا، لەگەڵ ئەو مالآنە نابێ وەك بێگانە ڕەفتار بکا، ئاخر قانونو قاعیدەیـەك هەیە بۆ ئەوەی ئینسان ئیجازەی نیە لەماڵی بێگانەدا شتێ بخوا، مەگـەر خۆی ئیزنی دابێ، خۆی ئاشـکرا وتبێتـی ئیجـازەم هەیـە بخۆیـت، یـا دەعوەتی کردبێت، یا بەجۆرێك گەیاندبێتی کە ئیجازەم هەیـە بخۆیـت، ئالەو کاتـەدا حـەقی هەیەوئیجازەی هەیـە. کـەس ئیجـازەی نیـە لـە سەروەتو ماڵی کەس ئیستیفادە بکا، بەلآم بۆ ئـەم فرمانـە کـە ئێسـتا ناویان ئەبا قانون پێچەوانەی ئەوەیە . قانون ئەوەیە بێ ئیجـازە دەتوانـێ شت بخوا، مەگەر خۆی مەنعی کردبـێ و وتبێتـی حـەقت نیـە بخـۆی، لەوکاتەدا ناتوانێ بخوا.. ئەوکەس و خزمانەش ئەمانـەن: مـاڵی بـاوك، ماڵی دایك، ماڵی برا، ماڵی خوشك، ماڵی مام، ماڵی پـور (خوشـکی باوك)، ماڵی خاڵ، ماڵی پور (خوشکی دایك)، هەروەها ئـەو مالآنـەی

کلیلیان لەدەستی ئەودایە، وەك ئەوەی کەسێك هاوسێی چووبێت بۆ سەفەرو کلیلی ماڵەکەی دابێتە لای ئەوو، وتبێتی چاودێری لێ بکەو، لەوێ بخەوەو، سەری لێ بدە، ئەویش دەتوانێ ئەگەر شتێ لەماڵەکەدا هەیە، یا خۆراکێ هەیە، لێی بخوا، چونکە ئەوان ئیعتیمادیان پێ کردووە و کلیلیان داوەتە دەستی، مەگەر مەنعی بکەنو بڵێن حەقت نیە بخۆیت، هەروەها ماڵی دۆستێك کە بەڕاستی دۆست بێت .

ئالەم چەند ماڵەدا ئینسان بۆ ئەوەی ئیحساسی بێگانە بوون نەکا، بۆ ئەوەی هەست نەکات بەوەی کە جیایە لێیان، بۆ ئەوەی زیاتر لەیەك نزیك بن و خۆیان جیا لە یەکتر نەزانن ، قاعیدە ئەوەیە کاتێ چووە ئەو ماڵانە ماتڵ نەبێ تا ئیجازەی ئاشکرای پێ بدەن، بەدەم بڵێن : دەی ئەو شتە بخۆ، تەنانەت دەتوانێ خۆی بڕواتە سەر ئەو خۆراکە، مەسەلەن بڕواتە سەر یەخچاڵو و سەلاجەکە و شتێ دەربێنێ و بیخوا، یا لەکاتێکدا سفرە ڕادەخەن و خۆراکێ دادەنێن ئەتوانێ لەوخۆراکە بخوا، مەگەر بزانێ کە پێیان ناخۆشەو ئیجازەیان نیە . ئەگەر زانی پێیان ناخۆشەو ئیجازەیان نیە ئەوە نەیخوا، بەڵام ئەگەر شتێك دەرنەکەوت و نەیانوت حەقت نیە بخۆی، ئەوە ئیتر دەتوانێ بخوا، ئەگەرچی نەشیان وتبێ ..

ئەوەش قاعیدەیەکی زۆرگرنگە بۆ ئەوەی ئەم خزمانە زیاترلە یەکتر نزیك بن، چونکە ئەگەرکەسێ حەقی نەبێ لەوماڵانە – بۆ نمونە – شتێ

بخوا تـا ئیجـازەی بـدەن، ئـیتر وای لیَ دیـَت هەسـت بـەوە بکـا کـە بیَگانەیە ..

دەفـەرموێ: ﴿ لَيْسَ عَلَى الأَعْمَى حَرَجٌ ، وَلاَ عَلَى الأَعْرَجِ حَرَجٌ ، وَلاَ عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ، وَلاَ عَلَى أَنفُسِكُمْ ، أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُـوتِكُمْ ، أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ ، أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ ، أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ ، أَوْ بُيُـوتِ أَخَوَاتِكُمْ ،أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ ، أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ ،أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ،أَوْ بُيُوتِ خَالاَتِكُمْ ، أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ ، أَوْ صَدِيقِكُمْ ﴾ واتە : قـەیناکا، مەنعیان ناکرێ ئەوانەی کە نابینان، ئەوانەی شەلن، ئەوانەی نەخۆشن، قەدەغەیان لیَ ناکرێ لە هەر مالیَك خۆراك بخۆن، چونکە نیازیان دەبیَ بەوە، ئەگەر ئاوا نـەبیَ ڕەنگـە تووشـی زەرەرو زیـان بـبن . هـەروەها ئیَوەش خۆتان قەیناکاو مەنع نیـە لـەو چـەند مالّـەدا خـۆراك بخـۆن . هەروەها مەنع نیە لەمالّی خۆتان شت بخۆن، یا لـەمالّی باوکەکانتان، یا دایکەکانتان، یا ئەوانەی لـە پیَشدا ناومان بردن ﴿ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَـاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْـتَاتًا ﴾: جاکـاتیَکیش لەگـەلّ یـەکیَ لـەوانـە کۆبورنەوە و چوونە یەکیَك لـەو مالاّنە، لـەگەلّ بـاوك، لـەگـەلّ دایـك، لـەگەلّ برا، لـەگەلّ خوشكو غەیری ئەوانە کە لیَـرە نـاوبران، دروسـتە بەیەکەوە دانیشـن شـت بخـۆن، هـەروەها دروسـتە جیاجیـا، هـەرکام لـەکاتیَکا، یا هەرکام لـەلایەکەوە .

﴿ فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنفُسِكُمْ ، تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ﴾ : جا كاتێ چوونە ئەو ماڵانەوە، سەلام بکەن لەسەر خۆتان، دوعای خێر بکەن بۆ خۆتان . ئەگەر چوونە ماڵێکەوە کەسی تیا نەبوو، دوعای خێرو سەلام لەسەر خۆتان دەکەن . سەلام کردن لەوان هەروەك سەلام کردنە لە خۆتان، سەلام لە خۆتان بکەن، دوعای خێر بۆ خۆتان بکەن، چونکە ئەو سەلامو دوعای خێرە رێزلێنانێکە و خێرێکە لەتەرەفی خواوە قەرار دراوەو بەرەکەتی تیایە، خێری تیایە، شتێکی پاك و جوانە .

﴿ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾ : بەو جۆرە خوا ئایەت و فەرمانە رێ رۆشنکەرەوەکانی بۆ ئێوە روون دەکاتەوەو دەریان دەخات، بەڵکو ئێوە ئەوانە ببیستنو وەریان گرن، لەبیرتان بێ و لە بیرتان نەچنەوە و بەکاریان بهێننو، بەپێی ئەوانە عەمەل بکەن .

* دوای ئەوە شتێکی تریش هەیە زۆرگرنگەو دەبێ مولاحەزە بکرێ – کە بەداخەوە زۆرکەس تووشی دەبنو وادەزانن شتێکی چکۆلەیەو سزای لەسەر نیە – دەبێ باس بکرێ، ئەویش ئەوەیە کە کەسێ نیسبەتی زیناکردن لەکەسێکی تر بدات، لە ژنێك کە پاك داوێنە، توشی زیناوکاری ناشەرعی نەبووە ، بە ژنێکی پاك داوەن ناسراوە، وەك چۆن کەسێ لەناو قەڵایەکدا بێ، بەوجۆرە وا لەناو قەڵای پاك

دامەنیدا، کەسێ ئەو ژنە تاوانبار بکا بەوەی زینای کردووە، ئەوە تووشی گوناهێکی (کەبیرە)، گوناهێکی زۆرگەورە بووە، ئەگەر تەوبە نەکاو لەسەری بڕوات تا ئاخر، خوا لە ئایەتێکی تر هەر لەو سورەتەدا دەفەرموێ : ئەوکەسە لە دونیاو قیامەتا دەکەوێتە بەر لەعنەتی خواو عەزابێکی گەورەی بۆ هەیە، حەتمەن ئەگا بە جەزای خۆی و، هیچ شتێك نابێتە مانع لەوەی بگا بەوجەزایە . دەفەرموێ :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلاَتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ : ئەوانەی تۆمەتی زینا و ئەوکارە نامەشروعە دەدەن لەو ژنانەی پاك دامەنن و وان لە قەلآی پاك دامەنیدا و، بێ ئاگان لەو جۆرە ئیش‌و کارانە، ئەسڵەن بیریان بەلای ئەو کردارە ناپەسەندەوە نیە ، بڕواداران و ڕێی حەقیان ناسیوەو تەسلیمی بوون، لەسەری دامەزراون، کەسێك ئەوان (متهم) بکاو بڵێ تووشی زینا بوون، لە دنیاو لە ئاخیرەتا لەعنەتی لێ دەکرێ، دەکەوێتە بەر غەزەبی خواوعەزابێکی گەورەی بۆ هەیە .

﴿ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ : لە رۆژێکدا کە زمان و دەست‌وپێکانیان شایەتی دەدەن لەسەریان کە چییان کردووە .

﴿ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمْ اللَّهُ دِينَهُمْ الْحَقَّ، وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴾: ئەو رۆژە خوا جەزاکەیان بەتەواوی ئەداتەوە، جەزایەك کە

بەجێیەو دروستەو دەبێ بدرێتەوە. ئەو رۆژە دەزانن کە خوا حەقەو دروستە و ڕوونکەرەوەی هەرشتێکە، بەهەرکردەوەیەك جەزای موناسبی خۆی دەداتەوە، شتێك بێ جەزاو پاداشت ناهێڵێتەوە، ئەوە جەزای قیامەتی ئەوتۆمەت دانەیە..

بەڵام بە نیسبەت دنیاوە، دەفەرموێ : ئەوانەی کە توهمەتی زینا دەدەن لەو ژنە پاك دامەنانە ، دەبێ چوار شایەت بهێنن، چوار شایەتی موسوڵمانی ڕێك‌و پێك بهێنن‌و شایەتی بدەن، چوار پیاو بهێنن کە ئەوکارەیان دیوەو بەتەواوی چاویان لێوە بووە کە ئەو کارە ئەنجام بووە .. ئەگەر چوار شایەتیان نەهێنا ئەوا هەشتا دار، یا هەشتا شەلاقیان لێ بدەن، دوای ئەوەش هەرگیز شایەتی تریان لێ قبوڵ مەکەن، مەحرومیان بکەن لەو نرخ و ئیعتیبارەی کە هەر موسڵمانێ دەبێ لە کۆمەڵی ئیسلامیدا بیبێ . ئیتر دوای ئەوە دادگای ئیسلامیی ئیعلام دەکا کە ئەو شەخصە بەهیچ جۆر و لە هیچ شتێکا شایەتی لێ قبوڵ ناکرێ، ئینسانێکی ناڕێك‌و نادروستە، بۆ ئەوە ناشێ کە بگیرێ بە شایەت لە هیچ شتێکا.. دوای ئەوە دەفەرموێ : ئائەوانە لە حدودی بەندەیی خوا دەرچوون، لە دینداری خاریج بوون، مەگەر ئەوانەیان دوای ئەوکارە تەوبەیان کردبێ، دوای ئەو فەسادە، ئەو وەزعیەتە خراپەی باریان هێناوە و بوون بەسەبەبی لەکەدارکردنی شەرەف‌و نرخ‌و ڕێزی ژنێکی پاك دامەن . ئەوانە ئاژاوەیان خستۆتە ناو خێزان‌و

خانەوادەیەك، یا چەندەها خانەوادە، دەبێ ئەو کەسانە ئەو فەسادو ئاژاوەیە هەڵگرن، بڕۆن ئیعتیراف بکەن بەوەی درۆیان کردووە، هیچیان بەو ژنە پاك دامەنەوە نەدیوە، کارێك بکەن ئەسەری ئەوکارە ناڵەبارو ناپەسەندە ، ئەو بوختانەیان لەبەین بچێت، لە جێی ئەو فەسادەی کردوویانە ئیسلاحێك بکەن، لەو کاتەدا خوای گەورە (غفور)و (رحیم)ە ، لە گوناهەکانیان ئەبورێ و چاوپۆشی دەکا، ئەو تەوبە وئیسلاحەی لە دواییدا ئەیکەن، لێیان قبوڵ دەکا، جا ئایەتەکە دەفەرموێ:

﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً ، وَلاَ تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا،وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ . إِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا ،فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾: ئەڵبەتە شەلاق لێدان و فەلاقەکردنەکە، یا قبوڵ نەکردنی شایەتیەکە، لەکاتێکا دەبێ کە حکومەتی ئیسلامیی ڕاستەقینە هەبێت، ئەوە لەسەر حوکمی ئیسلامیی ڕاستەقینەیە،کە ئەوە جێبەجێ بکات، بەڵام لەکاتێکا حکومەتی ئیسلامیی نیە ئەو دوو شتە ئیجرا ناکرێ .

جا ئەگەر کەسێك ئیمانی بەخوا ببێت، لە ڕۆژی قیامەت بترسێ، دیارە شتی وا ناکا و نیسبەتی زینا و تۆمەتی زینا، لە ژنی پاك دامێن نادا، ئەگەر جارێکیش تووشی ئەوە بوو، حەتمەن ئەگەر ئیمانی ببێ، ئەوە تەوبە دەکاو پەشیمان دەبێتەوە، ئەگەڕێتەوە و ئیعتیراف دەکا بەو

ناهەقی‌یە، بەو درۆ وتنە، هەوڵیش دەدا بۆ ئەوەی لە جێی ئەوکارە فاسیدو نابارە کە کردوویەتی، کاری باش بکا، ئیسلاح بکا، ئابڕوی ئەو ژنە بسێنێتەوە کە موتەهەمی کردووە ..

ئەمانە چەند حوکمو فەرمانێك بوون لەلایەن خوای گەورەوە بۆ هەر ئینسانێك بیەوێ ڕێگای بەندەیی خوا بگرێ، پێویستە موسڵمان بیانزانێ و ڕیعایەتیان بکا، بەبێ ریعایەتی ئەمانەو زۆرێکی تر لەو فەرمانو حوکمانەی‌لە قورئانو سوونەتی پێغەمبەری خوادا هەن، ئینسان ناتوانێ بەندەی خوا بێ .. هەڵبەتە زۆرێکی تریش هەن، تەنها ئەمانە نین، بەڵام ئەگەر ئینسان ریعایەتی ئەمانە بکا کە باس کران، زۆر شتی ئەنجام داوە، دەکرێ بۆ ئەوانەی تریش لەوکەسانەی بەڕاستی زانان و لە قورئان و سونەتی پێغەمبەری خوا ئاگادارن، پرسیار بکاو زیاتر ڕێگای بەندەیی خوا بناسێ ، زیاتر ببێ بە ئەهلی (تعهد) و، ئەوەی خوا دایناوە ریعایەتی بکا، تا خۆشبەختی دنیاو ئاخیرەتی دەست بکەوێ .

گرنگیی دووبارە کردنەوە لە پەروەردەکردندا

شتێك هەیە زۆر پێویستە گرنگیی پێ بدرێ ، ئەویش ئەوەیـە تـەنها لەکاتێکدا ئەنجامـدانی هەرکردەوەیـەکی چـاك و دووریـی گـرتن لـە کـردەوەی خـراپ سـوودی هەیـە بـۆی، کـە ئیمـان دامـەزراو بـێ، ئەنجامدانی ئەوکردەوە چاکە، یا دووریی گرتن لەوکردەوە خراپە، لـە دەروونی ئینسانەکەدا جێگیر بووبێ ، لە دڵیـەوە هـەڵقوڵێ .. ئەگـەر وانەبێ هیچ سوود و فائیدەیەکی بۆ نیە .. جا بۆ ئەوەی رۆشن بێتەوە با نمونەیەك بێنینەوە :

ئەگەر منالێك ئەلفو بێی پێ بلێن، بەلام یـەك دوو جـارێ پێـی بلێن، ئەویش یەك دوو جارێ بیخوێنێتەوەو دوایـی لـەبیری بچـێتەوە، ئەوە پێی ناوترێ کە خوێندەوارە و ئەلفو بێ دەزانێ . ئەوکەسە تەنها لە کاتێکا دەبێتە خوێندەوارکە ئەو ئەلفو بێیە زۆر بۆی خوێنرابێتەوە، ئەویش خۆی دوایی زۆر دەوری‌کردبێتەوە و زۆر پیایدا چووبێتەوە، بە جۆرێك کە لە دلێدا جێگیر بووبێ و ئیتر هەرگیز لـەبیری نەچـێتەوە ، هـەرکاتێ بیـەوێ بیخوێنێتـەوە بتوانـێ و ڕەوانـی بێـت ، ئالـەوکاتـەدا ئەوترێ ئەوکەسە خوێندەوارە ..

هـەروەك لـەمـەو پـێش وتومانـە : ئەگـەر پیـاوێکی خوێنـدەوار نەخوێندەوارێك دابنێ و یـەك کتێبیشـی پـێ بخوێنێتـەوە، لەبەرئـەوەی هەرلەوکاتەدا دەتوانێ ئەو شتانە بخوێنێتـەوە، دوایـی ئیـتر نازانـێ یـەك

لاپەڕەش بخوێنێتەوە. ئەوە پێی ناوترێ خوێندەوار، چونکە لە دڵیا جێگیر نەبووەو دانەمەزراوە لەسەرئەوە، شتێك بووە هاتووە بە دەمیا و تەواو بووە.. بەهەمان جۆر کردەوەی چاکیش تەنها لەکاتێکا سوودی هەیە بۆ ئینسان کە لە دڵیا ڕیشەی داکوتابێ ولەسەری دامەزرابێ . ئیمانی وا دامەزرا بێ هەرکاتێ بیەوێ ئەو کردەوە چاکە ئەنجام بدا، وانەبێ کە لەدەستی دەرچێت، واتە لە هەندێ کاتا ئەنجامی بدا، بەلاّم لە دڵیدا ڕیشەی دانەکوتابێ.. کردەوەی خراپیش هەروایە، لە کاتێکدا ئینسان لەدەستی ئەویش ڕزگاری دەبێ، کە بەڕاستی لە دڵی دەری هێنابێ، نەك لە دڵیا مابێ و تەصمیم و عەزمی لەسەر ئەوە بێت و بیەوێت ئەو کردەوەیە ئەنجام بدا، بەلاّم لە ڕواڵەت و زاهیردا لێی دوورکەوێتەوە .. ئەگەر ـ بۆ نمونە ـ ئینسانێ قەسدی لەسەر ئەوە بوو عارەق بخواتەوە، ئەگەرلە زاهیریشدا بۆی ڕێك نەکەوێ بیخواتەوە، ئەوە هەرخەریکە دەیخواتەوە!! لای خوا بە عارەقخۆر حسێب دەکرێ . هەروەك چۆن ئەگەر ئینسان قەسدی ئەوەبووکە خێر وئیحسان بکا، لە ڕێی خوادا زەکات بدا، ئەگەر ماڵو سەروەتیشی نەبوو، هەروەك ئەوەیە زەکات بدا لە ڕێی خوادا.. ئەوە زۆرگرنگە کە ئینسان ئیمان ئاوا لە دڵیا دامەزرێ تا ببێتە سەرچاوەی کردەوەی چاك و، دووریی کردن لەکردەوەی خراپ .. بەلاّم ئەگەر ئیمانەکە لە دڵیدا دانەمەزرا بوو، ئەگەر کردەوەی چاکیشی کرد ئەوە بە هیچ

حسێب ناکرێ. ئەگەر کردەوەی خراپیشی ئەنجام نەدا، بەڵام لەبەرئەوەی لە دڵیایەتی کە بیکاو قەسدیەتی لەسەری ، هەر بە خراپکار لای خوا ئەنوسرێ..

لەبەرئەوە پێویستە موسوڵمان چەند جار بگەڕێتەوە بۆ ئەو باسانەی لەمەوپێش کراون، بەتایبەت گوێ بدا بەو باسانەی لەبارەی ئاخیرەت و بەهەشت و جەهەننەم و دادگای خواوە لەمەوپێش کراون. زۆر لەسەر ئەوانە بچێنێتەوە، بەڵکو خوای (متعال) تەوفیقی بدا و ئیمان لە دڵیا جێگیر ببێ، وای لێ بێت ببێتە ئەهلی کردەوەی چاك . وای لێ بێت هەروەك چۆن خوێندەوارەکە هەرکات ویستی کتێب بخوێنێتەوە دەتوانێ بخوێنێتەوە، ئەویش هەرکات ویستی کردەوەی چاك ئەنجام بدات، ئەنجامی بدات، کردەوە خراپەکانیش ڕیشەیان لە دڵی هەڵکەنرێ، یا ئەسڵەن هەر کردەوەی خراپ ئەنجام نەدات، یا ئەگەر جارێ لەدەستی دەرچوو ئەنجامی دا، بە زووترین کات بگەڕێتەوەو تەوبە بکاو بڕواتەوە بۆلای خوای خۆی و، داوای لێبوردنی لێ بکا، داوای لێ بکا ئەو تەوبەو ئەوکردەوە چاکانەی دوای تەوبەکەی ئەیکا قبوڵ بکا ..

کۆتایی

لەکۆتاییدا ئەوە دەخەینەوە بیرکە پێشتر وتمان :

ئەگەر ئینسان مانای سورەتی (العصر) بزانێ و بەراستی ریعایەتی بکا، ئەگا بە خۆشبەختی دونیاو ئاخیرەت .. ئەیخەمەوە بیرو دەڵێم : هەر موسڵمانێك دەتوانێ لەبەری بکات یا لەبەری بکات ، هەروەك چۆن سورەی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)یان لەبەر کردووە، ئەوانەی نەخوێنەوارنو لە نوێژدا ئەیخوێنن یا ئەمەش لەبەر بکەن، بەڵام بەماناکەیەوە . لەو دوورکاتە نوێژەدا کە دوای سورەی فاتیحە سورەی تر ئەخوێنن، با ئەم سورەتە لەیەکێك لە رکاتەکانا بیخوێنن، (قُلْ هُوَ اللَّهُ)یش لەو ركاتەکەی تردا .. دیارە دەبێ بەماناکەیەوە بیخوێنن، هۆشیان بەلای ماناکەیەوە بێت، با تەئسیر لە دڵیاندا بکاو، کەم کەم وایان لێ بێ کە دڵیان دامەزرێ لەسەر ئەوەی ئەو سورەتە چییان لێ داوا دەکاو، بەوجۆرە بن کە دەفەرموێ :

﴿ وَالْعَصْرِ(١) إِنَّ الإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ(٢) إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ(٣) ﴾:

قەسەم بە زەمانە! ئەو زەمانەی ئینسان ئەگەر باش سەرنجی بدات دەزانێ هەرکەس عاقیبەتی چۆنە . عاقیبەتی ئیمانو عەمەلی صالح چیە، عاقیبەتی کوفرو خراپکاریش چیە، هەر زەمانەی خۆی دەری دەخا، هەرکەس نەتیجەی چی بووەو بەچی گەییوە و چ سەرەنجامێکی

دەست کەوتووە! قەسەم بەزەمانە! بێگومان و بە ڕاستی ئینسان ـ هەر ئینسانێ ـ وا لە خەسارەت‌و زیانکاریدا، نە تەنها سوودی دەست نەکەوتووە لە ژیانی دونیاداو لە تیجارەتی ژیانی دونیادا، بەڵکو سەرمایەکەشی لەدەست دەرچووە، خۆیشی لەدەست داوە، مەگەر ئەوانەی ئیمانیان هێنا، ئەوانەی ڕێی بەندەیی خوایان ناسی‌و تەسلیمی بوون و، لەسەری دامەزران، ئەوانەی کردەوە چاکەکانیان ئەنجام دا، وەك ئەو کردەوانەی لەمەوپێش باس کران، ئەوانەی بەیەکتر وەسیەت دەکەن، بەیەکتر سفارش دەکەن، لەیەکتر داوا دەکەن کەلەسەر حەق بن، لەسەر بەرنامەی دروستی خوابن، لەسەر بەرنامەی ئیمان‌و عەمەلی صالح بن، هەروەها ئەوانەی کە وەصیەت بەیەکتر دەکەن، نەصیحەتی یەکتر دەکەن کەلەسەر ڕێی بەندایەتی صەبر بکەن‌و خۆڕاگر بن .

پێڕست



پوختەی چەند پەرەگرافێك لەم كتێبە :

*هەمومان دەزانین خوای گەورە بۆ بەندەیی (عیبادەت)
خەلقی كردووین ، بەندەییش بەوە ئەكرێ ئینسان پەیڕەوی
بەرنامەیەك بێ كەخوا بۆی داناوە . ئەو بەرنامەیەی
لە كتێبەكەیدا ناردویەتی ، واتە : قورئان
* (بەندەیی بۆ خوا ئەوەیە لە ژیانتا بەجۆرێك بیت كە خوا لێت داوا دەكا ...)
* (ئەبێ ئینسان ئەوە بزانێ كە لە ژیانیا نیازمەندە بەخوایەك كە خاوەنیەتی ..
*دەبێ بزانێ بۆ هەر هەنگاوێك هەڵی دەگرێ لەژیاندا " نیازی بەخوا هەیە ، كە
دەبێ شتانێكی لەلایەن خواوە بۆ ئامادە بكرێ ، هەروەها كۆسپ وگرفتی سەر
ڕێیشی بۆ لابەرێ..) (.. جا كاتێ ئەمەی زانی نەتیجە ئەوە دەبێ كە هەمو گیانی پڕ
ببێ لە ئومێد و مەیل و ڕەغبەت بۆ لای خوا ..)
* (دوای ئەوە ئەبێ ئینسان بیری ئەوەش بكاتەوە كە خوای گەورە هیچ شتێك بەبێ
حیكمەت ئەنجام نادات و، كاری بێ هودە ناكات ، بەتایبەتی لەگەڵ ئینساندا ،
پاشان ئەوەش ئەبێ بزانێ كە خوا خاوەنی ڕۆژێكە كەتیایدا لە ئینسان ئەپرسێتەوە
و ئەیكێشێتە دادگا و لێی داوا دەكا : كە لە ژیانی دونیادا چی كردووە و چی
نەكردووە ؟
* جا ئەگەر بەجۆرێ ژیانی بەسەر بردبێت كە خوا لێی داواكردووە ، ئەوە پاداشتێكی
ئەدرێتەوە ، گونجاو لەگەڵ ئەو ژیانەی بەسەری بردووە .. ئەگەر بەجۆرێكی تر
ژیانی بەسەر بردبێ ، سزایەكی ئەدرێ گونجاو لەگەڵ ئەو ژیانە..
* جا كاتێ ئینسان ئەمانەی زانی ، ئەگەر كەمێك دڵی بۆ خۆی بسوتێ و، بەتەواوی
لە غەفڵەتدا نەبێ ، ئەوە هەم ئومێد وهیوا ،هەم ترس و لەرز ، هەموو گیانی
داگیرئەكاو ،كارێ ئەكا سەر شۆڕی ئەو ڕۆژە نەبێ و ، خۆشبەختی هەمیشەیی
دەست كەوێ ...
لێرەوە ئینسان پەیمانی بەندەیی بۆ خوا و شوێن كەوتنی پەیامەكەی ئەبەستێ ..)

ناصری سوبحانی

dazgayberham@yahoo.com